

Mozaicul voivodinean – fragmente din cultura comunităților naționale din Voivodina – Ediția întâi

© Autori:

Aleksandra Popović
Zoltan Ardelan

© Editor:

Secretariatul Provincial pentru Educație, Reglementări, Administrație și Minorități Naționale -Comunități Naționale

© Coeditor:

Institutul de Editură „Forum”, Novi Sad

Referent:

prof. univ. dr. Žolt Lazar

Redactorul ediției:

Bojan Gregurić

Redactarea grafică și pregătirea pentru tipar:

Administrația pentru Afaceri Comune a Organelor Provinciale

Coperta și designul:

Administrația pentru Afaceri Comune a Organelor Provinciale

Traducere în limba română:

Mircea Măran

Lectorul ediției în limba română:

Florina Vinca

Ilustrații:

Pal Lephaf

Fotografiile au fost oferite de arhivele:

- Institutului Provincial pentru Protejarea Monumentelor Culturale
- Muzeului Voivodinei
- Muzeului Municipiului Novi Sad
- Muzeului municipiului Subotica
- Ivan Kukutov
- Nedeljko Marković

REPUBLICA SERBIA – PROVINCIA AUTONOMĂ VOIVODINA

Secretariatul Provincial pentru Educație, Reglementări, Administrație și Minorități Naționale -Comunități Naționale

Proiectul

AFIRMAREA MULTICULTURALISMULUI ȘI A TOLERANȚEI ÎN VOIVODINA
SUBPROIECT „CÂT DE BINE NE CUNOAȘTEM”

Tiraj: 150 exemplare

Novi Sad
2019

PREFAȚĂ AUTORILOR

A povesti povestea despre Voivodina nu este ușor. A menționa și a cuprinde tot ceea ce face ca acest spațiu să fie unic, recognoscibil și specific, aproape că este imposibil. În timp ce faceți cunoștință cu specificurile acesteia care i-au inspirat secole în șir pe locuitorii ei și cu operele oamenilor de seamă care provin de aci, vi se deschid și ramifică noi drumuri de investigație, gândire și înțelegere a câmpiei voivodinene.

Tocmai din această cauză, nici autorii prezentei cărți n-au fost pretențioși în intenția de a prezenta tot ceea ce Voivodina a fost și este. Mai întâi, aceasta nu este o carte despre istoria Voivodinei, și deci, nu oferă o prezentare detaliată a istoriei furtunoase a acestei părți a Câmpiei Panonice. Segmentele istorice din carte servesc doar ca un cadru necesar pentru o mai bună înțelegere a contextului și vieții popoarelor de pe aceste meleaguri și de aceea nu se insistă la prezentarea detaliată a evenimentelor istorice și interpretarea lor.

Autorii, asamblând mozaicul despre diversele fețe ale Voivodinei, au folosit toată literatura disponibilă, dorind să facă accesibilă cartea mai ales tinerelor generații care trăiesc în această zonă împreună sau unii lângă alții, de multe ori fără a se cunoaște suficient. De aceea, în această poveste, oamenii, popoarele, creația, cultura, viața – sunt în primul plan. Tot ce a fost și ce este Voivodina. Tot ceea ce ne leagă și nu ne desparte.

Cartea despre Voivodina care este în fața voastră este indicatorul care arată în ce direcții trebuie mers în dorința de a cunoaște esența nuanțelor vieții din această zonă. Unora le va fi un memento, altora un informator folositor, iar multora un imbold pentru investigație și învățare.

Dacă această carte ne va ajuta să ne cunoaștem și înțelegem mai bine, să ne însușim cunoștințe și experiențe noi, să rămânem încântați din nou de frumusețile Voivodinei și să fim mândri de proveniența noastră, să creăm împreună, în minunăția diversităților, imaginea irepetabilă a câmpiei noastre, obiectivul principal al autorilor va fi îndeplinit.

INTRODUCERE

Voivodina se întinde în partea de sud-vest a bazinului Panonic, în partea de nord a Republicii Serbia. Poziția geografică a Voivodinei a influențat dintotdeauna asupra sorții popoarelor în aceste spații. Ea se află în bazinul Dunării care este artera principală a Europei, legând Europa centrală de Peninsula Balcanică.

Specificul acestui teritoriu constă în faptul că o parte din el sau chiar întreaga Voivodina de astăzi, dacă s-ar afla în cadrul unui stat, ar fi periferia acestuia, partea de frontieră, fără un statut clar definit. Și în privința administrativă au existat diferite unități teritoriale - de la Granița militară, județ, districte ale coroanei, orașe regale libere, până la regiuni și banovine. Aici s-au desfășurat frecvent diferite procese demografice, social-economice, culturale și politice. Migrațiile, strămutările, imigrațiile au devenit parte componentă a istoriei acestui spațiu. Războaiele frecvente au micșorat de zeci de ori numărul populației, câmpurile și proprietățile au rămas pustii, iar populația a căutat scăparea în regiuni îndepărtate, mai sigure. În locurile rămase nepopulate au venit alți locuitori, alte popoare, s-a format treptat un conglomerat de limbi, culturi și obiceiuri, ceea ce devine caracteristica Voivodinei până în zilele de astăzi. Termenul de Voivodina și-a schimbat între timp sensul, conținutul și teritoriul. De la prima proclamare a Voivodinei în anul 1848 în componența ei au intrat în întregime sau parțial Bačka, Banatul, Baranja și Srem.

Denumirea Bačka provine de la orașul-cetate Bač, numele de Srem provine de la denumirea orașului antic Sirmium (Sremska Mitrovica de astăzi), iar Banatul a primit denumirea după titlul de ban, adică după provincia istorică denumită Banatul Timișan respectiv Banatul Timișoarei.

PROVENIENȚA NUMELUI VOIVODINA

Prin cuvântul Voivodina se definește teritoriul condus de voievod. Denumirea regiunii provine din anul 1848 când pe teritoriul Voivodinei de astăzi a fost proclamată Voivodina sârbească (1848-49), iar pe urmă Voievodatul Serbia și Banatul Timișan (1849-1860). Din anul 1945 în întrebuintare oficială este denumirea Voivodina. Cu toate că a fost formată pentru prima dată în secolul al XIX-lea, ideea privind regiunea autonomă în cadrul Monarhiei Habsburgice a existat încă pe la sfârșitul secolului al XVII-lea, de la popularea organizată a acestor regiuni de către sârbi, în frunte cu patriarhul Arsenije III Čarnojević. Această cerere a fost făcută oficial pentru prima dată la Soborul popular bisericesc la Baja, în anul 1694, și a devenit obiectivul politic principal al sârbilor de pe aceste meleaguri, dar va fi din nou evidențiat la Adunarea de la Timișoara din anul 1790. În speranța că participarea la Revoluția din 1848 de partea Vienei și devotamentul arătat Curții vor duce la realizarea autonomiei dorite, la Adunarea din Luna Mai care s-a ținut în perioada 1/13 – 3/15 mai 1848 la Sremski Karlovci, a fost proclamată Voivodina Sârbească.

Dar, după încheierea Revoluției, Curtea de la Viena schimbă total concepția Voivodinei Sârbești și pe 18. XI 1849 în locul ei formează o regiune care doar după nume va fi sârbească. În componența regiunii nou-proclamate a Voievodatului Serbiei și Banatului Timișan, au intrat județele de până atunci Bačka-Bodroška, Torontal, Timișan și Carașovean (Banat și Bačka), precum și județul Ruma și plasa Ilok. Teritoriul nou-format nu a fost aceea ce și-au dorit sârbii și pentru ce au luptat. Sârbii au fost pe acest teritoriu cel de-al treilea popor după numărul populației, după români și nemți. Sediul Voivodinei a fost la Timișoara, iar titlul de mare voievod al Voievodatului Serbiei l-a purtat însuși împăratul, limba oficială fiind germana. Ideea Voivodinei Sârbești a fost în întregime o înșelăciune din partea Vienei.

Această Voivodină a fost desființată pe 27 decembrie 1860. Cu toate că sârbii nu au avut pentru ce să regrete, acest gest a provocat încă o dezamăgire. Cu privire la aceasta, în luna ianuarie 1861 Svetozar Miletić publică în „Srpski Dnevnik” faimosul Articol de la Tucindan (Tucindanski članak), care devine programul politic al sârbilor voivodineni în perioada următoare. Evidențiind necesitatea întreruperii legăturilor cu Viena și stabilirea colaborării cu forțele democratice ale Ungariei și ale altor popoare în lupta pentru autonomie, în limitele Constituției, Miletić spune că „Voievodatul de la Viena și Pesta este înmormântat”, însă că nu și „în inimile

sârbilor cinstiți”, că nu trebuie jeliță dispariția „Voievodatului lui Bach”, dar și că nu există motive de bucurie din cauza desființării acestuia: „Voievodatul este înmormântat, dar noi încă nu i-am închis ochii, și aș fi un sârb rău-intenționat dacă m-aș fi alăturat Voievodatului cu un picior necredincios, chiar și numai pentru a-i reface rănilor, dar nici vorbă să mă bucur”¹

În următoarele decenii, în diverse împrejurări politice complexe, va continua lupta pentru realizarea autonomiei Voivodinei.

VOIVODINA ASTĂZI

Prin destrămarea Austro-Ungariei după terminarea Primului Război Mondial, Sremul, Banatul, Bačka și Baranja au intrat în componența Serbiei și a Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor în anul 1918 (începând cu anul 1929 - Regatul Iugoslavia). Anume, Marea Adunare a sârbilor, bunievților și a celorlalți slavi a avut loc pe data de 25 noiembrie 1918 la Novi Sad și pe baza hotărârilor ei a fost proclamată alipirea ținuturilor Bačka, Banat și Baranja la Regatul Serbiei. O zi mai înainte, la 24 noiembrie 1918, aceeași hotărâre care s-a referit la Srem a fost adusă la Marea Adunare Populară de la Ruma. Prin Tratatul de la Trianon din 4 iunie 1920 au fost definite și oficial noile granițe cu Ungaria. În urma Celui de al Doilea Război Mondial a fost formată Provincia Autonomă Voivodina, ca parte componentă a Republicii Serbia, și a cuprins spațiul regiunilor Srem, Banat și Bačka. Comisia Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist Iugoslav care a stabilit frontierele dintre Croația și Serbia, a cedat Baranja și Sremul de Vest Croației. Granița administrativă a Provinciei față de Serbia Centrală a fost stabilită astfel încât comunele Zemun și Novi Beograd din Sremul de sud-est și o parte a comunei Palilula din Banatul de sud-vest au fost alipite orașului Belgrad, iar în schimb, în componența Voivodinei au intrat 6 sate din Mačva.

Astăzi Voivodina se definește ca provincie autonomă a cetățenilor și cetățenilor care trăiesc în ea, în cadrul Republicii Serbia. Pe acest teritoriu trăiesc 1.931.809 de locuitori, ceea ce prezintă 26,88% din numărul total al locuitorilor Serbiei. La diversitatea Voivodinei contribuie cele 27 de comunități etnice, dintre care cei mai numeroși sunt sârbii, maghiarii, românii, bunievții, slovacii, croații și rutenii.

În administrația provincială se folosesc în uz oficial limbile sârbă, maghiară, română, slovacă, croată și ruteană.

Principalele ramuri economice sunt agricultura, industria de prelucrare, comerțul cu ridicata (en gross), comerțul cu amănuntul, construcțiile, energetica, transporturile și comunicațiile, industria textilă, industria electromecanică și componente din industria auto, servicii de antreprenariat, logistica și turismul. Agricultura este sectorul prioritar în Voivodina, luând în considerare că 84% din suprafața Voivodinei o constituie pământul arabil fertil.

Denumirile oficiale în celelalte limbi oficiale sunt

- Vajdaság Autonóm Tartomány în limba maghiară
- Autonómna pokrajina Vojvodina în limba slovacă
- Provincia Autonomă Voivodina în limba română
- Автономна Покрајина Войводина în limba ruteană
- Autonomna Pokrajina Vojvodina în limba croată

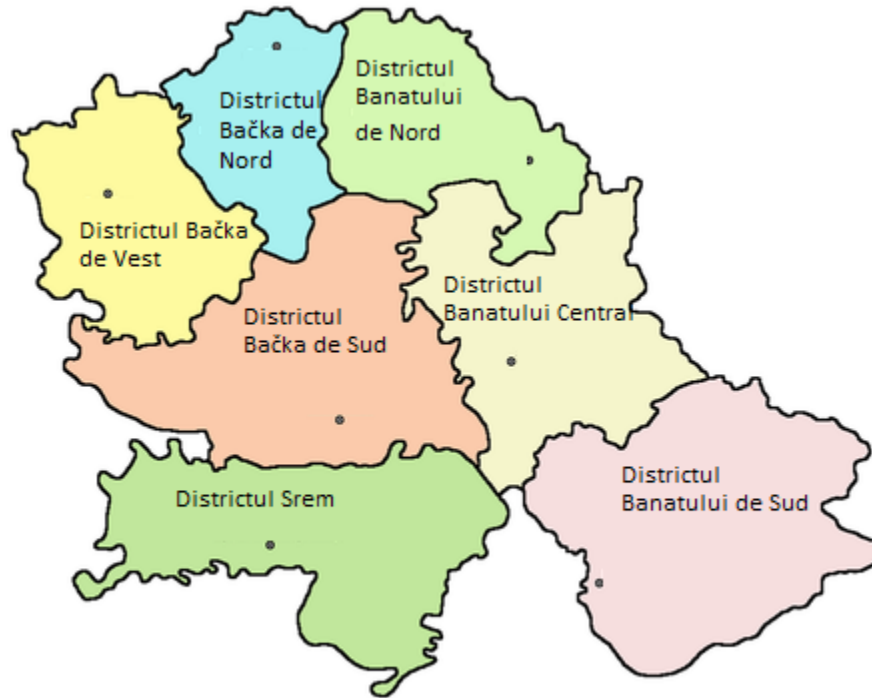
Pe teritoriul Voivodinei se află 45 de comune și orașe, ca unități ale autoguvernării locale, care sunt repartizate în 7 districte, cu sediu în următoarele orașe: Subotica, Zrenianin, Kikinda, Panciova, Sombor, Novi Sad și Sremska Mitrovica

1. Districtul Banatului de Nord (sediul la Kikinda)
2. Districtul Banatului Central (sediul la Zrenianin)
3. Districtul Banatului de Sud (sediul la Panciova)
4. Districtul Bačka de Vest (sediul la Sombor)
5. Districtul Bačka de Sud (sediul la Novi Sad)
6. Districtul Bačka de Nord (sediul la Subotica)
7. Districtul Srem (sediul la Sremska Mitrovica)

---

¹ Dejan Mikavica, *Miletićevci na putu formiranja stranke 1860-1869*, Novi Sad 2011, pag. 3

Districtele Voivodinei

CARACTERISTICILE GEOGRAFICE ȘI CLIMA VOIVODINEI

Voivodina se află în bazinul Dunării, artera fluvială a Europei care face legătura între Europa Centrală și Peninsula Balcanică. Cuprinde suprafața de 21.506 kilometri pătrați, respectiv 24,9% din suprafața Serbiei. În Banat se află cel mai înalt vârf (cea mai mare altitudine), Vârful Gudurica cu înălțimea de 641 de metri, iar cel mai scăzut punct din aspectul altitudinii în Voivodina se află la vărsarea Nerei în Dunăre, el fiind de 66 metri deasupra nivelului mării. Teritoriul Banatului este delimitat prin cursurile râurilor Tisa, la vest, Dunăre la sud, frontiera sârbo-maghiară la nord și sârbo-română la est. Bačka cuprinde spațiul dintre Dunăre, Tisa și frontiera cu Ungaria, iar Sremul se află între Dunăre la nord și est, Sava la sud și frontiera cu Croația la vest.

Teritoriul Voivodinei este câmpie, cu altitudinea între 70 și 200 de metri, și se caracterizează prin relief de platouri aluviale, platouri de loess, dune de nisip și munți scunzi (Fruška Gora, Munții Vârșețului).

Munții Vârșețului se întind în țara noastră pe o lungime de 14 km, din lungimea totală de 19 km, restul aparținând României. În părțile cu altitudine mai mare sunt păduri, iar pe coastele de sud se află plantații de viță de vie. Pe lângă vârful Gudurica, mai amintim Lisičja glava (590 m) vârful Đakov (449 m) și Turnul Vârșețului (399 m)

Parcul național Fruška Gora se află în partea de nord a Sremului și se întinde spre partea dreaptă a malului Dunării în direcția est-vest, cu lungimea de 78 km. Lățimea maximă îi este de 15 km. În partea ei centrală se află cel mai înalt vârf Crveni Čot (539 m). Numele parcului național provine de la denumirea aceluiși munte, iar numele de Fruška Gora provine de la cuvântul Frug, cu semnificația de „roman”, astfel că numele acestui munte păstrează amintirea unei comunități etnice care a dispărut cu mult timp în urmă din acest ținut. Acești munți sunt munți insulari, deoarece într-o perioadă geologică de evoluție au fost insule în Marea Panonică de odinioară.

Specific pentru spațiul voivodinean sunt și Dunele de nisip, care au luat naștere prin acumularea eoliană a nisipului și prafului. Dunele de nisip de la Subotica se află în Bačka de nord și fac parte din Dunele de nisip Baja din Ungaria. În unele părți sunt acoperite cu depuneri de loess, iar nisipul este mâlos, deoarece provine din depunerile vechi ale lacurilor Dunării și Tisei. În partea de nord a Dunelor sunt păduri de salcâm, iar în partea de sud se află livezi de pomi și plantații de viță de vie.

Dunele de nisip ale Deliblații cuprind partea centrală a platoului de loess, pe o suprafață de 300 de kilometri. Din cauza vântului košava puternic care duce nisipul, unele dune au lungimea de 700 m și înălțimea de 10 până la 60 de m. Sunt acoperite în majoritatea cazurilor cu iarbă și păduri.

Pe teritoriul Voivodinei există mai multe lacuri naturale: Obedska Bara, în Srem, Palić, Ludoš, Slano și Krvavo jezero în Bačka, Belo jezero și Rusanda în Banat. Pe lângă lacurile naturale mai există și lacuri artificiale cum sunt cele Șapte lacuri de la Biserica Albă și Lacul Vârșetului.

Pe Fruška Gora se află 16 lacuri artificiale, care în majoritatea cazurilor au fost săpate pentru necesitățile acumulării apei pentru irigații și împiedicarea inundării suprafețelor agricole.

Pământul a fost dintotdeauna izvorul vieții pe teritoriul Voivodinei. Din perioada romanilor și până astăzi pământul a fost cea mai mare bogăție a Voivodinei. Datorită pământului negru fertil aici reușesc plantele industriale, legumele, furajul pentru animale, porumbul, grâul, sfecla de zahăr, floarea soarelui, rapița oleaginoasă.

Pădurile se întind pe 4% din suprafața totală a Voivodinei. Cele mai multe se află în Srem, iar cele mai puține sunt în Banat. Dintre arbori cei mai frecvenți sunt stejarul, salcâmul, fagul, salcia și plopul.

Din bogățiile minerale, aici există marnă din care se face cimentul. Zăcămintele se află în porțiunea de la Beočin până la Hopovo. Zăcămintele de var există la Irig, Kamenica și Ledinci. La Vrdnik există piatră albă, iar cărbune, mai precis lignit, există pe întreaga Fruška Gora dar în straturi subțiri de 1 sau 2 metri. Banatul și Bačka sunt zone de câmpie, iar în măsură mai mică astfel de zone sunt și Sremul și Baranja cu Fruška Gora. Pe teritoriul Voivodinei au fost descoperite zăcămintele de țiței și gaz natural care constituie circa 97% din rezervele totale descoperite în Serbia. Cărbunele se exploatează la Cuvin.

Astfel de relief s-a format într-o perioadă de sute de mii de ani. Actuala suprafață a Voivodinei a fost cândva acoperită cu apă, care s-a scurs spre Marea Neagră. La începutul perioadei glaciare, în urmă cu 800 de mii de ani, a rămas spațiul Voivodinei cu râurile de astăzi și câteva lacuri. Mulți ani mai târziu s-a depus nisipul (loessul), care a acoperit o parte a Sremului, o parte mare a muntelui Fruška Gora, Câmpia Telečka și Titel în Bačka, iar în Banat Dunele de nisip ale Banatului. Depunerile de nisip în Srem și Bačka ating grosimea și de 30 - 50 de metri, iar în Banat și peste 100 de metri.

Deoarece Marea Panonică s-a scurs, pe acest teritoriu a rămas nisip viu care se află în Bačka, în partea dintre Subotica, Stanišić, Horgoš și Kanjiža, iar în Banat în partea dintre Vladimirovaț, Alibunar, Nicolinț, Dubovac, Kajtasovo și Deliblata. Aici se află una din cele mai mari depuneri de nisip viu din Europa.

Vegetația din Voivodina se caracterizează prin ierburi de stepă și cereale. Voivodina se află în zona climatică moderată, la nord de paralela 45 a latitudinii geografice nordice și aparține brâului continental panonic. Diferențele medii în temperatură sunt considerabile, atât la nivel anual, cât și zilnic. Iarna temperatura scade și sub -20°C , iar vara se ridică la $+35^{\circ}\text{C}$, ba chiar și $+40^{\circ}\text{C}$. Precipitațiile anuale sunt de la 550 până la 740 mm. Dintre vânturi mai frecvente sunt vânturile nordice, respectiv košava.

APELE VOIVODINEI

Prin Voivodina curg râurile internaționale Dunărea, Tisa și Sava. Pe lângă aceste râuri mai mari, prin Voivodina curg și râuri mai mici cum sunt Zlatica, Bega, Timișul, Brzava, Cărașul, Čic, Jegrička, Nera, Bosut.

Dunărea, care este fluviul principal al Europei Centrale, curge prin Voivodina sau pe la marginile ei pe o lungime de 362 de km. Lățimea albiei Dunării este de la 380 la 760 de metri la Batina, 1100 de metri la Novi Sad, iar de la Zemun până la Banatska Palanka, oscilează între 420 și 2 000 de metri. Dunărea intră în Serbia în amonte de Bezdan, la punctul de unire a frontierei Ungariei, Croației și Serbiei, și iese din țară la gura de vărsare a râului Timok, la punctul de unire a frontierei Serbiei, României și Bulgariei. Adâncimea Dunării oscilează de la 3 la 20 de metri. Dezvoltarea vieții în aceste spații a depins întotdeauna de capriciile apelor. De aceea reglementarea

cursurilor apelor este de importanță vitală pentru Voivodina și în zilele noastre. Prin reglementarea digurilor în jurul apelor și construirea digurilor și canalelor, această problemă a fost în mare măsură rezolvată.

LUCRĂRI DE HIDROAMELIORARE PE TERITORIUL VOIVODINEI

La începutul secolului al XVIII-lea 50% din suprafața Voivodinei a fost periclitată de apă. A existat pericol de inundații ale râurilor dar și de ape subterane. Prin reglementarea cursurilor apelor și apărarea de inundații și desecări a fost posibilă transformarea solului în pământ arabil roditor astfel că astăzi se poate folosi pentru necesitățile agriculturii circa 92% din teritoriul total.

Începutul reglementării cursurilor apelor în Voivodina se consideră anul 1728 când a fost construit primul canal de desecare și de navigație Bega.

Dar până în zilele noastre au fost păstrate și reconstruite canalele săpate în acest scop pe timpul împăratului roman Probus (în secolul al III-lea) când au fost efectuate lucrări de apărare împotriva apelor subterane din împrejurimea mai largă a Sirmiumului.

Lucrări de ampoare au fost începute în secolul al XVIII-lea în Banat când s-a început săparea canalului și albiei artificiale a râului Bega.

Pe teritoriul regiunii Bačka, primele lucrări importante de hidroameliorare au fost efectuate prin realizarea planului de construcție a Marelui canal din Bačka de la Bački Monoštor pe Dunăre până la Bačko Gradište pe Tisa. La sfârșitul anilor 70 ai secolului al XVIII-lea de la Buda a sosit în Bačka József Kiss în funcție de inginer principal al administrației Camerei pentru Banat, și a rămas aici până la sfârșitul vieții - în anul 1813. Rezolvând numeroase probleme de pe teren, a remarcat și posibilitatea legării Dunării cu Tisa. Împreună cu fratele său mai tânăr, Gabor, în calitate de creator al ideii, a terminat în anul 1791 Elaboratul privind principalele caracteristici tehnice și economice ale Proiectului de construcție a canalului de navigație Dunăre-Tisa-Dunăre. Construcția canalului de navigație de la Bački Monoštor până la Bačko Gradište a început în luna iulie a anului 1793 și a fost încheiată în iunie 1801. În urma acestor verificări, în anul 1902 canalul este pus în exploatare și este și în prezent cel mai mare hidrosistem din Voivodina.

Paralel cu săparea canalului, au decurs și lucrările la construcția digurilor pe malurile râurilor precum și sistemul de desecare.

Și în anii următori a fost acordată atenție deosebită întreținerii canalului și avansării acestuia, iar lucrările esențiale la reconstruirea și lărgirea lui au fost realizate din 1955 până în anul 1977. Astăzi lungimea lui este de 929 km și face legătura între 80 de localități voivodinene.

TISA izvorăște la poalele Carpaților, în Ucraina, și trece prin România, Slovacia și Ungaria intrând în țara noastră 6 km în aval de Szeged. Prin țara noastră trece pe o lungime de 164 de km și se varsă în Dunăre în aval de Titel la Stari Slankamen.

BEGA intră în țara noastră din România iar pentru necesitățile navigației este săpat și canalul Novi Begej, cu o lungime de 114 km, de la Timișoara în România până la Zrenianin.

TIMIȘUL intră de asemenea din România în Serbia și se varsă în Dunăre la kilometrul 118.

SAVA este cel mai important afluent al Dunării după cantitatea de apă. Izvorăște în Slovenia, iar prin Serbia curge pe lungimea de 206,5 km. Ca râul tipic de câmpie, formează meandre și brațe moarte. Peisajul este completat și de multe bălți și râturi. După bogăția în păsări se distinge în mod deosebit Obedska Bara. Cu o suprafață de 7 kilometri pătrați ea prezintă cel mai mare braț mort din țara noastră. Are formă de potcoavă, și a luat naștere din meandru lăsat al râului Sava. Este cunoscută prin păsări migratoare și păsări de mlaștină. Din cauza specificului este protejată, iar pe lista patrimoniului UNESCO se află din anul 1977.

Pe lângă Obedska Bara, rezerve speciale al naturii în aceste meleaguri sunt și Carska bara, Zasavica, Titelski Breg, Karađorđevo.

Pe lângă bălți, aici se află și destule slatine (pământ care a rămas sărat după evaporarea apelor sărate) îndeosebi în Banat și în Bačka de Sud. Există 180 de mii ha de astfel de suprafețe.

IMPORTANȚA MARELUI CANAL BAČKA

Marele proiect al fraților Kiss – Jozef (1748-1812) și Gabor (1751-1800), construirea Marelui canal Bačka (a lui Franz) a contribuit la schimbarea completă a vieții pe acest spațiu. Acești ingineri extraordinari au fost și întreprinzători importanți, observând marea importanță pe care o va avea săparea canalului asupra dezvoltării comerțului, manufacturilor și agriculturii.

Cât de importante au fost lucrările la reglementarea cursului râurilor, o dovedește și faptul că în Bačka și Banat la sfârșitul secolului al XVII-lea – din cauza terenului mlaștinos, a climei nesănătoase și a războaielor frecvente – trăiau foarte puțini locuitori. În Bačka de sud, mlaștinile cuprindeau peste 54% din suprafața totală, iar în cea de nord – cca. 35%. În jurul anului 1720, bălțile și mlaștinile cuprindeau cca. 35% din teritoriul Voivodinei.

Zona de revărsare a Tisei avea lățimea de 60-70 km, iar în Banat cca. 500 000 de jugăre se găseau sub apă, astfel că circulația dintre localități se desfășura deseori pe apă. Voivodina era acoperită de trestie, de roiuri de insecte, apa era nesănătoasă, iar maladiile foarte frecvente. Istoricul maghiar Raisig amintește că în anul 1720 în Bačka au trăit doar cca. 30 000 de locuitori.

Istoricii leagă săparea canalului de valul de colonizări din secolul al XVIII-lea și de caracterul multinațional al Voivodinei. Atunci a început colonizarea sistematică a germanilor în jurul orașelor Apatin, Sombor, Crvenka, Kula, Vrbas, Srbobran și Bečež, pentru că era necesară forță de muncă pentru întreținerea acestuia, având în vedere că sârbii grăniceri în general serveau împăratului ca soldați. Săparea canalului a facilitat în mare măsură viața locuitorilor și a stimulat dezvoltarea acestor ținuturi.

POPULAȚIA VOIVODINEI

Cea mai importantă caracteristică a Voivodinei, prin care este recunoscută în Europa, este diversitatea ei etnică. Conform recensământului din anul 2011 Voivodina avea 1.931.809 locuitori. În ea trăiesc diverse popoare și comunități etnice, în spiritul respectului reciproc al diferențelor, tradițiilor și obiceiurilor.

Complexitatea structurii etnice a populației voivodinene este consecința evenimentelor istorice din decursul secolului al XVIII-lea, cauzată de stabilirea sârbilor în timpul Marii migrații din anul 1690, cât și de colonizarea altor numeroase popoare întreprinsă de autoritățile austriece. Migrațiile din urma Celui de-al Doilea Război Mondial, precum și migrațiile din timpul destrămării Iugoslaviei, au schimbat structura populației Voivodinei, însă s-a menținut caracterul ei multiethnic.

Conform datelor oficiale în baza recensământului din 2011, numărul locuitorilor în Voivodina este 1.931.809, iar structura populației în Voivodina arată în felul următor:

Recensământul populației din anul 2011		
Comunitatea națională	1.931.809 locuitori	
	Numărul	%
SÂRBI	1.289.635	66,76
MAGHIARI	251.136	13,00
SLOVACI	50.321	2,60
CROAȚI	47.033	2,43
ROMI	42.391	2,19
ROMÂNI	25.410	1,32
MUNTENEGRENI	22.141	1,15

BUNIEVȚI ²	16.469	0,85
RUTENI ³	13.928	0,72
IUGOSLAVI	12.176	0,63
MACEDONENI	10.392	0,54
UCRAINIENI	4202	0,22
MUSULMANI	3360	0,17
NEMȚI	3272	0,17
ALBANEZI	2251	0,12
SLOVENI	1815	0,09
BULGARI	1489	0,08
GORANI	1179	0,06
RUȘI	1173	0,06
BOSNIECI	780	0,04
VALAHI	170	0,01
RESTUL	6710	0,35
NU S-AU PRONUNȚAT	81.018	4,19
APARTENENȚĂ REGIONALĂ	28.567	1,48
NECUNOSCUȚ	14.791	0,77

COMUNITĂȚILE RELIGIOASE

Conform datelor recensământului din 2011, din 1.931.809 locuitori din Provincie cel mai mare număr este al creștinilor ortodocși 1.357.137 (70,25%), iar alte confesiuni mai numeroase sunt cea catolică 336.691 (17,43%) și protestantă cu 64.029 (3,31%). Membri ai credinței islamice din Provincie sunt 14.206 (0,74%). La ultimul recensământ au fost înregistrați 254 de evrei, ceea ce reprezintă 0,01% din populația totală a P.A. Voivodina. Majoritatea cetățenilor de naționalitate maghiară sunt romano-catolici, iar într-un număr mai mic ei se declară reformați sau evangheliști. Romano-catolicii sunt în majoritate membri ai poporului croat. Cetățenii de naționalitate slovacă sunt catolici sau membri ai Bisericii evangheliste slovace, rutenii sunt de religie greco-catolică. De asemenea, printre cetățenii Voivodinei există și cei care nu s-au declarat în privința apartenenței religioase (106.740) sau s-au declarat atești (25.906). Biserica Ortodoxă Sârbă din Voivodina are trei eparhii: cea din Bačka, cu sediul la Novi Sad, cea din Banat, cu sediul la Vârșeț și cea din Srem, cu sediul la Sremski Karlovci. Biserica Ortodoxă Română este organizată în cadrul Vicariatului Bisericii Ortodoxe Române din Banat cu sediul la Vârșeț, Biserica Romano-catolică este împărțită în episcopia din Subotica, din Zrenianin și vicariatul Srijem. Biserica Greco-catolică a fost organizată în Exarhatul Apostolic cu sediul în Ruski Krstur.

CONSILIILE NAȚIONALE ALE MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Pe teritoriul Provinciei Autonome Voivodina, își au sediul 17 consilii naționale al minorităților naționale.

Nr.	Consiliul Național	Sediul
1	Consiliul Național al Minorității Naționale Maghiare	Subotica
2	Consiliul Național al Minorității Naționale Croate	Subotica

² Până la recensământul din 1991 bunievții, precum și șoții au fost înregistrați împreună cu croații;

³ Până la recensământul din 1971 rutenii și ucrainenii au fost înregistrați împreună;

3	Consiliul Național al Minorității Naționale Slovace	Novi Sad
4	Consiliul Național al Minorității Naționale Române	Novi Sad
5	Consiliul Național al Minorității Naționale Rutene	Ruski Krstur
6	Consiliul Național al Minorității Naționale Ucrainiene	Kula
7	Consiliul Național al Minorității Naționale al Bunievților	Subotica
	Consiliul Național al Minorității Naționale rome	Panciova
9	Consiliul Național al Minorității Naționale Muntenegrene	Vrbas
10	Consiliul Național al Minorității Naționale Germane	Sombor
11	Consiliul Național al Minorității Naționale Macedonene	Panciova
12	Consiliul Național al Minorității Naționale Cehe	Biserica Albă
13	Consiliul Național al Minorității Naționale a Așcalilor	Novi Sad
14	Consiliul Național al Minorității Naționale a Egiptenilor	Novi Sad
15	Consiliul Național al Minorității Naționale Grecești	Novi Sad
16	Consiliul Național al Minorității Naționale Ruse	Sremska Kamenica
17	Consiliul Național al Minorității Naționale Poloneze	Ostojićevo

O SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA DEZVOLTĂRII ISTORICE A VOIVODINEI – CADRU PENTRU ÎNȚELEGEREA SPECIFICULUI VIEȚII DE PE TERITORIUL VOIVODINEI

TRECUTUL CEL MAI ÎNDEPĂRTAT – PREISTORIA PE TERITORIUL VOIVODINEI

Oamenii de știință consideră că istoria geologică a Voivodinei a fost mai furtunoasă decât istoria ei politică. De-a lungul milioanelor de ani, s-au petrecut schimbări drastice de temperatură, relief, repartizarea apelor și a uscatului, florei și faunei. În trecut pe acest teritoriu de șes s-au înălțat munți asemănători Rodopilor de pe a căror coaste s-au scurs apele, formând marea cunoscută sub denumirea de Marea Panonică. Când aceasta apă și-a găsit calea spre Marea Neagră prin Porțile de Fier, s-a format relieful de astăzi. În acele timpuri, locuitorii din acest spațiu au fost animale ca mamuții, rinocerii lănoși și renii. Mamutul a dispărut în urmă cu aproximativ 20.000-30.000 de ani, iar rămășițele lui sunt găsite în albia râurilor Dunărea și Tisa și pe Fruška Gora. Acestea sunt rămășițele celui mai vechi locuitor care a trăit pe teritoriul Voivodinei. Comunitățile preistorice în acest spațiu sunt strâns legate cu comunitățile apărute în Bazinul Carpatic, căruia aparține și Voivodina din punct de vedere geografic.

Preistoria acestui spațiu începe cu apariția primilor oameni. Rămășițele lor pe aceste spații nu au fost găsite, iar oamenii de știință încearcă să reconstruiască viața primelor comunități paleolitice, pe baza culturii materiale. Detaliile lipsesc, avem doar cadrul în care amplasăm tipurile de case reconstruite, structura satului, tipurile de ceramică, unelte și arme din piatră, os și metal, obiecte de artă, ritualul înmormântării. Urme din paleolitic au fost găsite în depunerile lemnoase, în nordul regiunilor Bačka și Banat. În perioada anilor 8000-3500 î.e.n. șesul carpatic a intrat în faza mezoliticului, și astfel și teritoriul Voivodinei. Cu timpul, condițiile climatice se schimbă și aceste spații devin mai plăcute pentru viață. Se petrece „revoluția neolitică”, în care locuitorii preistorici realizează descoperiri care schimbă fundamental stilul și modul de viață al celei mai vechi comunități. Apar schimbări revoluționare în toate sferile vieții care contribuie la dezvoltarea culturii neolitice extrem de bogate în această regiune. Primele comunități agricole sedentare apar între 6000-3200 î.e.n., care se găsesc în cea mai mare parte pe malurile râului. După modul de producere a ceramicii distingem realizările culturii Starčevo, Butmir și cultura Srpski Krstur. În jurul anului 3500 î.e.n., au apărut comunitățile care fac parte din cultura Criș și ai căror reprezentanți s-au ocupat cu pescuitul, agricultura și creșterea animalelor. Cultura Starčevo este răspândită în aproape întreaga Voivodina, dar există, de asemenea, și grupul Vinča, Potiska și Lenđel.

Descoperirea cuprului (eneoliticul, în jurul anilor 2600-1900 î.e.n.) ne introduce într-o treaptă superioară de dezvoltare a omului preistoric. Din această perioadă pe acest spațiu s-au păstrat artefacte din cultura Vučedo, l,

Čoka și cultura ciocanelor cu două capete, precum și elemente etnice noi din zona de nord a Panoniei și Transilvania, cu mod particular de îngropare în movile (Vojlovica lângă Panciova, Batka). Se crede că acestea sunt primele urme ale populației indo-europene pe aceste meleaguri. S-au înregistrat progrese importante în epoca bronzului (aproximativ 1900-900 î.e.n.). Apar locuitori noi, se construiesc case din material dur, așezările se fortifică, apar primele forme de comerț, meșteșugurile, plugul pentru arat. Cea mai importantă cultură a acestei perioade este Toseg. Realizările acestei culturi sunt deosebit de pronunțate pe teritoriul Banatului (Vatin, Vârșeț, Dubovac). Capodopera grupului Dubovac - Žuto Brdo sunt cărucioarele din Dupljaja, găsite în satul cu același nume situat între Vârșeț și Biserica Albă. Dezvoltarea metalurgiei este vizibilă în diverse situri, precum Gomolava, Feudvar, Gradina. Descoperirea fierului și însușirea tehnicilor pentru prelucrarea acestuia, introduc trecutul acestui spațiu într-o nouă epocă. Epoca fierului este reprezentată pe teritoriul Voivodinei prin Hallstatt (1000-500 î.e.n.) și La Tène (de la 500 î.e.n. până aproape de începutul erei noi), cultură ai cărei purtători erau celții, pe atunci prezenți în marea parte a Europei și Peninsulei Balcanice. În această perioadă, a fost descoperită roata olarului și a început forjarea și utilizarea banilor în magazin.

POPOARELE DE PE TERITORIUL VOIVODINEI PÂNĂ ÎN PERIOADA ROMANĂ

Înainte de venirea romanilor, Voivodina a fost locuită de numeroase triburi - iliri, traci, celți. Din secolul al VI-lea î.e.n., există și date despre agatârși, care s-au stabilit în Bačka și Srem. Datele despre ei se pierd în secolul al II-lea î.e.n.

Avem mult mai multe date despre ilirii care au trăit între Marea Adriatică, partea centrală a Dunării și Epir. Provincia romană din aceste teritorii a fost numită după ei, Iliricum. Ei s-au ocupat cu creșterea animalelor și minieritul, acolo unde era posibil. La est de Iliricum au trăit tracii. Dacii au dat numele provinciei romane Dacia, care a fost în secolul al II-lea e.n. întemeiată de împăratul roman Traian pe teritoriul României și al Banatului de azi, după o serie de războaie cu aceste triburi războinice.

La mijlocul secolului al VI-lea î.e.n., Câmpia Panonică a fost locuită de sciți, care s-au asimilat cu băștinașii. Mutându-se din patria lor, din Galia, celții au pătruns în Balcani în prima jumătate a secolului al III-lea î.e.n. Așezarea lor în acest spațiu a dus la multe schimbări. Au avut o cultură foarte dezvoltată, caracterizată prin folosirea armelor și uneltelor de fier și prin comerț. Unul din triburile lor, scordiscii, s-a stabilit pe teritoriul Serbiei de astăzi și s-a amestecat cu triburile ilirice și trace. Scordiscii s-au reținut cel mai mult timp în Srem și împrejurimile acestuia. După tribul panonilor (care erau de origine iliră sau înrudiți cu ilirii), provincia romană din această regiune a fost numită Panonia.

VOIVODINA SUB STĂPÂNIRE ROMANĂ

Cuceririle romane ale acestor părți ale provinciei Panonia au început la sfârșitul secolului I î.e.n. și la începutul erei noi. O parte din centura de apărare, limesul, din cadrul Voivodinei, a cuprins și așezările fortificate: Zemun, Slankamen, Surduk, Čortanovci, Banoštor, Cetatea de la Begeč, Petrovaradin.

Rămășițele unei cetăți antice cu un doc (Castellum Onagrinum) se află pe malul stâng al Dunării, în satul Begeč. A fost ridicată la sfârșitul secolului al III-lea ca parte a contralimeselor stabilite, spre deosebire de fortificația Bononia (Banoštor). Săpături arheologice mai mici au fost efectuate în 1902, iar prin cercetările efectuate în 1967 și 1974-75 au fost descoperite părți ale zidurilor sudice, turnurile și pietrele de temelie de la baza docului de pe malul Dunării. Pe partea sudică a complexului se află o necropolă din perioada medievală târzie și morminte din timpul migrației popoarelor, iar pe zidul de apărare presupus în partea de nord - o necropolă sarmată.

Romanii nu au reușit să-și impună puterea pe întregul teritoriu al actualei Voivodine. Sremul a fost cel mai mult timp și mai complet sub dominația lor, iar regiunile cucerite au intrat în componența provinciei romane Panonia. Pe teritoriul Sremului au avut loc bătălii crâncene între претенdenții la coroana romană în secolele al II-lea și al III-lea. Scriitorul roman Ammianus Marcellinus scrie despre aceste conflicte și războaie împotriva triburilor barbare conduse de împărați, staționați cu trupele lor chiar aci, în zonele de frontieră ale Imperiului. În Srem, de-a lungul Dunării, romanii și-au staționat trupele de graniță și echipajul fluvial. Pentru nevoile Imperiului au fost construite căi – una de-a lungul râului Sava, spre Sirmium (Mitrovica), și Cibalia (Vinkovci), iar cealaltă de-a lungul Dunării până la Mursa (Osijek) și mai departe. Au avut loc numeroase evenimente militare în jurul celei mai importante așezări romane din Srem, Sirmiumul. Pe timpul romanilor, Sremul era o regiune foarte avansată, cu o viață urbană dezvoltată. Pe lângă Sirmium, una dintre cele mai importante locuri a fost Taurunum (Zemun), Bononia (lângă Banoštor), Acumincum (la Stari Slankamen), Ritium (la Surduk).

La începutul secolului al II-lea e.n., pe vremea împăratului Traian, romanii au subjugat tribul dacilor, iar teritoriul Banatului a intrat în noua provincie Dacia. După ce romanii au pierdut Dacia (în anul 271 e.n), tribul alanilor pătrunde pe acel teritoriu. Dacii, care locuiau la nord de Dunărea de Jos, sunt considerați strămoși ai poporului român.

Romanii nu au alipit Bačka statului lor, deoarece le-a corespuns ca puternicul fluviul Dunărea să fie granița Imperiului, astfel încât în afară de incursiuni sporadice pe teritoriul din partea stângă a Dunării, nu au fost încercări mai serioase de cucerire a acestei regiuni.

Frontiera romană spre triburile sarmatice, care au trăit în ținuturile actualei regiuni Bačka, a fost fluviul Dunărea, adică malul drept cu fortărețele în care au fost așezate trupele armatei romane. Una dintre fortificații se afla pe locul actualei cetăți Petrovaradin și se numea Cusum. Romanii nu au trăit în zona dintre Sava și Dunăre, dar uneori au cucerit sudul regiunii Bačka și au ținut sub control această regiune de frontieră care avea statutul de contralimes.

Odată cu venirea romanilor s-a produs procesul de romanizare a populației băștinașe și a nou-veniților din toate părțile Imperiului.

La începutul secolului I e.n., în Bačka apar triburile sarmaților și iazigilor, popoare de origine iraniană. În același timp, presiunea triburilor germanice la granița Imperiului devine din ce în ce mai puternică, astfel că apărarea granițelor de incursiunile acestor triburi a devenit una dintre principalele sarcini ale împăraților romani din secolul al II-lea e.n. Începutul Migrației popoarelor în a doua jumătate a secolului al IV-lea va duce la prăbușirea Imperiului Roman de Apus în anul 476 și la așezarea de noi popoare pe acest spațiu.

MOMENTE DIN PERIOADA MEDIEVALĂ

Popoarele care trăiau pe teritoriul Voivodinei actuale au fost expuse evenimentelor istorice furtunoase în decursul Evului Mediu. Slavii se stabilesc în aceste ținuturi în secolul al VI-lea și al VII-lea. Sârbii și croații se stabilesc în Balcani cu consimțământul împăratului bizantin Heraclius, în anul 630. În secolul al IX-lea sosesc și maghiarii, care, după câteva pătrunderi înspre apus, rămân în Panonia și acolo își formează statul. Astfel ia naștere Regatul Ungaria (în latină Regnum Hungariae, în maghiară Magyar Királyság, în germană Königreich Ungarn, la fel Regatul Coroanei Sfântului Ștefan, Regatul Ungaria (în istoriografia sârbă este obișnuit ca pentru istoria acestui stat până în 1918 să se folosească noțiunea de Ugarska, iar după terminarea Primului Război Mondial – Mađarska). Regatul Ungaria, ca stat independent, se va menține până în anul 1526, după care, ca urmare a înfrângerii în luptele cu turcii în bătălia de pe Câmpia Mohacs, se va ajunge la divizarea și destrămarea statului.

Pe timpul domniei dinastiei Nemanjić în Serbia (1166-1371) și a dinastiei Arpadienilor (997-1301) și Angevinilor (1301-1387) în Ungaria, regatul sârbesc și cel unguresc au fost legate prin numeroase alianțe dinastice, politice și militare. În unele împrejurări istorice au fost și în conflict. Însă, pericolul turcesc îi va constrânge la colaborare și la organizarea rezistenței comune.

EXPANSIUNEA OTOMANĂ – PERICOLUL COMUN ȘI ÎNCERCAREA DE A OPUNE REZISTENȚĂ

Pătrunderea rapidă a otomanilor în Europa, care începe la jumătatea secolului al XIV-lea, a fost facilitată de dezbinarea lumii creștine. Numeroși domnitori acceptă relațiile de vasalitate față de sultan și obligația de a trimite detașamente militare auxiliare și de a plăti tribut anual. După străduințele de mai multe decenii de a se păstra statul, Despotatul Sârb își pierde independența în anul 1459. În încercarea de a opune rezistență otomanilor în prima jumătate a secolului al XV-lea au participat împreună regii maghiari (Sigismund de Luxemburg, Vladislav Jagello) și despoții sârbi (Stefan Lazarević și Đurađ Branković). În aceste lupte în special s-a evidențiat lăncu Huniade (1387-1456), care este în memoria istorică a poporului sârb cunoscut ca Sabinjanin Janko, iar la români ca lăncu de Hunedoara.

Sârbii s-au stabilit încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea, în grupuri mai mici sau mai mari, la invitația autorităților maghiare, pe teritoriile de la nord de Sava și Dunăre, cu obligația de a proteja granițele de sud ale Ungariei. După căderea Despotatului, colonizarea sârbilor pe teritoriul Ungariei de Sud a fost intensificată. Refugiații sârbi au devenit un factor important în sistemul defensiv unguresc. Au primit pământ, cu obligația de a lupta împotriva turcilor. În armată slujeau ca husari (cavalerie ușoară) și șaicași (luptători pe nave riviere în flota dunăreană). În orașele departe de graniță, sârbii se ocupau cu meșteșugăritul și comerțul. Numeroși sârbi de vază, de origine nobilă, se găseau printre refugiați, iar de la regele unguresc au primit mari domenii feudale și titluri, amestecându-se treptat cu nobilimea maghiară. Nepotul despotului Đurađ Branković, Vuk Grgurević, a trecut în Ungaria în anul 1464 la invitația regelui maghiar Matei Corvin, și de la acesta a primit, pe lângă domeniile Slankamen și Kupinovo, încă și titlul de despot (Despotus Rasciae).

În ultimele decenii ale secolului al XV-lea și la începutul secolului al XVI-lea au loc ciocniri continue la graniță între turci și maghiari. În câteva rânduri, otomanii s-au avântat și asupra Vienei. În acești ani grei, în cadrul armatei creștine comune, sub conducerea comandanților de oști maghiari, au luptat popoarele de pe acest spațiu. Teritoriile pe care se purtau luptele, în general cele de graniță, din sudul Ungariei, au fost pustiite, iar populația strămutată sau ucisă în lupte. Consecințele acestor evenimente sunt și migrațiile popoarelor înspre nord, spre ținuturi mai sigure.

Un mare pericol pentru țările europene a apărut atunci când la tronul Imperiului Otoman a urcat Soliman Legistatorul, mai târziu cunoscut ca Magnificul (1520-1566). Planurile sale aveau în vedere cucerirea Ungariei, care vor servi ca bază pentru atacurile înspre apus. În fruntea Ungariei se găsea pe atunci Ludovic II (1516-1526) din dinastia Jagello. În urma pregătirilor temeinice care au durat mai mulți ani, marea campanie asupra Ungariei a început prin cucerirea Belgradului și a Șabațului în anul 1521, otomanii formându-și astfel baze pentru noi cuceriri. Sremul a fost pustiit în întregime, iar cronicarii au descris devastările turcești și au amintit că toate orașele mai importante, de la Mitrovica până la Petrovaradin și Slankamen, au fost distruse. A fost aceasta doar avanpremiera marii ofensive asupra țărilor ungurești, care va urma câțiva ani mai târziu. După pătrunderea în Srem în iulie 1526 și cucerirea orașelor Petrovaradin, Osijek și Ilok, armata turcească a trecut pe data de 26 august podul peste râul Drava și s-a apropiat de Mohács.

Cele două armate s-au ciocnit pe câmpia Mohács pe data de 20 august 1526. În bătălie și-a pierdut viața regele Ungarie Ludovic II, iar armata sârbească, care a participat activ în bătălie sub comanda lui Pavle Bakić și Radič Božić, nu a reușit să oprească marea catastrofă maghiară. Prin această înfrângere a fost pecetluită soarta regatului unguresc. A fost acesta sfârșitul istoriei ei medievale și introducerea în conflictul intern care a durat un șir de ani și care va duce, paralel cu cuceririle turcești, la divizarea în continuare a țării. Ținuturile peste care a trecut armata turcească în preajma și în timpul bătăliei au fost pustiite. Localitățile au fost incendiate, populația ucisă sau transformată în sclavi. Și izvoarele maghiare și cele turcești sunt de acord că viața în ținuturile cândva prospere și dens populate a amorțit complet. Centura sudică de apărare a Ungariei a fost complet distrusă, iar numeroase personalități importante din rândul autorităților au murit, ceea ce a paralizat funcționarea organelor de stat.

Rezultatul incursiunilor turcești va fi cucerirea Budei în anul 1541, cât și scindarea Ungariei în trei părți: în apusul și nordul statului de altădată se găsea așa-numitul Regatul Maghiar, sub stăpânire directă a Habsburgilor și cu centrul administrativ în orașul regal liber Pojon; partea centrală a statului a fost ocupată de turci, iar centrul administrativ al acestei părți se găsea la Buda; în părțile de răsărit ale fostului regat se găsea Ardealul, care în perioada 1526-1556 funcționa ca stat separat sub stăpânire supremă turcească. Sediul acestei părți a statului se găsea la Alba Iulia, în România de azi (în acest oraș este și mormântul lui Iancu de Hunedoara). Din acele timpuri, Austria, în fruntea căreia se găseau Habsburgii, primește o misiune specială în Europa găsită în pericol. Tendința lui Ferdinand de Habsburg de a prelua coroana Ungariei și a Cehiei a primit o motivare în acest moment istoric, când trebuiau unite toate forțele în lupta împotriva turcilor.

Războiul îndelungat a epuizat complet populația expusă activităților militare. Numeroase localități și sate au fost distruse, iar populația rărită. Toate acestea vor constrânge autoritățile habsburgice ca, după retragerea otomanilor la sud de Sava și Dunăre, să inițieze colonizarea și reanimarea acestor teritorii.

O răscruce în istoria acestor ținuturi o reprezintă Marele Război al Vienei (1683-1699). A fost acesta ultimul avânt al otomanilor înspre Apus și primul semn al marilor schimbări în relațiile dintre aceștia și puterile occidentale. Otomanii au fost înfrânți în ciocnirea cu alianța puterilor creștine – Liga Sfântă, iar Austria s-a găsit în poziția de a trece în contraofensivă și de a prelua controlul asupra evenimentelor din Balcani. În timpul războiului, în victoria asupra otomanilor de la Senta (1697) s-a evidențiat comandantul de oști Eugen de Savoya, care va conduce cu succes armata austriacă și în războaiele următoare. Marele Război al Vienei s-a terminat prin pacea semnată la Sremski Karlovci la 26 ianuarie 1699. Pacea de la Karlovci a marcat începutul decăderii Imperiului Otoman. Monarhia Habsburgică a preluat întreaga Ungarie cu Ardealul, Bačka, cât și Sremul de sud-est. Turcii au pierdut și o parte a teritoriilor din Bosnia și Dalmația.

În perioada următoare, de-a lungul graniței cu otomanii, autoritățile habsburgice vor extinde centura de apărare, cunoscută sub denumirea de Granița Militară, care deja a existat pe teritoriul Croației și Slavoniei, iar la începutul secolului al XVIII-lea va cuprinde și spațiul Ungariei de Sud. Granița Militară se găsea sub competența directă a Consiliului Aulic de Război din Viena. Locuitorii de pe acest teritoriu aveau statutul de soldați grăniceri, iar în spatele graniței, în orașe și târguri se dezvolta rapid pătura burgheză. În urma numeroaselor reorganizări și reforme, ca și consecință a micșorării pericolului de pătrunderi otomane, va începe procesul de desființare a Graniței Militare, care se va termina în anul 1881. Teritoriul Graniței Militare de odinioară și populația sa vor intra de atunci în competența autorităților civile.

COLONIZĂRILE ȘI MIGRAȚIILE

Încă la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, ca urmare a activităților militare, unele părți ale Voivodinei au fost foarte slab populate, astfel că dădeau impresia unor „locuri pustii”, cum au fost denumite și marcate pe hărțile din acel timp. În decursul secolului al XVIII-lea, imaginea etnică a Voivodinei s-a schimbat considerabil, în primul rând datorită colonizării planificate și organizate. Scopul autorităților habsburgice a fost de a se consolida puterea economică și de apărare a țării. Poporul care a corespuns cel mai mult autorităților în această privință au fost germanii. Ei erau agricultori extraordinari, siguri în luptele cu turcii, totodată și forța care trebuia să țină echilibrul față de maghiari. În anul 1689 împăratul Leopold I a emis prima patentă de colonizare, prin care a fost pus în mișcare valul de colonizări. Colonizarea s-a desfășurat cu sprijinul material al statului. În această perioadă, Bačka se colonizează în special cu maghiari, pe când în Banat vin în general germani. Și numărul sârbilor care trăiau la nord de Sava și Dunăre crește în această perioadă ceea ce este consecința migrațiilor organizate, sub conducerea patriarhilor. Mișcarea maghiarilor din județele din nord înspre sud, în special este prezentă după anul 1730. Primii coloniști germani au fost aduși din Șvabia, astfel că populația locală i-a numit șvabi.

Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea pe acest spațiu se vor coloniza cca. 150 000 de germani, în general din Germania de Apus și din unele părți ale Austriei. Pe lângă germani și maghiari, pe teritoriul Voivodinei actuale au venit ruteni, români, slovaci, croați, romi, evrei, armeni, cât și alte popoare, care nu s-au reținut mult timp sau că au fost cu timpul asimilați (francezi, italieni, catalani). Coloniștii au primit o suprafață de pământ și unelte necesare, fiind stabilit și modul de construire și tipurile caselor. De la jumătatea secolului al XVIII-lea primatul este preluat de așa-numita colonizare privată, pe care o realizează cei mai mari latifundieri, în căutare de forță de muncă. Astfel, în decursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea a fost formată diversitatea națională, lingvistică și confesională a actualului spațiu voivodinean, care va rămâne caracteristica acestuia până azi.

Popoarele care se vor reține aici în număr mai mare, la începutul secolului al XIX-lea vor trece prin perioada trezirii conștiinței naționale și vor începe lupta pentru păstrarea identității naționale și a limbii materne. În acest sens o mare contribuție o vor avea oamenii învățați, în special preoții și învățătorii, stimulați de ideile iluminismului și a romantismului național. Prin străduințele lor, i-au atras pe reprezentanții renașterilor naționale ale diferitelor popoare și au inițiat ideile panslavismului și ale ilirismului. Lupta pentru identitate a însemnat și lupta pentru limbă, care în această perioadă încă nu a fost standardizată. În acest domeniu vor apare în acea perioadă schimbări importante.

COLONIZAREA UNOR POPOARE

RUTENII

Pe aceste spații, rutenii s-au mutat din județele nord-estice ale fostei Ungarii, din dosul Carpaților. O dată deosebit de importantă în procesul de colonizare a acestora este 17 ianuarie 1751 când administratorul cameral al proprietăților Monarhiei Habsburgice în Bačka, Josef Franz Redl a semnat un acord privind soluționarea prediului cameral Veliki Krstur. Acesta a fost începutul oficial al întemeierii localității Ruski Krstur de azi, celei mai vechi, celei mai mari și celei mai importante localități a rutenilor din Voivodina și Serbia. Țăranul liber Mihailo Muncaci din satul Cervenova din județul Bereg și-a luat obligația ca pe baza acordului de colonizare să atragă și să aducă 200 de familii rutene de religie greco-catolică din Ungaria superioară. Totuși, primele colonizări individuale ale familiilor rutene au început mai înainte, astfel încât în 1746 la Kula se menționează mai întâi trei ruteni, iar apoi 11 familii despre care se menționează că au venit din împrejurimea orașului Mișcolț. Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea au fost înregistrați aproximativ 2000 de ruteni la Krstur. Rutenii se stabilesc ca oameni liberi, țărani, colonizați ca supuși ai Camerei, de la care au primit locuri de casă și pământ spre folosire. Primii preoți, care au adus cărțile bisericești de serviciu divin, au venit din episcopia greco-catolică de Mucaci. Acordul de colonizare a localității Ruski Krstur a fost semnat în 1751. Pe baza acestui acord, coloniștii au fost în primii patru ani scutiți de plățile impozitelor, iar apoi trebuiau să plătească la început o anumită sumă pentru pământ pe care l-au primit spre folosire de la Cameră, 300 de forinți anual și să dea a șaptea parte din produsele agricole produse de ei. Prima parohie a fost fondată la Ruski Krstur în 1751. Valul de colonizare a fost continuat și în anii următori, astfel că populația rutenă a venit din județele Zemplin, Boršod, Šariš și altele, adică din 14 județe din nord-estul

Ungariei care se aflau sub jurisdicția Episcopiei Greco-catolice de Mucaci. O altă localitate importantă în colonizarea populației rutene va deveni Kucura. În acordul privind colonizarea rutenilor în Kucura din 1763, este prevăzut în mod explicit că în această așezare camerală pot să vină doar ruteni, greco-catolici, cu dreptul de părăsire liberă a localității. Întrucât Camera a fost mulțumită cu colonizarea rutenilor, în anul 1763 l-a trimis pe Petar Kiș din Krstur să-i convingă pe rutenii din județele din nordul Ungariei să se stabilească în această localitate, ceea ce el a și făcut. Kiș nu a reușit să aducă 150 de familii, cum a fost stabilit prin contract, dar în decursul anilor 1763-1764 au venit cca. 80 de familii de ruteni, iar colonizarea a continuat și în anii următori. Pentru ca localitatea Kucura să rămână localitate ruteană pur etnică, sârbii au fost nevoiți în 1777 să se mute în Šova și Obrovac, iar rutenii din Obrovac au fost mutați la Kucura. Școala în această localitate a fost înființată în anul 1765, iar parohia greco-catolică în 1766. În mai puțin de 30 de ani, numărul rutenilor la Kucura s-a triplat, astfel că în 1792 aici au trăit 258 de familii de ruteni. Căutând de lucru, rutenii populează și alte localități din Voivodina. Astfel, în anii optzeci ai secolului al XVIII-lea a fost înregistrat un număr destul de mare de ruteni la Novi Sad, în 1780 s-a deschis pentru ei în oraș parohia greco-catolică, iar construirea bisericii a început în 1820. Până în primul deceniu al secolului al XIX-lea, grupuri mai mici de ruteni s-au stabilit în Futog, Kisač, Petrovaradin, Kamenica, Karlovci și Temerin. La mijlocul secolului al XIX-lea în regiunea de nord-est a Ungariei (Slovacia de azi) vine un nou val de coloniști ruteni în Sremska Mitrovica și împrejurime. La sfârșitul secolului al XIX-lea, din ținuturile Galiției și nord-estul Ungariei rutenii se vor așeza în Bikić și Privina glava. Deplasările rutenilor din aceste regiuni au continuat în timpul secolului al XIX-lea, astfel încât această populație s-a așezat de-a lungul ținutului Šajkaška, iar în anii șaptezeci în număr mare și la Đurđevo și într-un număr mai mic la Gospođinci. Revoluția din anii 1848/49 aduce revendicările naționale ale rutenilor de către preoții ruteni, care cer protejarea limbii materne a rutenilor și școlarizare în limba ruteană. Comunitățile rutene și-au păstrat cu mare succes identitatea, la care au contribuit o serie de școli confesionale rutene, dar și relațiile cu ucrainenii din Galiția, de unde, începând cu anii șaptezeci ai secolului al XIX-lea, au sosit ziare, reviste și cărți. Centrele de cultură rutene s-au găsit în Ruski Krstur și Kucura, unde au fost fondate primele biblioteci. De o importanță deosebită pentru istoria rutenilor a fost activitatea etnografului ucrainean Volodimir Hnatiuc, care în 1897 a cules scrieri etnografice despre ruteni și literatura lor populară orală și a publicat cinci volume de cercetări ale sale, datorită căreia istoria și cultura acestui popor a fost în mare parte sistematizată și păstrată. După origine, rutenii fac parte din grupul slavilor de est și scriu cu grafie chirilică. Apartenența etnică a rutenilor și legăturile lor cu ucrainenii sunt încă obiectul unor dispute ale oamenilor de știință. Se crede că *ruteni* este numele vechi al ucrainenilor, care s-a menținut în unele părți ale Monarhiei Habsburgice (Galiția, Bucovina, regiunile din dosul Carpaților), de unde a venit în Voivodina și populația de această origine. Autoritățile habsburgice i-au numit ruteni, pentru a preveni identificarea lor cu ucrainenii. Totuși majoritatea rutenilor la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea își ziceau ucrainenii. Din cauza distanțării de țara de baștină, limba ruteană se deosebește de limba ucraineană literară.

Numărul rutenilor din această regiune a crescut, ceea ce se poate conchide pe baza faptului că în 1765 au existat 2200, în anul 1910 - 13.457, iar în anul 1921 - 13.664 de ruteni. Pe baza rezultatelor recensământului din 1971, în Voivodina erau 20.109 de ruteni. La scăderea numărului de membri ai acestui popor s-a ajuns la sfârșitul secolului al XX-lea, astfel că în anul 2011 au fost înregistrați 13 928 de ruteni (diferența în cifre se datorează și faptului că până în 1971 numărul rutenilor și ucrainenilor era redat împreună pentru ambele minorități). După credință, rutenii sunt greco-catolici (uniți), prin urmare, ei respectă ritualul răsăritean, dar îl recunosc pe papa de la Roma drept conducător spiritual. Din 1751 se aflau sub jurisdicția arhiepiscopului romano-catolic de la arhiepiscopia Kaloč, iar din 1777 aparțineau eparhiei Križevci. Pe data de 28 august 2003 a fost înființat un Exarhat Apostolic special pentru Serbia și Muntenegru, iar din 2013 jurisdicția acestui Exarhat a fost redusă numai la Serbia. Sediul acestui Exarhat este la Ruski Krstur.

SLOVACII

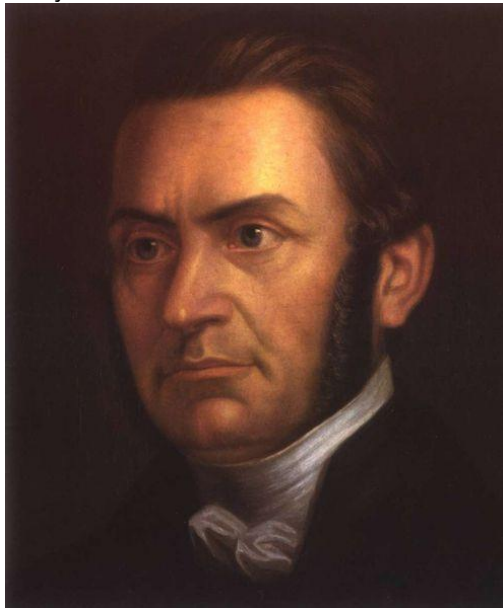
Migrația poporului slovac din regiunile nordice ale Slovaciei către sud, în așa-numita Țară de Jos, cum a fost numit teritoriul Voivodinei actuale, a început la sfârșitul secolului al XVII-lea și s-a desfășurat în mai multe etape. În perioada anilor 1740-1790 slovacii ajung în zona Voivodinei de astăzi, din Țara de Sus, după cum era numită atunci Slovacia, care făcea parte din Monarhie. Primul document despre acest eveniment datează din 1745, când impopulatorul Martin Čanji a adus în Petrovac 128 de familii slovace (2000 de persoane), pe proprietatea care

atunci aparținea localității Futog. Această colonizare a fost efectuată pe baza unui acord cu proprietarul latifundiului din Futog, Mihajlo Čarnojević. Populația stabilită a provenit din Novograd (Novohrad), Orava, Liptov, Hont, Zvolen, Turc. Din acea zonă, coloniștii s-au mutat la Kulpin în jurul anului 1755 pe proprietatea nobililor, a fraților Stratimirović. Slovaci se așează și în Bajša, apoi Gložan și Selenča, care este localitate și catolică și protestantă. În căutarea unor condiții mai bune de viață, locuitorii slovaci pleacă și în alte localități din Voivodina, unde își întemeiază satele lor, sau se stabilesc în așezările deja existente, locuite de sârbi, germani, maghiari, români și alte popoare. Cu un anumit procent de slovaci de religie romano-catolică, mai mult de 90% dintre imigranți erau evangheliști de confesiune Augustană. Împăratul Iosif al II-lea a aprobat pe 26 septembrie 1769 slovacylor protestanți să se stabilească pe teritoriul Graniței Militare, pe prediul Pazova, unde aceștia ajung în anul 1770.

În 1773, coloniștii slovaci s-au stabilit la Kisač, iar după douăzeci de ani la Pivnice și Lalić. Din satul Selenča, din Bačka, în 1770, au fost alungate 98 de familii slovace protestante, care s-au stabilit cu permisiunea specială a împăratului Iosif al II-lea. În 1782, populația slovacă s-a stabilit pe proprietatea lui Kristifor Nak din Banat și a întemeiat așezarea Novi Komloš. Un rol major în organizarea colonizării lor a avut-o învățătorul Samuel Geršković și preotul Matija Baranji, care a dus o parte din coloniști în satul Pardanj, de unde au ajuns ulterior la Aradac, lângă Becicherecul Mare. Preotul Jan Bosidelsky conduce familiile slovace în 1802 de la Ecica până la Covăcița. În acea perioadă, slovacylocuiau în Padina și Šandorf (Janošik), de unde se îndreaptă spre Hajdučica.

O contribuție mare la renașterea națională a slovacylor de la începutul secolului al XIX-lea a dat-o Jan Kolar (1793-1852), cu sonetele sale „Fiica gloriei”, în care a cântat trecutul slovacylor. Kolar a fost politician slovac, poet și scriitor, ideolog al slovacylor și reprezentat al renașterii naționale cehe. Pe lângă aceasta, el a fost și principalul ideolog al panslavismului. Împreună cu Kolar, un rol mare la renaștere națională slovacă a avut un Ljudevit Štur (1815-1856), om politic, poet, scriitor și reformator al limbii slovace. Reprezentanții păturii intelectuale slovace de pe teritoriul Voivodinei actuale au făcut parte din rândul clerului și al învățătorilor. Preotul evanghelic Juraj Rohonj a publicat în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea prima crestomație a prozei slovace voivodinene, sub titlul de „Poezii scurte pentru tinerii economi”.

Purtătorii ideilor iluministe la slovacy activează în localitățile nou-înființate, dar colaborează și cu sârbii. De exemplu, primii directori ai Liceului din Karlovci au fost personalități din Slovacia, iar în anul 1819 în această funcție a fost numit cunoscutul slavist slovac Pavel Jozef Šafarik (Pavol Jozef Šafárik).

Imagine: Pavel Jozef Šafarik

Un mare merit pentru păstrarea identității naționale slovace îi aparține și profesorului Jan Kutlik, care a lucrat la Stara Pazova. Un membru semnificativ al familiei a fost și Kiril Kutlik (1869-1900), pictor, pedagog, ilustrator și fondator al primei școli de pictură din Belgrad în 1895. Unul dintre primii membri ai păturii de intelectuali slovacy din spațiul Voivodinei a fost Jan Blazi (1783-1836) din Stara Pazova. După terminarea școlarizării, a lucrat ca

învățător particular, iar în 1822 a fondat Liceul Senioratului din Bačka și Srem, care s-a transformat mai târziu în Liceul din Vrbas.

După terminarea Primului Război Mondial, slovacii din acest spațiu intră în noul stat, Regatul S.C.S. (Regatul Iugoslavia din 1929). În decursul secolului al XX-lea și până azi, prin înființarea numeroaselor instituții educative și culturale, slovacii reușesc să-și păstreze tradiția, limba, obiceiurile și identitatea.

GERMANII

Colonizarea germanilor în aceste regiuni a fost determinată în primul rând de motive economice și de necesitatea de a consolida zona de apărare în partea de sud a Imperiului fiind realizată în trei etape: pe timpul împăratului Carol al VI-lea, Maria Terezia și Iosif al II-lea. Germanii au fost colonizați în primul rând datorită faptului că erau țărani harnici și meșteșugari pricepuți, dar și supuși devotați și loiali. Numeroși imigranți au provenit din regiunea Suabia și din această cauză au fost numiți șvabi. În cea mai mare măsură, populația germană s-a stabilit în Bačka și Banat, iar un număr mult mai mic a ajuns în Srem.

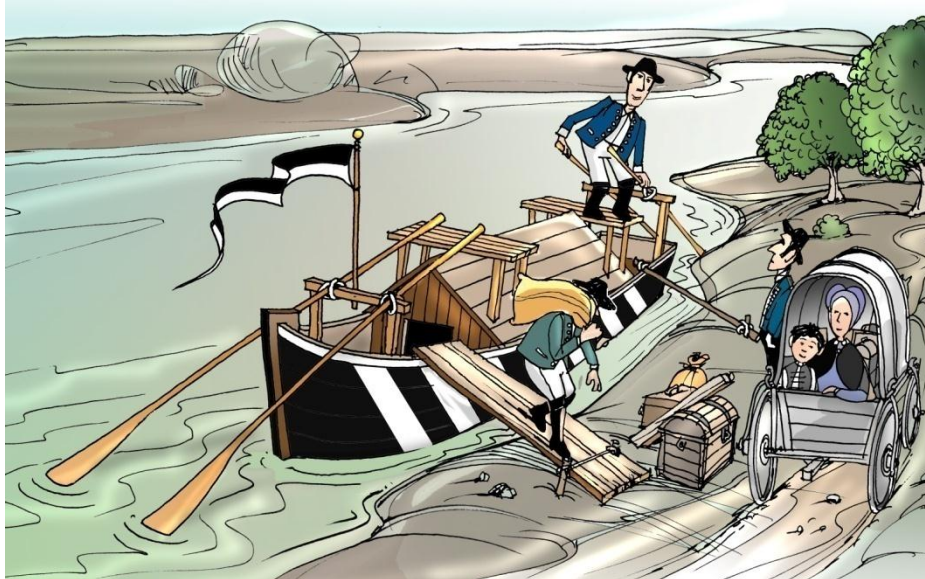
Primul val de colonizare a început prin colonizarea Banatului, imediat după încheierea păcii de la Požarevac, în anul 1718, și s-a desfășurat conform planurilor Contelui Claudius Florimund Mercy. Deja în anul 1717, germanii au sosit la Timișoara și Biserica Albă, iar în 1723 la Panciova. Administrația lui Mercy de la Timișoara a încurajat colonizarea, aducând chiar și italieni, francezi și spanioli. Între anii 1722-1726, aproximativ 15.000 de coloniști germani au venit în Banat, fiind stabiliți în 46 de sate. Un nou război împotriva otomanilor în anii 1737-1739 a redus populația germană din Banat. S-au menținut doar localitățile Vârșeț, Biserica Albă și Panciova, iar populația germană refugiată nu s-a mai înapoiat în aceste regiuni. În perioada anilor 1763-1773 a avut loc al doilea val de colonizare a germanilor, numit "Colonizare Tereziană". Spațiul destinat acestui val de coloniști a fost Bačka, dar o parte din coloniști a populat din nou Banatul. În această perioadă, numărul populației germane a crescut semnificativ, 11.000 de familii s-au stabilit acolo. În această perioadă, statul a construit case pentru coloniști, conform unor planuri bine definite. Drepturile și obligațiile imigranților au fost reglementate pe timpul Mariei Terezia prin „Patenta de colonizare”, adoptată în 1763. Coloniștii germani vin în Cuvin în 1770, în 1774 la Glogoni, în 1776 la Omolița, labuca și Mariolanum, în 1784 la Modoș, iar în 1790 la Crnja și Nakovo.

Având în vedere că populația germană s-a stabilit în zona Graniței militare, în 1765 a fost înființat Regimentul germano-bănățean.

Al treilea val de colonizare, denumit Colonizarea "iosefină" a adus între anii 1782 și 1787 alte 3000 de familii nemțești în Banat. Coloniștii și-au ridicat singuri casele, dar au primit materiale de construcție de la stat. "Edictul de toleranță" din 1781 a permis colonizarea germanilor protestanți și nu doar a celor catolici.

Imigrarea germanilor în Bačka începe de asemenea prin Pacea de la Požarevac din 1718, astfel că germanii au fost înregistrate în Șanțul Petrovaradin în anul 1739, la Apatin vin în anul 1750, iar la Odžaci la scurt timp după venirea lor în 1759, își construiesc și biserica. În anii următori, coloniștii germani vin la Gajdobra, Karavukovo, Gakovo. Feudalul din Temerin, Árpád Széchényi îi colonizează la Bački Jarak și în deceniul al nouălea al secolului al XIX-lea se stabilesc și la Crvenka, Vrbas, Sivac, Kula, Stanišić și Čonoplja.

Evenimentele din prima jumătate a secolului al XX-lea cauzate de războaiele mondiale, destrămarea Imperiului Austro-Ungar și formarea Regatului S.C.S. (Iugoslavia), se va reflecta asupra situației și vieții populației germane din această regiune. Până la sfârșitul Celui de-al Doilea Război Mondial, germanii vor fi prezenți aici în număr mare. Cu toate acestea, datorită sprijinului mare pe care germanii locali l-au dat regimului de ocupație, în 1945 noile autorități au introdus măsuri represive împotriva apartenențelor acestui popor. Cei care nu au părăsit Iugoslavia până la sfârșitul războiului, au fost duși în lagărele de concentrare (Bački Jarak, Kruševlje, Gakovo, Kničanin, Molin), în care mulți au murit, iar celorlalți le-au fost luată cetățenia și confiscate averile. Consecința acestor măsuri va fi emigrarea celorlalți germani de pe teritoriul Voivodinei și Iugoslaviei.

ILUSTRAȚIE: Colonizarea germanilor

CROAȚII

Cea mai veche comunitate croată de pe teritoriul Voivodinei se află în Srem, care, în perioada preotomană, se afla în general în cadrul județului Vukovar. Autoritățile maghiare au înregistrat prezența populației catolice slave și în Bačka în timpul Evului Mediu, iar colonizarea lor era în legătură cu cruciadele pe care conducătorii maghiari le-au purtat în Bosnia în acea perioadă. Astfel, în 1222 în jurul localității Bač a fost adus un grup mare de oameni de religie catolică în zona Usora și Sol.

Cucerirea otomană a unor părți ale Sremului în care majoritatea populației era constituită din croați, unguri și sârbi a determinat migrația în masă a populației. O parte din croații din Srem s-au retras în partea de vest și nord, o parte s-a islamizat, iar o parte a rămas în zona din jurul localităților actuale Sremska Mitrovica, Morović, Ruma, Erdevik, Golubinci, Petrovaradin, Slankamen, Sremski Karlovci și Sremska Kamenica. La migrările cetățenilor croați din Slavonia în Bačka, se ajunge într-un moment de conflict între Ferdinand de Habsburg și Ioan Zapolya și datorită campaniilor otomanilor de la începutul secolului al XVI-lea.

Pe teritoriul Bačkăi și Banatului, la sfârșitul secolului al XVI-lea sosește un grup mai mare de populație catolică slavă și din ținuturile Dalmației (în 1582 la Timișoara există o școală pentru preoții dalmațieni). Așezările mai mari în actuala Bačka, în care croații catolici au trăit sub puterea otomanilor au fost: Bač, Sombor și Bajmok. În perioada stăpânirii otomane în ținuturile de-a lungul Dunării a fost adusă din Dalmația, din părți ale Bosniei și Herțegovinei și din Lika, o populație islamizată, dar și populație creștină de pe teritoriul aflat sub stăpânirea lor. Pe timpul războaielor antihabsburgice conduse de Rákóczi, croații din Bačka au rămas fideli Vienei, motiv pentru care au fost nevoiți să se retragă în ținuturi mai sigure, până în Srem, unde mulți dintre ei rămân și după terminarea războaielor (Petrovaradin). După retragerea otomană din Srem în anul 1737, la Hrtkovci și Nikinci se colonizează albanezi catolici din tribul Climentilor de pe spațiul larg de pe Prokletije, sub conducerea voievozilor Ded și Vat. Cu timpul, își pierd identitatea și se asimilează în mediul majoritar croat. În Banatul central croații se stabilesc după ce în cadrul reorganizării Graniței Militare Arhiepiscopia catolică de Zagreb și-a pierdut domeniile de-a lungul râului Kupa, care au fost recuperate prin oferirea de pământ în Banat. Coloniștii au fost membrii nobilimii de dialect caicavian, vasalii arhiepiscopiei. Migrațiile continuă, astfel că în anul 1803 locuitorii din trei localități carașovene se stabilesc la Banatski Karlovac. În decursul secolului al XVIII-lea și al XIX-lea în zonele în care trăiau croații se stabilesc coloniști germani și maghiari, dar și slovaci, ruteni, români și alții. În această perioadă, asimilarea se desfășura de ambele părți, în dependență de faptul care popor era predominant într-o anumită zonă.

În această perioadă, și croații aveau propriul reformator al limbii naționale. Acesta a fost Ljudevit Gaj (1809-1872), care, odată cu reforma sa din anii treizeci ai secolului al XIX-lea, a inițiat Mișcarea ilirică. S-a născut la Krapina în 1809. În timpul studiilor de la Pesta îl cunoaște pe Jan Kolar și acceptă ideile panslave ale acestuia. În 1830 la Buda, tipărește primul îndrumător ortografic al limbii croate care a fost general acceptat, intitulat "Bazele succinte ale ortografiei croato-slave", în două limbi, în limba germană și în limba croată. Pentru fiecare sunet a introdus un semn în alfabetul latin.

Gaj a pledat pentru unitatea culturală și politică a popoarelor slavilor de sud, folosind termenul "ilirici", pentru denumirea tuturor slavilor de sud. S-a angajat la punerea bazelor limbii literare croate, a fost politician, lingvist, jurnalist și scriitor. În jurul lui s-au adunat tinerii intelectuali, conduși de aceeași idee. El a reușit să obțină aprobarea de publicare a ziarelor cotidiene croate cu un supliment literar, astfel încât, la 6 ianuarie 1835, au apărut "Novine Horvatske", iar la 10 ianuarie și suplimentul lor literar "Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska". În curând, ziarul va primi altă denumire - "Ilirske narodne novine" și "Danica Ilirska". Din 1835, ziarul a fost tipărit cu o nouă ortografie și în dialect ștocavian. În ianuarie 1843, a fost emis ordinul de interdicere a folosirii denumirii ilirice, astfel că ziarele au revenit la vechiul nume croat. Gaj nu s-a împotrivit, iar mișcarea sa a început încet să slăbească în anii 50 ai secolului al XIX-lea.

A murit la Zagreb în 1872.

Un număr de croați vin în Voivodina prin migrație internă în timpul Imperiului Austro-Ungar, dar și în timpul Regatului Iugoslavia și Iugoslaviei postbelice. Colonizarea organizată din 1945-1948 a adus cei mai mulți migrați croați dalmatieni din Metković, Sinj, Vrlika, Drniš, Benkovac, Split, Šibenik, Trogir, de pe teritoriul din spatele litoralului dalmatin și de pe insule, în total aproximativ 4.000. Imigrații croați sosesc și din alte părți ale Croației, în general din Gorski Kotar și Bosnia și Herțegovina. Croații dalmatini sunt în mare parte stabiliți la Stanišić și Riđica, în număr mai mic la Sivac și Gudurica. Croații din Bosnia, Gorski Kotar și Herțegovina s-au stabilit la Beška, Svetozar Miletić și Petrovaradin.

Despre prezența croaților mărturisesc și toponimele – localitatea Horvati din secolul al XIV-lea (amintită în anul 1322), localitatea Hrvatsko selo de pe teritoriul actualului Novi Sad din secolul al XVIII-lea, în Banat la începutul secolului al XIX-lea Hrvatska Klarija, Hrvatska Boka, Hrvatska Neuzina și, mai recent, Hrvatski Majur de lângă Subotica.

BUNIEVȚII

Colonizarea în masă a bunievților, popor de religie catolică și de dialect icavian, de pe teritoriul extins al Dalmației, Bosniei și Herțegovinei de apus, mai târziu și din Lika, se desfășoară la începutul secolului al XVII-lea pe spațiul din jurul orașelor Subotica și Sombor. Atunci se amintește și parohia Bunjevci din Arhiepiscopia de Kaloč. Cel mai mare val de emigrări în zona Dunării a fost provocat de plecarea populației sub presiune otomană din Bačka și o parte din Srem, dar și de înfrângerile creștine din Bosnia. Din Ungaria de Sud și Srem populația islamizată se mută în Bosnia, iar în locul lor se colonizează grupuri de bunievți și șokți. Cel mai mare număr de bunievți (cca. 5000) s-a colonizat în anul 1687 pe teritoriul dintre Baia, Sombor și Subotica. În calitate de conducători ai acestor migrații se evidențiază căpitanul Đura Vidaković și Duje Marković, căpitan din Sombor. Populația colonizată se încadra în operațiile militare ale armatei habsburgice împotriva otomanilor. Bunievții devin grăniceri, servesc în Monarhia Habsburgică, și împreună cu miliția sârbă luptă împotriva turcilor. Primele școli ale bunievților au fost înființate la Sombor în anul 1717, la Bač în 1734, la Bođani în 1741.

EVREII

Pe baza datelor sporadice, se poate ajunge la concluzia că evreii locuiesc pe teritoriul Panoniei din epoca romană. În Câmpia Panonică au rămas în timpul Evului Mediu și s-au menținut pe tot parcursul existenței statului maghiar medieval. Primele privilegii le primesc în 1251, în timpul domniei regelui Bela al IV-lea, ele fiind confirmate până la sfârșitul secolului al XV-lea. La un moment dat, au fost alungați din Ungaria de regele Lajos cel Mare, dar au venit din nou.

La venirea în Balcani, turcii erau toleranți față de evrei, chiar le permiteau și să facă comerț. Colonizarea evreiască intensă în Voivodina datează de la retragerea turcilor din acest spațiu. Evreii provin din diferite părți ale Imperiului

austriac. Prin venirea lor s-a majorat densitate populației, ceea ce a fost în interesul puterii imperiale, din cauza regiunilor devastate sub fosta dominație turcească. În aceste zone vin din nordul județelor Imperiului maghiar - Moravia, Cehia, Slovacia și Polonia. Cauzele acestor migrații au apărut datorită ordinii împăratului Carol al VI-lea din anul 1725 privind limitarea numărului de evrei în provinciile imperiale-regale moștenite, precum și datorită Legii privind dreptul de a se căsători doar unul dintre copii. În dorința de a-și asigura existența și a întemeia o familie, mulți tineri au decis să meargă în Bačka, în perioada când s-au desfășurat colonizări intensive ale altor popoare

Racko selo (Petrovaradinski Šanac, mai târziu Novi Sad) este prima localitate care i-a acceptat pe evrei în 1693. După ce evreii au venit la Racko selo, ei și-au construit o sinagogă și au avut propriul cimitir. Prima familie menționată în Racko selo este familia lui Filip Marcus, și cu ea s-au stabilit încă trei familii. În acele timpuri, evreilor le-a fost interzisă stabilirea la Subotica și Sombor, nici măcar nu le-a fost permis să-și petreacă noaptea în aceste orașe. Atitudinea autorităților față de colonizarea evreilor se schimbă cu timpul, ceea ce duce la stabilirea lor în alte orașe mai mici și mai mari, unde au trăit în cartiere orășenești separate. Primul evreu înregistrat în Subotica era Jakob Heršl, iar în 1764 în oraș existau 15 familii evreiești. În 1709 evreii se stabilesc la Kula, în 1735 la Sombor, la Bač în 1736, în anul 1740 la Beždan, la Karavukovo în anul 1776 și la Senta în anul 1783. La Bački Petrovac în 1737 erau 15 familii evreiești. În Banat, cea mai veche comunitate evreiască era în Panciova, unde evreii se aflau încă în perioada turcească, în perioada anilor 1494-1734. Primii evrei au fost înregistrați la Novi Kneževac în anul 1718, la Becicherecul Mare în 1747, la Vârșeț în anul 1766, la Novi Bečej în 1825. Comunități evreiești mai mici s-au găsit și la Melenci, Cuvin, Banatsko Arandelovo, Padej, Sanad, Covăcița, Alibunar. Ca și în Banat și Bačka, și în Srem evreii erau prezenți încă în vremea stăpânirii turcești, la începutul secolului al XVII-lea. Cel mai devreme s-au stabilit la Zemun. Au mai fost și la Erdevik, Bačinci, Sremska Mitrovica Golubinci, iar la Inđija, Stara Pazova și Maradik au venit după anul 1739, când armata austriacă s-a retras de la Belgrad, și evreii împreună cu ea. Poziția poporului evreiesc în Voivodina nu a fost deloc ușoară, dar s-a schimbat în anumite perioade istorice. Atitudinea Monarhiei Habsburgice față de evrei, în general, era foarte restrictivă. Numeroase legi au limitat foarte strict drepturile lor și au redus șansele de existență a evreilor. Interzicerea de a se ocupa cu anumite profesii și de a deține imobiliare, limitarea libertății de circulație și de strămutare și altele asemănătoare, au influențat nu numai asupra puterii economice și modului de viață al populației evreiești, ci și de multe ori chiar asupra existenței lor în aceste regiuni.

În anul 1743 Maria Terezia a introdus un impozit pentru evrei, așa-numita Taxă de toleranță, care s-a mărit în fiecare an, dar care a fost anulată de împăratul Iosif al II-lea în 1785, facilitând astfel poziția evreilor. Deși a anulat impozitul vechi, împăratul a introdus o nouă taxă numită Taxa camerală, care s-a plătit până la mijlocul secolului al XIX-lea. Prin Edictul de toleranță din 2 ianuarie 1782, evreilor li s-a permis să se stabilească în orașe, să se ocupe cu agricultura și meșteșugăritul, dar nu au obținut drepturi civile depline. Din cauza diferitelor restricții care erau încă în vigoare, activitatea principală a populației evreiești a rămas comerțul. Și în următoarea perioadă, celelalte aspecte ale vieții cotidiene erau pentru evrei reglementate prin legi speciale, adoptate de domnitori, respectiv de Parlamentul maghiar, care a aprobat în anul 1840 evreilor să se ocupe de toate meșteșugurile și alte profesii, să aibă în posesie terenuri agricole, magazine și fabrici, asigurându-le și dreptul la învățământ. Pe teritoriul Voivodinei, în mod oficial în 1867 evreii se egalează cu toți ceilalți locuitori ai țării, astfel că ei încep treptat să participe pe deplin la viața politică, socială, economică și culturală. Perioada de emancipare a evreilor în această regiune va avea loc între două războaie, în Regatul Iugoslaviei. Evreii din acea vreme au fost pe deplin integrați în viața comunității locale. Deja în 1919 a înființat organizația generală a comunităților religioase a evreilor - Uniunea Comunităților Religioase Evreiești din Regatul S.C.S, ulterior Uniunea Comunităților Religioase Evreiești din Iugoslavia. Se tipăresc reviste, apar asociații, societăți sportive. Apar primele cărți despre istoria evreilor în această regiune. Ziarul cu cea mai lungă apariție - Jurnalul evreiesc (*Judische Zeitung*) a fost înființat la Novi Sad în 1935 și a apărut până în 1941. Pe parcursul acestei perioade, activează scriitorii ca Oskar Davičo, Stanislav Vinaver, Isak Samokovlija, Paulina Lebl Albala etc. Doar 5% din populația evreiască a trăit în mediul rural, majoritatea trăind la orașe. Dezvoltarea rapidă a comunității evreiești, atât în Iugoslavia cât și în Voivodina, a fost întreruptă de al Doilea Război Mondial și Holocaustul, care va secera și pe evreii din spațiul nostru. Numărul apartenenților comunității evreiești a scăzut drastic în timpul războiului. Conform recensământului din 1931 în Banovina Dunării trăiau 18.518 de evrei dintre care au fost uciși 15.343. Evreii rămași în Voivodina au părăsit în număr mare țara după al Doilea Război Mondial și s-au mutat în Israel.

MAGHIARII

Maghiarii sunt prezenți în Voivodina din anul 895, când s-au stabilit pe spațiul dintre Dunăre, Timiș, Tisa și Mureș, sub conducerea lui Árpád. Maghiarii au fost în Panonia expuși influenței Statului Franc și Bizanțului, astfel că a fost necesară consolidarea puterii centrale și formarea instituțiilor de stat pentru a se menține independența. Acestea au fost sarcinile pe care și le-a propus cneazul Gheza, strănepotul lui Árpád și fiul său Ștefan (997-1038). Ștefan (István) a continuat creștinarea sistematică a poporului său, care se desfășura cu așa succes încât în jurul anului 1000 a cerut de la papa să-i trimită coroana, devenind astfel primul rege încoronat al Ungariei. În Evul Mediu, cea mai mare parte a Voivodinei făcea parte din statul maghiar, iar populația era mixtă. La mari schimbări s-a ajuns din cauza cuceririlor turcești, care au cauzat mișcări ale populației spre nord, pierzându-și caracterul etnic de odinioară.

Venirea maghiarilor în regiunile Bačka, Baranja și Srem în timpul secolului al XVIII-lea se desfășoară în cadrul marilor migrații și colonizări ale ținuturilor pustiite după retragerea otomanilor. Înaintea bătăliei de la Mohács, aceste regiuni au reprezentat părțile mai dezvoltate ale țării, dar cucerirea turcească a dus la pustiirea teritoriului și retragerea populației. Inițiatorii colonizării maghiarilor după retragerea turcilor au fost latifundierii, care aveau nevoie de forță de muncă pe domeniile lor. Venirea lor a fost intensificată după desființarea Graniței militare de pe Tisa și Mureș. În anul 1779 Banatul a trecut sub autoritatea Ungariei, iar numărul maghiarilor a crescut în această regiune. Populația maghiară din Bačka a locuit pe teritoriul județului Bačka-Bodrog și a districtului regal Potisje. În 1746-1747 începe colonizarea Suboticei, în anul 1748 a fost populat Bezdantul, iar în 1749 Kula. După anul 1751 imigranții maghiari se stabilesc în Senta, în următorii doi ani în Ada și Mol, în 1753 autoritățile îi colonizează pe maghiari la Kanjiža, iar în curând populație maghiară se așează în localitățile Becej, Čonoplja, Kupusina, Doroslovo și în anul 1767 și la Petrovo Selo. În anii următori se așează și în localitățile Idoš, Martonoš, iar la mijlocul secolului al XVIII-lea maghiarii populează și prediul Horgoš. În anul 1786 la Stara Moravica au venit 334 de familii maghiare de religie catolică și reformată. În 1799, contele Séczenyi a colonizat țărani maghiari din împrejurimea localităților Pesta, Fehér și Tolna pe proprietatea sa de la Temerin.

Procesul de colonizare a fost încurajat și de oamenii care au avut sarcina de a găsi coloniști pe care să-i convingă cu privire la avantajele anumitor teritorii. Curtea însăși oferă un cadru legal care permite unor latifundieri puternici să colonizeze iobagi pe proprietatea lor. La începutul secolului al XVIII-lea, coloniștii din aproape toate păturile populației maghiare s-au mutat în județele din sud. După Patenta privind toleranța religioasă (1781), pe teritoriul Voivodinei vin și reformatorii din partea centrală a Ungariei, astfel că se întemeiază așezările Feketić, Moravica și Pačir.

În spațiul Banatului populația maghiară a ajuns în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, la Nova Kanjiža, Majdan, Krstur, Torda. În 1760 a fost înființat Jazovo, în 1782 - Čoka, iar în anul 1801 Mađarska Crnja.

Maghiarii de religie reformatoare s-au stabilit la Debeljača în 1794. În timpul domniei lui Iosif al II-lea în localitățile din Banat s-a distins orașul Szeged care a cumpărat moșii și pe ele a stabilit o parte din populația sa. Între anii 1782 și 1785 Lerinc Marczibányi a colonizat Čoka, Crna Bara și Vrbica, Padej-ul a fost populat în anul 1784 de către István Ormody, iar János Tainay la începutul secolului al XIX-lea a populat Sajjanul.

Migrațiile poporului maghiar în cadrul granițelor Monarhiei au fost cauzate în general de motive economice și căutarea unor condiții mai bune de viață.

Poziția imigranților era mai bună decât a iobagilor, iar acest lucru era un stimulent suplimentar pentru colonizare. Și statul a întemeiat localități, iar unele au fost întemeiate ca urmare a migrației secundare (de exemplu, Mužlja în anul 1890). Din motive economice, maghiarii s-au mutat în Srem și Slavonia la mijlocul secolului al XIX-lea.

Migrația a fost permanentă, dar datorită situației economice grele și problemelor agrare nerezolvate la sfârșitul secolului al XIX-lea s-a ajuns la înființarea unor noi localități cum sunt Budisava și Telečka în anul 1884. În acea perioadă, din cauza reglementării Dunării de Jos, s-a ajuns la colonizarea maghiarilor din Bucovina (România), care s-au stabilit la Vojlovica, Skorenovac și Ivanovo.

Colonizarea, dar și emigrarea populației maghiare s-a produs în secolul al XX-lea, mai ales după Primul și al Doilea Război Mondial. Sfârșitul Primului Război Mondial a dus la schimbarea granițelor de până atunci, fapt care se va reflecta în special în statutul poporului maghiar care se va afla în afara granițelor țării de baștină. În acel moment a fost oferită posibilitatea optării, respectiv alegerea – în care stat vrea să trăiască un individ, iar aproximativ 200 000 de maghiari au rămas în Regatul S.C.S. Un număr însemnat de maghiari s-a stabilit în Bačka la începutul celui

de-al Doilea Război Mondial, în localitățile din care au fost anterior alungați coloniștii, dar în 1944 au trebuit să părăsească acele proprietăți și case.

Optanții

(în limba latină *optio* = libera alegere, voința liberă) persoane care pe baza dreptului internațional au putut să renunțe la cetățenia anterioară și să primească cetățenia altei țări în care trăia majoritatea poporului de aceeași origine ca și ei. După Primul Război Mondial acest drept a fost recunoscut maghiarilor și germanilor în Regatul S.C.S. și ei trebuiau în termen de doi ani să se declare în care țară vor trăi.

ROMII

Datele istorice privind romii nu sunt suficient de cunoscute și nici exacte, deoarece nu există înregistrări privind originea acestora, cauzele migrației și nici despre evenimentele importante din trecutul lor. Aceste date sunt păstrate fragmentar în diferite mituri și legende care au fost transmise pe cale orală de la o generație la alta. Despre acest popor, care populează diferite părți ale Europei, există multe controverse istorice și prejudecăți, iar cercetările mai ample sunt îngreuiate din cauza faptului că ei trăiesc în diferite țări, vorbesc limbi diferite, chiar și tradițiile le sunt diferite. Se crede că au venit din India, de unde s-au mutat în mai multe rânduri în Europa și în alte părți ale lumii, trecând prin teritoriul Afganistanului, Iranului, Armeniei și Turciei de astăzi. Migrațiile au avut loc din secolul al X-lea până în secolul al XIX-lea. În Europa sunt amintiți pentru prima dată în secolul al XI-lea, pe teritoriul Bizanțului (Grecia de astăzi).

Acest popor are denumiri diferite, dintre care cele mai frecvente sunt romii și țiganii. Denumirea *rom* provine din limba hindi, ceea ce înseamnă BĂRBAT. Rădăcina termenului *țigan* este din limba greacă și înseamnă OM, FIINȚĂ UMANĂ (în greacă *athiganos*). Apartenenții acestui popor își zic *romi* (*rom, roma*) sau *sinti* (*sinto, sintura*). Limba romă pe care o vorbesc face parte din grupul lingvistic indo-european. Se crede că romii s-au mutat în Balcani în secolul al XIV-lea. Într-un număr mare, ei rămân aici, dar continuă migrările. Atât în Serbia, cât și în Ungaria, romii sunt menționați din secolul al XIV-lea, în Europa Centrală și de Vest din secolul al XV-lea. Situația lor în Ungaria este reglementată de documente emise de regii Sigismund, Matei Corvin, Vladislav al II-lea, în timpul cărora se credea că romii provin din Egipt, așa că i-au numit „poporul Faraonului” (de unde și denumirea *gipsy* în limba engleză). La început, relațiile dintre populația autohtonă și ei a fost binevoitoare, dar în curând începe respingerea, neacceptarea și marginalizarea acestora, în primul rând din cauza modului de viață nomad. În timpul stăpânirii turcești, romii trăiesc în general în orașe, mai rar în sate, de obicei în locuri separate, numite mahalale țigănești.

O agravare evidentă a situației romilor din acest spațiu începe prin ordonanțele emise în timpul Mariei Terezia în anii 1761 și 1767, prin care s-a încercat interzicerea deplasărilor lor nomade, au fost interzise căsătoriile romilor, bărbații cu vârsta peste 16 de ani au fost trimiși la serviciul militar, iar o decizie chiar se referă la luarea copiilor romi și încredințarea lor țăranilor și cetățenilor de altă naționalitate care să îi crească. Măsuri similare au fost luate în timpul lui Iosif al II-lea în 1783, când li s-a interzis să-și folosească limba maternă. Toate greutățile prin care au trecut popoarele din această regiune s-au reflectat și în viața romilor, dar ei totuși au reușit să-și păstreze identitatea, cultura și modul de viață, indiferent de provocările, persecuțiile și chiar încercările de a fi exterminați în masă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

ROMÂNII

Pe teritoriul Voivodinei românilor se stabilesc în timpul migrației spontane cauzate de administrația turcească dar și din motive economice. Primele așezări ale românilor în partea sârbă a Banatului se amintesc în secolul al XIV-lea, dar cel mai mare val de imigranți a venit între secolele al XVII-lea și al XIX-lea în Granița militară și pe domeniile feudale.

Populația românească a venit din diferite regiuni, dar cel mai mult din Banatul de est, astfel încât și așezările, după colonizare, au fost grupate în dependență de originea lor: populația din cursul inferior al râurilor Nera și Căraș și din văile râurilor Moravița și Mesici, a fost numită *de la codru*; locuitorii satelor din Granița militară (de lângă

Panciova, Alibunar, Biserica Albă) s-au numit *grăniceri*, iar locuitorii satelor din Banatul Central au fost numiți *de la pustă*. Până la mijlocul secolului al XIX-lea s-a obișnuit ca românii din acest spațiu să fie numiți valahi.

În anul 1765, Maria Terezia a eliberat o patentă pe baza căruia toți românii care locuiau în locurile prevăzute pentru colonizarea germană, trebuiau să se mute. Astfel, populația românească a părăsit satele din jurul Timișoarei și din valea Mureșului și s-a stabilit în jurul râului Bega, în localitățile Toracul Mic și Toracul Mare, Iancaid, Ecica, Clec, Iabuca, Glogoni. Aproximativ 340 de familii au sosit la Toracul Mic și Toracul Mare. După vinderea pământului din jurul râului Bega domeniilor feudale (1781-1782), satele românești din jurul Begăi au intrat în posesia lui Kuka Lazar și Isac Kiș.

Și autoritățile militare au colonizat români la Granița militară: în anul 1765 la Satu Nou, Doloave, Alibunar, Seleuș, iar la sfârșitul secolului al XVIII-lea, la Uzdin, Cuvin.

În 1808 a fost înființată localitatea română Vladimirovaț (Petrovasâla). Românii din împrejurimea Vârșețului au fost băștinași. În multe localități au venit locuitori din alte părți ale spațiului etnic românesc, în special din Oltenia, Transilvania (Ardeal) și Crișana, astfel că nici românii din Voivodina nu sunt unitari în ceea ce privește originea lor. Locuitorii români, de aceeași religie ca și sârbii, au aparținut organizației bisericești sârbe - în timpul stăpânirii otomane au aparținut Patriarhiei de la Peć, iar în Monarhia Habsburgică Mitropoliei de la Karlovci. Pe data de 24 decembrie 1864, prin Decretul împăratului Franz Josef I, a fost înființată o Mitropolie ortodoxă română aparte în Transilvania, cu sediul la Sibiu. Mitropolia avea două episcopii, la Arad și Caransebeș. Astăzi, Biserica Ortodoxă Română în Banat este canonic legată de Patriarhia Ortodoxă Română de la București și este formată din trei protopopiate (la Panciova, Vârșeț și Toracul Mic), cu Vicariat la Vârșeț.

Merite deosebite pentru despărțirea bisericii românești de Mitropolia de la Karlovci le are Andrei Șaguna (1809-1873). Șaguna a absolvit Gimnaziul din Pesta, unde a studiat dreptul. A absolvit teologia la Vârșeț în anul 1832. Mitropolitul Stefan Stratimirović îl numește profesor de teologie și secretar al Mitropoliei din Sremski Karlovci. Curând devine Arhimandrit al Mănăstirii Hopovo. În anul 1844, a devenit Vicar Episcopal al Episcopiei din Ardeal, iar în curând și episcop, când și-a început activitatea pentru emanciparea religioasă și națională a poporului român. Misiunea sa a fost încheiată cu succes în 1864, când Biserica Română a ieșit de sub jurisdicția Mitropoliei din Karlovci. Șaguna a devenit primul mitropolit român, îndeplinind această sarcină până la moartea sa. Apartenenții poporului român îl respectă ca pe un mare conducător spiritual și național. Prin decizia Bisericii Ortodoxe Române, Andrei Șaguna a fost canonizat în anul 2011.

Fotografie: Andrei Șaguna

Datele despre originea românilor au fost obiectul cercetărilor lui Gheorghe Șincai (1754-1816), istoric, traducător, lingvist și poet român deosebit de important.

SÂRBII

Sârbii au populat teritoriul Voivodinei în continuitate de la sfârșitul secolului al XIV-lea, atunci când, după invazia turcească din Balcani s-a ajuns la mișcarea populației spre nord. Migrațiile individuale au început în perioada primelor incursiuni ale turcilor și au devenit mai ample în cursul secolului al XV-lea. Migrația în județul Arad a fost condusă de fiul regelui Vukašin Mrnjavčević, Dimitrije, care a fost numit de regele maghiar Sigismund, castelan al orașului Világos. La mijlocul secolului al XV-lea, sârbii au constituit majoritatea populației din Srem și Banat. În număr mare, sârbii se stabilesc după căderea Despotatului sârb, cu permisiunea autorităților maghiare. Regele maghiar Matei Corvin, într-o epistolă către papa în 1483, afirmă că în ultimii patru ani în Ungaria s-au stabilit aproximativ 200.000 de persoane. Migrațiile frecvente ale sârbilor în aceste regiuni sunt cauzate de cucerirea turcească a statului sârb, campaniile militare, violența, devastarea, sărăcia, participarea la războaie. Pentru a-i atrage pe sârbi să se colonizeze în Ungaria, Matei Corvin a recunoscut titlul de despot pentru urmașii despotului sârb Đurađ Branković. Primul care a purtat acest titlu pe teritoriul Ungariei a fost nepotul său Vuk Grgurević. Vuk Grgurević (cunoscut în poeziile populare sârbești din cauza eroismului său deosebit ca „Zmaj Ognjeni Vuk”), adună poporul sârb pe teritoriul Ungariei de Sud și îl conduce în lupta împotriva otomanilor, împreună cu armata maghiară. Titlul de despot îl vor purta mai târziu și membrii altor familii nobile sârbești, cum ar fi Pavle Bakić și Radić Božić).

Fotografie: Đurađ Branković

Până în secolul al XVII-lea durează migrația populației sârbești în număr mai mare sau mai mic, organizată sau neorganizată, tot mai mult departe, spre nord, pe măsură ce stăpânirea turcească s-a extins spre aceste regiuni. Deja la mijlocul secolului al XVI-lea în unele nahii, cum ar fi cea de la Titel, Bač și Sombor, sunt înregistrate exclusiv persoane cu nume slave. După intrarea Ungariei în componența Monarhiei Habsburgice, Curtea de la Viena a stimulat așezarea sârbilor în acest spațiu, pentru ca ei să apere frontierele de sud ale Imperiului, ceea ce grănicerii sârbii au și făcut. Poporul sârb a migrat din Kosovo și Metohija, și Raška, Brdo, din Herțegovina de Est și

Macedonia și au ajuns până la Buda, Sent Andreia și Arad, au populat Sremul, Banatul, Bačka, Lika, Slavonia, Croația și Dalmația.

ȘAICAȘII (șaică - navă lungă, îngustă și rapidă din lemn)

Cel mai mare număr de date privitoare la sârbi, ca soldați, sunt legate de aceștia ca șaicași, respectiv soldați în flota de război pe rivieră. Încă regele Matei Corvin a creat o flotă puternică de corăbii numită "șăici", menite pĂzirii fortificațiilor de-a lungul râurilor Sava și Dunăre. Soldații care au servit pe șăici au fost numiți "șaicași". Sarcinile lor erau de a se opune flotei inamicului, de a ajuta trupele terestre să construiască poduri și de a ajuta la aprovizionarea cu materiale de război și alimente.

Au existat mai multe tipuri de "șăici" - cu două și trei rânduri de vâsle, cu punte dublă și turnuri. Cele mai numeroase au fost cele mici, pentru un echipaj de 30-40 de persoane. Ele erau de culoare neagră, cu o margine albă, cu vârf ascuțit, la care mai târziu a fost instalat un tun mic. Soldații pe șăici au fost înarmați cu săbii, sulite, săgeți, iar mai târziu cu puști. În fruntea flotei de șăici, erau comandanții, numiți „obervaide”. Pe lângă salariul obișnuit, șaicașii au avut și privilegii speciale, care aveau caracter general sau erau legate de anumite localități. Principalele stațiuni ale șaicașilor de pe Dunăre au fost: Komoran, Buda, Varadin, Rac, Cuvin, Slankamen, Zemun, Belgrad, Smederevo, Golubac, iar pe Sava - Mitrovica și Šabac.

Astăzi, prin denumirea de "Šajkaška" se subînțelege regiunea care cuprinde partea de sud-est a Backăi. Teritoriul "Šajkaška" este împărțit în patru comune: Titel, Žabalj, Novi Sad și Srbobran.

Oriunde s-au stabilit, sârbii au construit mănăstiri și biserici, mai ales în ținuturile de pe Fruška Gora și Valahia Mică (spațiul dintre Požega și Pakrac). Majoritatea sârbilor vin în spațiul Monarhiei condusi de patriarhii Arsenije al III-lea în timpul Marii migrații din anul 1690 și Arsenije al IV-lea Jovanović Šakabenta, în timpul războiului austro-turc din 1737-1739. Sârbii au fost în număr mare grăniceri, subordonați direct împăratului, iar o parte din popor a trăit în Provincial și s-a ocupat cu agricultura, meșteșugul și comerțul.

Următoarele migrații ale sârbilor au fost cauzate de războaiele împotriva turcilor în secolul al XVIII-lea („Krajina lui Koča”) și înăbușirea Primei Răscoale Sârbești. În acea perioadă, în exil s-a găsit și familia lui Đorđe Petrović Karađorđe, și el însuși căutând salvare în 1813 la nord de Sava și Dunăre împreună cu poporul refugiat și cu voievozii. Potrivit surselor austriece, peste 110.000 de sârbi au trecut în Monarhie în timpul înăbușirii Primei Răscoale Sârbești. Mulți au trecut prin lagăre de refugiați, iar peste 20.000 de persoane s-au stabilit în Srem, Bačka și Novi Sad. În cursul secolului al XIX-lea burghezia sârbă s-a întărit în mod semnificativ, fiind purtătorul elanului cultural și instructiv al poporului sârb din această regiune, precum și a luptei politice pentru păstrarea și lărgirea drepturilor naționale. Mișcarea națională sârbească în Revoluția de la 1848-1849 a cerut formarea Voivodinei Sârbești, care nu a fost acceptată în această formă de autoritățile habsburgice. Cu toate acestea, în perioada următoare au fost deschise numeroase instituții culturale, școli, au fost tipărite ziare, iar Matica Srpska, înființată în 1826 la Pesta, a fost în anul 1864 mutată la Novi Sad. În anul 1861 a fost înființat Teatrul Popular Sârb. Cea mai importantă figură politică și tribunul popular al poporului sârb în această perioadă a fost avocatul și primarul din Novi Sad, Svetozar Miletić.

Personalitățile importante ale intelectualității sârbești de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea provin de asemenea din aceste regiuni. Este deosebit de importantă activitatea egumenului mănăstirii Kovilj, Jovan Rajić (1726-1801). Lucrarea sa cea mai valoroasă este din domeniul istoriei, „Istoria diferitelor popoare, mai ales a bulgarilor, croaților și sârbilor,” și reprezintă o încercare serioasă de a se prezenta istoria tuturor slavilor de Sud, nu numai a sârbilor. O mare importanță o are lucrarea lui Lukijan Mušicki (1777-1837), primul poet artistic din literatura sârbă.

Din cauza diferitelor împrejurări, sârbii s-au stabilit în Voivodina și în cursul secolului al XX-lea, mai ales după al Doilea Război Mondial (popularea cu voluntarii de la Salonic), apoi, după anul 1945, în cadrul colonizării planificate de către stat după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, apoi la sfârșitul secolului al XX-lea, când populația sârbă s-a stabilit în aceste regiuni venind din regiunile afectate de războiul din fosta R.S.F.I.

O SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA EVENIMENTELOR ISTORICE ULTERIOARE...

În anii care au urmat după retragerea otomanilor, teritoriul Voivodinei actuale s-a dezvoltat rapid, iar popoarele ei s-au emancipat. În decursul secolului al XVIII-lea se întreprind numeroase reforme, se stimulează dezvoltarea agriculturii și a comerțului, se deschid manufacturi, fabrici, se construiesc drumuri, se dezvoltă învățământul, se consolidează și se dezvoltă pătura burgheză. În cea mai grea situație se găsesc în continuare țaranii, iar tot mai prezente sunt și revendicările diferitelor popoare de a li se extinde drepturile lor naționale și confesionale. Viața politică devine din ce în ce mai furtunoasă, mișcările naționale tot mai puternice, se dezvoltă mișcarea liberală, civică, iar deosebirile în atitudini în ceea ce privește modul în care este orânduită Monarhia Habsburgică și rezolvarea chestiunii naționale va culmina prin ciocniri violente în Revoluția de la 1848/49. Probleme în relațiile dintre popoare au existat pe diferite planuri. În primul rând, Curtea vieneză a încercat să evite revendicările maghiarilor cu privire la un grad mai înalt de autonomie în Monarhie, astfel că înăbușirea acestei mișcări a reprezentat cea mai grea încercare pentru Curte. În acest scop, Curtea se adresează pentru ajutor popoarelor nemaghiare, încercând să-i convingă că au înțelegere pentru revendicările lor naționale pe care Pesta a refuzat să le accepte. Pornind de la politica „dezbină și domnește”, Viena a reușit să-și realizeze scopurile. Principala revendicare a mișcării naționale sârbești – formarea Voievodatului Sârbesc, a fost inacceptabil pentru conducătorul mișcării naționale maghiare, Kossuth Lajos și colaboratorii săi. În urma negocierilor nereușite, se ajunge la conflicte aprige între aceste două popoare, pe parcursul anului 1848/1849. Rezultatul unui adevărat război care a izbucnit între sârbi și maghiari a fost numărul mare de victime, devastarea orașului Novi Sad în cursul bombardamentelor de pe cetatea Petrovaradin de către armata maghiară la 12 iunie 1849 și slăbirea ambelor mișcări. Revoluția maghiară a fost înăbușită prin intervenția Curții vieneze, iar așteptările popoarelor nemaghiare nu au fost împlinite. În ciuda marilor victime și a luptelor violente, revendicările mișcării naționale sârbești, formulate la Adunarea din Luna Mai 1848, nu au fost îndeplinite. Cel mai mare conflict dintre popoare de pe acest spațiu în istoria de până atunci nu a dus la realizarea obiectivelor naționale niciuneia dintre părți. Totuși, în urma acestor evenimente tragice încrederea în Curte a scăzut, a apărut convingerea despre necesitatea colaborării și a acțiunilor comune a popoarelor negermane iar ca urmare a măsurilor represive ale Vienei care au urmat după Revoluție, începe să predomine convingerea că libertatea și egalitatea națională se pot realiza doar în afara Monarhiei.

Mișcarea națională maghiară a reușit în anul 1867 să obțină reorganizarea Monarhiei Habsburgice pe principiu dualist. A fost prevăzut ca cele două state, Austria și Ungaria, să aibă parlamente și guverne separate, iar comune le-au rămas politica externă, armata și finanțele. Pentru popoarele nemaghiare, acest eveniment nu a adus nicio îmbunătățire în ceea ce privea statutul lor în Monarhie, pentru că problema națională nu a fost rezolvată în mod satisfăcător. La începutul secolului al XX-lea se dezvoltă mișcările politice ale popoarelor minoritare și se stabilește colaborarea dintre ele. Într-o astfel de situație, cu numeroase divizări pe plan intern și cu foarte multe nemulțumiri, Austro-Ungaria va intra în Primul Război Mondial, care va duce și la destrămarea acesteia în anul 1918.

SECOLUL AL XX-lea

RĂZBOAIELE ȘI CONTINUAREA MIGRAȚIILOR

Prăbușirea Austro-Ungariei în anul 1918 va permite formarea noilor state pe acest spațiu. Părțile de sud ale fostei monarhii – Bačka, Banatul, Baranja și Sremul au intrat în componența Regatului Serbiei, respectiv, după unire, a Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Prin hotărârile Tratatului de la Trianon din 4 iunie 1920, Ungariei i-a rămas 29% din teritoriul antebelic.

Numeroase probleme – economice, naționale, politice, vor urmări dezvoltarea interbelică a Regatului, și a Voivodinei. Însă, până la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, Voivodina împreună cu Slovenia și-a menținut statutul celei mai dezvoltate părți a statului. Regatul S.C.S. avea în jur de 12 000 000 de locuitori, cei mai mulți fiind sârbi, croați și sloveni, dar și un număr mare de minoritari, în jur de 2 000 000. Voivodina a fost una dintre cele mai dens populate regiuni din noul stat. Cca. 200 000 de maghiari au rămas în cadrul Regatului, în Bačka, Banat, Baranja, Međumurje și Prekomurje, în Banat trăia minoritatea românească, dar și alte numeroase minorități slave pe întreg cuprinsul Voivodinei – slovaci, ruteni etc. O minoritate foarte numeroasă și dezvoltată

pe plan economic în Regat o reprezentau germanii. Dezvoltarea economică a fost împiedicată de diferențele în tradiții, standard, consecințele devastărilor de război, conflictele politice în ceea ce privește orânduirea internă, subdezvoltarea... Toate aceste probleme se vor rezolva treptat, cu ascensiuni și decăderi provocate de marile crize economice care vor cuprinde și lumea dezvoltată occidentală în perioada interbelică.

Prin izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, și popoarele Voivodinei au simțit consecințele războiului, care, în timpul ocupației, au dus la un număr mare de victime și distrugerii în cursul celor patru ani de război (1941-1945). Bačka și Baranja au fost cucerite de armata fascistă maghiară, Sremul a intrat în cadrul Statului Independent Croat, iar Banatul a fost cucerit de trupele germane, astfel că în timpul ocupației puterea pe acest teritoriu aparținea reprezentanților locali ai minorității naționale germane (Volksdeutsche). Popoarele Voivodinei au participat în acțiunile de opunere de rezistență ocupatorului, iar cea mai dezvoltată mișcare de partizani a fost în Srem. Acțiunile partizanilor și ciocnirile cu armata inamică au fost urmate de răzbunări în care au fost victime din rândul populației civile, care a fost jefuită, ucisă și deportată în lagăre. Un număr mare de populație civilă nevinovată și-a pierdut viața pe parcursul lunii ianuarie 1942, în acțiunea armatei maghiare de ocupație a lui Horthy Miklós, cunoscută ca Pogrom, organizată în teritoriul localităților Čurug, Žabalj, Đurđevo, Gospođinci, Gardinovci, Vilovo, Lok, Titel, Mošorin, Šajkaš, Kisač, Srbobran, Temerin, Novi Sad și Bečej.

În urma celor două războaie a urmat o perioadă de refacere, fiind realizată și reforma agrară prin care s-a schimbat structura în ceea ce privește proprietatea asupra suprafețelor arabile. La fel, ca urmare a schimbărilor granițelor și a migrațiilor, s-a schimbat și structura etnică a populației. Evenimentele din cursul secolului al XX-lea vor duce la noi migrații ale populației de pe acest spațiu. Cauzele migrațiilor vor fi diferite: evenimentele militare și urmările lor, schimbarea granițelor, motivele economice.

Unele popoare au plecat, altele au venit, dar fiecare a lăsat o urmă reprezentativă și a devenit o parte a marelui mozaic care formează imaginea unică a Voivodinei de azi.

COLONIZAREA ÎN DECURSUL SECOLULUI AL XX-lea

Un nou flux de locuitori, în special sârbi din Bosnia și Herțegovina, Croația și Serbia centrală, ajunge în urma Primului și a celui de-al Doilea Război Mondial. Coloniștii au primit pământ în cadrul reformei agrare, s-au stabilit în unele localități vechi și au înființat localități noi. Astfel, după Primul Război Mondial, în Banat s-au format 16 localități noi și 14 colonii pe lângă cele existente. Unele dintre aceste localități sunt: Miletićevo, Vojvoda Stepa, Aleksandrovo și Banatsko Karađorđevo, care a fost cea mai mare localitate nou-înființată pe teritoriul Regatului Iugoslavia, înființată de cca. 1000 de familii din Lika. Satul Putnikovo l-au înființat optanții sârbi din Ungaria. În perioada până în 1931, pe teritoriul Banatului s-au stabilit 54 600 locuitori. În Bačka la fel s-au înființat localități noi – 38, pe lângă încă 11 colonii, de către coloniștii-voluntari din Muntenegru, Lika, Herțegovina, Dalmația, în total în jur de 29 599. Localitățile noi au fost Novi Žednik, Aleksa Šantić, Bački Sokolac, Sirig, Stepanovićevo, Staro Đurđevo. În Srem s-au stabilit peste 8700 de locuitori, au fost formate cinci localități noi, iar lângă Indija și Ruma au fost înființate colonii. Perioada de adaptare a coloniștilor nou-veniți a fost foarte dificilă, pentru că subînțelegea trecerea la un nou mod de viață și de muncă, adaptarea la noul mediu și la noi tradiții. Coloniștii trăiau modest, pe pământul primit de la stat, în case simple. După câțiva ani și o perioadă de adaptare, și noile localități încep să se dezvolte și se îmbunătățesc toate aspectele vieții în ele.

Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial a adus asemenea la mari schimbări în structura etnică a populației Voivodinei. Din cauza colaborării cu ocupatorul în timpul războiului, un mare număr de germani a plecat de pe acest spațiu, fiind adusă populație din ținuturile dinarice. După Primul Război Mondial în Voivodina trăiau 321 602 germani, iar după Al Doilea Război Mondial au rămas 29 307. A fost considerabil micșorat numărul evreilor ca urmare a prigonirilor din timpul Holocaustului, apoi și a emigrărilor în Israel, astfel că din 20 000 de evrei, câți au trăit pe teritoriul Voivodinei la începutul secolului al XX-lea, azi au rămas doar câteva sute.

Pe data de 23 august 1945 a fost adoptată Legea despre reforma agrară și colonizarea, prin care se schimbă relațiile agrare și de proprietate prin introducerea maximumului de pământ, se planifică naționalizarea și exproprierea latifundiilor și a pământului peste maximumul prevăzut și se planifică colonizarea și împărțirea pământului tuturor persoanelor interesate. Pe baza acestei legi, pe teritoriul Voivodinei au fost colonizate 258 405 persoane, respectiv 37 616 familii, dintre care 26 963 familii de sârbi din Bosnia, Herțegovina, Lika, Banija,

Kordun, Dalmația și Serbia, 6696 de familii de muntenegreni și 2000 de familii din Macedonia. Vechile localități și-au schimbat denumirile lor germane, astfel că Filipovo din Bačka a devenit Bački Gračac, Sărcia de lângă Zrenianin a devenit Sutiesca, Hajfeld și Mastort de lângă Kikinda – Novi Kozarci. Întâietate în obținerea pământului o aveau participanții în Lupta de Eliberare Națională, în special cei care au participat în prima parte a războiului, în anii 1941-1943.

ASTĂZI

Sârbii astăzi reprezintă majoritatea în 31 de comune din Voivodina și Novi Sad, la care au contribuit și migrațiile din zonele cuprinse de război în cursul anilor nouăzeci ai secolului al XX-lea. Al doilea popor ca număr sunt maghiarii, care reprezintă majoritatea absolută în Ada, Bačka Topola, Čoka, Kanjiža, Senta și Mali Iđoš și majoritatea relativă în Bečeji și Subotica. Croații voivodinieni trăiesc în Bačka de nord și de nord-vest, cât și în Srem. Slovaci formează majoritatea absolută în Bački Petrovac și Covacița, dar trăiesc și la Novi Sad, Stara Pazova, Šid și în satele din jurul orașului Bačka Palanka. Rutenii trăiesc în Ruski Krstur, Šid, iar românii în Banatul de Sud și parțial în cel central (Alibunar). Cea mai mare creștere a numărului locuitorilor este prezentă la Novi Sad, ca oraș principal al Voivodinei, apoi la Panciova, Subotica și Zrenianin, pe când celelalte orașe stagnează sau că numărul locuitorilor din ele se micșorează (Bečeji, Sečanj, Žitište, Senta, Kanjiža, Ada, Nova Crnja).

CARACTERISTICILE CULTURALE ALE VOIVODINEI

Voivodina are o bogată tradiție și patrimoniu cultural, îmbogățită de toate popoarele care au venit aici, au adus, au creat și au reprodus cultura lor secole în șir.

Arta plastică are cea mai lungă tradiție, care datează din preistorie. Multe creații folclorice din cele mai vechi timpuri au fost păstrate în diferite forme până în ziua de azi.

Cea mai veche alfabetizare a fost legată de mănăstirile catolice și ortodoxe. Popoarele care trăiesc aici s-au întâlnit, s-au amestecat, s-au influențat unele pe altele.

După poziția sa, Voivodina se află între influența celor două civilizații - cea vestică și cea estică.

SITURI ARHEOLOGICE ȘI MONUMENTELE CULTURAL-ISTORICE

Vremurile furtunoase ale migrărilor permanente și strămutărilor au făcut ca în câmpiile din Voivodina, între râurile mari, să se înființeze așezări permanente, deja în perioadele timpurii ale primelor civilizații umane.

Primele comunități umane au apărut în Voivodina cu aproximativ 60.000 de ani în urmă, după cum reiese din habitatele neanderthale de pe stânca Petrovaradin. Cercetările și săpăturile arheologice au început în secolul al XIX-lea și au influențat ca în Voivodina până în prezent să fie evidențiate peste 2.000 de situri arheologice din perioada preistorică, mai mult de 500 de situri din perioada antică și peste 200 de situri din Evul Mediu.

Cele mai importante situri arheologice sunt:

- Sirmium (secolele I-IV e.n.)
- Čelarevo - Čibaska šuma (sec. VIII-IX)
- Babijana lângă Ruma (perioada antică)
- Starčevo lângă Panciova (neolit)

Descoperirile arheologice multistratificate:

- Platoul Titel,
- Gomolava lângă Hrtkovci,
- Židovar lângă Vârșeț,
- Dupljaja lângă Biserica Albă,
- Donja Branjevina lângă Odžaci și altele

Din perioada antică, rămășițele orașului **Sirmium** la Sremska Mitrovica au cea mai mare valoare. În centrul actualului oraș s-au găsit ruinele unui palat imperial roman, bogat decorat cu mozaicuri frumoase, numeroase clădiri rezidențiale și comerciale, temple și biserici din perioada creștină timpurie, o mulțime de mozaicuri, diferite sculpturi, pietre funerare și decorații plastice și multe altele. Multe situri din Sremska Mitrovica, dar și dinafara ei nu au fost încă investigate arheologic până la capăt (poduri pe râul Sava, case de vară, temple...)

Una dintre cele mai importante situri arheologice din Voivodina este **Gomolava**, care se află în Srem, pe malul stâng al râului Sava aproape de Hrtkovci. Bogăția diferitelor descoperiri arheologice multistratificate vorbesc despre viața oamenilor din această regiune încă din epoca preistorică. Situl arheologic multistratificat este o localitate unde au fost înregistrate orizonturile locuirii din perioadele Vinča târzie, eneolitic, perioada bronzului timpuriu și epoca fierului, astfel încât arheologii pot urmări continuitatea culturii într-o perioadă de aproximativ 5 000 de ani.

Situl arheologic **Gradina** pe Bosut este situat în vestul Sremului, la periferia satului Vašica. Gradina reprezintă o așezare preistorică multistratificată, care a existat în continuitate timp de aproximativ trei milenii și jumătate, din neolitic până la sosirea romanilor în această regiune.

Un bogat sit arheologic este situat la **Starčevo**, pe malul stâng al Dunării, la 8 km de Panciova. Din cauza siturilor extrem de importante descoperite pe această locație (în special ceramica, vopsită în alb, negru și roșu), cultura neoliticului mai vechi din zona centrală a Balcanilor a fost numit cultura de la Starčevo.

Influența și contactele dintre culturile estice și vestice se regăsește în rămășițele clădirilor medievale.

Între Petrovaradin și Beočin, în satul Rakovac, pe o clădire există rămășițele unei mănăstiri fortificate din Evul Mediu, numită **Dombo**. Dombo este menționat pentru prima dată în documentele din 1237 - diploma fondatoare a lui Bela al IV-lea. Dombo face parte din rândul celor mai bogate mănăstiri benedictine. Elementele de piatră păstrate ale mănăstirii sunt foarte interesante.

Ruinele **abației benedictine Arača** pe Tisa, în apropiere de Novo Miloševo reprezintă un monument cultural și istoric de ordinul întâi - potrivit multora, cel mai important în această regiune. A fost construită în decursul secolelor al XII-lea și al XIII-lea, iar astăzi este un monument impresionant cu rămășițe ale bisericii romanice. Cel mai vechi document care amintește această biserică este din anul 1256.

Mănăstirea franciscană, situată în centrul orașului **Bač**, a păstrat absida medievală originală, deși a fost în câteva rânduri demolată și renovată.

IMAGINE: Mănăstirea franciscană din Bač

Biserica Sf. Maria a fost construită în secolul al XIII-lea și este păstrată parțial. Acesta reprezintă una dintre cele mai vechi clădiri sacrale din Srem. Aci pot fi văzute clar două etaje ale construcției care sunt stilistic în legătură cu patrimoniul arhitectural romanic și gotic. Potrivit unei legende, biserica a fost construită de către primul rege maghiar Ștefan (este cunoscut faptul că regele maghiar Ștefan a construit o mulțime de biserici care au arătat ca aceasta).

MĂNĂSTIRILE DE PE FRUŠKA GORA

Una dintre caracteristicile specifice ale mănăstirilor de pe Fruška Gora, este că ele reprezintă un complex cultural și istoric unic, alcătuit în trecut din 35, iar azi din 17 mănăstiri ortodoxe conservate și în funcție, zidite în perioada cuprinsă între secolul al XV-lea și secolul al XVIII-lea. Acestea au fost construite sub presiunea turcilor, deoarece patrimoniul spiritual și cultural sârbesc a fost mutat spre nord. Ungaria a donat apoi marilor nobili și micii nobilimi sârbe domenii în Srem pentru a asigura o centură de apărare împotriva turcilor în partea centrală a țării. Toate mănăstirile au fost devastate în al Doilea Război Mondial, doar cinci nu au fost incendiate și distruse.

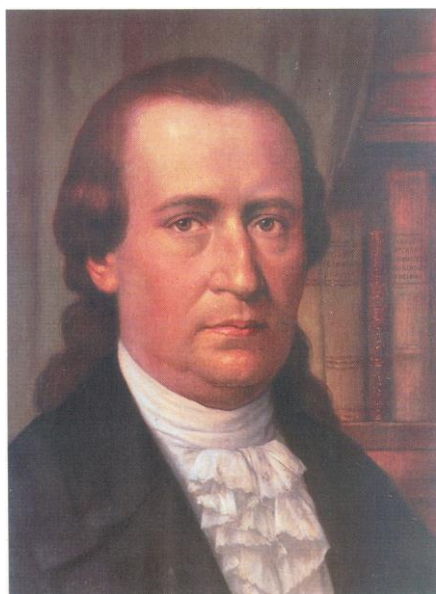
Cele mai importante mănăstiri de pe Fruška Gora sunt:

- Krušedol,
- Novo Hopovo,
- Staro Hopovo,
- Grgeteg,
- Ravanica - Vrdnik,
- Jazak,
- Mala Remeta,
- Velika Remeta,
- Kuveždin,
- Bešenovo,
- Divš (Đipša),
- Privina glava,
- Beočan,
- Rakovac,

- Šišatovac,
- Petkovića.

Mănăstirea Krušedol a fost înființată de Despotul Maksim Branković în perioada anilor 1513 - 1516. Peste frescele din secolul al XVI-lea, vizibile în unele locuri, interiorul bisericii a fost pictat cu picturi în ulei în secolul al XVIII-lea. O parte din tezaurul bogat al mănăstirii este expus în conacele păstrate, împreună cu exponatele dinastiei sârbe Obrenović.

Mănăstirea Novo Hopovo este, potrivit tradiției, ctitoria familiei despotice Branković. Primele date despre mănăstire datează din 1541. A fost construit în stil clasic, caracteristic tuturor mănăstirilor de pe Fruška Gora. În jurul bisericii se află cele patru conace care o înconjoară. O atenție deosebită trebuie acordată arhitecturii templului: un meșter zidar necunoscut a reușit să unifice stilul arhitectural tradițional moravian cu elementele artei sacrale europene și islamice. Iconostasul în stil baroc al mănăstirii Novo Hopovo a fost pictat de faimosul pictor, Teodor Crăciun. În această mănăstire din 1758 până în 1761, a poposit ca băiat, marele iluminist sârb Dositej Obradović, începându-și aici instruirea.

IMAGINE: Dositej Obradović

DOSITEJ OBRADOVIĆ (1739/1742-1811), Dimitrije Obradović, pe numele bisericesc Dositej, a fost iluminist și reformator sârb. S-a născut în Banatul românesc. După moartea părinților săi, grija asupra lui a preluat-o un unchi care îl dăduse la meseria de capamagiu. De acolo a fugit la Mănăstirea Hopovo, unde s-a călugărit în 1758 luându-și numele Dositej. În 1760 a fugit de la mănăstire și și-a început călătoria (prin Lika, Muntenegru, Muntele Sfânt, Albania, Grecia, Austria, Italia, Moldova, Germania, Franța, Anglia, Rusia...) Aici a primit ideile iluminismului și raționalismul european. Impresionat de aceste idei, el s-a ocupat de instruirea oamenilor, a tradus diverse lucrări, printre care cea mai faimoasă - *Fabulele lui Esop*, iar după aceea a scris și singur lucrări, cea mai cunoscută fiind *Biografia sa*. Dositej a fost primul ministru al învățământului în Serbia. Este autorul cântecului solemn *Vostani Serbia*. A cunoscut șase limbi. A pledat pentru folosirea limbii populare în literatură, a pus bazele literaturii sârbe moderne. A murit la Belgrad, în anul 1811. Moaștele lui se află la Belgrad, la intrarea în Catedrală.

Mănăstirea Beočin a fost construită în secolul al XVII-lea și are un frumos iconostas în stil baroc, cioplit în lemn și icoane valoroase.

Și în Mănăstirea Jazak există sculpturi în lemn și icoane deosebite.

Pe pereții mănăstirilor și icoane au lăsat urme numeroși artiști: Zaharija Orfelin, Jov. Vasiljević, Stefan Tanacki, Stanoje Popović, Teodor Crăciun, Arsa Todorović, Dimitrije Avramović, Pavle Simić, Uroš Predić, Stevan Aleksić și alții.

La fel ca în construcții, și picturile reprezintă un ghid de pictură de la Bizanț la baroc – personajele pictate pe fundal auriu în stil bizantin, au fost înlocuite de personaje bine modelate, introducerea mai multor planuri spațiale. Altarele au fost de asemenea schimbate.

Mănăstirile de pe Fruška Gora erau locuri de cultură și alfabetizare. Acolo au poposit pe lângă Dositej Obradović, deja menționat, și Lukijan Mušicki, Platon Atanacković, Nikonor Grujić, Ilarion Ruvarac, Laza Kostić, Đura Jakšić și alți scriitori.

În Šišatovci, la Arhimandritul Lukijan Mušicki, lui Vuk Karadžić i-au cântat Filip Višnjić și Tesan Podrugović, în acorduri de gusle. Oamenii de știință Pavle Josif Šafarik și Franja Miklošić au făcut acolo cercetări importante. Ilarion Ruvarac, unul dintre cei mai importanți istorici din acest spațiu, a scris la Grgeteg cele mai renumite opere.

ILARION RUVARAC (1832-1905), istoric sârb, preot, arhimandrit la Mănăstirea Grgeteg, de pe Fruška Gora. Rector al Școlii teologice de la Karlovci, academician. S-a născut în 1832, cu numele de Jovan în Sremska Mitrovica. Părinții lui erau din Mitrovica – Vasilije și Julijana. A terminat școala elementară în Stari Slankamen și la Viena. Deja de la o vârstă fragedă a fost interesat de istorie. L-a interesat studierea izvoarelor istorice și studiul comparativ al tradiției populare. A terminat Școala teologică de la Karlovci în anul 1859. În 1861, s-a călugărit și a primit numele călugăresc Ilarion. Sub acest nume a publicat cel mai mare număr de lucrări științifice. A vorbit șase limbi - latină, greacă, germană, italiană, maghiară și sârbă. Se poate spune că el este primul istoric sârb cu pregătire școlară corespunzătoare. În 1874 el a fost numit arhimandrit al mănăstirii Grgeteg, iar în anul următor rectorul Școlii teologice din Karlovci. Meritele lui îi revin pentru renovarea mănăstirii în care iconostasul a fost făcut de prietenul său Uroš Predić. Cea mai importantă lucrare a sa este *Despre cneazul Lazăr*. A stabilit principiul conform căruia ar trebui să se evite folosirea falsificărilor și tradițiilor ca izvoare istorice și că trebuie acordată atenție izvoarelor care sunt aproape de momentul și locul evenimentelor despre care se vorbește. A murit la mănăstirea Grgeteg în 1905.

Mănăstirea Bođani din Bačka reprezintă varianta locală a arhitecturii baroce și a artelor plastice. Frescele lui Hristofor Zefarović din 1737 au o valoare extraordinară.

Mănăstirea Kovilj din apropierea orașului Novi Sad a fost ridicată în onoarea arhanghelilor sfinți Mihail și Gavril. Prin aspectul ei biserica a trebuit să se asemene cu mănăstirea medievală Manasija, ceea ce constructorii au și reușit parțial. Conacul situat lângă mănăstire datează din secolul al XIX-lea, și este un muzeu memorial dedicat lui Jovan Rajić, arhimandritul mănăstirii și primul autor al istoriei sârbilor, croaților și bulgarilor.

JOVAN RAJIĆ (1726-1801) este un călugăr, istoric, scriitor și pedagog sârb. S-a născut la Sremski Karlovci, unde a urmat școala slavo-latină. Liceul l-a frecventat la Komoran și Šopron. După aceea, a plecat pe jos în Rusia. Fiind dornic de cunoștințe s-a dus la Kiev, unde a absolvit Academia Spirituală Rusă. După aceea, s-a dus pe Muntele Sfânt pentru a culege materiale istorice. După ce s-a înapoiat, în 1758 a primit postul de profesor la Școala teologico-pedagogică din Sremski Karlovci. În anul 1772 a devenit călugăr la Mănăstirea Kovilj și aici, ca arhimandritul mănăstirii, a rămas până la moartea sa. Rajić a lucrat mai mult ca scriitor teologic. El a scris *Katihizis*, câteva istorii creștine, cărți de ritualuri și scrieri teologice polemice. Cea mai importantă lucrare a sa este *Istoria diferitelor națiuni, mai ales a bulgarilor, croaților și sârbilor*. Lucrările sale istorice sunt primele încercări mai serioase de prezentare a istoriei slavilor de sud în întregime, împreună cu istoria altor națiuni. Spre deosebire de cronicile anterioare, care încep cu istoria bisericii și care interpretează evenimentele și forma de organizare socială ca dorința lui Dumnezeu, lucrările sale se bazează pe scriere și gândire documentară critică. În istoria sa nu există încă o metodă științifică adevărată, dar operele sale au făcut mari progrese în dezvoltarea istoriografiei sârbe. A murit în 1801 la mănăstirea Kovilj.

În Bačka sunt importante, de asemenea, mănăstirile catolice din Petrovaradin, Sombor, Subotica și Bač.

Mănăstirea Franciscană din Bač reprezintă cea mai veche așezare monahală din Voivodina. Potrivit documentelor istorice, a fost construită de cavalerii templieri în anul 1169. Incendiată și distrusă de mai multe ori, mănăstirea a fost restaurată în secolul al XVIII-lea. Datorită renovărilor frecvente, în mănăstire sunt prezente diverse stiluri arhitecturale - romanic, gotic și baroc.

În Banat sunt importante mănăstirile ortodoxe Mesici, în apropiere de Vârșeț și Vojlovica lângă Panciova, precum și mănăstirea benedictină Arača în apropiere de Novi Bečež și mănăstirea franciscană din Panciova.

IMAGINE: Arača

ARHITECTURA ÎN VOIVODINA

Localitățile mai mari de pe teritoriul Voivodinei au fost vizibil urbanizate în cursul secolului al XVIII-lea, mai ales în a doua jumătate, atunci când localitățile mai mari Novi Sad (în 1748), Subotica (în 1779), Sombor (în 1749), Vârșeț (1817) au obținut statutul de orașe regale libere (Regiae liberaeque civitatis). Cele mai multe orașe din Voivodina aveau în acea perioadă deja o înfățișare definită, cel puțin în ceea ce privește părțile lor centrale. Prin acordarea privilegiilor pentru orașe s-a produs în același timp un echilibru față de mediile rurale feudale și stimularea economiei orașului, precum și crearea unor condiții mai serioase pentru promovarea în continuare a meșteșugurilor, comerțului și construcțiilor, care erau încă în fază incipientă. Întemeierea formală și esențială a orașelor voivodinene în ansamblu aparține perioadei secolului al XVIII-lea. Procesele importante pentru înființarea orașelor au fost schimbările demografice constante, colonizarea și lupta națională din care s-a desprins clasa burgheză multinațională ca purtătoare a prosperității.

După distrugerea orașului în timpul bombardamentelor din 11 și 12 iunie 1849, cea mai mare parte din Novi Sad, clădirile private și publice, cele mai multe dintre bisericile de toate confesiunile au fost distruse sau avariate grav. Conform evidențelor existente, din 2812 de clădiri, după bombardament și incendiu au rămas doar 808 de obiecte păstrate. Împrumutul, care a fost recent aprobat de Viena pentru reconstrucția orașului, a ajutat la refacerea și repararea orașului Novi Sad. Între anii 1850 și 1853, baumeisterii (meșterii de zidărie) din întreaga Monarhie au sosit în oraș. Acești constructori au fost instruiți să construiască case pentru cetățeni. După ce au lucrat, au părăsit orașul, nefiind înregistrați în materialul din arhive după 1860. Meșterii cei mai mult angajați au fost Andreas Haner, Lauretius Feutner, Anton Lesmeister, Teodot Shift, Joseph Kimnach și alții. Ei au ridicat sau renovat un

mare număr de case de locuit în centrul orașului Novi Sad, care au înlocuit casele originale, de obicei modeste cu balcon și scări de lemn, în stil oriental. Astfel, dintr-un loc modest semiurban, centrul orașului a devenit un localitate mai mică central-europeană. În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea a existat un număr tot mai mare de meșteșugari locali și constructori: Jozef Cocek, Martin și Sebastian Sotić, Franz și Karl Lehrer, Stevan Frank, Vilmoš Linarić și alții.

Secolul al XIX-lea a adus schimbări semnificative în domeniul arhitecturii și construcțiilor. Mai ales în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, spațiile Voivodinei au fost cuprinse de procesul de urbanizare și industrializare timpurie, precum și de nașterea unei clase noi, mai solide economic, care paralel cu instituțiile centralizate de stat și bisericești au devenit solicitanții cei mai importanți ai noilor obiecte. Au fost construite clădiri, case de locuit, clădiri publice și biserici de diferite confesiuni, mai ales prin combinarea stilurilor noi, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, când noul stil arhitectonic maghiar a devenit popular în arhitectura orașelor din Voivodina.

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea Voivodina și-a schimbat foarte mult aspectul de regiune pur agricolă și de grâнар al Europei Centrale și de Vest. În această perioadă, Voivodina este cuprinsă de industrializarea târzie, care se manifesta, printre altele, prin ridicarea fabricilor de prelucrare a produselor agricole și aflulul tot mai mare a populației în orașele deja formate. Majoritatea capitalului investit în economia Voivodinei era de origine germană și maghiară, de la Viena și Budapesta ca centre de putere financiară ale statului de atunci. Autoritățile au solicitat de la birourile de arhitectură din Budapesta în general proiecte pentru clădiri publice, spitale, școli și clădiri administrative, care s-au construit în părțile de sud ale țării în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Lipsurile de pe urma războiului care urma să se declanșeze au oprit complet dezvoltarea arhitecturii în Voivodina, în timp ce în perioada interbelică construcțiile vor prospera din nou.

Orașul Novi Sad a cunoscut o înflorire la sfârșitul celui de-al treilea și la începutul celui de-al patrulea deceniu al secolului al XX-lea, transformându-se într-un centru cultural și social al Banovinei Dunărene (1929), când va deveni unul dintre centrele mai mici ale noului stat, pe lângă Belgrad, Zagreb, Ljubljana și Sarajevo. Novi Sad avea proprii constructori și arhitecți care au lăsat o serie de obiective importante și valoroase. În acei ani, au fost ridicate mai multe uzine, stația de tren pentru pasageri și de marfă, începe construirea mai multor așezări periferice și clădiri cu mai multe etaje la Mali Liman. Toate clădirile, publice și rezidențiale, ridicate până la sfârșitul aceluia deceniu, au fost influențate de conceptul secesionist târziu de construcție, dar și de construirea în diferite stiluri. Adevărata arhitectură modernă în oraș a început cu apariția industrialului Lazar Dunderski și arhitectului Đorđe Tabaković în primii ani ai deceniului al patrulea al secolului al XX-lea, care s-au școlarizat la Viena, respectiv la Budapesta și Belgrad. În următorii câțiva ani apar o serie de arhitecți de asemenea instruiți în străinătate, care într-un timp scurt au reușit să promoveze o expresie proprie, arhitectural distinctivă, de sensibilitate modernă. La acea vreme, au fost ridicate și unele dintre cele mai faimoase clădiri din Novi Sad, care vor rămâne simboluri arhitecturale ale Modernei atât în Novi Sad, cât și în întreaga Voivodina, dar și într-un spațiu mai larg.

LAZAR DUNDESKI (1833-1917) comerciant, proprietar, industrialist și filantrop. Familia Dunderski a fost considerată cea mai respectată și cea mai importantă din Voivodina. Lazar a fost al treilea fiu, cel mai tânăr, al unui economist și proprietar de teren, Gedeon Gece Dunderski. Lazar a terminat școala primară în orașul său natal Sentomaš (Srbobran), iar apoi primele trei clase de liceu la Vrbas. Și-a continuat școlarizarea, întreruptă de Revoluția din 1848, la Karlovci, iar apoi clasele superioare (filozofia) la Pojon, unde a absolvit bacalaureatul în 1853. A părăsit studiile de drept de la Viena, după mai puțin de un an, din cauza bolii și la vârsta de douăzeci și cinci de ani s-a dedicat economiei. A început să lucreze cu un capital de 240 de jugăre de teren arabil în Srbobran, după care a cumpărat pământ în împrejurimea localităților Novi Sad, Hajdučica, Ciba, Kulpin. A ridicat două fabrici de bere - în Ciba și Becicherecul Mare, două fabrici de spirt - la Ciba și Sentomaš, două mori - la Novi Sad și Inđija, a cumpărat fabrica de chilimuri din Becicherecul Mare, marele han *La împărăteasa Elisabeta* din Novi Sad. A deținut câteva mii de jugăre de pământ în arendă în toată Voivodina, a crescut porci, vaci și oi. A fost unul dintre cei mai mari comercianți cu marfă alimentară și animale din toată Ungaria. Avea nave pe Dunăre, Tisa, Bega, care transportau alimente. Și-a extins activitatea și proprietățile în Bosnia și Serbia. A deținut un număr mare de întreprinderi industriale, de producție a varului, întreprinderi comerciale de piele și de lână. A fost

membru al Consiliului de administrație al Maticei Srpska. De numele lui este legată înființarea mai multor instituții financiare din Serbia - Institutul Central de Credit din Novi Sad, Banca sârbească din Zagreb, Banca economică generală din Sombor, Prima Bancă de Economii Sentomaș din Srbobran etc. El a fost, de asemenea, un mare donator. Pentru Catedrala din Novi Sad a cumpărat un clopot mare cu greutatea de 2666 kg (clopotul a fost luat în timpul Primului Război Mondial și topit pentru fabricarea tunurilor pentru armata austro-ungară), a construit clădirea noului teatru la Novi Sad, în timpul războaielor balcanice a donat Crucii Roșii din Serbia 30 000 coroane etc. A murit la Srbobran în 1917

ĐORĐE TABAKOVIĆ (1897-1971) este cel mai mare nume al arhitecturii moderne din Novi Sad. Acesta provine dintr-o familie sârbească distinsă care a dat generații de artiști. Tatăl Milan, arhitect cunoscut din Arad, unchiului Aleksandar, pictor și arhitect, fratele Ivan, pictor și profesor. S-a născut în 1897 la Arad, unde a terminat școala elementară și liceul. A început să studieze arhitectura la Budapesta, dar din cauza izbucnirii Primului Război Mondial, și-a terminat studiile la Departamentul de arhitectură al Facultății Tehnice din Belgrad în 1922. După aceea, a mers la Paris, la atelierelor arhitecților celebri, unde a petrecut doi ani. A lucrat cu tatăl său la Arad timp de trei ani, după care familia s-a mutat în Novi Sad, unde Tabaković și-a petrecut restul carierei. În numai zece ani de activitate activă de proiectare, Tabaković a proiectat la Novi Sad mai mult de cincizeci de clădiri diferite, case particulare și vile, clădiri de locuit cu mai multe etaje, instituții publice și culturale, fabrici etc. În același timp, Tabaković va construi în toată Voivodina ca un adevărat arhitect regional și va crea unele dintre cele mai frumoase opere din arhitectura modernă sârbă din perioada interbelică. La Novi Sad, printre altele: Hotelul Park, Crucea Roșie, Căminul de Comerț pentru tineret din Novi Sad, Palatul lui Klein, clădirea ziarului *Jurnalul iugoslav*, Marele palat al lui Tanurdžić, Căminul șoimarilor (acum Teatrul Tineretului); la Zrenjanin: Casa copiilor, Bursa de muncă; la Subotica Bursa de muncă; la Kikinda Căminul elevilor și Căminul șoimarilor și altele. Pentru Biserica Ortodoxă Sârbă a proiectat mai multe biserici mai mici în Stajćevo, Horgoš, Rusko Selo, Vojvode Stepe, Banatski Aleksandrovac, iar în Sremski Karlovci Biblioteca Patriarhală. Pentru Biserica Romano-Catolică, a realizat o serie de proiecte de refacere și reconstrucție. În timpul războiului, Tabaković a încetat să proiecteze. După război, nu s-a mai angajat activ în proiectare și construire. A ținut cursuri profesionale, a fost profesor la școala de artă, s-a ocupat cu fotografia, designul, publicistica, a făcut traduceri și uneori aranjări interioare ale spațiului (Teatrul din Zrenjanin, Poșta din Novi Sad). A murit la Novi Sad în 1971.

CETĂȚI ÎN VOIVODINA

Poziția geografică favorabilă, marile râuri europene care sunt navigabile pe întreg cursul lor în Voivodina și relieful de câmpie, au permis construcția unor diverse obiective de fortificație în acest spațiu.

Cele mai importante cetăți sunt:

- Cetatea Petrovaradin,
- Bač (din secolul al XVI-lea, după această cetate, Bačka a primit numele)
- Slankamen (secolul al XI-lea),
- Cuvin (secolul al XI-lea),
- Vrdnik (secolul al XIV-lea),
- Vârșeț (secolul al XV-lea),
- Morović (secolul al XV-lea).

Cetatea Petrovaradin este o capodoperă a arhitecturii militare, situată pe malul drept al Dunării lângă Novi Sad. Există indicii că acolo ar fi existat o fortificație încă în epoca romană.

Cetatea a primit aspectul actual între anii 1690 și 1780, când a fost construită. A fost clădită în conformitate cu sistemul arhitectului francez Sebastien Vauban. Este compusă din Cetatea de Sus (alcătuită din cetatea propriu-zisă, înconjurată de ziduri - bastioane cu forme șerpuitoare și segmente abrupte) și Cetatea de Jos (suburbie cu o rețea de străzi înguste și clădiri cu mai multe etaje, spitale, mănăstiri și biserică ortodoxă). Sub Cetatea de Sus a

fost construită o rețea de lagune și galerii subterane, cu lungimea de 16 kilometri. Datorită locației sale atractive, cetatea este cunoscută și sub numele de *Gibraltarul de pe Dunăre*. Cetatea Petrovaradin este astăzi singura cetate pe deplin păstrată de acest gen din Europa. Din 1950, cetatea este centrul unor activități culturale. În spațiul său, din 2006 Cetatea găzduiește cel mai bun festival de muzică din Europa - Exit.

Imagine: Cetatea Petrovaradin

SEBASTIEN VAUBAN (în franc. Sebastien Le Prestre de Vauban) (1633-1707)

A fost unul dintre cei mai mari ingineri militari, renumit pentru capacitatea sa de a fortifica și de a cuceri (ataca) cetatea. A menționat: *Cetățile nu sunt ridicate după reguli și sisteme, ci după rațiunea lucidă și experiența oamenilor.*

Războaiele continue ale lui Ludovic al XIV-lea cu privire la dominația în Europa au sporit într-o mare măsură războaiele în jurul fortăreței. Numeroase cetăți au servit ca siguranță pentru teritoriile nou înființate. Vauban a participat la toate războaiele pe care Franța le-a condus între 1651 și 1706. Ca inginer, a participat la 53 de asedii, dintre care 52 au avut succes. Pe de altă parte, a construit 33 de cetăți complet noi și a reconstruit mai mult de 300 de cetăți deja existente. Abilitățile sale în construirea fortificațiilor s-au extins dincolo de granițele Franței. Cetățile construite în conformitate cu principiile sale, au apărut în toată Europa, chiar și în America de Nord. De asemenea, sistemul său de atac asupra cetăților a fost folosit până la sfârșitul secolului al XIX-lea. În Serbia, Cetatea Niș, Cetatea Belgrad și parțial Petrovaradin au fost construite după sistemele lui Vauban. A murit la Paris în 1707.

Imagine: Lucrări la cetatea Petrovaradin

Cetatea din Bač este una dintre cele mai importante și mai bine păstrate fortărețe medievale din spațiul Voivodinei. Situl unde a fost construită cetatea demonstrează că secole în șir a fost folosit terenul natural arabil, care a legat soarta ei de fluviul Dunărea, granița naturală între popoare și civilizații. Această fortăreață a fost construită între 1338 și 1342. A fost incendiată în timpul răscoalei lui Rákoczy (1703) și nu a mai fost reînnoită. Este situată pe o insulă înconjurată de râul Mostong, baltă și canale artificiale. Baza acestui oraș are forma unui patrulater neregulat, la ale cărei colțuri sunt patru turnuri, dintre care cel principal are înălțimea de 18 metri. În 1948, cetatea din Bač a primit statutul de monument cultural, fapt care a oprit deteriorarea și risipirea materialelor de construcție și a deschis calea pentru îngrijire și conservarea ei organizată.

Imagine: Cetatea din Bač

Turnul Vârșetului este o cetate din secolul al XV-lea, ale cărei rămășițe se ridică la o înălțime de 399 m deasupra nivelului mării, pe Dealul Vârșetului, deasupra orașului, dintre care este cel mai bine conservat turnul Donjon. Reconstrucția acestei clădiri valoroase a început în 2010 și s-a terminat în 2015.

Pe deal, înainte de intrarea în Vrđnik, se află **Turnul Vrđnikului**. Când se intră din direcția orașului Novi Sad în această localitate de pe Fruška Gora, este aproape imposibil să nu fie observată această minunată clădire

medievală. Este un obiectiv de fortificație care domină în întreaga zonă. Turnurile și zidurile sunt acoperite de păduri dense și reprezintă, de fapt, rămășițele unei cetăți mai mari, foarte importante pentru istoria întregii regiuni.

Rămășițele **fortăreței medievale din orașul Slankamen** sunt situate pe malul Dunării, pe un deal abrupt deasupra actualului sat Stari Slankamen. Orașul medieval Slankamen, menționat pentru prima dată în sursele istorice din secolul al XI-lea, în perioadele următoare s-a numit: Zalonkemen, Zalankamen, Zalankament. Baza fortăreței are formă circulară neregulată. Cercetările arheologice efectuate în mai multe rânduri au cuprins doar o parte din acest sit mare și astăzi putem vedea detalii pitorești ale zidurilor ce o înconjoară și ale unora dintre clădiri.

CASTELE ȘI CASE DE VARĂ

Castelele și casele de vară au fost construite în Voivodina în secolele al XVIII-lea, al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, pe proprietățile latifundierilor, sălaşurilor sau în localitățile cu populație mai mare. Multe dintre castele sunt foarte frumoase, reprezentative, aproape întotdeauna înconjurate de parcuri fortificate spațioase.

Pentru fiecare dintre aceste clădiri există legende legate de viața mistică a nobililor, familiilor lor.

Cele mai frumoase și cele mai importante castele sunt:

- Čelarevo,
- Bajša,
- Veliko Središte,
- Golubinci,
- Kulpin,
- Novi Kneževac,
- Sremski Karlovci,
- Vârșeț,
- Konak,
- Hajdučica,
- Ecica,
- Sremska Kamenica etc.

Pe marginea Dunelor de nisip de la Deliblata există șase castele bănățene, a căror frumusețe demonstrează marele patrimoniu cultural al Voivodinei. În satul Konak se află castelul Danijel. A fost construit de contele Ladislav Danijel în 1884. Castelul are și un parc minunat. Nu departe de acest castel se găsește castelul lui Jagodić, construit în 1835. Membrii familiei Jagodić au fost membri de seamă ai instituției Matica Srpska.

În aproape de satul Stari Lec se află castelul Kapetanovo. A fost construit în 1904 de primarul din acea vreme, Béla Botka, iar numele l-a primit după ultimul proprietar de dinainte de război al castelului, Milan Kapetanov.

La Stari Lec, în centrul satului există două castele construite de către membrii familiei de nobili armeni Daniel, ridicați unul lângă celălalt. Marele castel a fost construit în 1890 de contele Pal Daniel, ulterior primarul județului Timiș. Castelul cel mic a aparținut Emei Daniel, ruda contelui Pal și a fost construit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Abele castele sunt bunuri culturale de mare importanță.

Serviciul de protecție a monumentelor din Voivodina a înregistrat până în prezent 28 de castele și case de vară, precum și bunuri culturale, dintre care patru au statut de monumente culturale de mare importanță. Timpul care s-au scurs a lăsat multe urme pe aceste obiective. Menirea castelurilor nu s-a schimbat în ultimii 60 de ani, astfel că în ele astăzi funcționează instituții culturale, spitale, școli, comunități religioase, hoteluri, fabrici, și chiar și o casă pentru persoanele cu dizabilități.

SREMSKI KARLOVCI

Semnificația deosebită a acestei localități situate la o distanță de 15 kilometri de Novi Sad se bazează pe importanța pe care a primit-o la începutul secolului al XVIII-lea, ca centru economic, cultural, spiritual și politic al poporului sârb la nord de râurile Sava și Dunăre.

Cea mai veche clădire din oraș este Palatul Vechi - reședința Mitropolitului Ortodox, construită în 1713. Pe locul acestei clădiri, astăzi se găsește palatul patriarhal în stil baroc, înconjurat de un parc.

Aspectul specific al localității Sremski Karlovci este dat de:

- Biserica Adunării (construită în 1759),
- Biserica de jos,
- Biserica de sus (construită în prima jumătate a secolului al XVIII-lea),
- Biserica Catolică (începutul secolului al XVIII-lea),
- Clădirea magistratului în stil neoclasic și neogotic,
- Liceul (primul liceu sârb, înființat în 1791);
- Castelul Ilion (astăzi clădirea în care se găsește colecția muzeului),
- Clădirea fondurilor naționale,
- Clădirea Facultății de teologie,
- Stefaneum (astăzi Centrul de Cultură al poporului sârb);
- Fântâna "Cei patru lei" etc.

MATICA SRPSKA

Matica Srpska este cea mai veche instituție culturală din Voivodina. A fost înființată în 1826 la Pesta și mutată la Novi Sad în 1864. Activitatea sa de la început a avut drept scop prezentarea culturii sârbe în Europa și, pe de altă parte, iluminarea poporului sârb. În acest scop a fost dezvoltată o activitate publicistică bogată. Ea s-a bazat pe faimoasa publicație *Letopis*, inițiată în 1824. Mai târziu au apărut numeroase ediții, printre care una cu un rol de iluminare pronunțat, numit - cartea pentru popor. Începând cu anii 40 ai secolului al XIX-lea au fost create condiții pentru activitățile științifice. Atunci a fost formată o bibliotecă cu fonduri literare din diferite domenii științifice și o colecție de manuscrise.

Imaginea: Edificiul Matica Srpska din Novi Sad

Matica Srpska a fost mutată la Novi Sad, la Platoneum, în 1864. Novi Sad a fost cunoscut de atunci ca *Atena sârbă*. Orașul a primit acest nume pentru că s-a considerat că în jurul instituției Matica Srpska s-au adunat cei mai instruiți și cei mai înțelepți oameni. Matica Srpska a devenit un simbol al societății burgheze, culturii înalte și iluminării.

Fondatorii ei sunt:

- Jovan Hadžić (pe atunci doctorand tânăr)
- Đorđe Stanković,
- Josif Milovuk,
- Jovan Demetrović,
- Gavriilo Bozivotac,
- Andrija Rozmirović și
- Petar Rajić

JOVAN HADŽIĆ (1799-1869) a fost scriitor sârb. S-a născut la Sombor într-o familie bogată. A urmat școala primară în limba sârbă, și apoi s-a înscris la școală germană din Sremski Karlovci, cu durata de un an. La Pesta a înscris studiile de filozofie, dar după trei ani de studii renunță și începe studiile de drept. În timpul studiilor sale de filozofie, a fost interesat de Antichitate și greaca veche. În acea perioadă, Hadžić a început să scrie poezii sub pseudonimul Miloš Svetić. În 1822 a continuat studiile la Viena, la Facultatea de drept. A primit titlul de doctor în drept în 1826 și s-a întors în Serbia în 1837. Ca unul dintre avocații renumiți a fost o personalitate distinsă în viața publică, participant la luptele politice și oponent al cneazului Miloš. S-a bucurat de marea faoare a Vienei și de suspiciunea Rusiei. A fost creatorul primului Cod civil sârb, dat în public în anul 1844 (al treilea cod de acest gen din Europa). El a fost o personalitate importantă în viața culturală: fondatorul Maticii Srpska, redactor al publicației *Letopis* și la început colaborator al lui Vuk Karadžić. Cu toate acestea, la mijlocul anilor 30 a intrat în conflict cu el din cauza concepțiilor legate de limbă. Activitatea literară și științifică a lui Hadžić este enormă. Pe lângă lege, el s-a ocupat și de poezie, traducere, istorie și filologie. A murit în 1869.

Primii fondatori au trăit în medii diferite, de la Viena până la Timișoara, și de la Dubrovnik până la Budapesta. De asemenea, au aparținut unor pătri sociale diferite. Donatorii și membrii Maticii Srpska au fost domnitorul Serbiei, Miloš Obrenović, fratele său Jevrem, nobilul Sava Popović Tekelija, baronul Jovan Nikolić, domnitorul Muntenegrului Petar II Petrović Njegoš, membrii familiei regale, Karađorđević, scriitori, tribuni populari, oameni de știință, cum ar fi Mihajlo Pupin. Printre membri erau și aparținători ai altor popoare. Datorită marelui sprijin din partea poporului, Matica Srpska la un moment dat a fost cea mai bogată instituție-fundație din Ungaria. Din fondurile sale, au fost finanțate proiecte capitale și școlarizarea elevilor și studenților talentați.

Matica Srpska a fost un model pentru multe popoare. Urmând exemplul ei, au fost înființate: Matica Češka (1831), Matica Ilirska (1842), care, în 1847 a primit numele de Matica Hrvatska, Matica Slovačka (1863) etc. În prezent, Matica Srpska are aproximativ 2 000 de colaboratori angajați la zeci de proiecte științifice și de dezvoltare. Activitatea Maticii Srpska este organizată pe departamente - literatură și limbă, lexicografie, științe sociale, științe naturale, arte plastice, arte scenice și muzică și departamentul de manuscrise. Colaboratorii pregătesc contribuții pentru zece reviste științifice și lucrează la pregătirea publicațiilor de importanță capitală pentru cultura și știința sârbă, cum ar fi *Srpska enciklopedija*, *Srpski biografski rečnik*, *Rečnik srpskog jezika*, *Pravopis srpskog jezika*. Biblioteca Maticii Srpska are mai mult de 3 500 000 de publicații, iar galeria o colecție bogată.

Matica Srpska colaborează cu multe instituții și persoane din întreaga lume.

MUZEE, GALERII, ARHIVE

Primul muzeu din Voivodina a fost înființat de Matica Srpska în 1847 *cu scopul de conservare a tuturor lucrurilor vechi importante*, așa cum a fost scris în actul de fondare. Prima colecție a Muzeului a fost formată din legatul bogat al lui Sava Tekelija, și după decenii de muncă asiduă, această colecție a fost transformată într-un Muzeu al Maticii Srpska, care s-a deschis pe data de 9 iulie 1933.

Prin efortul de a crea un muzeu central cu domeniul de activitate pentru întreaga Voivodină, din Muzeul Maticii Srpska a fost separat o parte din material, iar pe 30 mai 1947 a fost înființat Muzeul Voivodinei. Acest muzeu a primit spațiul adecvat abia în 1974, mutându-se în clădirea fostului tribunal, construită în 1896, după proiectul arhitectului Gyula Wagner din Budapesta.

GYULA WAGNER (1851-1937), arhitect din Budapesta. Tatăl, János Wagner a fost, de asemenea, un arhitect renumit, care a proiectat multe obiecte importante, în special în Budapesta. Gyula Wagner a avut doisprezece frați și surori. A studiat la Budapesta și la Viena, unde l-a avut ca mentor pe danezul Theophil Hansen (care a proiectat minunatul parlament din Viena). Clădirea actualului Muzeu al Voivodinei a fost proiectată în 1896, ca un palat al justiției pe locul legendarului han *La regina engleză*. Planul clădirii a prevăzut suprafața de 9 000 de metri pătrați. Această clădire monumentală reprezentativă cu un etaj are o bază neregulată și o structură complexă a maselor acoperișului. Este o clădire publică tipică și bine echipată. Executorii lucrărilor au fost constructorii din Novi Sad. Gyula Wagner s-a specializat pentru proiectarea clădirilor juridice în Ungaria. El a proiectat mai mult de 150 de obiecte importante. După Primul Război Mondial, s-a mutat la Viena, unde a murit în 1937.

Muzeul voivodinean (din 1992 Muzeul Voivodinei) a fost deschis ca un muzeu cu caracter complex, care are expoziții muzeale pentru arheologie; istorie; etnologie și istoria culturală a Voivodinei. Peste 6 000 de exponate reprezentative din arheologie, istorie generală, istoria artelor și etnologie au fost prezentate pe un spațiu de 3000 m². Expoziția permanentă oferă imaginea trecutului milenar al acestei regiuni. Exponatele atestă durata comunităților umane și culturilor din paleolit și mezolit, apoi monumente magnifice din epoca romană, migrația popoarelor, deplasări ale comunităților etnice - slave, maghiare, sârbe și ale altor popoare.

A doua parte a expoziției permanente, care vorbește despre istoria Voivodinei, de la mijlocul secolului al XIX-lea până în secolul al XX-lea, este situată în fostul Muzeu de Istorie.

Trei căști de paradă romane sunt exemple unice de acest gen în Europa și decenii la rând se evidențiază ca o însemn neformal al Muzeului Voivodinei.

Există, de asemenea, numeroase expoziții permanente:

- o expoziție pedagogică la Liceul Jovan Jovanović Zmaj din Novi Sad,
- o expoziție memorială a istoricului și scriitorului Jovan Rajić (1726-1801) la mănăstirea Kovin,
- expoziția omului de știință de renume mondial Mihailo Pupin (1858-1935) la Idvor,
- Muzeul ținutului natal din Čerević
- expozițiile muzeale din Ruski Krstur și Hrtkovci.

Din cadrul Muzeului Voivodinei mai târziu au reieșit instituțiile responsabile pentru protecția monumentelor culturii și naturii:

- Muzeul Mișcării Muncitorilor și Revoluției Populare,
- Muzeul orașului Novi Sad,
- Institutul Provincial pentru Protecția Monumentelor Culturale,
- Institutul Provincial pentru Ocrotirea Naturii,
- Muzeul de Teatru al Voivodinei,
- Muzeul Agricol al Voivodinei.

În final, pe 20 mai 1992, Muzeul voivodinean s-a contopit cu Muzeul de Istorie al Voivodinei într-o instituție unică – Muzeul Voivodinei.

Muzee orașenești se găsesc la Novi Sad, Vârșeț, Sombor, Zrenianin, Panciova, Subotica, Sremska Mitrovica, Senta, Kikinda, Sremski Karlovci, Bačka Palanka, Bačka Topola, Bečež și Ruma.

Colecții muzeale există la Žabalj, Ruski Krstur, Bački Petrovac, Šid, Novi Banovci, Sremski Karlovci, Pećinci, Kovačica...

Muzee memoriale:

- Sremska Kamenica (dedicată poetului Jovan Jovanović Zmaj),
- Mănăstirea Kovilj (dedicată istoricului Jovan Rajić),
- Čelarevo (amenajarea permanentă a mobilierului în stil),
- Mănăstirea Bođani (expoziție memorială a artistului Hristifor Žefarović).

Din colecția națională sârbă fondată în 1847 la Matica Srpska s-a **format Galeria Matica Srpska**, înființată în 1947. Această galerie din Novi Sad are o comoară de artă prețioasă – peste 2.500 de piese de pictură sârbă de la sfârșitul secolului al XVII-lea până în primele decenii ale secolului al XX-lea. Publicului sunt prezentate sculpturi în lemn, gravuri în cupru, picturi bisericești vechi, desene, picturi și grafică, contribuind astfel permanent la dezvoltarea culturii naționale. Galeria Matica Srpska își îmbogățește constant colecția, avansează cunoștințele despre arta națională sârbă prin expoziții și publicații.

În anul 1957 cunoscutul diplomat și colecționar Pavle Beljanski a donat Voivodinei colecția sa cu 170 de picturi, desene, sculpturi și tapiserii. Ele sunt expuse în **Colecția Memorială a lui Pavel Beljanski**.

La Novi Sad mai există încă două galerii interesante:

- **Colecția lui Rajko Mamuzić** cu lucrări de pictură contemporană și
- **Colecția de arte străine**.

Galeria memorială a lui Sava Šumanović, unul dintre cei mai mari pictori sârbi, se află la Šid. Extrem de valoroasă este **Galeria lui Milan Konjović** care se găsește la Sombor, iar **Galeria lui Lazar Vorendić** la Sremska Mitrovica.

Galeria pictorilor maghiari din spațiul Voivodinei, în perioada cuprinsă între 1830 și 1930 a fost fondată în 1973 la Muzeul orașenesc din Subotica, iar cel mai mare legat al său sunt operele lui Lajos Husvéth, pictor și sculptor din Sombor. În colecția Muzeului din Subotica se găsesc și lucrările pictorului bunievaț dr. Jovan Milekić care au fost preluate din Muzeul din Bač.

Ca valori culturale mai amintim **Muzeul memorial al pictorului și poetului romantismului**, Đura Jakšić de la Srpska Crnja și **Colecția memorială a pictorului Stojan Trumić** la Titel.

În Coloniile de artă care au avut loc la Senta, Bečež, Bačka Topola, Ecica și în alte locuri au fost create de-a lungul anilor colecții de picturi și sculpturi. Picturile pictorilor naivi pot fi văzute în centrele acestui gen de picturi la Covăcița și Uzdin, precum și în Galeria de Artă Naivă de la Šid.

La cetatea Petrovaradin există ateliere a peste 40 de pictori. În anii cincizeci ai secolului al XX-lea, o parte din cetate este părăsită de armată și este „cedată cetățenilor“, cetatea Petrovaradin devenind atunci nu numai un motiv pictural pentru pictori, ci și loc de muncă și de creație, dar și spațiu de locuit.

Primele ateliere au fost date artiștilor Jovan Soldatović, Jovan Bikicki, Pavle Radovanović, Emil Bob, Boško Petrović, Bogomil Karlavaris, iar mai târziu și altor artiști celebri.

Până în 1960, cetatea Petrovaradin a servit drept spațiu deschis pentru un grup de artiști, numit *Spațiul 8*.

Prin înființarea **Muzeului Orașului Novi Sad**, în 1954 a început colecționarea operelor de artă din acest spațiu, iar în 1963 a fost fondată Galeria regională pe lângă Muzeul din Novi Sad. Scopul Galeriei regionale a fost de a colecta, păstra, cerceta și expune o parte din arta contemporană creată în acest spațiu. În anii 60, la cetatea Petrovaradin a fost deschis atelierul de artă *Atelje 61* – atelier de confecționare a tapiseriilor.

La Novi Sad, la sfârșitul anilor patruzeci ai secolului trecut a fost deschisă Școala de Arte Aplicate, iar la începutul anilor cincizeci Departamentul de artă plastică la Școala Superioară de Pedagogie. Academia de Arte a fost înființată în 1974, unii dintre artiștii de pe Cetate au devenit profesori și au format generații de tineri artiști. Majoritatea dintre ei încă au mai creat pe Cetatea Petrovaradin și astfel acest spațiu este încă o oază artistică unică, plină de farmec și frumusețe.

ARTELE PLASTICE

Relativ repede, în timpul secolului al XVIII și XIX, arta plastică în Voivodina a parcurs calea de la pictura zoografică, bazată pe tradiția bizantină, până la creativitate, prin care s-a inclus în cursurile artei europene.

În secolul al XVIII-lea, stilul baroc a devenit stilul principal în pictură. Cei mai mari artiști care au mers pe calea europeanizării sub influența barocului târziu, au fost gravorii în cupru Hristofor Žefarović, care s-a ocupat cu fresco-pictură și este renumit pentru frescele sale din Mănăstirea Bođani, unde a lăsat o operă în care a abandonat modelele tradiționale de fresco-pictură. În picturile în ulei de pe zidurile Mănăstirii Krušedol se vede influența artei occidentale a secolului al XVIII-lea. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea ia avânt orientarea spre baroc. Printre primii maeștri ai acelei perioade de tranziție se numără Dimitrije Bačević. Deja în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea pictorii talentați au plecat la studii în centrele europene, iar la Novi Sad au fost deschise ateliere de pictură. Printre pictorii celebri se numără și Teodor Dimitrievici Crăciun, cel mai important nume din pictura barocă.

TEODOR DIMITRIEVICI CRĂCIUN (1732-1781), pictor, iconograf. Se presupune că a venit cu părinții la Sremski Karlovci din partea sudică a Balcanilor, după căderea Belgradului în 1739. Mai târziu a trăit la Sremska Kamenica. În Sremski Karlovci a primit primele cunoștințe din pictură. Din 1760 a colaborat la pictarea iconostasului din Dalj, Krušedol și Beočin. Mai târziu s-a dus la Viena pentru a-și perfecționa educația artistică la Academia de Arte Plastice, ca și prietenul său, pictorul Jakov Orfelin. Crăciun a pictat iconostasele în satele din Srem – Neštin, Lačarak, Mănăstirea Hopovo, în Sombor, iconostasul vechi în capela Mitropoliei din Karlovci, precum și iconostasul Bisericii Ortodoxe din Karlovci, pe care l-a pictat împreună cu Jakov Orfelin. De asemenea, a lucrat și portrete. De-a lungul creativității artistice, a trecut prin diferite faze și influențe. În lucrările mai vechi există elemente de stil slav baroc, stil bizantin-sârb de pictură zoografică. Spre deosebire de acest mod arhaic de exprimare, se observă și influența picturii baroce occidentale, în special în portrete, pe care le-a creat sub influența artei occidentale și în acest timp dă dovadă de calități neobișnuite. A murit la Sremski Karlovci în 1781.

Trebuie amintit și Zaharije Orfelin și gravorul din Viena Toma Mesner, care prin activitatea sa s-a legat de Voivodina.

Pe parcursul secolului al XIX-lea în Voivodina au creat și Dimitrije Popović, Janko Halkozović (ale cărui iconostase împodobesc numeroase biserici), Nikola Rašković și pictorul bănățean Ștefan Tenecki.

Influența artei venețiene și franceze asupra lucrărilor lui Teodor Ilić Česljar este vizibilă. La începutul secolului al XIX-lea se remarcă artistul prolific și instruit Arsa Teodorović în al cărui atelier au învățat mulți pictori. În secolul al XIX-lea, subiectele preferate ale pictorilor erau scenele de gen, natura moartă și peisajul. Printre pictorii acelei epoci se evidențiază Nikola Aleksić și Katarina Ivanović, prima femeie pictor la sârbi, Constantin Daniel, unul dintre cei mai mari pictori ai secolului, iconograf, apropiat de clasicii vienezi, cea mai mare putere artistică a exprimat-o ca portretist.

Andrija Petrić (Petrich András, 1765-1842), originar de pe teritoriul Voivodinei de astăzi, ca pictor, dar și ca inginer, a avut o carieră strălucită. Cunoscută a fost și familia Kranovetter, dintre care cel mai mult pictorul Pál Kranovetter. Deosebit de importante sunt și lucrările lui Mór Than.

MÓR THAN (1828-1899) pictor, reprezentant al așa-numitului gen istoric. S-a născut la Bečej ca urmaș al unei familii nobile, imigranți din Germania. Fratele Károly, era un chimist faimos. A terminat liceul în Kalocs, iar la Pesta – filozofia și dreptul. Paralel cu școlarizarea, a fost și elevul lui Miklós Barabás, pictor maghiar care a urmărit stilul Biedermeier, la modă la mijlocul secolului al XIX-lea. Și-a întrerupt studiile pentru a participa la Revoluția Maghiară din 1848, unde a făcut multe schițe și picturi. Pentru că nu a putut să se înroleze în armată din cauza bolii, a decis să înceapă să picteze serios. Mai întâi a plecat la Viena, unde și-a continuat studiile sub auspiciile lui Karl Rahl. La scurt timp, în anul 1855 a plecat de la

Viena la Paris, iar de acolo în Italia și în cele din urmă în 1860 s-a înapoiat în Ungaria, unde a deschis o expoziție permanentă (galerie). Din 1864 împreună cu Károly Loc a lucrat la Budapesta fresce murale la Vigadó și Muzeul Național Maghiar (Magyar Nemzeti Múzeum), unde a pictat în întregime pereții scării și Opera (Opera előcsarnok). În centrul lucrărilor sale sunt evenimente istorice și mitice din istoria și tradiția maghiară, cum ar fi *Ospățul lui Atila* și *Clipă de la întâlnirea din Onod*, dar pe pânzele lui se pot întâlni personaje contemporane și istorice ale poporului sârb, precum *Portretul lui Sava Tekelija* (Matica srpska, Novi Sad), *Scena morții lui Karađorđe* (Muzeul Național din Belgrad). Bisericii romano-catolice din Bečež, unde a fost botezat, a făcut cadou icoana *Înălțarea Maicii Domnului* (este una dintre cele mai bune lucrări ale sale), iar orașului Bečež a dăruit pictura de proporții mari, *Intrarea maghiarilor sub conducerea cneazului Arpád*. A murit în 1899 la Trieste. La Bečež există Casa memorială Than.

Reprezentanții romantismului în pictura au fost Đura Jakšić și Nova Radonjić. Pe lângă operele artiștilor locali în biserici se pot întâlni și opere ale artiștilor occidentali, cum ar fi Paul Troger la Čoka, Maulbertsch la Ecica, Jožef Šeft la Subotica etc.

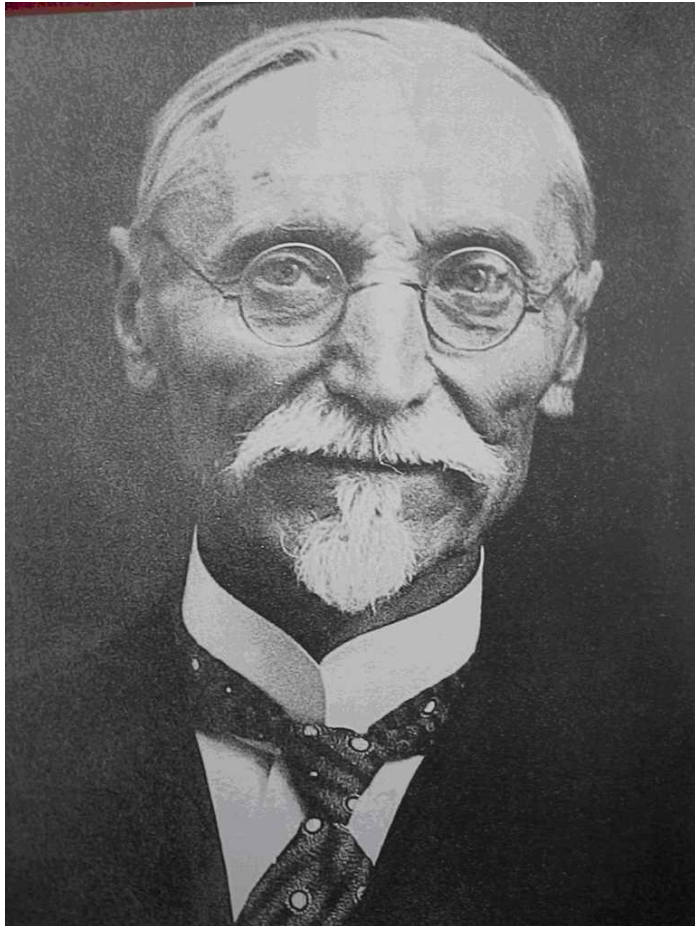
ĐURA JAKŠIĆ pictor, poet, povestitor, dramaturg și pedagog. S-a născut în 1832 la Srpska Crnja, în Banat, într-o familie de preoți. Numele lui adevărat este Georgije. Tatăl lui, Dionisije, la înscris la o școală comercială, de unde a fugit de trei ori, pentru ca în sfârșit să se înscrie la liceul inferior din Szeged. După aceea, se duce la Timișoara pentru a preda pictura. În ajunul Revoluției, în 1847 a fost student al Academiei de Arte de la Pesta, dar datorită evenimentelor revoluționare a trebuit să părăsească studiile. La Revoluție a participat ca voluntar deși a avut doar șaisprezece ani. Când Revoluția s-a încheiat cu înfrângere, el a scris *Ah, pentru ce-am murit și am suferit – și ce am primit!* Întorcându-se în ținutul natal, a continuat să învețe pictura la Becicherecul Mare, cu Constantin Daniel, faimosul pictor din acea vreme, căutându-și propria expresie artistică. În curând, din cauza sărăciei a fost forțat să accepte diferite munci, astfel că a ajuns la Viena pentru a continua studiile de pictură, fiind prezent în cercuri de artă, împreună cu Branko Radičević și Đuro Daničić. Atunci au fost oferite publicului primele sale creații poetice. După terminarea studiilor se întoarce în Banat și trăiește din pictură. Mai târziu s-a mutat în Serbia și a lucrat în diferite sate ca învățător, iar la Kragujevac, Belgrad și Jagodina ca profesor de liceu. Đura Jakšić a fost un artist multilateral, dar totodată și un boem. A semnat primele poezii ca Đura Jakšić Moler. În pictură a fost inspirat de Rembrandt. Picturile sale celebre sunt: *Fata în albastru*, *Cneazul Lazăr* etc. În poezie a fost inspirat de creația lui Petőfi și Byron. Cele mai frumoase poezii ale sale *Pe Lipar*, *Cădeți, fraților*, *Mila*, *Pe cine să iubești*, *Calea spre Gornjak*, *Prin miezul nopții mut* sunt unele dintre cele mai frumoase versuri ale poeziei sârbe. A murit la Belgrad în 1878. În fiecare an, la Srpska Crnja se organizează manifestații dedicate lui Đura Jakšić. Cu această ocazie, premiul Đura Jakšić se conferă celei mai bune culegeri de poezie editate în limba sârbă în anul precedent.

De o frumusețe deosebită sunt și sculpturile în lemn realizate în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea la iconostasele bisericilor din multe localități voivodinene.

La sfârșitul secolelor al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Voivodina a pierdut prioritatea în cultura sârbească. Atractivitatea Belgradului, ca sediu de stat și centru universitar, a contribuit la plecarea autorilor din Voivodina la Belgrad. Plecarea a fost precedată de imposibilitatea artiștilor plastici de a se afirma în mediul conservator și inert, care a acceptat cu greu arta modernă, care a pătruns din München și Budapesta. Încercările pictorilor de a sparge cadrele tradiționale așa cum a încercat să facă Danica Jovanović, nu au reușit.

La începutul secolului, ultimul mare reprezentant al romantismului, Aksentije Marodić, a murit, iar creatorii care și-au exprimat angajamentul prin realismul academic au preluat rolul principal în artele plastice. Printre ei se

distinge Đorđe Krstić. Doi pictori care aparțin realismului academic, Uroš Predić (care este autorul a peste 1000 de icoane) și Paja Jovanović, cel mai cunoscut prin genurile scenelor istorice în creația sa. Acești doi artiști persistă timp îndelungat în secolul al XX-lea, iar operele lor câștigă o popularitate foarte mare.

Imagine: Uroš Predić

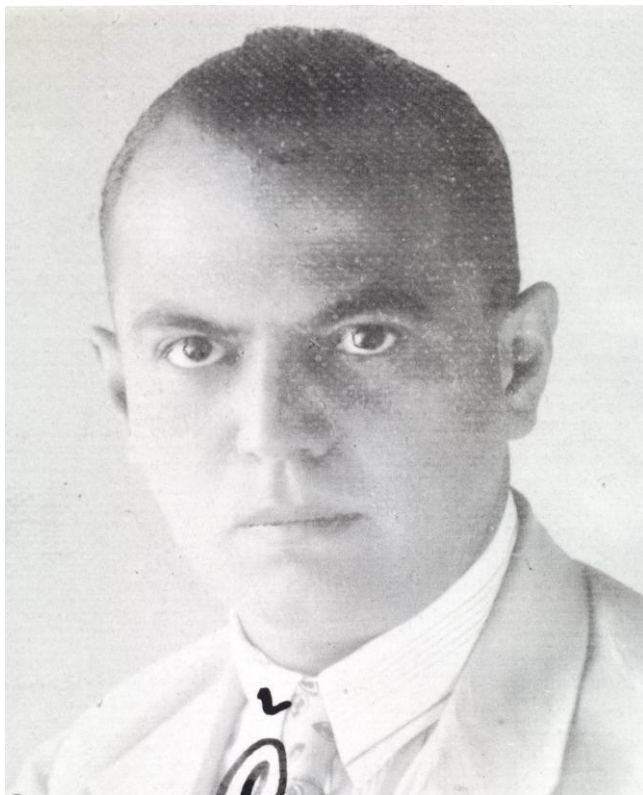
UROŠ PREDIĆ (1857-1953) pictor sârb, pe lângă Paja Jovanović, unul dintre cei mai expresivi reprezentanți ai realismului academic. S-a născut la Orlovat. A terminat școala elementară la Crepaja, iar școala medie la Panciova. A absolvit Academia în 1880 la Viena. Este primul adevărat pictor realist la noi. A pictat portretele aproape ale tuturor personalităților celebre ale culturii și politicii noastre din secolul al XIX-lea. Mai ales sunt faimoase portretele celor opt președinți ai Academiei Regale Sârbe, al cărui membru a fost și el însuși. A pictat aproximativ 1 000 de icoane și iconostasele din Bečej, Perlez, Orlovat, Grgeteg, Ruma, Panciova... Lucrările cele mai cunoscute sunt: *Refugiații herțegovineni*, *Fata de la Kosovo*, *Pe mormântul mamei*, *Fata posomorâtă*... În timpul studiilor sale a câștigat premiul *Gundel* pentru portret. A fost primul președinte al Asociației Artiștilor Plastici din Belgrad (1919). A murit la Belgrad.

Imagine: Paja Jovanović

PAJA JOVANOVIĆ (1859-1957), pictor sârb. Alături de pictorul Uroš Predić cel mai important reprezentant al realismului academic sârb. S-a născut la Vârșeț, unde a terminat școala elementară și medie. Aici a primit primele cunoștințe de pictură. Mai târziu, a studiat la Viena șase ani. Cele mai cunoscute lucrări sunt *Cântărețul la guzle Muntenegreanul rănit*, *Garda arnăută*, *Cârciuma din Muntenegru*, *Lupta cocoșilor*, *Împodobirea miresei*... Pentru expoziția milenară Patriarhul Branković a comandat de la Paja Jovanović pictura *Migrațiile sârbilor sub Patriarhul Arsenije al III-lea Čarnojević*. Pentru necesitățile Vârșețului, pentru aceeași ocazie, a pictat *Proclamarea Codului lui Dušan*. După marele succes al acestei picturi a continuat să lucreze la pictura istorică decorativă: *Sfântul Sava îl încoronează pe primul încoronat*, *Sveti Sava îi împacă pe frați*, *Căsătoria lui Dušan*, *Arderea moaștelor Sfântului Sava*... A murit la Viena în 1957

În perioada dintre cele două războaie mondiale, s-au afirmat artiști care au fost inspirați de climatul din Voivodina, care s-au ocupat de teme și au căutat modalitate de exprimare în contextul curentelor artistice europene. Pictorii cunoscuți care aparțineau unei astfel de orientări au fost Sava Šumanović și Petar Dobrović.

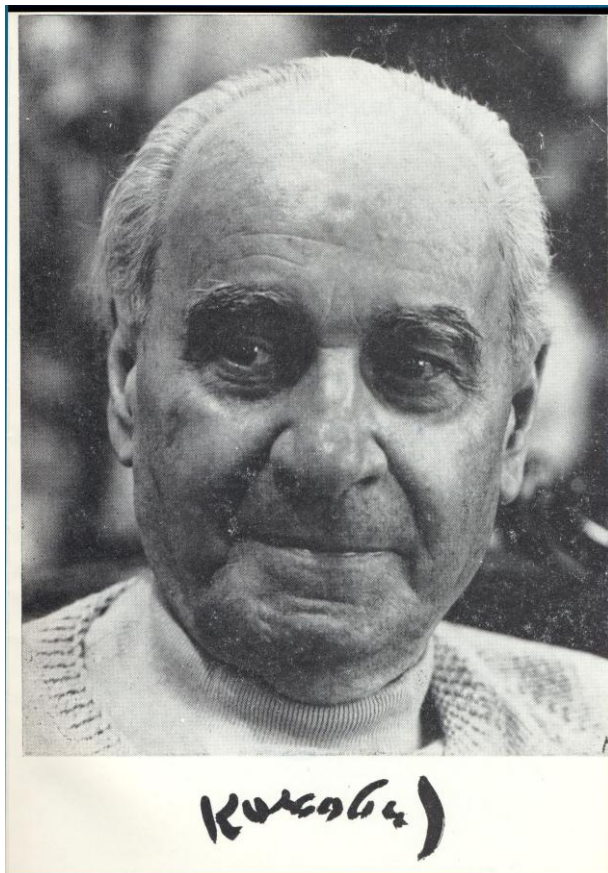

Imagine: Sava Šumanović

SAVA ŠUMANOVIĆ (1896-1942) Pictor sârb. S-a născut la Vinkovci și a terminat școala elementară la Šid. A urmat Liceul la Zemun și deja în 1911 s-a înscris la cursul de pictură al profesorului Isidor Jung. Sava Šumanović este artist care a învățat pictura la Zagreb și Paris. În perioada de la Paris, opera sa se bucură de o putere și afirmație deplină. Picturile lui se caracterizează prin compoziții figurative într-o construcție peisagistică idilică. A creat sub influența cubismului european, expresionismului, colorismului poetice. A pictat peisaje, acte, natură moartă. Din cauza bolii se întoarce la Šid, unde creează așa-numitul. *Ciclul de la Šid*. A scris cărți cunoscute despre artă: *Pictorul despre pictură*, *De ce iubesc pictura lui Poussin*. Tablourile sale cunoscute sunt: *Mic dejun pe iarbă*, *Barca turmentată*, *Covorul roșu*, *Podul de pe râul Sena*, *ciclul marilor platani*, *Femeile din Šid*... A fost împușcat la Sremska Mitrovica în 1942. În urma lui au rămas aproape 1400 de opere. Din 1953, picturile sale sunt colectate, păstrate și expuse la **Galeria de picturi Sava Šumanović** din Šid, în care au fost expus 417 tablouri, pe care le-a donat Primăriei mama artistului, Persida.

În această perioadă, creează și Milenko Šerban și Stevan Bodnarov.

În pictura contemporană aproape pe tot parcursul secolului al XX-lea, a dominat **Milan Konjović** (1898-1993), un pictor a cărui viață și cale artistică a fost marcată de câmpiile din Voivodina și localitatea natală Sombor.

imagine: Milan Konjović

MILAN KONJOVIĆ (1898-1993), unul dintre cei mai importanți pictori sârbi ai secolului al XX-lea. A început să lucreze la Sombor. A studiat la Praga, Viena și Paris, apoi s-a perfecționat la München, Dresda și Berlin. O perioadă foarte importantă în dezvoltarea sa ca pictor a fost perioada pe care a petrecut-o la Paris (1924-1932), unde a avut mai multe expoziții individuale. Ulterior s-a înapoiat la Sombor. În vasta sa operă picturală, el a trecut prin diferite faze și perioade. A fost unul dintre cei mai prolifici pictori din ultimul timp – pictura sa a marcat aproape un secol de artă plastică în Voivodina. În imaginile pictate – peisaje, portrete, compoziții, natură moartă și interior, se evidențiază motive din Bačka natală și culori care emană căldura voivodineană. Cele mai multe lucrări ale lui Konjović sunt păstrate în **Galeria lui Milan Konjović** de la Sombor (1060 de lucrări), care a fost deschisă în 1966, pe baza legatului pe care pictorul l-a lăsat orașului natal.

În această perioadă, în pictură apare secesiunea întârziată și simbolismul – Farkas Béla și Oláh Sándor din Subotica, apoi orientalismul și pictura istorică – Pavle Jovanović din Vârșeț, primul artist sârb de renume mondial, Franz Eisenhut din Bačka Palanka, de naționalitate germană, care face parte și din istoria artei maghiare.

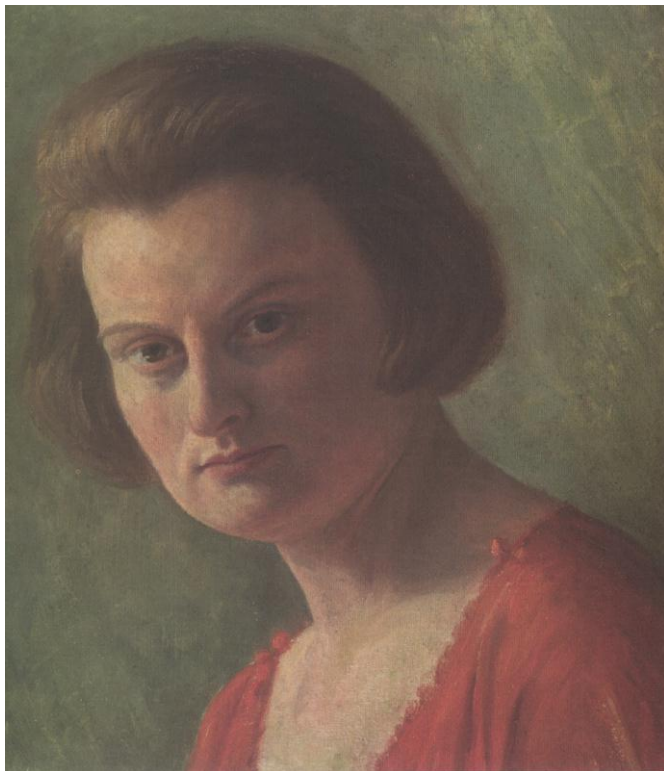

imagine: Franz Eisenhut

FRANZ EISENHUT (EISENHUT FERENCZ 1857-1903) pictor preocupat de teme orientale și istorice în stilul realismului academic. S-a născut la Palanca Germană (astăzi Bačka Palanka), fiind de naționalitate șvab dunărean. Limba germană i-a fost limbă maternă, dar vorbea cursiv maghiara și sârba. Îi reprezintă pe artiștii care au fost legați prin creativitate și viață de mai multe națiuni și state. Munca și viața și-a petrecut-o circulând între Budapesta, München și locul său de naștere. Școlarizarea în artă a început-o la Budapesta și a continuat-o la München, la Academie. Din 1883 călătorește în Asia și Africa, unde își caută inspirația pentru lucrările sale. Expune la Budapesta, München, Paris, Madrid, și vinde picturi în Anglia. Primul mare succes îl realizează cu tabloul *Moartea lui Đul baba* în 1886 fiind primul dintre artiștii maghiari premiați cu Marea medalie de aur de stat, pe care a primit-o pentru această pictură. Unele dintre lucrările sale importante sunt: *Bucuria națională în Caucaz* (se găsește în fondul Galeriei Matica Srpska din Novi Sad), *În fața judecătii și în vis* (Galeria Națională din Budapesta). Pictura *Bătălia de la Senta*, se găsește la Sombor și este cea mai mare pictură a genului istoric din Voivodina, fiind creată cu ocazia aniversării Mileniului maghiar în 1896. A murit în 1903.

Stipan Kopilović a fost un pictor bunievaț de la Bajmok, reprezentant al impresionismului, iar Jozef Pehan, german de la Vrbas, al post-impresionismului.

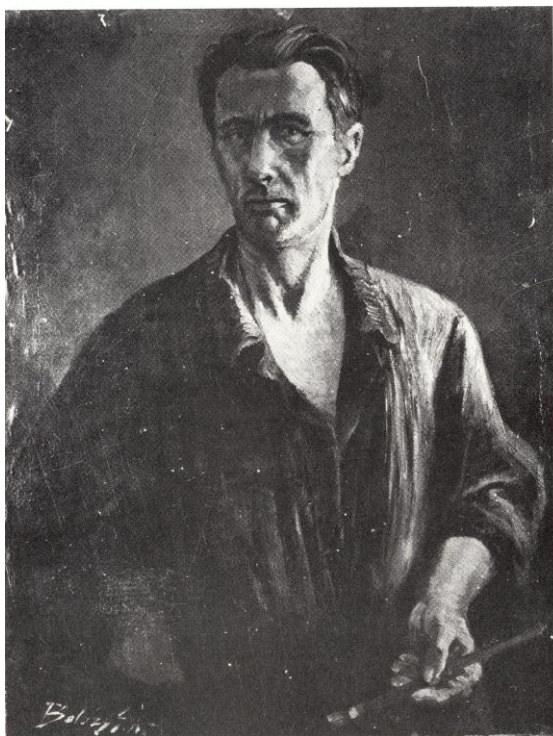
Apar și primii pictori cu educație academică – Danica Jovanović din Beška, Jelena Čović din Subotica, Zuzka Medvedová din Bački Petrovac. Școlarizarea artiștilor din această perioadă este legată de Budapesta, München, Viena, Paris și Praga, deoarece la noi încă nu existau școli superioare de artă.

imagine: Zuzka Medved'ová, portret

ZUZKA MEDVED'OVÁ 1897-1985), una dintre primele pictorițe slovace. S-a născut la Bački Petrovac. S-a prezentat pentru prima dată la expoziția de picturi și lucruri de mână la Petrovac în 1919. Dorind să se înscrie la academie, în anul 1921 a plecat la Praga și a început să frecventeze școala profesorului și cunoscutului peisagist Ferdinand Engelmiller. Mai târziu a plecat la Berlin, dar, pentru că nu vorbea suficient de bine limba germană, s-a înapoiat acasă. În 1922, a organizat prima expoziție individuală într-o clădire în care astăzi se găsește o galerie care-i poartă numele. S-a înscris la studii la Zagreb, iar apoi s-a reîntors la Praga și s-a înscris la Academia de Arte, pe care a absolvit-o în 1929. În portretele, peisajele și natura moartă pe care le-a pictat se află și reprezentări ale vieții populare și costumelor populare slovace. Patrimoniul artistic al ei se păstrează și expune la **Galeria Zuzka Medved'ova** din Petrovac, care a fost deschisă pe data de 1 iulie 1989

În perioada interbelică, în orașul Novi Sad ca noul centru administrativ a fost ridicate clădiri monumentale în stilul arhitecturii moderne, printre care putem menționa Căminul șoimarilor și Banovina Dunării, proiectate de arhitecții novosădeni Đorđe Tabaković și Dragiša Brašovan. În această perioadă, se evidențiază grafica socială a lui Árpád G. Balázs și mișcarea de caritate pentru sprijinul social al talentelor social periclitare, Peter Kukac Nagypati din Bačka Topola, Jozef Toth din Senta, András Hangya din Subotica. Peter Kukac Nagypati a fost primul creator din Voivodina, ale cărui picturi sunt calificate cu epitetul *naiv*, categorie definită la începutul secolului în pictura europeană.

imagine: Portretul lui Árpád G. Balázs

ÁRPÁD G. BALÁZS (1887-1981) grafician renumit. Școlarizarea artistică a început-o la Baja, pentru ca ulterior să se înscrie la Academia de Artă din Budapesta, pe care a trebuit să o părăsească din cauza războiului. În 1924 a absolvit Academia de Artă din Praga, opera sa fiind recunoscută după influența remarcabilă a cubismului. La Subotica devine ilustrator la cotidianul *Bácsmegyei Napló* (Ziarul din Bačka), apoi se mută la Belgrad și devine colaborator la ziarurile *Vreme* și *Dečije vreme*. Cu Zoltán Csuka, în 1927 a creat mai mult de 300 de portrete de politicieni, muncitori sociali și artiști ai vremii pentru cartea *Galeria voivodineană*. Din 1926 se dedică cubo-expresionismului și temelor sociale. Prin performanța artistică se apropie de ciclul de ilustrații de poezii ale poetului maghiar Ady Endre, creat în 1930. O mare parte din lucrările sale sunt păstrate în fondul de artă al Muzeului Orașenesc din Subotica.

Printre artiștii care reflectau puternic fluxul european și creau în tonuri specifice mediului voivodinean la mijlocul și în a doua jumătate a secolului al XX-lea se evidențiază Milan Kečić, Jovan Soldatović, Boško Petrović, Milan Kerac și altele.

JOVAN SOLDATOVIĆ (1920-2005) Sculptor sârb. S-a născut în 1920 la Čerević. Tatăl Stevan era pantofar, a învățat meseria la Pesta și a fost foarte instruit – a vorbit trei limbi și a citit foarte mult. Când Jovan a împlinit zece ani, familia s-a mutat la Novi Sad, în locul numit atunci Limanul Mic. Tatăl a susținut că această parte a orașului va fi în curând centrul orașului, și într-adevăr după cinci ani, nu departe de casa lor a început construcția clădirii Banovinei. Jovan a absolvit liceul din Novi Sad iar mai târziu a absolvit școala pentru ofițerii de rezervă din Maribor. După aceasta, se înscrie la studiile de arhitectură la Belgrad. Războiul care s-a declanșat a întrerupt studiile lui Soldatović care se întoarce la Novi Sad. Participă în L.E.N, pe baza sarcinii de partid. A activat în ilegalitate. După război, a absolvit Academia de Arte Plastice – Departamentul sculptura. Pentru o vreme a lucrat la Belgrad, dar în 1953 a revenit la Novi Sad, unde inițiază funcționarea Departamentului de artă de la Școala Superioară de Pedagogie, devenind primul profesor de sculptură. În același timp, preia inițiativa pentru înființarea atelierelor de pictură pe Cetatea Petrovaradin și printre primii își deschide atelier, unde va lucra fără întrerupere până la moarte, în 2005.

Cele mai cunoscute opere ale sale sunt monumentul victimelor Rației *Familia* (Novi Sad), monumentul victimelor Rației de la Čurug, monumentul patrioților executați de la Žabalj, Parcul Memorial Sremski front, monumentul copiilor victime ale Rației *Mama și copilul*, monumentul lui Đura Jaksić etc.

La Subotica în jurul societății Népkör s-au adunat Jozsef Acs, Gyorgy Szabo, Gabor Almási și alții.

JÓZSEF ACS (1914-1990), pictor, critic de artă și pedagog. S-a născut la Bačka Topola, unde a urmat școala elementară, iar apoi liceul la Subotica. În 1938 a terminat Școala de artă regală la Belgrad. A continuat studiile în același oraș la Academia Artiștilor Plastici. A fost angajat ca profesor de cultură plastică în diferite localități din Voivodina (Senta, Bačka Topola, Novi Sad). S-a ocupat cu pictura, grafica, a scris articole de critică de artă în ziarul maghiarilor din Voivodina (*Magyar Szó*). Cu directorul Muzeului orașului din Senta, Géza Tripolszky, în 1952 a fondat colonia de artă din Senta, care funcționează fără întrerupere până astăzi. Mult timp și energie a depus la înființarea altor colonii din Voivodina (Bačka Topola în 1953, Bečej în 1954, Ecica în 1955). Pentru toate acestea, Acs este un reprezentant tipic al artiștilor din Voivodina: întregul secol artistic l-a petrecut în afara câmpului gravitațional al Belgradului, ca centru cultural de vârf al Serbiei postbelice. Despre valoarea operei sale vorbesc numeroase premii și recunoștințe pe care le-a primit.

Din anii cincizeci ai secolului al XX-lea iau naștere numeroase colonii de artă cu activitate continuă la Senta, Bačka Topola, Bečej, Ecica etc. Activitatea lor inițială a fost făcută cu scopul de a apropia arta de oameni. În această generație de pictori, pe lângă cei deja menționați Milan Konjović și Jozsef Acs se evidențiază și Milivoje Nikolajević, Zoran Petrović, Boško Petrović, Tivadar Wanyek, Stojan Trumić, Ankica Oprešnik, Milan Kerac, Imre Sáfrány, Đorđe Bošan și alții.

Ideea de bază a fost de a picta Voivodina, peisaje și oameni, dar mai târziu a apărut în arta de program cu motive agrare și economice. Au fost stabilite și colonii specializate, de exemplu de ceramică la Mali Idoš (1958), iar la Cetatea Petrovaradin în 1961 – un atelier artistic unic pentru confecționarea tapiseriilor. Creatorul ideii a fost Boško Petrović. La Kikinda există o colonie de sculptori *Terra*, iar la Subotica un atelier de grafică.

Inițiatorii artei conceptuale funcționează în următoarele grupuri: grupul *Bosch + Bosch* la Subotici – Slavko Matković, Bálint Szombathy, Attila Csernik, László Szalma, Katalin Ladik și grupul *Kod* la Novi Sad – Slavko Bogdanović, Janez Kocijancić, Mirko Radojčić, Miroslav Mandić și Slobodan Tišma.

Un număr mai mare de sculptori din Voivodina apar din anul 1954. Pe lângă Jovan Soldatović pe care l-am menționat deja, amintim și pe Radmila Graovac, Ivanka Petrović Aćin și Gábor Almási. O mare influență asupra dezvoltării sculpturii în Voivodina a exercitat-o expoziția lui Henry Moore, la Belgrad în 1955. Ana Bešlić și Nándor Glid sunt de asemenea sculptori din Voivodina, fiind autorii mai multor sculpturi în spațiu. László Szilágyi, Sava Halugin și Tibor Szarapka, precum, și slovacul Vladimir Lábath, care din 1980 încearcă să realizeze o formă acustică, adică o sinteză între sunet și sculptură – sculptura este un instrument muzical. Alături de el printre artiștii slovaci din Voivodina se evidențiază Jan Agarski, Jozef Klacik, Pavel Čanji, Mihály Király, Pavel Popo și Jan Stupavski.

În anii șaizeci renume mondial l-a dobândit *Școala de pictură naivă* a slovacilor din Covăcița în care se evidențiază Martin Jonáš, Zuzana Chalupová și Ján Knjázovic), precum și Școala de pictură naivă a românilor de la Uzdin, printre care cele mai importante pictorițe sunt Maria Bălan, Anuica Măran și Viorica Iepure. Ambele școli au început să lucreze datorită angajamentului pictorilor Boško Petrović și Emerik Feješ.

imagine: Martin Jonáš

MARTIN JONÁŠ (1924-1996) pictor naiv, cel mai reprezentativ și unul dintre fondatorii școlii de pictură naivă de la Covăcița. A trăit și a lucrat în localitatea Covăcița. A terminat școala elementară și școala agricolă inferioară. A început să picteze în 1944. În calitate de soldat, a editat ziarele de zid ale partizanilor. După întoarcerea din război și după înființarea Școlii de artă naivă din Covăcița a devenit unul dintre membrii acesteia. Și-a expus lucrările pentru prima dată la Covăcița în 1952, cu ocazia a 150 de ani de la venirea slovacilor în Voivodina. Motivul central al picturilor sale este omul – țăranul. Fiecare dintre picturile sale evocă evenimente din întinsa câmpie a Banatului. Personajele din picturile sale au mâini și picioare extrem de mari care simbolizează devotamentul față de pământ. Poetica sa este simplă, dar foarte profundă și în lucrarea sa prezintă cele mai adânci adevăruri ale existenței. Prietenii lui l-au numit *Maestrul Jonáš*. A pictat peste 2 000 de tablouri care au fost expuse la peste 300 de expoziții în aproape 50 de țări din întreaga lume. Pe lângă Voivodina, a expus cel mai mult în regiune și în Slovacia. Atelierul său a fost vizitat de multe personalități celebre din întreaga lume. Pentru munca sa a primit numeroase premii și recunoștințe. A murit în 1996 la Panciova.

Imagine: Zuzana CHALUPOVÁ

ZUZANA CHALUPOVÁ (1925-2001) pictoriță, cea mai populară pictoriță naivă din Covăcița. S-a născut într-o familie de meșteșugari săraci, ca Zuzana Koreňová. A urmat școala elementară la Covăcița și a terminat cinci clase. În anul 1942 s-a căsătorit cu Adam Chalup și cu soțul a trăit din viticultură, apicultură și agricultură. Nu aveau copii. Cu pictura a început să se ocupe din 1964. La început, a pictat scene din viața slovacilor din Covăcița și scene autobiografice (*Moartea soțului*), dar cea mai mare inspirație în creație i-au fost copiii. La New York, au numit-o – *mama Zuzana cu o mie de copii*. Prima expoziție individuală a sa a avut loc la Dubrovnik în 1968. Mai târziu a expus la Bonn, Zürich, Copenhaga, Stockholm, Geneva, New York, Londra, Viena, Düsseldorf și în alte orașe ale lumii. Majoritatea picturilor le-a vândut imediat. Tablourile ei se găsesc în multe colecții și galerii din întreaga lume. Despre ea s-a scris în Franța și

Germania în revistele cu subiecte din artă. Picturile ei sunt tipărite și pe felicitările și calendarele UNICEF. Matica Slovačka i-a acordat premiu pentru opera vieții – *Chiril și Metodiu*, cea mai mare recunoștință din Bratislava, care se acordată slovacilor care au succes în diaspora. A pictat Covăcița, oamenii ei, obiceiurile și muncile cotidiene. A murit în 2001 la Belgrad. Este îngropată la Covăcița.

Imagine: Maria Bălan

MARIA BĂLAN (1923-2008) pictoriță, reprezentantă a artei naive. S-a născut la Uzdin, unde a terminat trei clase de școală elementară. A fost una din fondatorii Școlii naive de pictură de la Uzdin. Este cunoscută în țară și în străinătate. A fost membră a Academiei de Arte Tradiționale din România. Picturile ei se găsesc la Galeria din Uzdin, Muzeul de Artă Naivă în Jagodina, Muzeul de Artă Naivă din Jena (Spania) și în numeroase colecții particulare din întreaga lume. A expus la New York, Washington, Haga, Belgrad, Napoli, Bologna, Roma, Modena, Madrid, Zagreb, Rakovica, Vârșeț, Torac, Seleuș, Satu Nou, Uzdin etc. Pe parcursul celor patru decenii, a pictat peste o mie de lucrări pe care a reprezentat obiceiurile populare, peisaje și scene din viața țăranilor. Mulți critici ai artei au scris despre ea și picturile ei și au fost filmate multe filme și reportaje TV. Pentru munca ei a primit multe premii autohtone și străine. A murit în 2008.

Este importantă și colonia de creații în tehnica de paie din Tavankut și Đurđin, două sate în care trăiesc buniești, datorită a doi artiști de artă plastică și pedagogi ai croaților din Voivodina, Ivan Jandrić și Stipan Sabić. Primele femei care au devenit celebre prin lucrări în tehnica de paie sunt Mara Ivković Ivandekić și Kata Rogić, surorile Milodanović, iar pictorițe naive din rândul croaților-bunievților care au devenit celebre sunt Marga Stipić și Cilika Dulić Kasiba. Galeria pictorilor naivi din Covăcița a fost înființată în anul 1955, iar în 1970 la inițiativa celebrului pictor naiv de la Šid, Ilija Bosilj Bašičević, a fost fondată Galeria Ilijanum, căreia i-a donat lucrările sale.

LITERATURA ÎN VOIVODINA

Literatura Voivodinei este multinațională, multilingvă și multiculturală. Reprezintă interferența dintre literaturile sârbă, croată, maghiară, slovacă, română, ruteană, romă și alte literaturi.

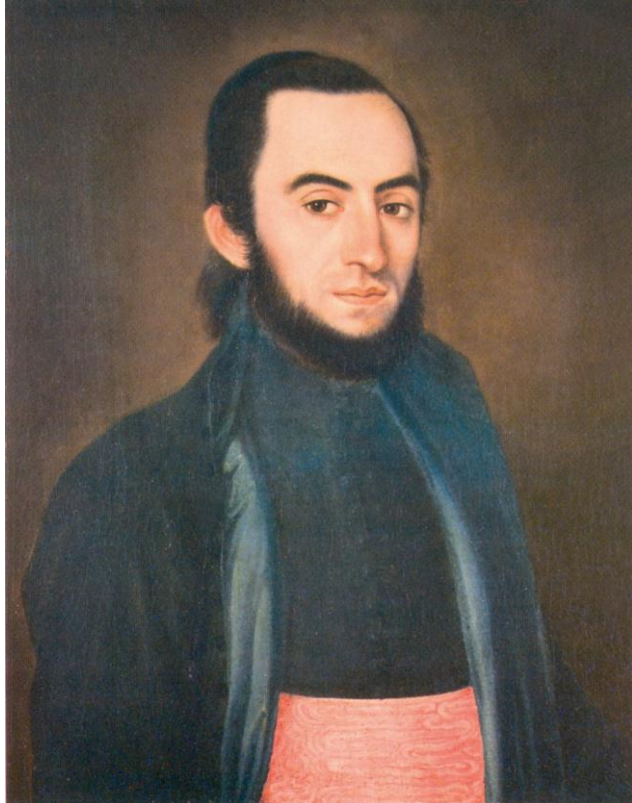
După Marea migrație a sârbilor (din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea) centrul noii culturi sârbe se formează la Sentandreja și Sremski Karlovci.

Patrimoniul bizantin în literatura sârbă este introdus prin opera scriitorului Gavril Stefanović Veclović, precum și a caligrafului și poetului, gravorului, editorului și tipografului Zaharije Orfelin Stefanović, care a inițiat revista

Slavenoserbski magazin (în 1768), prima revistă din literatura sârbă.

ZAHARIJE STEFANOVIĆ ORFELIN (1726-1785), celebrul sârb poet, istoric, gravor, gravor pe cupru, caligraf, scriitor de manuale. S-a născut într-o familie sârbă din Vukovar în 1736. A avut succes ca pictor, caligraf și gravor pe cupru. A făcut mai multe gravuri pe cupru. Pe o gravură l-a reprezentat pe Sfântul Sava. Membru al Academiei de Artă din Viena a fost ales în anii 70 ai secolului al XVIII-lea. Ca poet, Orfelin este cea mai importantă apariție în poezia din secolul al XVIII-lea. A scris zece poezii mai lungi, dintre care cea mai semnificativă este *Plânsul Serbiei* (1761). În această poezie, Serbia regretă după fosta glorie a statului medieval și critică pe compatrioții care și-au uitat identitatea națională. Orfelin este autorul primului abecedar sârb din 1767, după care au învățat numeroase generații de copii. Este și autorul primelor manuale de limba latină. Cea mai vastă lucrare a sa este *Viața lui Petru cel Mare* (1772). A scris și primul *Calendar veșnic* în limba sârbă unde, pe lângă datele standard de calendar, prezintă și un capitol amplu despre astronomie. A menționat importanța ierburilor și a scris o carte (neterminată) intitulată *Marea carte botanică a Serbiei*, în care a prezentat aproximativ 500 de plante, însoțite de denumirea latină și populară – cu date privind caracteristicile leucitoare ale acestora și terapiile. A murit la Novi Sad în 1785.

Prin concepțiile sale clasiciste, un loc central îl ocupă mai târziu preotul și poetul talentat Lukijan Mušicki, colaborator important al lui Vuk Karadžić, Dositej Obradović și Jernej Kopitar în domeniul lingvistic.

Imagine: Lukijan Mušicki

LUKIJAN MUŠICKI (1777-1837) poet și episcop sârb. A frecventat școala elementară în localitatea natală Temerin, iar liceul la Novi Sad și Szeged. După aceasta a terminat studiile de drept și filozofie la Pesta. După terminarea studiilor, a devenit administrator al biroului Mitropoliei din Karlovci, profesor de teologie, iar mai târziu s-a călugărit și a devenit arhimandritul mănăstirii Šišatovac. Din 1828 până la moartea sa, a fost episcop al Episcopiei din Karlovac, cu sediul la Plaška. În regiunea militară au fost școli în limba germană, iar el a deschis primele școli în limba sârbă. A înființat și Școala teologică din Karlovci, unde a predat știința. Mušicki a fost unul dintre cei mai învățați scriitori ai timpului său. Pe lângă limbile greacă și latină, a vorbit mai multe limbi europene și a cunoscut lucrările poetilor din epoca antică și

modernă. Mušicki a încercat să adapteze limba arhaică slavona veche, care nu avea tradiție literară, la tendințele epocii contemporane lui. A încercat să creeze forme ritmice noi, independente de poeziile populare. Trăind în epoca reformei limbii și ortografiei lui Vuk, Mušicki s-a ocupat și cu probleme de limbă. Pledează pentru litera **j** și introduce în alfabetul limbii sârbe litera **đ**, se declară pentru limba populară, dar ca om al bisericii, pledează pentru slavona rusească: *limba slavonă, limba sârbă – sunt două căi ce ne condus spre un întreg* – a spus el. A pledat pentru slavona rusească despre care a considerat că trebui să rămână limba bisericii și a științei, iar limba populară să fie pentru popor și literatura populară. A scris patru volume de poezii lirice cu conținut patriotic, moral și didactic. În poeziile sale a vorbit despre caracter, dragostea față de popor, a oferit lecții morale tinerilor generații. A murit la Karlovci în 1837.

Clasicismului aparțin și operele lui Jovan Sterija Popović, poet, prozator și dramaturg, care a lăsat o amprentă de neșters în dramaturgia sârbă.

Este cunoscut și comedograful Kosta Trifković, precum și istoricul dr. Simeon Piščević ale cărui memorii au fost o adevărată inspirație pentru mulți poeți și scriitori în crearea operelor capitale.

Odată cu apariția lui Dositej Obradović, literatura sârbă din Voivodina din secolul al XVIII-lea a obținut caracterul de literatură modernă. Era un mare erudit, un călător, un cunoscător de limbi. Și-a început activitatea literară și iluministă pe plan larg și pe concepții noi cu lucrările: *Scrisori către Haralampije și Viața și întâmplările*.

Prima poetesă a fost Milica Stojadinović Srpkinja din Vrdnik. Pe lângă Vuk Karadžić, Njegoš și Đura Daničić, marele poet romantic Branko Radičević, prin opera sa *Poezii* (1847), a asigurat triumful reformei lui Vuk cu privire la limba populară.

MILICA STOJADINOVIĆ SRPKINJA (1828-1878) Scriitoare sârbă. A învățat în general singură, însușind limbi străine și scriind. S-a născut în satul Bukovac din Srem, ca fiică a unui preot din Vrdnik. Și-a petrecut viața la sat, fiind mândră de aceasta. A citit și a scris cu pasiune. A publicat poezii încă de la vârsta de treisprezece ani. A fost un patriot adevărat și a salutat flăcările revoluției care au cuprins în 1848 întreaga Europă veche, ca prima lumină a fragedei libertăți sârbe. Din 1848 numele ei a fost întâlnit în ziarele și revistele sârbe din acea vreme. Poeziile ei au fost publicate în trei volume: în anii 1850, 1855 și 1869. Vuk Stefanović Karadžić a iubit-o ca pe propriul copil și a numit-o *fiica mea din Fruška Gora*. Njegoš a vorbit despre această fată frumoasă și tânără: *Eu poet, ea poetesă, dacă nu eram călugăr, iată principesa în Muntenegru!* Cneazul Mihailo a fost un prieten devotat și protector. Milica Stojadinović a lăsat drept monument permanent jurnalul ei poetic *Pe Fruška Gora*, scris în 1854 și publicat în trei volume. A colaborat la mai multe ziare și a fost prima femeie reporter de război. Reportajul ei intitulat *Inima și baricadele din Belgrad*, locul conflictelor de război din 1862, a fost publicat în jurnalul *Madžarski dnevnik* în același an. Spre sfârșitul vieții, pleacă de la Vrdnik și se stabilește la Belgrad, unde moare complet uitată și în plină mizerie. În 1905, osemintele ei au fost transferate de la cimitirul Tašmajdan la Požarevac unde a trăit fratele ei. La Vrdnik în anul 1905 i-a fost ridicat un monument, lângă mănăstirea Sremska Ravanica. În fiecare octombrie, în cinstea scriitoarei Milica, are loc manifestarea poetică *În vizită la Milica*. Această manifestare durează câteva zile și are programe în Novi Sad, Bukovac (unde este născută) și Vrdnik (unde a trăit). Din anul 1919 în cadrul programului manifestării se decernează premiul literar prestigios pentru poezie *Milica Stojadinović Srpkinja* pe care îl acordă Institutul de Cultură al Voivodinei pentru întreaga operă literară.

Imagine: Portretul lui Branko Radičević

BRANKO RADIČEVIĆ (1824-1853) Poet romantic sârb. Radičević a fost împreună cu Đuro Daničića adeptul cel mai fidel al reformei lui Vuk Karadžić și introducerii limbii populare în literatură. S-a născut la Slavonski Brod în 1824, în familia unui comerciant bogat din Vukovar. Numele lui de botez a fost Aleksija. Înainte de a-și publica prima carte, și-a schimbat numele în Branko. Familia sa s-a mutat la Zemun în 1830, unde Branko a absolvit școala elementară sârbă și germană. Liceul l-a înscris la Sremski Karlovci, care pe lângă Stražilovo a avut o influență majoră asupra operelor de mai târziu ale lui Branko, dintre care cea mai renumită este *Despărțirea elevilor*, în care a cântat Fruška Gora, jocuri elevilor și năzbâtiile lor. După șase clase petrecute la Sremski Karlovci, a terminat clasa a VII-a și a VIII-a la Timișoara, unde a fost transferat tatăl său, în acea perioadă funcționar. În 1843, s-a înscris la studiile de drept la Viena, iar după trei ani de studii a renunțat la facultate. Atunci s-a încadrat în cercul prietenilor și colaboratorilor lui Vuk Karadžić. A scris în limba populară volumul de poezii intitulat *Poezii*. Branko Radičević a scris poezii de dragoste și patriotice. Primele versuri le-a scris pe când era elev la Liceul din Sremski Karlovci. Prima carte de poezii a publicat-o la Viena într-o limbă populară pură, în spiritul poeziei romantice europene moderne. Din cauza revoluției care a cuprins Monarhia Habsburgică, Radičević a părăsit Viena și a locuit în diferite localități din Srem. Odată cu Branko Radičević, în literatura națională au intrat pentru prima dată poezii cu motive și dispoziții lirice. În aceste poezii a cântat despre bucuriile și frumusețile tinereții. Totuși, majoritatea cântecelor sale, cum ar fi *Când voi muri tânăr*, *Tristețea și avertizarea* sau *Despărțirea elevilor* au fost scrise ca elegii (poezii triste). În perioada Revoluției, s-a îmbolnăvit de tuberculoză. S-a înapoiat la Viena în 1849 și s-a înscris la studiile de medicină, dar a continuat să scrie, astfel că în anul 1851 a publicat un alt volum de poezii. A murit în 1853 la Viena. Post mortem, în 1862 tatăl său a publicat un volum de poezii al poetului. Dorința sa a fost împlinită, astfel că în 1883 rămășițele sale au fost transferate de la Viena la Stražilovo

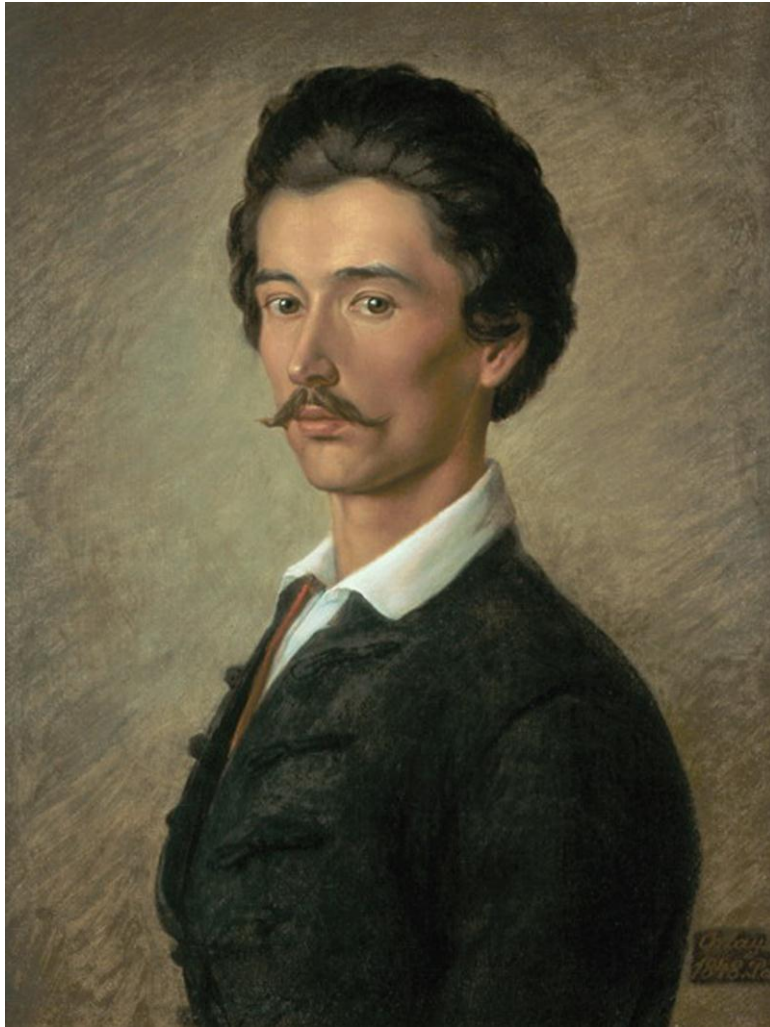
În Voivodina, sunt născuți și poeți sârb care aparțin romantismului târziu: Jovan Jovanović Zmaj, Đura Jakšić și Laza Kostić.

Imagine: Jovan Jovanović Zmaj

JOVAN JOVANOVIĆ ZMAJ (1833-1904), doctor, poet, scriitor, redactor. S-a născut la Novi Sad, într-o familie nobilă distinsă. Străbunicul său era aromân, care a trăit și a lucrat la Novi Sad din 1753, a fost măcelar, ospătar,..... comerciant de produse alimentare și proprietar de nave. Bunicul său a câștigat titlul de nobil, tatăl Pavle era senator și primar al orașului Novi Sad. A urmat școala elementară din Novi Sad, iar Liceul la Novi Sad, Halas și Pojon. Ca licean, a început să scrie poezii. După absolvirea Liceului, s-a înscris, la dorința tatălui, la studii de drept la Pesta, dar a studiat și la Praga și Viena. Având afinitate față de științele naturale, acestea îi vor marca drumul școlarizării de mai târziu, când va termina studiile de medicină. Pentru instruirea literară și politică, de o importanță deosebită vor fi anii petrecuți la Viena, unde l-a cunoscut pe Branko Radičević, cea mai mare inspirație poetică a sa. În timpul școlarizării la liceu și apoi la studii, a cunoscut mai întâi literatura originală maghiară, iar mai târziu și pe cea germană. S-a ocupat cu traducerea în limba sârbă a poeziilor lui Sándor Petőfi, János Arany și a operelor lui Imre Madách. Opera lui Sándor Petőfi a avut o influență enormă asupra creațiilor sale literare, deși Zmaj și-a găsit expresia literară proprie. Din cauza meritelor sale, în 1867 a fost ales membru al Societății Kishfaludy – Societatea Scriitorilor din Ungaria. În 1889, cu un conținut cultural bogat, această societate a marcat cea de-a 40-a aniversare a poeziei lui Zmaj. A ținut legături cu János Arany și Mór Jókai. Cele mai bune două volume de poezii ale sale sunt *Trandafirii* și *Trandafirii ofiliți*. Un număr mare de poezii pentru copii, pline de umor, tipărite în diverse ziare și reviste, au ieșit în două ediții ale operelor integrale: *Pevanija*, *Druga pevanija*. Jovan Jovanović Zmaj este primul scriitor din literatura sârbă care a scris poezii pentru copii,

volumul *Smilje* conține poezii cu subiecte teologice și patriotice, care sunt un adevărat dar al literaturii sârbe pentru copii. A scris până la moartea sa. A murit în Sremska Kamenica în 1904, unde a fost înmormântat.

Imagine :Sándor Petofi

SÁNDOR PETŐFI (1823-1849) Poet maghiar. Născut ca Aleksandar Petrović. Tatăl său era Istvan Petrovics, iar mama Maria Hruzova. A fost botezat în biserica evanghelistă, în certificatul de naștere este scris numele în limba latină – Alexánder Petrovics. Petőfi îi era numele artistic, pe care a început să-l folosească în 1842, când cu acel nume a semnat poezia *În patria mea*. Indiferent de origine, Sándor Petőfi a avut un sentiment național maghiar pronunțat. A început să scrie și să publice poezii ca licean. După liceu, în pofida faptului că tatăl său s-a opus, pornește la drum, hoinărește, ține cursuri. Pentru a nu fi povara nimănui, se înrolează în armata austriacă, dar la scurt timp se îmbolnăvește și părăsește armata. După aceea s-a încercat și ca actor și a fost un timp oarecare angajat la un teatru ambulant. Ajungând la Pesta, și-a găsit editor pentru poeziile sale și a preluat funcția de redactor al ziarului. În acea perioadă, a scris cele mai cunoscute poezii ale sale. În 1846 a lansat primul volum de poezii, deschizând astfel calea spre publicul larg și afirmare. În același an, s-a căsătorit cu Julia Szendrei, căreia i-a dedicat multe poezii. Aveau și un fiu, Zoltan, născut în 1848, cu mai puțin de un an înainte de moartea poetului. Potrivit afirmațiilor contemporanilor, în ziua în care a izbucnit răscoala, pe data de 15 martie 1848 Julia Szendrei a înfipt pe hainele poetului prima cocardă maghiară, simbolul Revoluției, pe care a cusut-o după modelul tricolorului național parisian. În acea zi, Sándor Petőfi a scris faimoasele versuri *Poezia națiunii (Nemzeti dal)*. Ulterior

s-a alăturat armatei revoluționare. Petőfi a fost, probabil, ucis în 1849 în bătălia de la Segesvár, deși este mai corect să spunem că aici s-a pierdut orice urmă. Pe lângă poezia amintită *Poezia națiunii*, printre cele mai cunoscute poezii scrise de Petőfi fac parte și *Cârciuma (Kocsma)*, *Voi fi un copac (Fa leszek ha...)* *Un gând mă bântuie (Egy gondolat bantam engemet...)*, iar printre poeme *Viteazul Jovan (János Vitéz)*, *Apostolul (Apostol)*, *Pivniță de vin (A borozó)*, precum și romanul *Ștreangul călăului (A hóhér kötele)*. Poezia lui a avut o mare influență asupra poezilor din Voivodina, Jovan Jovanović Zmaj și Đura Jakšić. Astăzi sute de școli, străzi, comunități din întreaga Ungarie și țările învecinate, unde maghiarii trăiesc în număr mai mare, poartă numele lui.

Imagine: János Arany

JÁNOS ARANY (1817-1882) poet maghiar, traducător, critic, istoric literare, este pe lângă Sándor Petőfi cel mai important reprezentant al curentului populist în literatura maghiară a secolului al XIX-lea. Și-a petrecut copilăria în sărăcie, dar cunoaște tradițiile orale, poveștile populare, legendele care îi vor determina mai târziu calea poetică. Și-a făcut școlarizarea la Debrecin și a trăit toată viața în sărăcie. Un scurt timp, ca și prietenul său bun, Petőfi, a fost actor ambulant, deși a dorit să devină sculptor sau pictor. Era un autor multilateral și instruit. A cunoscut psihicul uman și, în opere literare a modelat o viață interioară bogată a personajelor sale. Prima operă de mare valoare a scris-o în 1845 – *Constituția pierdută (Az elveszett alkotmány)*, poem satiric în hexametri. Printre cele mai cunoscute lucrări ale sale este trilogia cu poeme despre eroul popular Miklós Toldi, *Dragostea lui Toldi, (Toldi szerelme)*, *Seara lui Toldi*

(*Toldi estéje*). Aceste poeme au fost traduse în limba sârbă de Jovan Jovanović Zmaj. Arany este cunoscut și prin baladele istorice: *Judecata lui Dumnezeu*, *Agneza (Ágnes asszony)*, *Barzii din Walles (Walesi bárdok)*, *Regele Ladislav al V-lea (V. László)*). A scris, de asemenea, poezii din viața poporului în care a vorbit despre nostalgia omului față de natură și simplitate. Lucrările sale ocupă un loc important în dezvoltarea literaturii maghiare, deoarece întemeierea unui stat național a dus la nașterea literaturii naționale. A căutat să îmbine literatura populară și valorile artistice înalte.

Laza Kostić, doctor în drept, poliglot, excelent cunoscător al lui Shakespeare, estetician și filozof, a scris una dintre cele mai frumoase poezii din întreaga literatură sârbă – *Santa Maria della Salute*. Romantic cu elemente realiste, Jakov Ignjatović este fondatorul unui roman modern. Principalele opere ale lui sunt: *Milan Narandžić* (1860), *Suportat – salvat* (1874), *Vasa Respekt* (1875) și *Junele veșnic* (1878). O valoare deosebită au *Memoriile* sale, publicate abia în 1966. Jovan Grčić Milenko este unul dintre cei mai importanți poeți din anii '60 și '70 ai secolului al XIX-lea. În poeziile sale, a cântat frumusețea naturii, peisajul de pe Fruška Gora, viața cotidiană a satului, dar a scris și poezii de dragoste și elegii.

imagine: Laza Kostić

LAZA KOSTIĆ (1841-1910) scriitor sârb, poet, avocat, jurnalist. S-a născut în 1841 la Kovilj, în Bačka, într-o familie militară. Școala elementară a terminat-o în localitatea natală, liceul la Novi Sad, Panciova și Buda, iar dreptul și doctoratul în drept la Universitatea din Pesta. A început să lucreze ca profesor la liceul din Novi Sad, apoi a devenit avocat, un mare notar și președinte al tribunalului. Aceasta a durat aproximativ opt ani, iar apoi, până la moarte, s-a ocupat exclusiv de literatură, jurnalism, politică și afaceri naționale publice. De două ori a fost întemnițat la Budapesta: prima dată din cauza unor informații false că a participat la asasinarea cneazului Mihailo, iar a doua oară ca urmare a discursului antiaustriac în cadrul unei ceremonii la Belgrad cu prilejul aniversării maturității Cneazului Milan. Când a fost eliberat, în semn de recunoștință, a fost ales deputat în Parlamentul maghiar. Ca om politic și muncitor public, Kostić a avut o influență puternică asupra societății sârbe din vremea lui. El a fost fondatorul și liderul Tineretului Unit, inițiator și redactor al multor ziare literare și politice, un colaborator intim al lui Svetozar Miletić. Activitatea literară a lui Laza Kostić a fost foarte prolifică și diversă, fiind alcătuită din aproximativ 150 de

poezii lirice și douăzeci de poeme epice, balade și idile, trei drame (*Maksim Crnojević, Pera Segedinac, Iubita uscocului sau Gordana*), un studiu despre frumusețe, o carte de polemici despre Zmaj, articole polemice, prelegeri, schițe și foiletoane. A tradus operele lui Shakespeare. În proză a scris mai multe povestiri (*Copilul zânei, Maharajanul, Martira*). Una dintre cele mai cunoscute opere a fost poemul-program *Între realitate și vis* și *Santa Maria della Salute*, una dintre cele mai valoroase poezii lirice din literatura sârbă. A murit la Viena în 1910.

JAKOV IGNJATOVIĆ (1822-1889) romancier și prozator. S-a născut în Sentandrea. A terminat școala elementară în Sentandrea și liceul din Vác, Strigoniu și Pesta. S-a înscris la Facultatea de Drept din Pesta, dar din cauza conflictelor cu profesorii a părăsit studiile și s-a oferit voluntar să se atașeze husarilor. Ulterior a terminat studiile de drept la Kecskemet. Scurt timp a fost avocat, dar imediat după izbucnirea Revoluției din 1848, a participat de partea ungarilor împotriva Vienei, din care cauză, după înăbușirea Revoluției a trebuit să se mute la Belgrad, unde a trăit ca jurnalist și apoi a călătorit în întreaga lume. După trei ani de călătorie s-a reîntors și de atunci a participat la viața publică a sârbilor din Voivodina. A fost redactor al publicației *Letopis Matice srpske* în perioada 1854-1856, apoi secretar popular în Karlovci și mare notar la Novi Sad. Când Partidul Popular a pornit lupta politică laolaltă cu ungarii împotriva Vienei, Ignjatović a fost implicat activ în această luptă și de două ori a fost ales delegat. Când Partidul Popular i-a părăsit pe maghiari, Ignjatović, spre deosebire de majoritatea sârbilor din Voivodina, a rămas adevărat prieten și susținător al maghiarilor și susținător al acordului sârb-maghiar. Din acest motiv a fost atacat și numit maghiaron și aceasta l-a urmat până la moarte. Și-a desfășurat activitatea literară devenind redactor la *Letopis*. A scris câteva romane și povestiri patriotice istorice, care au plăcut publicului cititor sârb, dar conform criticilor, nu aveau valoare literară adevărată. Mult mai largă și mai semnificativă este munca depusă la scrierea romanului social. Este creatorul romanului social realist la sârbi. Cele mai bune romane ale sale sunt: *Lume ciudată, Vasa Respekt, Junele veșnic, Meșterii vechi și noi* și ultimul, și cel mai vast – *Suferinda*. În alte romane și povestiri, Ignjatović prezintă viața contemporană a societății sârbe din Voivodina. A fost ales membru corespondent al Academiei Regale Sârbe în 1888. A murit la Novi Sad în 1889.

JOVAN GRČIĆ MILENKO (1846-1876) Poet sârb și doctor în medicină. S-a născut la Čerević, în Srem. La Čerević a terminat școala elementară, iar apoi școala elementară germană din Petrovaradin, liceu inferior din Novi Sad, o școală medie superioară la Szeged și Pojon. La Viena a început să învețe medicina, dar s-a îmbolnăvit și a părăsit studiile. Numele Milenko și l-a adăugat singur după numele fetei Milena pe care o iubea cu adevărat. Jovan Grčić a evoluat ca poet ca toți poeții tineri ai noii generații. A fost entuziasmat de Branko Radičević, cu care a avut multe elemente comune. A tradus din poezii germani Goethe, Schiller, Heine, a scris povești sentimentale. Ca poet, a creat versuri patriotice, de dragoste și epice. A scris poezii patriotice. Mult mai bune îi sunt poeziile de dragoste, în care se simte sufletul său sentimental, blând, sensibil și poetic. Cele mai bune poezii, pe care le-a apreciat cel mai puțin și pe care le-a numit *poezii simple*, au fost acelea în care a subliniat idealul poetic – de a se apropia de viață și de natură. De fapt, în poezii vorbește despre flori, păsări, sat, Fruška Gora. Tonul este cald și aceste poezii au o anumită latură intimă. Grčić este un poet care nu a avut timp să se dezvolte, dar în poeziile sale a prezentat unele calități poetice frumoase – un sentiment de trăire vie a naturii, sensibilitate, onestitate și intimitate, precum și un anumit sentiment pentru frumusețea vieții de zi cu zi. S-a îmbolnăvit de tuberculoză, s-a înapoiat la mama sa, care l-a dus în tăcerea pădurii de la Mănăstirea Beočin, unde a murit în 1875 la vârsta de 28 de ani.

Un alt reprezentant al realismului sârb, foarte important, Stevan Sremac, s-a născut în Voivodina. Lucrările literare cunoscute îi sunt *Popa Ćira și Popa Spira, Slava lui Ivko, Zona Zamfirova*. Cea mai mare parte a vieții a petrecut-o la Belgrad și Niš.

Literatura secolului al XX-lea în Voivodina a trecut prin diferite perioade, care au determinat direcția pe care scriitorii o vor urma. Perioada interbelică a fost marcată de crize politice, sociale și economice, mișcări politice totalitare noi, care au creat dificultăți scriitorilor din acea perioadă, cu care ei trebuiau să lupte, întorcându-se spre trecut printr-un romantism național sau căutând căi expresive noi și refuzând orice tradiție.

Tradiției literare sârbești din Voivodina aparțin Veljko Petrović și Isidora Sekulić, care și-au petrecut cea mai mare parte a vieții la Belgrad

Imagine: Veljko Petrović

VELJKO PETROVIĆ (1884-1967) poet, eseist și narator. S-a născut la Sombor. Tatăl său a fost o catihet la Sombor și se va călugări mai târziu, își va lua numele Gerasim și va preda la Seminarul de teologie din Sremski Karlovci. Veljko a terminat liceul în limba maghiară în orașul natal Sombor. După aceea, merge la Budapesta pentru a studia dreptul. A publicat primele poezii în 1905. În primăvara anului 1906 la Budapesta, a început să redacteze publicația lunară în limba maghiară *Croația* (Croatia), în al cărui subtitlu sta scris *Revistă lunară socio-politică, economică și literară croată-sârbă*. Ca tânăr, a început să locuiască la Belgrad și a lucrat ca și corespondent la ziarul din Novi Sad, *Branik*. În Primul Război Mondial a participat ca voluntar. Cu armata s-a retras din Serbia în 1915. După ce a trecut Albania, a fost trimis la Geneva, la biroul de presă și propagandă al Comitetului iugoslav. După aceasta, a fost referent la departamentul Ministerului Educației pentru Bačka, Banat și Baranja din Novi Sad. A fost apoi transferat la Ministerul Educației din Belgrad ca șef al cabinetului ministrului. În acea perioadă, a ținut legături cu mulți scriitori sârbi, cum ar fi Jovan Dučić, Aleksa Šantić, Miloš Crnjanski și Milan Kašanin. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a petrecut un timp oarecare într-un lagăr la Banjica. După eliberare a fost director

al Muzeului Național din Belgrad până în 1962. A fost membru al Academiei Sârbe de Științe și Arte și președintele instituției Matica Srpska. Operele sale literare se disting prin patriotism și nostalgie după vremurile trecute. A scris poezii, povești și eseuri. Cele mai cunoscute opere ale lui sunt: *Poezii patriotice*, *În prag*, *Bunievașul*, *Omul de pe sălaș*, *Potârnichea în mână*, *Bačko și sora lui*, *Primăvara înșelătoare și Conștiințe deplasate*. A studiat arta sârbă nouă și a manifestat interes deosebit pentru arta Voivodinei din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. A murit la Belgrad în 1967. A fost instituit Premiul *Veljkova golubica* (2007), care se conferă pentru întreaga activitate narativă a unui scriitor contemporan în limba sârbă. Premiul este acordat în fiecare an la manifestația *Zilele lui Veljko* la Sombor.

Imagine: Isidora Sekulić

ISIDORA SEKULIĆ (1877-1958) scriitoare, traducătoare, scriitoare de note de călătorie, critic literar, pedagog, academician. Sa născut în satul Mošorin din Bačka. Copilăria și-a petrecut-o la Zemun, Ruma și Novi Sad. S-a școlarizat la Novi Sad (Școala superioară de fete), Sombor (Preparandia sârbească) și Budapesta (Școala pedagogică superioară). Și-a susținut doctoratul în 1922 la Heidelberg. A lucrat ca profesor la Panciova, Šabac și Belgrad. Prin poposirile mai lungi în Anglia, Franța, Norvegia, și-a aprofundat cunoștințele de limbi clasice și moderne. A scris eseuri și a publicat traduceri în multe reviste. S-a dedicat frumuseții cuvintelor scrise. A fost respectată în timpul vieții ca una dintre cele mai educate și mai inteligente femei sârbe din acele timpuri. Ea a considerat că discursul și limba sunt dovada culturii unui popor. A scris despre Branko Radičević, Đura Jaksić, Laza Kostić, Petar Kočić, Milan Rakić, Veljko Petrović, Ivo Andrić, Momčilo Nastasijević și altele. A publicat prima sa carte în 1913. Călătorind prin Scandinavia, a scris *Scrisori din Norvegia*, care reprezintă o operă de primă importanță în notele de călătorie. Principala lucrare în proză este *Cronica Cimitirului Palanka*. S-a pensionat în 1931, a fost aleasă membră a Academiei Regale din Serbia în 1939 și membră în Academia de Științe din Serbia în 1950, ca prima femeie academiciană. A murit în 1958 la Belgrad.

Lucrări literare de mare valoare au fost create de poeta și filologul Anica Savić Rebac și scriitorul și istoricul artei și literaturii, Milan Kašanin. Și Todor Manojlović a scris opere poetice moderne și avangardiste. Poezie împotriva războiului a scris poetul care a decedat foarte timpuriu, Dušan Vasiljev (*Omul cântă după război* și alte poezii).

Un poet și scriitor modern, avangardist și expresionist a fost și Miloš Crnjanski, născut la Csongrad.

Dušan Vasiljev, care a trăit doar 24 de ani, a lăsat o amprentă aparte în literatura interbelică. La vârsta de 17 ani

s-a îmbolnăvit grav de malarie ca soldat austro-ungar pe frontul italian. Poezia sa, *Omul cântă după război*, este unul dintre cele mai puternice apeluri de pace în întreaga istorie a literaturii din această regiune.

MILOŠ CRNJANSKI (1893-1977) poet, povestitor, romancier, eseist, dramaturg și publicist. S-a născut la Csongrad într-o familie săracă. Tatăl Toma a fost funcționar inferior (notar comunal), care, din cauza susținerii prea temperamentale a politicii minorității sârbe a fost alungat din Banat în Csongrad. Mama Marina a fost de origine din Panciova. Crnjanski a crescut la Timișoara, unde a terminat o școală religioasă sârbă. A absolvit Liceul Piarist din Timișoara. Potrivit propriilor cuvinte, a fost un elev mediocru până la moartea tatălui său (în clasa a cincea de liceu), când a decis să fie printre cei mai buni elevi și a realizat acest lucru. Pleacă la Opatija și apoi la Academia de export din Rijeka. A jucat fotbal la clubul *Victoria* din Rijeka. În anul 1913 s-a înscris la studiile de istorie a artei și filozofie la Viena și a absolvit Facultatea de Filozofie din Belgrad în 1922. A participat în Primul Război Mondial. În perioada interbelică, a lucrat ca profesor, jurnalist și atașat de presă la Ambasada Regatului Iugoslaviei la Berlin și Roma. Din 1941 a fost emigrant la Londra și a lucrat ca funcționar în guvernul iugoslav din exil. S-a înapoiat în Iugoslavia la sfârșitul anului 1965. A publicat primele poezii și povestiri în revista *Golub* din Sombor, în 1908. Timp de douăzeci de ani a publicat importante creații literare – *Masca*, *Lirica Ithaca*, *Voivodina sfântă*, *Povești despre un bărbat*, *Jurnalul despre Čarnojević*. *Scrisori de la Paris*, *Migrațiile*. În emigrație publică a doua carte a *Migrațiilor*, poezia *Lament asupra Belgradului*. Ultimul său roman, *Romanul despre Londra*, a fost publicat în 1971. Opera literară a lui Miloš Crnjanski este una dintre cele mai importante în literatura sârbă a secolului al XX-lea. Operele sale au fost traduse în limba engleză, franceză, spaniolă, germană, olandeză, rusă, maghiară, poloneză, cehă, slovacă, română și alte limbi. A murit la Belgrad în 1977.

Imagine: Endre Ady

ENDRE ADY (1877-1919), poet maghiar liric, jurnalist. Era descendent al unei vechi familii din Ardeal. A terminat școala elementară în localitatea natală Ermindsent, iar liceul la Nagykároly și Zilah. Timp de doi ani a frecventat studiile de drept la Debrețin și Budapesta, iar apoi s-a angajat ca funcționar la tribunal, iar mai târziu într-un cabinet privat de avocatură. Temperamentul rebel l-a smuls din viața de zi cu zi, astfel că pleacă la Paris, unde viața din acest mare oraș îl îndreaptă spre căile poetice. În 1905 a publicat volumul de poezii *Poezii noi* (Új versek), în care se găsesc versuri de neuitat ale acestui poet. Dintre toți poeții maghiari, el este poetul cel mai frecvent menționat și cel mai atacat. Poezia lui a tratat segmentele principale ale existenței umane. A fost un mare patriot, și-a iubit țara, dar și întreaga Europă. În ultima carte, *În fruntea funeraliilor* (A halottak élén), care a fost publicată în 1918, relevă adâncimile sălbatice și vorbește despre resemnarea profundă a giulgiului și umbrei războiului care amenință poporul maghiar. A fost tradus de Danilo Kiș și Miroslav Krleža, iar Miloš Crnjanski a scris un necrolog cu ocazia morții lui Ady. A murit la Budapesta în 1919. Multe orașe din Voivodina au stradă care poartă numele lui.

imagine: Dezső Kosztolányi

DEZSŐ KOSZTOLÁNYI (1885-1936) scriitor, traducător, jurnalist. S-a născut la Subotica, unde și-a început școlarizarea, iar mai târziu a terminat liceul din Szegedin. Tatăl său a fost directorul liceului din Subotica. Și-a continuat studiile la Budapesta, unde s-a întâlnit cu marii scriitori maghiari. Prima poezie *Un mormânt* a publicat-o în 1901, primul volum de poezii *Între patru pereți* în anul 1907, iar primul premiu i-a fost decernat în anul 1910 pentru volumul *Plângerile unui copil rău*. Din 1904 a fost angajat în jurnalism. La început a scris pentru ziarele din Subotica, iar mai târziu a lucrat ca și colaborator la *Jurnalul din Pesta* (Pesti Napló). A fost redactor-șef al revistei *Occidentul* (Nyugat). În perioada anilor 1908-1910 a călătorit prin întreaga Europă. În primăvara anului 1909 a vizitat Belgradul iar impresiile sale le-a publicat în două note de călătorii scurte *Jurnalul Belgradului* și *Mozaic sârbesc*. Ulterior le-a unit și le-a publicat în cartea intitulată *Cerneala*. Totuși, pentru el, localitatea natală a fost cea mai mare inspirație. Multe dintre romanele sale, cel mai cunoscut fiind *Ciocârlia* (Pacsirta), apoi *Zmeul de aur* (Aranysárkány) și o parte din povestiri din volumul *Înserare* (Esti Kornál) provin din zilele când trăia la Subotica. În 1926 a publicat romanul *Ana cea dulce* (Édes Anna). Începe să scrie așa-numitele poezii libere, publicate în volumul *Goi* (Meztelenül). Primele semne ale bolii (cancer de gât) au apărut în vara anului 1933. Doi ani mai târziu a publicat o volumul de poezii *Socoteala* (Számadás). A murit la Budapesta în 1936. La Subotica, în onoarea sa, Teatrul și Liceul pentru elevii talentați îi poartă numele. *Zilele lui Dezső Kosztolányi* se organizează în fiecare an.

CSÁTH GÉZA (1887-1919), cu numele adevărat Brenner József, nuvelist maghiar, medic, critic muzical și rudă cu Dezső Kosztolányi. A avut talent pentru toate artele, însă a devenit cunoscut pe plan mondial datorită nuvelilor sale. Liceul l-a absolvit la Subotica, iar Facultatea de Medicină la Budapesta. De profesie a fost neuropsihiatru și

Împreună cu Ferency Sándor a acceptat printre primii teoria psihanalitică a lui Freud, despre care a publicat și lucrări științifice. S-a născut în familia unui avocat din Subotica, care în anul 1902 a exercitat funcția de procuror al orașului Subotica. Brenner József seniora și-a folosit statutul profesional pentru a impulsiona dezvoltarea vieții culturale și muzicale a orașului, astfel că Csáth încă din copilărie a fost înconjurat de muzică, a cântat extraordinar la vioară. Primele articole despre muzică și nuvele le-a publicat în anul 1903, la doar 16 ani. Printre primii a susținut străduințele compozitorilor maghiari Béla Bartók și Zoltán Kodály care se ocupau intens cu cercetarea muzicii populare autentice, atât a celei maghiare cât și a altor popoare din împrejurime. Ca nuvelist și critic muzical a colaborat cu cotidienele de vârf din Budapesta, precum și cu revista modernistă *Nyugat*. În opera sa literară se întrepătrunde naturalismul cu simbolismul și secesionismul, iar mai târziu și cu psihanaliza. Volumele sale de nuvele sunt: *Grădina vrăjitorului* (A varázsló kertje), *Subjudecătorii și alte nuvele* (Az albíróék és egyéb elbeszélések), *Visul de după amiază* (Délutáni álom), *Cofetarul Schmit* (Schmit méyeskalácsos), *Muzicienii* (Muzsikuskok); postmortem i-au fost publicate jurnalele și scrisorile. A scris și câteva sute de critici muzicale, care ilustrau viața culturală și muzicală a orașelor Budapesta și Subotica la începutul secolului al XX-lea. A murit în Kelebija în anul 1919 la vârsta de 32 de ani.

Imagine: Emil Petrovici

EMIL PETROVICI (1899-1968) dialectolog și lingvist. A terminat școala elementară în Toracul natal iar liceul la Brașov și Arad și Preparandia la Oradea (România). În anul 1919 a absolvit Facultatea de Filologie

din Cluj. La Paris a continuat studiile de limbă franceză, geografie lingvistică, fonetică experimentală și slavistică. După aceea s-a întors la Cluj și a devenit profesor universitar. În anul 1930 a devenit doctor în filologie. Este autorul numeroaselor studii din domeniul dialectologiei și de cercetare a folclorului. Cea mai importantă lucrare a sa a fost *Atlasul lingvistic român*, pentru care a efectuat mai multe cercetări pe teren între anii 1929 și 1938, pe baza unui chestionar care conținea 4800 de întrebări. Cercetarea a efectuat-o în 85 de localități cu populație românească, dintre care unele se găsesc în Banatul sârbesc. Este autorul numeroaselor studii cu caracter monografic și etnofolcloric, bazate în general pe cercetarea dialectologică pe teren. A fost un bun cunoscător al limbii sârbe și interferențelor lingvistice sârbo-române. În bogata sa activitate științifică, a publicat peste 200 de studii de specialitate. A fost profesor universitar la Cluj, timp de șase ani și rector, totodată fiind și directorul Institutului de Lingvistică, Președintele Asociației Slavistilor din România, membru al Academiei Române și al Academiei de Științe din Bulgaria. A murit în 1968 într-un accident feroviar din Cluj.

Imediat după al Doilea Război Mondial, s-a dezvoltat literatura socială și socială angajată, al cărei principal reprezentant a fost Jovan Popović.

Vasko Popa, alături de Miodrag Pavlović și Stevan Raičković, a modernizat și a îmbogățit poezia sârbă. A fost un scriitor liric care a combinat expresia folclorică și suprarealismul, marcat prin grotesc și butadă.

JOVAN POPOVIĆ (1905-1952) poet, scriitor. S-a născut la Kikinda. În activitatea poetică timpurie a fost influențat de expresionism, la mijlocul anilor 20 ani a aparținut unui grup de neoromantici. Mai târziu s-a întors la viața modernă, punând poezia în slujba muncitorilor și a țelurilor revoluționare. În poeziile pe care le-a creat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în care Jovan Popović a participat ca luptător în Lupta de Eliberare Națională, se resimte pasiunea deplină a poetului față de aceste idei. După temperamentul său, Popović nu a fost luptător pasionat, ci un liric blând și emotiv, care s-a apropiat de sensibilitatea poeziei lui Miloš Crnjanski. Cea mai multă prospețime și trăire poetică se întâlnește în poeziile cu motive din ținutul natal, în care se simte ecoul vocilor din copilărie, iar culorile și sunetele câmpiei natale evocă un dor nostalgic. Cea mai semnificativă este opera sa narativă. Două volume antebelice *Ordin trebuie să existe* și *Oameni în treacăt*, dezvăluie marele său talent de povestitor. În ele Popović a prezentat lumea din orașele voivodinene, imaginile sunt reliefate de propriile sale amintiri din copilărie și tinerețe. Din ținutul natal provine nota lirică blândă, care este principala caracteristică a acestor povestiri. Cel mai important este cel de-al treilea volum de povestiri *Legende adevărate*. Titlul dezvăluie sensul acestora: volumul conține povestiri despre evenimente reale, personaje reale și despre acțiunile din L.E.N, care s-au petrecut cu adevărat, dar care seamănă mai mult cu legende decât cu povești adevărate. Procedura de bază a scriitorului este de tip cronicăresc, cu accente de memoriu, în care scriitorul ocupă poziția unui martor imparțial, de cronicar, care are sarcina de a nu permite să fie uitat curajul oamenilor obișnuiți. Ca membru corespondent al Academiei Sârbe de Științe și Arte a fost ales în 1950. A murit în 1952 și a fost înmormântat în Aleea personalităților celebre, la Belgrad.

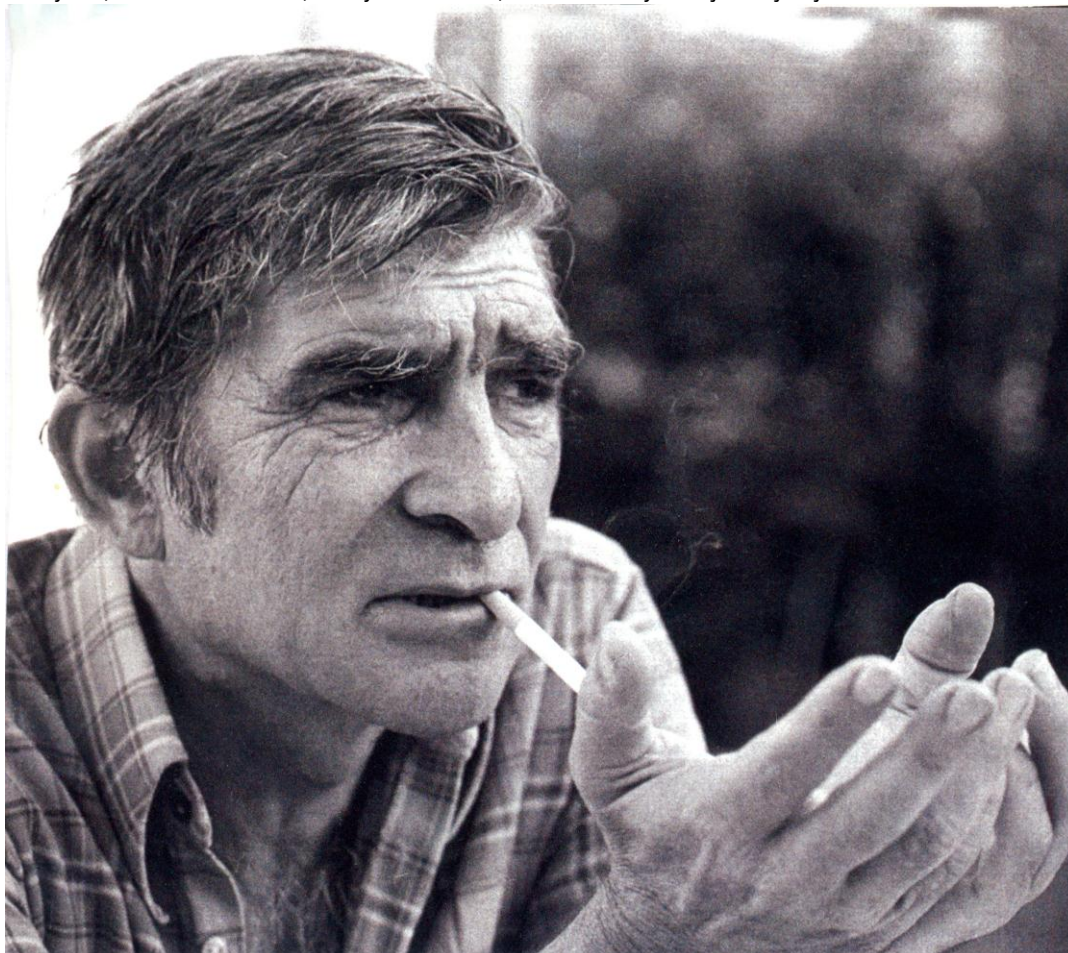

Imagine: Vasko Popa

VASKO POPA (1922-1991) poet, academician. S-a născut la Grebenaț lângă Biserica Albă ca Vasile Popa. De naționalitate era român. A terminat școala elementară și liceul la Vârșeț. După aceea, s-a înscris la Facultatea de Filozofie din Belgrad, la grupul de limbi romanice. A continuat studiile la București și Viena. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a fost închis într-un lagăr de concentrare german la Becicherec (actualul Zrenjanin). După terminarea războiului, a absolvit Facultatea de Filozofie din Belgrad, în anul 1949, la grupul de studii romanice. Primele poezii le-a publicat în revistele *Književna novine* și *Borba*. Primul volum de poezii *Coaja* (1953) este considerată una din operele cheie ale poeziei sârbe moderne din perioada postbelică. A publicat apoi volumele de poezii *Nepočin-polje* (1956), *Cerul secundar* (1968), *Pământul adormit* (1972), *Sarea lupului* (1975), *Carnea vie* (1975), *Tăietura* (1981), precum și ciclul de poezii *Cutia mică* (1984), o parte din viitorul volum *Visul de fier* pe care nu l-a terminat niciodată. Din 1954 până în 1979 a lucrat ca redactor la Editura *Nolit* din Belgrad. Prin îmbinarea patrimoniului oral, al jocurilor și ghicitorilor, Popa a creat un limbaj poetic special în poezia sârbă modernă. A redactat culegerile *Mărul de aur* (1958), *Urnebesnik* (1960), *Soarele de la miezul nopții* (1962). În culegerea poetică *Mărul de aur* a prezentat într-o lumină nouă lumea poetică a folclorului literar. Vasko Popa este unul dintre cei mai traduși poeți iugoslavi și el însuși făcând traduceri din limba franceză. În anul 1972 a

înființat la Vârșeț *Comuna literară Vârșeț*. A fost ales membru corespondent al Academiei Sârbe de Științe și Arte. A fost unul dintre fondatorii Academiei de Științe și Arte din Voivodina la Novi Sad (1979). A murit la Belgrad în 1991. Din 1995, în fiecare an la Vârșeț se acordă *Premiul Vasko Popa* pentru cea mai bună carte de poezie.

Printre scriitorii din Voivodina, care au scris în limba sârbă sunt cunoscuți și Miroslav Mika Antić, al cărui nume este de obicei asociat cu poezia *Șuvița blondă*, apoi Aleksandar Tišma, Stevan Raičković, Boško Petrović, Žarko Vasiljević, Mladen Leskovac, Franja Petrinović, Todor Manojlović și mulți alții....

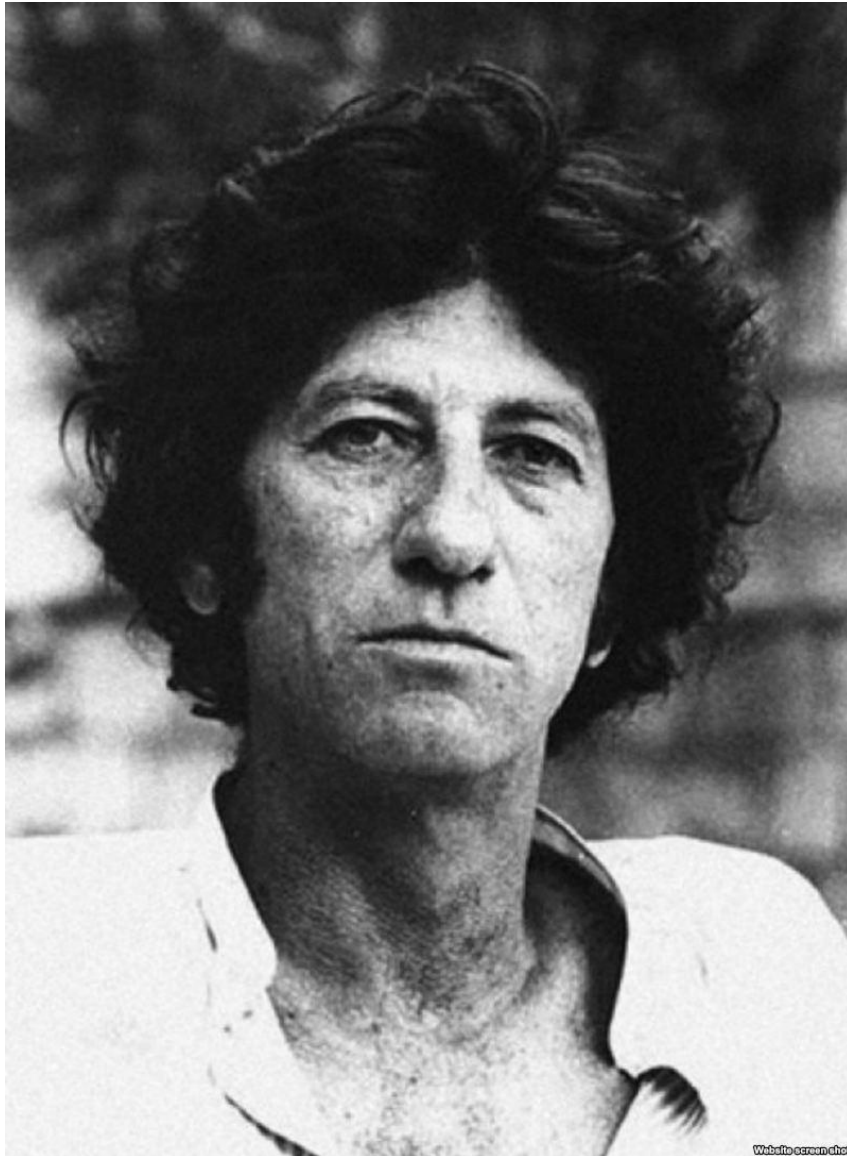

Imagine: Miroslav Mika Antić

MIROSLAV MIKA ANTIĆ (1932-1986) poetul cel mai autentic din acest spațiu, boem. S-a născut la Mokrin, unde a terminat școala elementară. A terminat liceul la Kikinda și la Panciova și a studiat la Belgrad. A trăit la Novi Sad. Înainte de a deveni poet celebru s-a ocupat cu îndeletniciri diferite – a fost marinar, ajutor de zidar, muncitor la fabrica de bere, a lucrat la teatrul de păpuși. Pe lângă scrierea poeziilor, s-a ocupat de pictură, ziaristică și film. A fost redactor la ziarul *Ritam* și *Dnevnik* din Belgrad și *Mlado pokolenje* din Novi Sad. În anul 1948 a publicat prima poezie la vârsta de 16 ani, iar doi ani mai târziu și prima carte de poezii *Povestite de-a lungul anilor*. Din 1954 a lucrat ca ziarist la cotidianul *Dnevnik* din Novi Sad și cu mici întreruperi, la editura cu același nume și la Casa de editură *Forum* din Novi Sad, până la moartea prematură în 1986. A scris aproximativ 30 de lucrări – volumele de poezii *Cer albastru*, *Nașterea ta*, *Înjurături de gingășie*, *Strada fumurie*, *Concert pentru 1.001 de tobe*, *Kikinda*, *Poezii pentru copii*, *Șuvița blondă*, *Ultimul basm*, *Lumea zâmbitoare*, *Cartea ridicolă*, *Prima iubire*, *Pot multe*, dramele radiofonice *Martie trist*, *Amurg*... A lucrat la proiectele filmelor *Nisipul sfânt*, *Sunt late frunzele*, *Leul îngrozitor*. Poeziile lui Mika Antić au fost traduse în limbile maghiară, slovacă, rusă, macedoneană, engleză,

albaneză, turcă, cehă, franceză, poloneză, slovenă și alte. Versurile sale au fost publicate în antologia poeziei și a prozei din întreaga lume *Direcții noi*, la New York, la sfârșitul anilor șaptezeci. A lăsat drept moștenire o propoziție care vorbește foarte mult despre el: *Cea mai mare grijă față de mine o au cei ce mă lasă în pace.*

Danilo Kiš, erudit, poliglot, polemic, eseist și prozator, a scris romane foarte importante. Aleksandar Tišma este scriitorul din Voivodina astăzi cel mai tradus la nivel mondial – povestitor, romancier, poet, eseist și traducător.

Imagine: Danilo Kiš

DANILO KIŠ (1935-1989) scriitor sârb. S-a născut la Subotica în 1935, din tatăl Eduard, evreul maghiar și mama Milica, muntenegreană. Numele de familie al tatălui său, când s-a născut a fost Kon, dar tatăl său și-a maghiarizat numele de familie, schimbându-l în Kiš. Până în 1942 a trăit cu părinții la Novi Sad, unde a început să frecventeze școala elementară, iar apoi s-a mutat în Ungaria, în localitatea natală a tatălui său, unde a terminat școala elementară și doi ani de liceu. Când tatăl său a fost dus la Auschwitz, el și familia pleacă la Cetinje. Acolo, Kiš a trăit până la sfârșitul școlarizării. În 1954 s-a înscris la Facultatea de Filozofie

din Belgrad fiind primul student care a absolvit studiile la Departamentul de literatură universală. Primele lucrări le-a publicat în anul 1953. În 1955 a scris primul său roman, *Psalmul 44*, iar în 1960, *Mansarda*. Pentru romanul *Clepsidra*, publicat în 1972, a primit premiul NIN, pe care mai târziu Kiš l-a întors. În 1976 a publicat cartea *Cavoul pentru Boris Davidović*. Această carte a fost aspru criticată, sub pretextul că ar fi plagiat. Din 1979, a trăit la Paris și a lucrat ca lector la Universitatea din Lille. Lucrări mai importante sunt *Tristeți timpurii*, *Grădina cenușă*, *Ora de anatomie*, *Enciclopedia morților*. Operele alese ale lui Danilo Kiš au fost publicate în 1995 și traduse în toate limbile mondiale importante. A murit la Paris în anul 1989, dar a fost înmormântat în Belgrad.

Imagine: Aleksandar Tišma

ALEKSANDAR TIŠMA (1924-2003). A fost scriitor și poet. S-a născut în anul 1924 la Horgoš într-o familie de comercianți. Datorită mamei sale, evreică maghiară, a început să învețe limbi foarte devreme, a vorbit limba maghiară, germană, franceză și engleză. A terminat școala elementară și liceul la Novi Sad, pe care l-a absolvit în 1942. A studiat economia și romanistica la Budapesta în perioada anilor 1942-1943. Când nemții au preluat puterea în Ungaria în primăvara anului 1944, Tišma și alți studenți din Pesta au fost trimiși în lagăre de muncă. A petrecut trei luni acolo. În 1944 s-a înrolat în Armata de eliberare națională. S-a demobilizat în noiembrie 1945 și a fost angajat ca ziarist la ziarul *Sloboda Vojvodine*, iar din 1947 la Belgrad, la ziarul *Borba*. A absolvit studiile de anglistică la Facultatea de Filozofie din Belgrad în 1954. Din

1949 trăiește permanent la Novi Sad și lucrează la Întreprinderea editorială Matica Srpska, mai întâi ca secretar, iar mai târziu ca redactor. Primele compoziții literare (prezentări în proză) le-a publicat în 1950 în *Letopis Matice srpske*. Tișma a publicat două volume de poezii: *Lumea populată* și *Cârciuma*. Alte opere literare ale sale sunt povestirile – *Vinovățiile*, *Violența*, *Unghiul mort*, *Întoarcerea la pace*, *Școala necredinței*; romanele – *După fata brunetă*, *Cartea despre Blam*, *Utilizarea omului*, *Credință și conspirație*, *Refugiații*, *Kapo*, *Ușa largă*, *De cine ne place..* Semnificative sunt și notițele de jurnal *Jurnal 1942-1951*. Operele sale au fost traduse în douăzeci de limbi ale lumii, iar el a făcut traduceri din limbile maghiară, germană și engleză. A fost unul dintre fondatorii Academiei de Științe și Arte din Voivodina, fiind primul nostru scriitor care a primit Ordinul Național de Merit al Franței în grad de Cavaler pentru merite în promovarea valorilor umaniste. A murit la Novi Sad în 2003.

În anii cincizeci ai secolului trecut, pe scena literară a Voivodinei apar marele prozator, eseist și poet Boško Petrović, prozatorii Pavle Ugrinov, Mladen Markov, Mladen Leskovac, antologist, eseist, critic, apoi prozatorul și criticul literar Borislav Mihailović – Mihiz și cunoscuta poetesă Florica Ștefan. Semnificativă este și opera poetică a lui Pero Zubac al cărui poem despre dragoste – *Ploile din Mostar* a avut mare priză la publicul cititor.

Este de asemenea, cunoscut poetul și prozatorul Boško Ivkov, autor al celor nouă cărți ale sale: *Pământ și plante*, fiind și redactor de mai mult de un deceniu al publicației *Letopis Matice srpske*.

În jurul revistei *Polja* din Novi Sad s-au adunat neoavangardiștii: Judith Salgo, Vujica Rešin Tucić, Slobodan Tișma, Vojislav Despotov și alții. În Voivodina este cunoscută scriitoarea Milica Micić Dimovska, autoare de romane. În Voivodina sunt mulți poeți tineri și talentați, care merită atenția cititorilor și criticilor.

LITERATURA MAGHIARILOR DIN VOIVODINA

Începutul literaturii maghiare din Voivodina datează din perioada sfârșitului Primului Război Mondial și formării Iugoslaviei. Literatura maghiară din Voivodina a fost creată în spațiul ce cuprindea două culturi și literaturi – cea din țara de baștină și cea sârbă. Fondator al literaturii maghiare din Voivodina este considerat Kornél Szenteleky (1893-1933), poet, redactor, traducător, medic, care a editat și a publicat primele almanahuri și antologii. Timp îndelungat a editat ziarul său de *Fascicole* (Kalangya) (1932 – 1944) iar după moartea sa, același ziar l-a redactat nuvelistul Károly Szirmai (1890-1972), apoi nuvelistul, romancier, eseistul și traducătorul, János Herceg (1909-1995).

În 1934, scriitorii și publiciștii tineri cu orientare politică de stânga au înființat revista *Podul* (Híd), care, cu excepția întreruperii în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, apare și astăzi și este una dintre cele mai vechi reviste maghiare. În anul 1922, poetul și traducătorul Zoltán Csuka (1901-1984) a fondat ziarul de literatură de avangardă *Calea* (Út). După cel de-al Doilea Război Mondial, viața literară a maghiarilor a fost în general organizată din nou în jurul revistei inițiale *Podul*.

imagine: Zoltán Csuka

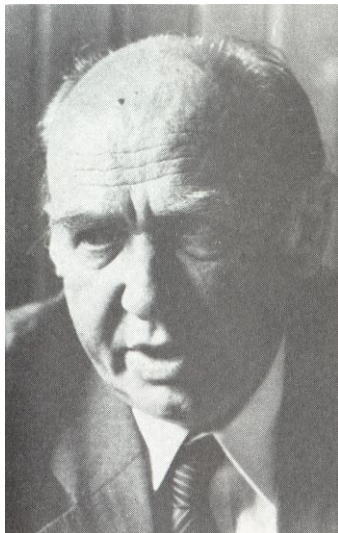
ZOLTÁN CSUKA (1901-1984), poet maghiar, traducător. S-a născut la Plandiște (Zichyfalva), iar din 1906 a trăit la Subotica, unde și-a terminat liceul. Din 1915 a trăit cu familia la Pecs, și acolo absolvind liceul. Aici își începe cariera ca poet, redactor și traducător. În 1921 s-a mutat la Novi Sad unde a trăit timp de 12 ani. A fost cea mai activă personalitate în literatura maghiarilor din Voivodina, cel mai semnificativ traducător de literatură sârbă în limba maghiară. A trăit alternativ în Ungaria și Voivodina. Datorită lui, cititorii maghiari au putut să cunoască literatura sârbă clasică – *Sânge impur* de Borislav Stanković, *E un pod pe Drina* de Ivo Andrić, *Migrațiile* de Miloš Crnjanski, *Cununa munților* de Petar Petrović Njegoš etc. Prin activitatea sa, a contribuit la dezvoltarea relațiilor maghiaro-iugoslave și sârbe. A fost poet expresionist. Este, de asemenea, autorul unei *Istории a literaturii popoarelor iugoslave* (1963). A murit în 1984 la Érd.

După al Doilea Război Mondial cei mai importanți scriitori au fost Ervin Sinkó, László Gál, János Urbán, István Laták și alții. Cel mai renumit nuvelist din acea perioadă a fost Mihály Majtényi.

ERVIN SINKÓ (1898-1967) poet, scriitor, romancier. S-a născut la Apatin, ca Franjo Spicer (Franz Spitzer) într-o familie maghiară de origine evreiască. A urmat școala la Subotica, apoi a fost mobilizat ca licean în anul 1917 la Subotica. A participat la înființarea Republicii Sovietice Maghiare. În centrul operelor lui se află subiecte și problemele legate de Revoluția maghiară. După înfrângerea Revoluției, a emigrat la Viena, apoi la Zúrich, Paris și Moscova. A publicat articole în multe reviste. În 1939 s-a înapoiat în Regatul

Iugoslavia și până la începutul celui de-al Doilea Război Mondial a trăit la Zagreb și Drvar. La începutul războiului a fost arestat de către fasciștii italieni și a fost dus în lagărul de pe Brač și apoi de pe Rab. După aceea, a fost participant în Lupta de Eliberare Națională. După al Doilea Război Mondial s-a stabilit la Zagreb. A fost membru al Uniunii Scriitorilor Croați. A scris și în limba sârbocroată, lăsând astfel urme în literatura maghiară și iugoslavă. Semnificative îi sunt romanele *Paisprezece zile* (Tizennégy nap), *Optimiștii* (Optimisták), în care Sinkó a prezentat în mod documentar panorama socială a Ungariei în perioada revoluționară. Prin romanul de mică amploare, *Aegidius pleacă la drum* (*Aegidius útra kelése*) și romanul *Dragostea lui Aron* (*Áron szerelme*) a ajuns la o expresivitate poetică distinctivă. A publicat și două volume de poezii – *Noapți și zori* (*Ejszakák és hajnalok*) și *Dumnezeul dureros* (*Fájdalmas isten*). În 1959 a devenit primul profesor și a fost ales primul șef al Catedrei de Limba și Literatură Maghiară la Facultatea de Filozofie din Novi Sad fiind pe drept considerat fondatorul acestei Catedre. A murit la Zagreb în 1967, unde a fost înmormântat în partea evreiască a cimitirului Mirogoj.

Prin originalitate se evidențiază umoristul László Kopeczky, iar în domeniul publicisticii și literaturii scriitorul István Németh. Poetul József Pap și publicistul și poetul Ferenc Fehér sunt cei mai citați poeți maghiari.

Imagine: Ferenc Fehér

FERENC FEHÉR (1928-1989) poet, scriitor și traducător. S-a născut la Žednik (Nagyfény) în anul 1928. A urmat școala civică la Bačka Topola, iar Liceul și Școala Pedagogică Superioară la Subotica. A fost angajat în redacția revistei *Híd* (Podul). A lucrat la Radio Novi Sad din 1953, pe postul de ziarist, iar apoi la ziarul *Magyar szó* (Cuvântul maghiar), din 1959. A tradus operele unor autori iugoslavi contemporani din limbile sârbocroată, macedoneană și albaneză. A tradus din operele tuturor scriitorilor mai mari din această zonă lingvistică, dar cel mai mult din opera prietenului său, Miroslav Antić. El a scris în limbile maghiară și sârbă, iar lucrările cunoscute îi sunt *Nepoții iobagilor* (*Jobbágyok unokái*), *Culori și cuvinte* (*Színek és szavak*), *Râul de păsări* (*Madarak folyója*), poezia pentru copii *Iepurașul meu* (*Az én nyuszi*) și altele. A murit la Novi Sad în 1989.

Literatura maghiară din Voivodina s-a dezvoltat în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Pe lângă proză și poezie, și studiile de literatură, lingvistică și istorie culturală au atins un nivel de învidiat în primul rând datorită *Catedrei de limba și literatură maghiară* a Facultății de Filozofie din Novi Sad, sub conducerea lui Ervin Sinkó și înființării *Institutului de Ungarologie* în anul 1968. Cei mai importanți reprezentanți și profesori sunt academicienii István Szeli și Imre Bori. Profesorii de la Catedra de limbă și literatură maghiară care au sprijinit eseistica și critica literară au fost János Bányai și László Gerold. Olga Penavin a fost lingvist și etnolog de renume, nu numai aici, ci și în străinătate, ca și Károly Jung, promovând etnologia maghiarilor din Voivodina.

IMRE BORI (1929-2004) profesor universitar, academician. S-a născut la Bačko Gradište. A urmat școala de gramatică din Bečež și Senta. În 1951 a absolvit Școala Pedagogică Superioară din Novi Sad. A lucrat mai întâi în școală ca profesor de limba și literatura maghiară, iar apoi a fost ales lector și ulterior profesor de limba și literatura maghiară la Facultatea de Filozofie din Novi Sad, unde a absolvit studiile în anul 1962, iar doctoratul în 1964. A predat Istoria literaturii maghiare și Relațiile reciproce dintre literatură maghiară și literaturile celorlalte popoare iugoslave. A publicat un număr foarte mare de cărți și articole. Cele mai importante lucrări sunt: *Opere timpurii, idei și viziuni* (1965), *Doi poeți* (1967), *Perioda suprarealismului* (1970), *Apostolii avangardei* (1971), *Ferenc Fehér* (1978), studiul *Din relații maghiaro-iugoslave*. Bori a fost redactor-șef la revista *Hid* (Podul), șeful Catedrei de limbă și literatură maghiară a Facultății de Filozofie din Novi Sad, director al Institutului de limbă și literatură maghiară și de cercetări de ungarologie, realizând totodată și multe alte lucrări culturale și publice. A primit numeroase premii și recunoștințe. În anul 1984 a fost ales membru corespondent al Academiei de Științe și Arte din Voivodina, iar în 1992 a devenit membru al Academiei Sârbe de Științe și Arte. A murit la Novi Sad în 2004.

De istoria culturală a maghiarilor s-au ocupat Katalin Káich și Erzsébet Juhász. Opere semnificative au creat și scriitorii: poetul Nándor Major, nuvelistul și romancierul Károly Ács, poetul și traducătorul József Pap și alții. Când a fost înființată Societatea editorială *Forum* (în 1957), au fost îndeplinite condițiile pentru publicarea cu regularitate a cărților noi ale autorilor maghiari din Voivodina.

La sfârșitul anilor cincizeci a început să se dezvolte o literatură modernă, care a fost orientată spre căutarea sensului vieții și care ar crea mai târziu condiții pentru apariția unei noi generații de scriitori și intelectuali din jurul revistei *Új Symposion* (Simpozionul nou). Această revistă a apărut în perioada anilor 1965-1992 și a fost cea mai modernă revistă care a apărut în aria lingvistică maghiară (din 1992 revista primește un nume nou – *Symposion*). În acea perioadă se afirmă poeții Ottó Tolnai, István Domonkos, István Conc, Fehér Kálmán, István Brasnyó, István Cs. Simon, József Bogdán, János Sziveri, Katalin Ladik. Prozatori au fost László Végel, Ferenc Deák, Nándor Gion. Sunt importanți și criticul de teatru László Gerold, criticul literar Csaba Utasi, istoricul literar și scriitorul István Bosnyác.

Imagine: Ferenc Deák

FERENC DEÁK (1938-2011), romancier, dramaturg, jurnalist, redactor de televiziune. S-a născut la Novi Itebej. A urmat școlile din Zrenjanin și Subotica. A absolvit Școala de Arte Aplicate din Novi Sad. A fost redactor al ziarului pentru tineret *Kepes Ifjúság* (Ziarul tinerilor) iar mai târziu dramaturg la Radio Novi Sad. În anul 1986 a fost redactor de program artistic deținând funcția și de director al programului

Televiziunii Novi Sad. În perioada anilor 1982 – 1986 a fost ambasador al R.S.F. Iugoslavia în Africa de Vest. În toate lucrările sale este evident atașamentul lui față Voivodina, oamenii și istoria ei. Printre lucrările sale cele mai importante se numără: dramele *Afinele* (Áfonyák), *Setea de aer* (Légszomj) și *Pomana* (Tor), volumul de poezii *Pescarul nocturn* (Éjféli Halász), romanul *Tâlharul*, nuvela *Requiem* (Rekviem) și *Bufnița și cizma* (Bagoly és csizma). A scris patruzeci de cărți, 12 scenarii de film, douăzeci de drame și altele. Operele sale au fost traduse în aproape toate limbile europene și în limbile arabă și chineză. A primit numeroase premii – *premiul Sterija*, *Arena de aur de la Pola* etc. A murit în 2011 la Subotica.

LÁSZLÓ VÉGEL (1 februarie 1941) este romancier, eseist, dramaturg și critic de teatru. Scrie în limba maghiară, dar potrivit criticii literare, aparține și literaturii maghiare și literaturii sârbe. S-a născut în Voivodina, la Srbobran (Szenttamás). Foarte devreme a venit la Novi Sad. Tatăl său a dorit ca László să termine liceul în limba maghiară. A studiat la Novi Sad și la Belgrad. A fost jurnalist, membru al redacției ziarelor, *Új Symposium* (Simpozionul nou) și *Polje* din Novi Sad. În anii șaptezeci a fost redactorul suplimentului cultural al ziarului *Mađar so* din Novi Sad. În anii optzeci a fost dramaturg la televiziunea Novi Sad și critic de teatru permanent la *Politika* din Belgrad, precum și membru al redacției ziarului *Prolog* din Zagreb. Din anul 2002 sursa de finanțare îi sunt creațiile literare. Operele lui Végel au fost traduse în mai multe limbi, mai ales în limba sârbă. Încă din anul 1970, traducând romanul lui Végel, *Memoriile unui macro*, marele scriitor din Novi Sad, Aleksandar Tišma, a atras atenția publicului larg cititor asupra acestui roman pe care l-a considerat primul roman urban despre Novi Sad. În anul 1993, a publicat o mare creație romancieră, numită *Trilogia novosădeană* (*Memoriile unui macro*, *Explozie dublă și Inelul lui Ekhart*). La sfârșitul anilor '80, Végel a atras atenția asupra creațiilor sale dramatice, însă reputația sa literară internațională de mai târziu a fost exprimată printr-o eseistică remarcabilă și note de jurnal zguduitoare. De o mare importanță este volumul *Eseurile fără adăpost*, care oferă o perspectivă adevărată asupra eseului său. Végel este enumerat printre cei mai importanți scriitori din literatura maghiară și sârbă. I-au fost decernate numeroase premii. Piesele sale de teatru au fost jucate pe scenele teatrelor din întreaga Iugoslavie, dar și la Budapesta și Viena. Piesa de teatru *Neoplanta*, bazată pe motivele romanului său, a câștigat în anul 2014 premii prestigioase la toate festivalurile la care a fost jucată. Operele sale au fost traduse în mai multe limbi, el fiind autorul a peste douăzeci de cărți. Aniversează ziua de naștere pe 1 februarie, laolaltă cu orașul iubit, Novi Sad.

O schimbare de generații la *Sympozion* se petrece la mijlocul anilor șaptezeci, când ziarul este redactat de poeta Magdolna Danyi. Acestei generații aparțin poetul Béla Csorba, eseistul Alpár Losonc, prozatoarea Attila Balázs, poetul și criticul Éva Harkai-Vas, criticul literar Kornélia Faragó, romancierul Győző Bordás și alții.

Literatura maghiarilor din Voivodina de astăzi este reprezentată de autori tineri, precum Ildikó Lovas, laureată a mai multor premii, Tibor P. Papp, György Szerbhorváth, Gábor Virág junior, Zoltán Sándor, Attila Sáfrány, Erika Nagy Farkas Dudás și alții care să se afirmă și avansează în continuare.

LITERATURA SLOVACĂ ÎN VOIVODINA

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și în cursul secolului al XIX-lea au apărut primele texte ale slovacilor din Voivodina scrise în general în spirit instructiv și iluminist. În anul 1932 a fost înființată Matica Slovačka și revista literară *Viața noastră*, iar în anul 1949 revista *Novy život* (Viața nouă). Primul ziar literar pentru copii *Slavik* (Privighetoarea) a fost redactat de Jozef Podhradsky în anul 1864, iar în anul 1939 a început să apară în mod constant *Naše slinečko* (Soarele nostru), azi *Zornička* (Aurora).

Perioada dintre cele două războaie mondiale a fost marcată de activitatea lui Ján Čajak, care a descris sărăcia slovacilor de aici. Fiul său, Ján Čajak junior, este un scriitor mai tânăr și autorul cunoscutelor povești *Zuzka Turanová* și *Zipa Cupák*. Prozatorul Vladimir Hurban Vladimirov este cunoscut prin drama *Zem*. În anii cincizeci și șizeci ai secolului trecut apar lucrările de proză modernistă, iar mai târziu și posmodernistă a lui Ján Labáth, Juraj Tušjak, Vjera Benková, Viťazoslav Hronec, în anii șaptezeci și optzeci apar povestitorii mai tineri: Michal Ďuga,

Miroslav Demák, Zlatko Benka și Zoroslav Spevák Jesenský.

Creația poetică modernă a slovacilor din Voivodina se leagă de obicei de numele lui Juraj Mučaji și Paľo Bohuš, care au publicat la începutul anilor patruzeci volume de poezii scrise în stil simbolistic. Pentru întreaga dezvoltare literară, în special cea poetică, de o deosebită însemnătate a fost creația literară a lui Paľo Bohuš timp de cincizeci de ani. Acesta este un scriitor care a devenit celebru prin poezia sa, eseurile și memoriile din perioada Informbiroului pe care a petrecut-o în închisoare în Cehoslovacia. Deceniul al șaselea și al șaptelea al secolului trecut a fost marcat de creațiile literare ale generației mai în vârstă de poeți, mai ales de: Andrej Ferko, Pavel Mučaji, dar îndeosebi de Ján Labáth și Michal Babinka. Schimbări mai radicale în creația poetică și literară au adus o generație de poeți, în primul rând Vjera Benková, Viťazoslav Hronec, pe care l-a ajutat Michal Harpáň prin critica și teoria literară. Poezia modernă a slovacilor apare în anii nouăzeci ai secolului trecut prin creația poetică a lui Miroslav Dudok, Zlatko Benko, Mihal Đuga și Jaroslav Supek, precum și a lui Martin Prebud'ila, Ladislav Čáni și Katarína Hricová.

image: Ján Čajak junior

JÁN ČAJAK junior (1897-1982) prozator. A scris povești cu subiecte din viața locală bogată și în dialectul slovacilor din Voivodina. După al Doilea Război Mondial, a descris situația din Slovacia. A lucrat ca profesor la Liceul din Petrovac și în Slovacia la Liptovsky Mikulaš. A fost redactorul mai multor reviste. A scris povestiri, dramă, articole de publicistică și a tradus în limba slovacă opere ale literaturii iugoslave. Lucrările sale cele mai cunoscute sunt povestiri umoristice și romanele *Zuzka Turanová*, *Zypa Cupák*, *Captivată într-un castel pe Holič* (V zajatí na Holíčkom hrade).

Imagine: Vladimír Hurban Vladimírov

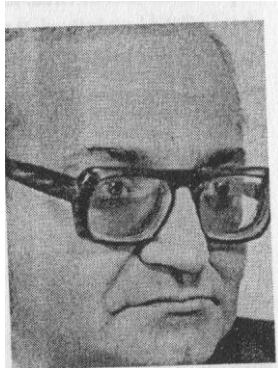
VLADIMÍR HURBAN VLADIMÍROV (1884-1950) scriitor, dramaturg și preot. Este cunoscut sub pseudonimul VHV. A trăit și a creat la Stara Pazova ca preot al Bisericii evangheliste slovace. A scris 60 de piese de teatru și prima operetă în limba slovacă. Cele mai cunoscute drame îi sunt *Pământul* (Zem), *Nămeții* (Záveje), *Via se coace* (Vinica zrie), opereta *Leagănul nou pictat frumos pictat* (Pekná, nová, malovaná kolíska). Tema principală a operelor sale este viața cotidiană grea a țăranilor

LITERATURA ROMÂNILOR DIN VOIVODINA

Prin înființarea cenaclului literar *Lumina* și sprijinirea activității lui, opera literară a românilor din Voivodina primește amploare. Generațiile de creatori tineri din acea vreme: Vasko Popa, Radu Flora, Mihai Avramescu, Ion Bălan, Florica Ștefan și alți scriitori și poeți au înființat acest cenaclu pe data de 12 ianuarie 1947 la Coștei. Atunci a fost lansată revista *Lumina*, care va deveni un factor important în promovarea literaturii românești. Vasko Popa și Florica Ștefan și-au continuat drumul creator în literatura sârbă, iar în 1947 au publicat primele volume de poezii scriitorii Mihai Avramescu, Ion Bălan și Radu Flora.

Își încep activitatea literară și cunoscutul poet Slavco Almăjan, apoi Felicia Marina Munteanu, Ioan Flora, Petru Cârdu, a cărei creație poetică promovează un nou stil în literatura română din Voivodina. Slavco Almăjan este un scriitor cu imaginație puternică, iar pe lângă versuri, se evidențiază și în eseistică și proză, aducând pe scena literară o sensibilitate modernă și o expresie poetică nouă. Printr-un stil poetic original s-a remarcat și Ioan Flora, iar din această generație mai fac parte Olimpiu Baloș, Eugenia Bălțeanu, Ileana Ursu, Mărioara Baba Vojnović și Ioan Baba. În stil postmodernist au scris Pavel Gătăianțu, Mărioara Sfera, Valentin Mic, Ionela Mengher și Elena Maria Brânzei. Proza românească este în general realistă, cu o originalitate aparte în opera poetică și literară, dar Slavco Almăjan se eliberează din realismul tradițional. Editura *Libertatea*, care și-a început activitatea editorială în anul 1945, este deosebit de importantă pentru afirmarea și cultivarea expresiei literare românești. Pe lângă revista *Lumina* și editarea altor publicații, această Casă de Editură promovează în mod semnificativ literatura română în Voivodina.

Imagine: Ion Bălan

ION BĂLAN (1925-1976) a fost profesor și scriitor, unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai literaturii române din Voivodina după al Doilea Război Mondial. S-a născut la Iablanica. A studiat limba și literatura română la Zrenianin, iar la începutul carierei a lucrat ca profesor de limbă română la Liceul și Școala Normală din Vârșeț. Totuși, contribuția cea mai mare și-a dat-o la dezvoltarea publicisticii și literaturii. Din anul 1949 a fost redactorul revistei *Bucuria pionierilor*, iar după aceea, ani în șir a fost redactorul responsabil al revistei *Lumina*. A colaborat la toate publicațiile în limba română de la noi. A fost unul dintre fondatorii Societății de Limba Română. A publicat volumele de poezii *Cântecul satului meu*, *Brazde în primăvară*, *Albu*, *Flăcări în noapte*, *Drumuri și nori*, *Ninalb*. A tradus în limba română multe opere literare ale popoarelor iugoslave. În același timp, versurile sale au fost traduse în alte limbi. I-au fost decernate multe premii pentru literatură și publicistică. A murit la Belgrad în 1976.

Imagine: Radu Flora

RADU FLORA (1922-1989) profesor, scriitor și traducător. S-a născut la Satu Nou și a studiat limbile romanice la București și Belgrad. Și-a susținut doctoratul în anul 1959 la Zagreb. S-a ocupat de cercetarea graiurilor românești bănățene, a relațiilor româno-sârbe, precum și de multe alte domenii științifice. A publicat romane, povestiri, eseuri, reportaje, poezii, epigrame și o serie de articole, studii și traduceri. Este autorul unui dicționar sârb-român și al multor manuale școlare. A participat la numeroase conferințe, simpozioane și congrese internaționale. Este fondatorul Societății de Limba Română din Voivodina. A lucrat ca profesor la Liceul din Vârșeț și Școala Pedagogică Superioară din Novi Sad și Zrenianin, iar mai târziu la Facultatea de Filologie din Belgrad. Printre numeroasele lucrări ale sale cele mai importante sunt:

Graiurile românești din Banat, Atlasul lingvistic al graiurilor românești din Banatul Iugoslav, Dicționarul sârb-român, Relațiile sârbo-române, precum și două antologii de folclor literar bănățean (publicate în 1979 și 1982). A murit la Rovinj în 1989.

Imagine: Miodrag Miloș

MIODRAG MILOȘ (1933-1998) scriitor, jurnalist. S-a născut la Aleksinac. A terminat școala Normală la Vârșeț și Școala Pedagogică Superioară la Zrenianin – grupa de limbă și literatură română. A lucrat ca ziarist în redacția română a postului de Radio Novi Sad, iar în 1970 a devenit ziarist la săptămânalul *Libertatea* din Panciova. A fost redactor la mai multe reviste. A fost cunoscut în primul rând ca scriitor, autor al mai multor cărți de poezie și proză în limba română: *Moștenire*, *De vorbă cu melcul*, *Prietenii mei*, *Medalioane*, *Calea scorpionilor*, *Vânt de răsărit*, precum și monografiile despre Zilele de teatru ale românilor din Voivodina. În același timp a publicat poezie, proză, piese de teatru, cronici culturale, portrete, interviuri, comentarii, atât pe paginile publicațiilor apărute la *Libertatea*, cât și în numeroase reviste literare din Iugoslavia și România. Poezia lui a fost tradusă în mai multe limbi. A murit la Panciova în 1998.

LITERATURA RUTEANĂ DIN VOIVODINA

Etnograful ucrainean Volomir Hnaciuc a înregistrat și publicat în cinci volume creația populară a rutenilor, la sfârșitul secolului al XIX-lea. Prima carte în limba ruteană *Din satul meu* a fost publicată în anul 1904 de Havriil Costelinic, care a publicat în anii douăzeci ai secolului al XX-lea prima gramatică a limbii rutene, prima dramă în această limbă, multe poezii și povestiri scurte.

Imagine: Havriil Costelinic

HAVRIIL COSTELINIC (ГАВРИЛ КОСТЕЉНИК1886-1948) preot, teolog, doctor în filozofie. El a fost fondatorul literaturii la ruteni, poet, prozator și dramaturg, publicist, lingvistic-savant. A publicat primul volum de poezii în limba ruteană *Din satul meu*, în anul 1904, prima dramă în limba ruteană (1924), prima

gramatică a limbii rutene (1923) și a lăsat în manuscris *Cronica localității Ruski Krstur* (1915). A muncit toată viața la Lvov (Ucraina), dar cu întreaga lui ființă era prezent în viața culturală, instructivă și națională a rutenilor în perioada dintre cele două războaie mondiale. A scris și a publicat în limba ruteană, croată și ucraineană. Din 1992, la Ruski Krstur se organizează manifestația culturală *Toamna lui Costelinik*.

Între cele două războaie mondiale, au fost publicate creațiile literare ale scriitorilor: Janko Fejsa (Янко Фейса), Mafej Vinaj (Мафтей Винай), Silvester Salamon, (Силвестер Саламон), Havrii Nagi (Гавриіл Надь), Mihailo Covaci (Михайло Ковач), Evghenie Cociș (Евгений Кочиш) și alți prozatori și poeți. Poet, scriitor, dramaturg Mihailo Covaci, potrivit multor critici, este cel mai bun cunoscător al vieții rutenilor din Voivodina. Opera sa a influențat în mare măsură asupra majorității creatorilor tineri în limba ruteană.

Imagine: Mihailo Covaci

MIHAILO COVACI (МИХАЙЛО КОВАЧ 1909-2005), învățător, poet, prozator, dramaturg, autor al multor manuale în limba ruteană, publicist. S-a născut la Šid și a terminat școala Normală la Križevci. Din anul 1931 a lucrat ca învățător în limba ruteană la Ruski Krstur, unde a participat la activitatea culturală și instructivă a Societății Rutene de Instruire Populară. Din 1941, a lucrat ca învățător în mai multe localități, dar cariera și-a terminat-o ca ziarist în Redacția în limba ruteană a postului de Radio Novi Sad. Cele mai importante opere ale sale sunt: *Lumea mea* (Мой швет), *Cântecul moșului Grădinar* (Писні дїда Заградара), *Lumini de seară* (Шветла вечарово), *Strejar mâncat de viermi* (Я дуб четвоточни), *Căsuță veche* (Хижочко стара), *Opere alese* (Вибрани твори). Operele sale au fost traduse în limbile sârbă, ucraineană, slovacă, maghiară și română. A murit la Novi Sad în anul 2005.

În anii șaizeci ai secolului al XX-lea, scriitorii ruteni cunoscuți sunt: Miroslav Striber, Micola Cociș, Giura Papharhai și Ștefan Hudac. Miroslav Striber a adus modernismul în creativitatea sa. Pe lângă poezie și proză Micola Cociș a publicat și lucrări lingvistice semnificative. Este autorul primului dicționar al limbii rutene. Prin poeziile, proza și dramele pe care le-a creat, Giura Papharhai s-a găsit între civilizația tradițională și urbană.

imagine: Micola Cociș

MICOLA COCIȘ (МИКОЛА КОЧИШ 1928-1973) poet, prozator și lingvist. Codificarea limbii rutene în Iugoslavia este opera sa. A publicat: Ortografia limbii rutene, Gramatica limbii rutene, Dicționar sârbocroat-rutean-ucrainean. Este autorul mai multor manuale de limba ruteană. A lucrat ca învățător în mai multe localități. După ce a absolvit studiile la Facultatea de Filozofie din Novi Sad, a lucrat la Institutul Provincial pentru Avansarea Educației Generale și Profesionale și la Institutul pentru Editarea Manualelor din Novi Sad. A murit brusc înainte de a-și apăra teza de doctorat. Operele sale literare au fost traduse în limbile sârbă, ucraineană, slovacă, maghiară, română și macedoneană

imagine: Giura Paparhai

GIURA PAPHARHAI (ДЮРА ПАПГАРГАЇ 1936-2008), poet, prozator, jurnalist, regizor, actor, activist cultural. S-a născut la Ruski Krstur. A absolvit Facultatea de Filozofie din Novi Sad, la Grupul de Literatură Iugoslavă. A fost ani în șir redactor la revista *Lumina* (Шветлосц). Cele mai importante lucrări ale sale

sunt: *Aici, imediat lângă inimă* (Тy такой при шерцу), *Plumb, floare de cireș* (Олово черешньов квет), *Nu-mi voi da vârsta, și-atât* ((He дам своєю роки и квіт), *Otrăvitorul viselor* (Трoвач снох), *Paznicii norilor* (Чуваре хмарох), *Călătorie spre sud* (Путoване на юг) *În rouă vise de nuci* (У роси кощак сон), *Prin umbre și praf*. A murit în anul 2008.

Casa de Presă și Editură *Ruske slovo* (Cuvântul rutean) este singura casă de editură în limba ruteană care publică cărți ale scriitorilor născuți după al Doilea Război Mondial. Personalitatea reprezentativă a acestei generații este poetul, romancierul și eseistul Iulian Tamaș, care este și autorul primei *Istorie a literaturii rutene*. Acestei generații mai aparțin: poetul Iacom Ciapco, poetul și prozatorul Vladimir Cociș, poeta Irina Hardi Covacevici, Ahneta Bucico și alții.

Expresia contemporană a poeziei și prozei rutene a fost dată de tinerii autori: Vladimir Garianschi, Iulian Nagi și Zvonimir Niaradi. Din anul 1967, apare revista pentru literatură și cultură *Шветлосц* (Lumina), iar din 1945 se publicată o revistă pentru copii *Заградка* (Grădinița). În ziarul săptămânal *Ruske slovo* (Cuvântul rutean) apare suplimentul lunar *Литературне слово* (Cuvântul literar).

Imagine: Iulian Tamaș

IULIAN TAMAȘ (ЮЛИЯН ТАМАШ (1950 -) profesor universitar, academician. S-a născut la Vrbas, a absolvit, și susținut teza de magisteriu și doctorat în literatură. Este profesor universitar titular de literatură ruteană și ucraineană la Facultatea de Filozofie din Novi Sad - Catedra de limba și literatura ruteană. Tamaș este academician al Academiei Naționale de Științe a Ucrainei și Academiei de Științe și Arte din Voivodina. Cele mai importante opere ale sale sunt: *Cerul pe genunchi* (Небо на коленох), *Balada barcagiului ranonic* (Балада панонского ладара), *Cântece despre praf*, *Lumina din spital* (Шпитальске шветло), *Despre rouă*, *Literatura ruteană*, *Nisip și vârstă*, *Norul de aur*, *Coborâre în zi*, *Istoria literaturii rutene*, *Antologia poeziei rutene*.

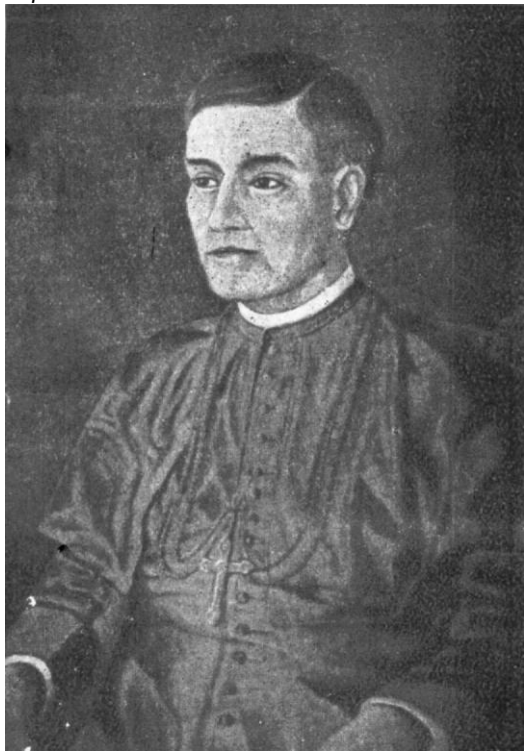
LITERATURA CROAȚILOR DIN VOIVODINA

Literatura croaților din Voivodina începe cu Mihovil Radnić (1636-1707) și Lovro Bračuljević (1685-1737), care a introdus limba populară și la bunievți. Episcopul Ivan Antunović (1815-1888) a devenit personalitatea principală a renașterii, opunându-se cu fermitate deznaționalizării. Printre colaboratorii lui Antunović se remarcă Ambrozije Šarčević, autorul primului dicționar multilingv croat, apoi Mijo Mandić, inițiator al revistei *Nevena*, care a apărut în perioada anilor 1884-1940, Nikola și Pavao Kujundžić și Stjepan Vujević. Pavao Kujundžić a fost inițiatorul ziarului *Danica* în 1884. Cunoscut scriitor în acea perioadă a fost și Blaško Rajić, redactorul ziarului *Subotičke novine*, care a apărut o perioadă și sub denumirea *Hrvatske novine*, și inițiatorul revistei literare *Klasje naših ravni*, precum și autorul poemului epic *Gloria*.

Printre scriitorii care au scris între cele două războaie mondiale, un loc aparte îl ocupă poetul, prozatorul și compozitorul Josip Andrić. Cele mai cunoscute lucrări ale sale sunt opera *Dužijanca* și romanul *Marea dragoste*. În literatura în limba croată, după al Doilea Război Mondial un loc aparte îl ocupă scriitorul și culegătorul patrimoniului folcloric, Balint Vujkov (1912-1987). El a publicat mai multe antologii, printre care *Poveștile populare ale bunievților*, *Poveștile populare ale croaților din Voivodina*, iar printre lucrările originale ale sale se enumeră volumul de poezii *Mugurii*, apoi *Flori și pietre* etc. Cel mai popular dramaturg și satiric a fost Matija Poljaković (1909-1973), cele mai cunoscute lucrări ale sale fiind *Nimeni și nimic* și *Ce pălăvrăgește Bonina*.

Poeții Aleksa Kokić, Ante Jakšić, Jakov Kopilović, Ante Sekulić, romancierii Josip Pašić și Marko Čović și dramaturgul Matija Poljaković dau o nouă contribuție literaturii croate în partea de nord a Bačkăi. Scriitorul și poetul Lazar Merković este unul dintre fondatorii și redactorul-șef al revistei literare *Rukoveti* care a apărut la Subotica din 1955. Revista a avut un mare rol la formarea Cenaclului Literar din Subotica. Petko Vojnić Purčar, prozator, poet, dramaturg scenarist și regizor a fost distins cu premiul NIN pentru romanul *Casa este tot mai departe*.

Imagine: Ivan Antunović

PETKO VOJNIĆ PURČAR (1939-2017) prozator, narator, romancier, dramaturg, scenarist și regizor de film. S-a născut la Subotica, unde a terminat școala elementară și medie. A absolvit Facultatea de Filologie din Belgrad iar specializarea în regie multimedială la Paris. A predat la Academia Pedagogică din Subotica, iar la Novi Sad a lucrat ca și consilier școlar și redactor la radio. A fost redactorul revistelor *Rukovet*, *Klasja naših ravni* din Subotica. Purčar a fost președintele Societății scriitorilor din Voivodina. A început să scrie la sfârșitul anilor cincizeci ai secolului al XX-lea, iar cu primul volum de nuvele *Lumile și ceasurile*, publicată

În 1967, a obținut un succes remarcabil. Dramele sale au fost interpretate pe scena din Osijek și Subotica. Lucrările sale au fost traduse în mai multe limbi. În anul 1997 a fost distins cu prestigiosul Premiu NIN pentru romanul *Casa este tot mai departe*. Printre operele sale importante sunt și: *Plecarea Paulinei Plavšić*, *Iubirile Blankăi Kolak*, *Piele roșii*. Textele poetice sunt motivate de trecutul ținutului natal, în căutarea fenomenelor devenirii – *Grâu de piatră*, *Sare în vânt*, *Grădina liricilor* și altele. Este deținătorul Premiului pentru opera vieții a Societății Scriitorilor din Voivodina. A fost membru al Societății Scriitorilor din Voivodina, Societății Scriitorilor din Croația, Centrului PEN croat și membru de onoare al Maticej Srpska.

A murit la Petrovaradin în 2017.

Poeta Jasna Melvinger a publicat opt cărți de versuri și romanul *Cinci surori*. Mai târziu au apărut și poeții Zvezdana Asić Šarić și Marija Šimoković, poetul Petar Vukov, poetul, romancierul și dramaturgul Vojislav Sekelj, poetul, romancierul și eseistul Lazăr Francišković, poetul, prozatorul și artistul plastic Slavko Matković și alți poeți și scriitori

LITERATURA ROMILOR DIN VOIVODINA

În 1991 a fost inițiată revista de știință, cultură și probleme sociale ale romilor - *Romologia* în limbile romă și sârbă. Această revistă încurajează creativitatea artistică romă. În revistă sunt publicate textele literare originale ale scriitorilor romi, apoi contribuții de sociologie, etnografie și folclor al romilor, sunt urmărite evenimentele actuale și contemporane în cultura romilor, sunt publicate articole despre noile ediții ale cărților și altor publicații în limba romă, despre problemele actuale ale romilor din țara noastră, informații despre activitatea societăților și asociațiilor cultural-artistice ale romilor. Apare de patru ori pe an. Editorului acestei reviste este Societatea Voivodineană pentru Limbă, Literatură și Cultura Romilor - Asociația Profesorilor Romi din Voivodina, Deronje.

Unul dintre pionierii în culegerea și păstrarea patrimoniului popular al romilor din Voivodina a fost Trifun Dimić, Vuk Karadžić al romilor, după cum l-au numit mulți, care și-a dedicat întreaga viață poporului rom și emancipării sale.

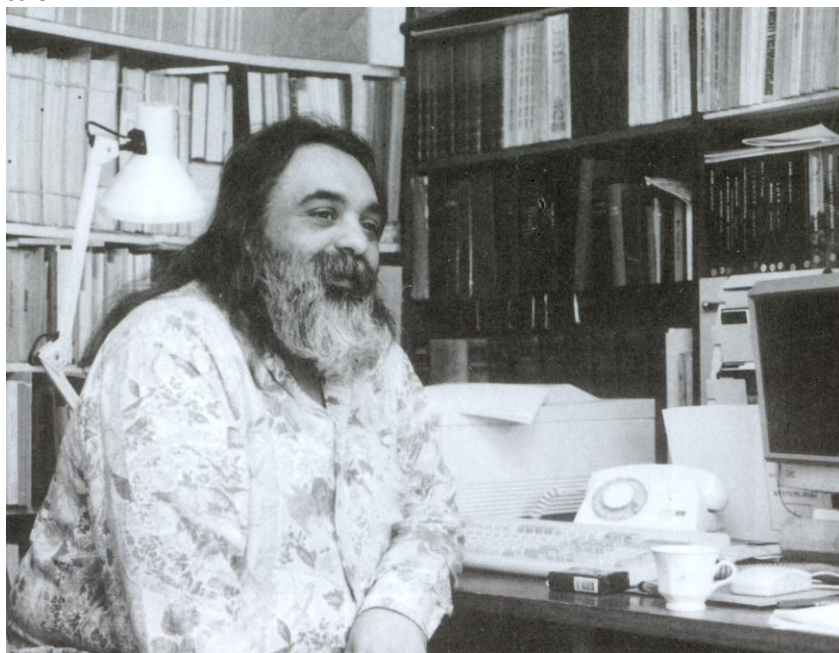

image: Trifun Dimić

TRIFUN DIMIĆ (1956-2001) scriitor. S-a născut în 1956 la Gospođinci. A trăit și a lucrat la Novi Sad. Ca și Vuk Karadžić odinioară, și Dimić a făcut culegeri și a înregistrat literatura populară orală. A scris poezie,

proză, studii filologice și istorice și s-a ocupat cu ziaristica. A fost inițiatorul și redactorul revistei *Romologija*, precum și al revistei pentru cultura și literatura romă.- *Reč Roma*. În 1996 a înființat Matca Romă, al cărei președinte a fost până la moarte. A făcut multe în domeniul educației romilor. A alcătuit Planul și programa de predare a obiectului Limba romă cu elemente ale culturii naționale. După elaborarea manualelor, a instruit un anumit număr de cadre didactice pentru predarea cursurilor, pe atunci opționale, de limbă romă. Predarea limbii rome a început în 1996, pentru prima dată în Voivodina și a cuprins 72 de elevi, ca ulterior să se răspândească rapid în Voivodina, și în alte regiuni. Activitatea literară a lui Trifun Dimić este cunoscută în întreaga țară: a publicat mai multe cărți - *Venind de la târg (Kana vavas anolo Foro)*, *Blesteme, jurăminte și binecuvântări ale romilor*, *Poezia națională a romilor*, *Dumnezeule, ucide acele drumuri*, *Literatura tradițională romă*, *Vremea singurătății*, *Picioare în praf (Prne anolo praho)* și altele. A tradus în limba romă și *Poezia deasupra poeziilor*, *Noul Testament*. A fost un poet autentic al vieții romilor, deși această lume pentru el nu a fost nici basm, nici vis. A scris Abecedarul în limba romă. A tradus mai mult cântece din Epul lui Ghilgameș și altele. A murit foarte tânăr în anul 2001, la Novi Sad, un oraș care l-a răsplătit pentru tot ce a făcut, dând numele lui uneia dintre străzi

TEATRUL PE TERITORIUL VOIVODINEI

Pe teritoriul Voivodinei de azi, s-au jucat și s-au vizionat spectacole de teatru încă din perioada Antichității. Despre acest lucru mărturisesc urmele clădirilor Teatrelor Romane și numerotarea din os de fildeș, care indica spectatorilor rândul și locul unde trebuiau să stea în amfiteatru pentru a urmări piesa de teatru. Acestea au fost găsite în situl arheologic de la Sirmium, în apropiere de Sremska Mitrovica, și datează din a doua jumătate a secolului al treilea.

Istoria teatrului modern din Voivodina a fost marcată de evenimente de la sfârșitul secolului al XVII-lea, până în prezent. Potrivit unor evenimente istorice, istoria teatrului din Voivodina este extrem de bogată în evenimente, personalități celebre, piese de teatru și spectacole de teatru. Pe teritoriul Voivodinei oamenii, religiile, limbile și tradițiile erau amestecate.

În Voivodina funcționau teatre de iezuiți care aveau mare influență, iar aceste regiuni au fost vizitate de iluminiști ortodocși ruși. Există urme ale trupelor de jongleri-muzicanți-actori pe care le-au lăsat în călătoria lor actorii ambulante, care au fost confundați cu tradiția vestitorilor nașterii lui Isus – o combinație de elemente sacrale și folclorice îmbinate în scenele din viața lui Isus Hristos, care nu au fost în măsură suficientă cercetate, fiind interpretate într-un mod care se aseamăna cu ecourile îndepărtate ale ritualurilor păgâne. Tradiția vestitorilor nașterii Domnului pe teritoriul Voivodinei, se practică și astăzi, având o puternică influență ucraineano-rusă. Această formă de teatru, cu bogate motive folclorice, cu actori costumați, a fost modificată la sfârșitul secolului al XVII-lea, în piesele de teatru școlar pe care le-au jucat pe scenă elevii din Sremski Karlovci și Petrovaradin. Acest gen de piese va primi un sens artistic și mai profund în piesele de amatori, care, la începutul secolului al XVIII-lea vor forma primele trupe de teatru profesionist.

În acest context, apare *Tragedokomedija* (aproximativ în perioada 1699-1755) a iluministului ucrainean Manuil Cozacinschi.

Prima piesă de teatru din perioada mia recentă în limba sârbă, din secolul al XVIII-lea, a fost așa-numita dramă școlară. În centrul religios și cultural al sârbilor din Imperiul Austriei - Sremski Karlovci, în anul 1734 a fost prezentată piesa de teatru *Tragedokomedija* a lui Cozacinschi, prin care începe literatura dramatică și teatru la sârbi în perioada următoare.

Un impuls puternic trupelor de teatru private, care vor prezenta spectacole în limba sârbă au dat trupele de teatru maghiare și germane care au prezentat tot mai frecvent spectacole cu piese de teatru, în mod aparte la începutul secolului al XIX-lea. Cu scopul de a se stabili un echilibru în influența politică exercitată tot mai mult prin teatre în favoarea populației germane și maghiare, a fost înființat Teatrul Național Sârb.

Teatrul Național Sârb a fost înființat în 1861 la Novi Sad, în timpul trezirii conștiinței naționale și luptei pentru libertatea națională. La acea vreme, în Novi Sad, majoritatea locuitorilor era de naționalitate sârbă, dintre care un număr mare era cu pregătire școlară înaltă, trei sferturi din proprietari și comerț a fost în mâinile sârbilor.

Găzduirea trupei de teatru a lui Jovan Knežević în anul 1860 l-a determinat pe Jovan Đorđević să scrie mai multe articole despre importanța înființării Teatrului Național Sârb. Pregătirile legate de înființarea acestui Teatru au fost efectuate de Svetozar Miletić, Stefan Branovački, Jovan Đorđević și Jovan Jovanović Zmaj. Teatrul Național Sârb a fost înființat la ședința Secției de lectură, prezidată de Svetozar Miletić. Primul administrator a fost Jovan Đorđević, care a rămas în funcție până 1867, când a acceptat invitația Cneazului Mihail, și cu jumătate din actori a plecat la Belgrad și a înființat Teatrul Național. În locul lui Đorđević a venit Antonije Hadžić. Teatrul Național Sârb a fost înființat cu nouă actori, iar a doua zi au fost primiți încă trei. Primul spectacol prezentat a fost *Prietenii* de Lazar Lazarević și *Metoda bărbatului, măiestria femeii* de Lajos Kövér în 1861. Teatrul a prezentat spectacole în toate părțile din Voivodina, dar și în afara ei.

Vizita teatrelor maghiare, germane și ale altor teatre ambulante în Voivodina au impus necesitatea de a se construi clădiri noi și de a se adapta clădirile existente pentru teatru. Astfel, în 1839 în Becicherecul Mare (Zrenjanin) a fost adaptată clădirea unui fost depozit de cereale, la Subotica a fost construită o nouă clădire în 1854. Teatrul Național Sârb va cumpăra în anul 1872 pe suma de 20 000 de forinți Sala Primăriei și o va adapta pentru nevoile lui. În Sombor a fost construită clădirea în 1882. Lazar Dundžerski a donat Teatrului Național Sârb o clădire, cunoscută sub numele de Dundžerskovo pozorište (situată în în curte Hotelului Voivodina de astăzi), care a fost, din păcate, distrusă în anul 1928 într-un incendiu. Abia în 1981 a fost deschisă o nouă clădire, care a corespuns nevoilor unei astfel de instituții.

După primele decenii de existență a teatrului, a început activitatea de publicare - primul număr al ziarului *Pozorište* a ieșit de sub tipar în 1871, editat de Antonije Hadžić. Începând cu anul 1872, Teatrul Național Sârb a inițiat ediția *Zbornik pozorišnih dela*, în care au fost publicate piesele de teatru ale scriitorilor sârbi și traduceri ale scriitorilor străini care au fost în repertoriul teatrului.

După al Doilea Război Mondial, viața teatrală în Voivodina a fost îmbogățită prin deschiderea mai multor teatre: a Teatrului Național din Sombor, a Teatrului Toša Jovanović din Zrenjanin, Sterija din Vârșeț și a teatrelor din Sremska Mitrovica, Panciova, Bačka Topola, iar orașul Novi Sad a primit două scene de teatru - Teatrul din Novi Sad și Teatrul de Tineret.

Teatrul Național Sârb din Novi Sad și Teatrul Național din Subotica au primit Opera, iar din anul 1950, datorită entuziasmului unei balerine și coregrafului, Maria Olenjina, la Teatrul Național Sârb a fost format ansamblul de balet.

În Voivodina iau avânt prezentările de spectacole de teatru pe traduceri din scriitorii clasici ale literaturii universale - Shakespeare, Molière, Goldoni, Schiller, Goethe, Gogol, Ibsen, Wilde, Hauptmann, Čehov... iar teatrul devine și focar al dramaturgiei în limba sârbă. Aici scriu piese de teatru Stefan Stefanović (1805-1826), Lazar Lazarević senior (1805-1845), Kosta Trifković (1843-1875), Jovan Sterija Popović (1806-1856), Đura Jakšić (1832-1878), Laza Kostić (1841 -1910), Atanasije Nikolić (1803-1882), Jovan Subotić (1817-1886), Đorđe Maletić (1816-1888), Ilija Okrugić-Sremac (1827-1897). În Voivodina la un moment s-a găsit și regăsit Joakim Vujić, părintele teatrului sârb, care a tradus opere dramatice din limba germană, a făcut adaptări ale pieselor de teatru străine, în sensul că le-a adaptat la mentalitatea acestui spațiu și a organizat piese de teatru..

Imagine: Portretul lui Jovan Sterija Popović

JOVAN STERIJA POPOVIĆ (1806-1856) dramaturg, poet. S-a născut la Vârșeț, tatăl său fiind grec și mama sârboaică. A absolvit liceul și facultatea de drept. La Vârșeț a terminat școala elementară, iar liceul la Timișoara și Pesta, Facultatea de Drept la Kežmark în Slovacia. După terminarea studiilor, a lucrat la Vârșeț ca profesor de limba latină, iar apoi ca avocat. În perioada anilor 1840-1848 a trăit în Serbia și a predat dreptul natural iar apoi a obținut postul de "nacealnic" în Ministerului Învățământului. A fost printre fondatorii Academiei Sârbe de Științe și Arte, care s-a numit inițial Societatea de Cercetări Slave, și printre fondatorii Muzeului Național. Toată viața s-a ocupat cu activitatea literară, prin creații în toate cele trei genuri - liric, epic și dramatic, dar nu cu același succes în toate trei. S-a ocupat și cu critica literară, polemica și filologia, neputând fi neglijată nici poezie pe care Sterija a scris-o în două perioade - la începutul creației sale și în ultimii ani înainte de moartea sa. Partea cea mai fructuoasă a operei sale este cea dramatică. Cele mai cunoscute drame ale lui Sterija sunt: *Svetislav și Milena*, *Miloš Obilić*, *Moartea lui Stefan Dečanski*, *Vladislav*, *Skanderbeg*, cele mai cunoscute comedii: *Minciuna și iarăși minciuna*, *Avarul*, *Tigva fandosită*, *Însuratul și măritișul*, *Kir Janja*... În a doua etapă a activității de comedigraf Sterija scrie lucrări pline de umor și parodii, iar în a treia revine la comedia serioasă. Cea mai cunoscută operă dramatică din ultima perioadă de creație este comedia *Patrioții*, piesă de teatru politic-satirică despre întâmplările sârbilor în Revoluția de la 1848. În cadrul aniversării a 150 de ani de la nașterea și 100 de ani de la moartea lui Jovan Sterija Popović la Novi Sad în 1956 a fost înființat un festival de teatru - *Sterijino pozorje*, care se organizează și în zilele noastre.

Înflorirea teatrului sârb și construirea clădirilor de teatru a dat un nou impuls dezvoltării teatrului în limbile altor comunități naționale. Pe lângă drama în limba maghiară, Teatrul din Novi Sad (Színház Újvidéki), care a fost înființat în 1974, Teatrul Național (Népszínház) din Subotica, care are o tradiție mai lungă, iar sub acest nume funcționează din anul 1951, apoi dramele radiofonice în limba maghiară, există teatre profesioniste în alte limbi ale comunităților naționale din Voivodina. Teatrul slovac voivodinean din Bački Petrovac a fost înființat dintr-o bogată tradiție amatorescă. Prima piesă de teatru în limba slovacă a fost jucată în 1866 la Bački Petrovac. În timpul Primului Război Mondial s-a produs o avalanșă de trupe de teatru de amatori, ca de exemplu în Stara Pazova în 1903 sau Covăcița în anul 1906. După al Doilea Război Mondial a fost formată *scena VHV* (Vladimir Hurban Vladimirov), cu scene la Bački Petrovac, Covăcița, Stara Pazova. Teatrul Național Rutean *Petar Riznić Dađa* la Ruski Krstur, o scenă în limba română - la *Teatrul Sterija* din Vârșeț. La scurt timp aproape în toate localitățile cu populația românească au fost înființate reuniuni de citire și cântări și trupe de teatru de amatori. În Voivodina există o mare tradiție a trupelor de teatru de amatori.

CREAȚIA MUZICALĂ ÎN VOIVODINA

Toate tipurile de muzică, cultă, jazz, distractivă, populară, indiferent de valorile lor estetice diferite, influențează fiecare în felul ei la formarea culturii muzicale a unui mediu social. Creativitatea muzicală a avut și are încă un rol cultural și estetic important în dezvoltarea culturii generale din Voivodina.

Sârbii din Voivodina s-au încadrat în fluxurile muzicale europene încă din secolul al XVIII-lea, în granițele Monarhiei Habsburgice, fără a-și uita rădăcinile tradiționale. Cei care au comandat iconostase, portrete și alte picturi s-au delectat cu muzica, distanțată de modelele orientale. Cu toate acestea, există puține date despre muzica bisericească și profană din acea vreme.

Muzica s-a dezvoltat în Voivodina în secolul al XIX-lea, fiind marcată de amatorism, dar a început să fie creată o muzică în stil romantic, bazată pe melodii folclorice. Pe lângă muzicienii locali, la ascensiunea ei au contribuit și străinii, în primul rând cehii, care au fost conducători de cor în societățile de cântăreți, au cântat în orchestre și au predat la școală. Muzica a fost cea mai mare parte în serviciul păstrării tradițiilor populare, așa cum au arătat și discursurile (concepte cu așa-numitele programe mixte – coruri, compoziții solistice și orchestrale, și piesă de teatru), care erau organizate de societățile corale bisericesc. Apogeul muzicii corale de altădată a fost atins la Panciova în anii șaptezeci și la Subotica și Kikinda în anii 80 ai secolului al XIX-lea. La Teatrul Național Sârb (înființat în 1861), au fost cultivate muzica de scenă și spectacolele pentru publicul sârb prezentate în localitățile din Voivodina și Slavonia. Creativitatea muzicală de atunci era orientată spre coruri, cântece vocale și muzică de scenă, în timp ce operele instrumentale și vocal-instrumentale au fost mai puțin numeroase. O contribuție inestimabilă la dezvoltarea artei muzicale în Voivodina, au dat-o artiștii și profesorii de muzică, prin activitatea desfășurată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea - Aleksandar Morfidis Nisis, Jovan Paču și Mita Topalović. După ei a urmat generația lui Isidor Bajić și Karel Napravnik.

imagine: Isidor Bajić

ISIDOR BAJIĆ (1878-1915) compozitor, scriitor de muzică, pedagog. S-a născut la Kula, unde a terminat școala elementară, iar liceul l-a absolvit la Novi Sad. După aceea, s-a înscris la Academia de muzică din Budapesta, pe care a absolvit-o în anul 1901. Ca profesor la Marele Liceu Ortodox Sârb (astăzi Liceul "Jovan Jovanović Zmaj") din Novi Sad, în anul 1909 a înființat școala de muzică. Această școală îi poartă azi numele. A inițiat *Ziarul de muzică sârbă* și a fondat ediția de note *Biblioteca muzicală sârbă*. A fost inițiatorul înființării Uniunii Societăților Sârbe de Cântece. A scris muzică vocală, compoziții pentru pian, muzică de scenă și a acordat o atenție deosebită prelucrării melodiilor populare. A publicat câteva lucrări teoretice: *Teoria cântării corecte pe note*, *Pianul și învățarea interpretării la pian*, *Cântecele bisericii noastre*. Cele mai renumite lucrări ale sale sunt: opera *Ivo de Semberija*, piesele de cântat *Badea de la sat*, *Čučuk Stana* și altele. Apropiată de spiritul popular, opera lui Bajić este adesea identificată cu cântecele populare, cum ar fi cazul cu melodia *Toamna vine, gutuia mea*. A murit la Novi Sad în 1915.

Cehul Karel Napravnik a lăsat o urmă profundă ca pedagog muzical la Vârșeț și Subotica. Printre compozitorii născuți în Voivodina, un locul aparte îl ocupă Petar Konjović. Ca și Bajić, și Konjović este orientat spre în romantismul național. A înființat Institutul de Muzicologie din Belgrad.

PETAR KONJOVIĆ (1883-1970) compozitor. S-a născut în Čurug, a urmat cursurile Liceului din Novi Sad, unde a terminat patru clase și s-a mutat la Școala Normală Sârbă de la Sombor, pe atunci unul dintre focarele vieții muzicale. Mai târziu a fost înscris la Conservatorul din Praga. După aceasta lucrează ca profesor la Zemun, Belgrad, Sombor. El devine directorul Operei din Zagreb, iar după aceea și directorul Teatrului din Osijek, apoi din Split și Novi Sad. În 1933 s-a întors la Zagreb, unde a rămas până în 1939, când a fost numit profesor la Academia de Muzică din Belgrad, fiind și unul dintre fondatorii acestei, iar mai târziu a devenit rector. A fost ales membru al Academiei de Științe și Arte din Serbia. A înființat Institutul de Muzicologie, pe care l-a condus în perioada anilor 1948-1954. Inspirația a găsit-o în folclor. În domeniul muzicii instrumentale nu a creat multe lucrări, dar printre ei se evidențiază *Simfonia în sol minor*, *Capriccio Adriatic*, Tripticul simfonic *Koštana*... Pe lângă numeroase cântece corale și cântece vocale, Konjović a scris cinci opere: *Căsătoria lui Miloš*, *Cneazul din Zeta*, *Koštana*, *Țăranii și patria*. A murit la Belgrad în anul 1970.

Svetolik Pašćan din Petrovaradin și-a terminat studiile muzicale la Zagreb. A fost profesor de muzică și dirijor la Teatrul Național Sârb, precum și unul dintre fondatorii Filarmonicii din Novi Sad. Ernő Király din Subotica, compozitor și etno-muzicolog. A fost un trompetist afirmat, a devenit cunoscut ca membru al orchestrei de teatru și orchestrei orășenești din Novi Sad. În anii 1950, a fost redactor muzical la Radio Novi Sad și șeful Departamentului de muzicologie al Muzeului Voivodinei. A cules peste 5000 de cântece populare maghiare. A scris compoziții pentru orchestră, compoziții pentru corurile de copii și cantate. Pe lângă Milan Vlajin și Radmila Petrović, Király a studiat și viața muzicală a comunităților naționale din Voivodina.

Doi artiști muzicali importanți născuți în Voivodina, Josif Marinković și Milenko Pavlović, s-au afirmat ca artiști la Belgrad.

De la înființare, Teatrul Național Sârb a promovat pe scena sa și piesele cu muzică și cântece. Trecând apoi peste genuri muzicale mai complexe - operete, la sfârșitul secolului al XIX-lea a pus pe scenă și cel mai mare gen muzical-scenic - opera. A fost înființat în 1947 și s-a prezentat publicului din Novi Sad cu premiera festivă Traviata. De atunci, Opera a avut momente de ascensiune și decădere și a luptat pentru supraviețuire și progres. Ansamblul de balet permanent a fost format în 1950.

Radio Novi Sad a fost înființat în anul 1949, iar Televiziunea Novi Sad a fost înființată în 1972. Primul program din studioul ei a fost difuzat în 1975. Radioul și Televiziunea Novi Sad se adresează tuturor ascultătorilor în limbile tuturor comunităților naționale care trăiesc în Voivodina. Programul de muzică acoperă toate domeniile vieții muzicale și face parte integrantă din emisiunilor vocale.

În anii șaptezeci ai secolului al XX-lea compozitorul Rudolf Brucci a avut influența decisivă cu privire la înființarea *Academiei de Arte din Novi Sad*, care a avut, printre altele, și Departamentul de artă muzicală. A fost înființată în 1974. Brucci a fost primul decan, iar catedra sa de muzică a fost cea mai calitativă în întreaga regiune. Era foarte bine echipată cu instrumente muzicale. Astăzi, în Voivodina funcționează 21 de școli de muzică. Școala de Muzică din Subotica a fost înființată în anul 1868, iar primul său director a fost István Frankl, care a ocupat totodată și postul de director al liceului. Școala muzicală de la Vârșeț a fost înființată în 1859, iar școala de muzicală Isidor Bajić din Novi Sad în 1909.

Filarmonica din Subotica a fost înființată în 1908, iar Filarmonica din Novi Sad în anul 1924, schimbându-și ulterior numele în Filarmonica Voivodineană. A fost alcătuită din muzicieni excelenți, profesioniști care au lucrat cu succes, cu mici întreruperi, până în 1991, când a încetat să mai existe.

Pentru a asigura promovarea tinerilor muzicieni talentați și condiții pentru munca lor în domeniul creației muzicale orchestrale în Voivodina, în anul 2001 a fost înființată grupa Simfoniștii voivodineni. Succesorul Simfoniștilor voivodineni este Orchestra Filarmonicii din Voivodina, care a fost înființată în 2011 și a susținut peste 100 de concerte reușite, atingând un nivel înalt de interpretare muzicală și de standarde interpretative.

Novosadski Big Band a fost înființat în anul 2003 de către jazz și pop muzicieni profesioniști și de renume din Novi Sad, cu dorința de a completa golul care a apărut prin desființarea Orchestrei de dans a RTV Novi Sad, și să continue tradiția muzicii orchestrale în domeniul muzicii jazz, pop, de film și muzică scenică generală. De la înființare, orchestra a susținut aproximativ 400 de concerte în țară și regiune. În lucrarea anterioară, *Novosadski Big Band* a evoluat în diferite formațiuni, care au fost condiționate de conținutul programului. Pilonul acestui bend sunt cei mai buni muzicieni de jazz din Novi Sad.

Sunt foarte importante două mari orchestre de tamburiță - *Marea orchestră de tamburițe a Radioului Novi Sad*, care a fost înființată în 1957 și *Orchestra de tamburițe din Subotica*, înființată în 1976. Aceste orchestre s-au evidențiat prin virtuozitatea interpretării muzicii la tamburiță. Repertoriul acestor orchestre cuprinde cântece și jocuri ale comunităților naționale din Voivodina, precum și operele muzicii clasice și contemporane. Ambele orchestre au evoluat la multe festivaluri din țară și din străinătate. În Voivodina se prețuiește în mod aparte muzică interpretată de tamburițe, iar cel mai celebru interpret la tamburiță a fost Janika Balázs, care a evoluat la Novi Sad și Pera Tumbas Hajo, care a evoluat la Subotica. Repertoriul de cântece populare ale bunieștilor a fost lansat de Zvonko Bogdan, acompaniat de orchestra lui de tamburițe.

Tradiția cântecului coral în Voivodina este foarte dezvoltată. Chiar și în secolul al XIX-lea toate orașele mari au avut propriile societăți de cântăreți. Tradiția de interpretare a cântecelor corale a continuat astăzi prin activitatea unui număr mare de coruri, care se prezintă în fața publicului cu o mare diversitate de programe, de la piese muzicale medievale, cântece corală ale compozitorilor clasici autohtoni și mondiali, până la muzica corală a compozitorilor contemporani. Cele mai bune coruri din Voivodina își dau concursul la Festivalul societăților muzicale din Voivodina, care se organizează din anul 1964 la Ruma. Festivalul este cea mai mare manifestație a creativității muzicale a amatorilor din Voivodina. El este o manifestație reprezentativă a celor mai bune coruri și

ansambluri, selectate anterior la audițiile organizate în șase reuniuni regionale.

Kornelije Bata Kovač și Đorđe Balašević au ocupat locul de vârf în muzica pop și rock. În Voivodina cunoscute trupe de rock în anii șaptezeci și optzeci au fost *Pekinška patka*, *Laboratorija zvuka*, *Instant karma*, *Luna*, *La Strada*, *Boje*, *Obojeni program*; iar mai târziu *Eva Braun*, *Atheist Rap*, *Love hunters*, *Oružjem protiv otmičara*, *Veliki prezir...* Renumere internațional l-au obținut Szilveszter Lévy, Gébor Lengyel și Lajkó Felix.

DEZVOLTAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PE TERITORIUL VOIVODINEI DE AZI

Școlile din Voivodina au o tradiție îndelungată. Deja în secolul al XI-lea se menționează existența unei școli bisericești catolice la Bač și în secolul al XII-lea la Titel. Prin mănăstirilor ortodoxe, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea au existat școli, iar în acea perioadă au funcționat școli și în orașele mari.

Primele școli elementare sârbești au fost deschise în secolul al XVII-lea. Prima școală slovacă a fost înființată la Bajša în 1720, iar una dintre primele școli românești era la Središte Mare în 1753. Rutenii au înființat școală la Ruski Krstur imediat după colonizarea lor din anul 1746. În localitățile mai mari atunci au existat deja școli maghiare și, mai târziu, și germane.

În 1777 a avut loc o mare cotitură în dezvoltarea școlilor. Maria Terezia a introdus *Ratio educationis*, o reformă prin care școlile au ieșit de sub patronatul bisericilor, fiind organizate într-un mod nou. A fost impusă obligația frecventării școlilor cu șase clase și folosirea manualelor. Au fost prevăzute metode de pregătire a cadrelor didactice și create condiții materiale pentru funcționarea școlilor. Programele școlare au fost unice pentru toți, iar cursurile au fost ținute în limbile materne ale popoarelor din Voivodina.

În acest spațiu au fost înregistrate numele inițiatorilor învățământului - Andrej Volni (1759-1827), Matjaš Sladković, iezuit (1754-1804). A fost înregistrat și numele lui Mátyás Láng, profesor la primul liceu catolic din Novi Sad.

Pe lângă școlile elementare, au fost deschise și școli medii. Liceul sârb din Sremski Karlovci a fost înființat în 1791, datorită donației comerciantului din Karlovci, Dimitrije Anastasijević Sabov. La început a avut șase clase: Prima clasă, așa-numita preparatorie, Clasele a II-a – a IV-a - gramatică, Clasa a V-a - retorică, Clasa a VI-a - poetică (științele umaniste).

Din anul școlar 1852/53 a fost introdusă și clasa a VII-a – a VIII-a - filozofie.

Școala și-a întrerupt activitatea doar în anii 1795/96 (din cauza ciumei), în 1848/49 și în timpul războaielor mondiale.

Liceul Sârb din Novi Sad a fost înființat în 1810.

În anul 1848, Iosif I a înființat Ministerul Culturii și Învățământului, care a devenit un minister federal și a început să se ocupe serios de învățământ.

În 1869 a fost introdus învățământul cu opt clase și pentru prima dată a cuprins și instruirea copiilor de sex feminin, dar cu programe speciale.

Școala de Învățători din Sombor s-a format din cursurile lui Avram Mrazović, inițiate încă în anul 1778.

AVRAM MRAZOVIĆ (1756-1826) iluminist sârb, pedagog, scriitor, traducător, nobil, senator al orașului regal liber Sombor. S-a născut în 1756 la Sombor, ca fiul lui Georgije Mrazović, preot al Bisericii Sf. Iovan din Sombor. A terminat școala elementară la Sombor și și-a continuat școlarizarea la liceul din Szeged. A studiat filozofia și dreptul la Pecs și Pesta. După aceea, merge la Viena pentru a studia gramatica și ortografia. A absolvit, de asemenea, un curs de șase luni pentru directorii de școală, în conformitate cu metoda avansată a pedagogului german și a reformatorului pedagogic Johann Felbinger. Fiind din Sombor, atât prin origine și naștere, cât și prin activitatea desfășurată în timpul vieții, a fost foarte atașat de orașul natal. A lăsat o urmă adâncă în istoria învățământului și literaturii a timpului său. Pe lângă

Dositej Obradović și Vuk Karadžić a fost purtătorul spiritului european al sârbilor de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. A murit la Sombor în 1826, unde a fost înmormântat.

Prin edictul emis de Maria Terezia, Avram Mrazović a fost numit supraveghetor suprem al tuturor școlilor ortodoxe din districtul Pecs, căruia i-au aparținut și școlile din Bačka și Baranja. Este vorba despre fiul unui preot ortodox din Sombor, care s-a dovedit a fi un reformator neobosit al învățământului, autor de manuale de gramatică, retorică și traducător al unei reviste pentru tineri. În calitate de supraveghetor școlar, Mrazović a vizitat toate localitățile din districtul său, a încheiat contracte cu municipalitățile locale cu privire la înființarea școlilor naționale sârbe, dotarea cu rechizitele necesare și asigurarea surselor materiale pentru învățători. Datorită eforturilor pe care le-a depus, până la sfârșitul secolului (1791) au fost deschise școli în 74 de localități. Pentru angajamentul său pedagogic, a primit medalia de aur de la cei trei domnitori austrieci (Iosif al II-lea, Leopold I și Franz I) și a primit titlu nobiliar ereditar cu stemă.

Administrație supremă asupra celorlalte școli sârbești au primit Stefan Vujanovski pentru Srem și Gligorije Obradović pentru Banat.

Conform legii școlare de guvernământ pentru Ungaria și țările aparținătoare acesteia (RATION EDUCATIONIS PUBLICAE, Buda 1806), comunele au fost obligate să reconstruiască școlile existente sau să construiască noi clădiri școlare din material de construcție dur.

După Războiul austro-francez din 1810, reforma învățământului a fost intensificată: Uroš Nestorović a venit la funcția de primul supraveghetor al tuturor școlilor ortodoxe. Atunci a fost înființat și Liceul Sârb din Novi Sad.

În anul 1857, autoritățile Voivodinei l-au numit pe dr Đorđe Natošević director suprem al tuturor școlilor sârbești. Fiind de profesie medic, și după orientare pedagog, a fost perseverent și întreprinzător. Deseori s-a plâns că localitățile rurale și urbane cheltuiesc bani pentru "lucruri secundare" și nu pentru școli, cărți, educația copiilor și instruirea oamenilor, luptând pentru asigurarea acestora în regiunea în care a activat.

După formarea Monarhiei dualiste austro-ungare (din 1867), legislația școlară s-a bazat pe următoarele principii:

- biserica să fie separată de stat,
- știința și predarea sunt libere,
- școlarizarea este obligatorie pentru elevii cu vârsta cuprinsă între 6 și 14 ani,
- statul trebuie să asigure ca predarea în școli să o efectueze învățători instruiți, care au absolvit școlile cu patru ani.

În 1872 Đorđe Natošević a pregătit REGULAMENTUL PENTRU ȘCOLILE NAȚIONALE SÂRBEȘTI. În același an a început să funcționeze Școala de Stat pentru Învățătoare din Subotica. În același oraș, prima instituție preșcolară a fost înființată în 1843, iar instruirea și educația preșcolară continuă a existat încă din 1872.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea au fost deschise și școli profesionale: - școala inferioară de meserii și comerț din Novi Sad (1881), Academia de Comerț cu Sombor (1885), Zrenianin (1895) și Subotica (1906).

Învățătorii au fost instruiți la "cursuri de învățători" pe care timp de 33 de ani (1778-1811) le-a organizat la Sombor Avram Mrazović. În acest oraș, a inițiat *Norma*, prima instituție pentru instruirea învățătorilor din Voivodina. Cursurile inițiale de trei luni au fost înlocuite cu cursuri cu durată de doi ani.

În 1812, a deschis prima școală de învățători - *Preparandia* din Sentandreja, care patru ani mai târziu a fost mutată la Sombor, unde cu schimbările efectuate în dezvoltarea și organizarea sa, durează până în prezent - ca Facultate de Învățători.

După Primul Război Mondial, *Legea sârbă privind școlile elementare și medii* a fost aplicată în Voivodina, iar fostele școli comunale și teologice au fost trecute în proprietate de stat.

Pe lângă limba sârbă, predarea a fost realizată în limbile minorităților, cu învățarea obligatorie a limbii statului. Nu au fost deschise școli separate pentru comunitățile minoritare, ci doar secții în limbile minorităților, care trebuiau să aibă 30 de elevi.

În perioada interbelică învățământul în Voivodina nu a făcut prea multe progrese. Noua lege privind școlile, care a fost adoptată în 1929, proclamă școala elementară ca fiind gratuită și obligatorie, dar acest lucru nu a fost realizat pe deplin.

Pe lângă liceele reale cu opt clase și școlile profesionale, încă existau școli civice cu trei profiluri - agricol,

comercial și meșteșugăresc-industrial.

După al Doilea Război Mondial a fost extinsă rețeaua școlilor medii. Apartenenții minorităților au avut ocazia să se școlarizeze în limba maternă în școlile elementare cu limba de predare maghiară, slovacă, română, ruteană și ceahă. Liceele, școlile de învățători și școlile pentru educatori au instruit elevii atât în limba sârbă, cât și în limbile maghiară, slovacă, română, ruteană și croată (desființată la sfârșitul anilor cincizeci).

UNIVERSITATEA, OAMENII DE ȘTIINȚĂ ȘI INVENTATORII

Universitatea de la Pesta a avut o mare importanță în formarea intelectualilor sârbi din Voivodina. Istoria sa începe cu anul 1635 în orașul Nagyszombat (azi Trnava în Slovacia), în care funcționau două facultăți, de artă și teologie. Facultatea de Drept a fost înființată după trei decenii, iar cea de Medicină a fost înființată abia în 1769. A fost mutată la Buda în 1777, și apoi la Pesta, în 1784. Atunci din Facultatea de Drept se dezvoltă întreaga universitate, numită Universitatea Regală din Pesta (Budapesti Tudományegyetem). Prelegerile au fost în limba latină, până în 1844, când limba maghiară a fost introdusă ca limbă oficială în Ungaria. Femeile au putut să se înscrie abia din anul 1895.

Universitatea din Pesta a fost focarul în care se școlariza un număr mare de studenți din aproape toate părțile din Voivodina. Aici s-au școlarizat, printre alții Sava Tekelija, Lukijan Mušicki, Georgije Magarašević, Jovan Sterija Popović, Josif Pančić, Đura Jakšić, Jovan Jovanović Zmaj, Laza Kostić, Stevan Sremac, Isidora Sekulić, Veljko Petrović și mulți alții.

Imagine: Sava Tekelija

SAVA POPOVIĆ TEKELIJA (1761-1842), scriitor, politician, filantrop. Provine dintr-o familie nobilă respectabilă. S-a născut la Arad, unde a urmat școala elementară, iar apoi Liceul la Buda și a fost primul sârb care a susținut doctoratul în drept la Pesta. A început să se ocupe de politică, dar a părăsit repede

cariera politică și și-a concentrat întreaga atenție și energie asupra activității filantropice. A colaborat bine cu nobilimea maghiară. A înființat Fundația Tekelianum la Pesta în anul 1838, prin care au trecut 346 de studenți din toate părțile sârbești de la fondarea acesteia până la începutul Primului Război Mondial. A fost un donator al multor instituții sârbe și maghiare. A donat instituției Matica Srpska biblioteca sa, a cumpărat tipografie și lăsându-i mai târziu și toate bunurile sale și banii. A fost ales președintele pe viață al Maticii Srpska. Prin *Memoriile* sale a lăsat o urmă în literatură. A murit în 1842 la Pesta și a fost înmormântat la Arad.

Imagine: Tekeljanum

Una dintre caracteristicile importante ale Universității din Pesta, de la înființarea sa, a fost multinaționalismul. Printre apartenenții diferitelor națiuni exista o colaborare destul de bună, atâta timp cât limba latină a fost limbă de predare și cea din administrație. La începutul secolului al XIX-lea au apărut primele divizări naționale, când a

fost înființată Catedra de Limbă și Literatură Maghiară. La scurt timp apartenenții popoarelor slave, în primul rând sârbii și slovenii au cerut înființarea Catedrei slave. Cererea trimisă în 1824 a fost respinsă, dar a fost acesta încă un pas semnificativ, deoarece vocea intelectualilor sârbi din Pesta a fost din ce în ce mai mult prezentă în domeniul culturii și învățământului.

A fost înființată Universitatea la Cluj și în alte orașe.

Potrivit statisticilor din 1910, în Ungaria existau trei universități, mai multe facultăți separate, 10 academii de drept juridic (școli superioare), 46 de școli superioare de teologie pentru diferite confesiuni, 245 de licee (reale și clasice), 48 de școli economice și comerciale, 43 de școli de artă, 49 de școli pentru învățători (normale), cursurile fiind ținute în diferite limbi.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, datorită reformelor, s-au dezvoltat știința și arta în spațiul Austro-Ungariei, deci și în Voivodina de astăzi.

Tivadar Puskás a inventat în 1877 centrala telefonică, Donát Bánki carburatorul în 1892, iar la începutul secolului trecut Kandó Kálmán a construit prima locomotivă electrică.

TIVADAR PUSKÁS (1844-1893) inginer mecanic, inventator. A fost originar din Transilvania. A studiat la Viena, Londra și America. Era, de asemenea, un sportiv bun – s-a ocupat cu scrima și călăritul. Ca elev harnic, a mărturisit că din dorința de a învăța mai mult, și-a ras părul de pe cap pentru ca să stea acasă și să învețe mai mult. Deoarece familia sa a ajuns într-o situație financiară dificilă, s-a întreținut singur. Când s-a mutat în America, a lucrat cu Edison, care l-a numit mai târziu reprezentant pentru Europa. În anul 1877 a inventat o centrală telefonică pe care a pus-o în funcțiune la Paris și Pesta. El și-a brevetat ideea de distribuție telefonică în 1892, iar în anul următor a inițiat *Telefon Hírmondó* (Distribuirea telefonică a știrilor), care a început să lucreze la Pesta. Drepturile de licență au fost vândute în multe alte țări. Din păcate, a murit în curând de pe urma unui atac de cord la vârsta de 49 de ani.

TELEFON HÍRMONDÓ (știri de difuzare telefonică). (1893-1945). Tivadar Puskás a brevetat această invenție și în 1893 distribuția a început să funcționeze. El a oferit abonaților săi actualități, curiozități și conținuturi instructive. În jurul anului 1900, avea aproximativ 15 000 de abonați. Știrile telefonice au început să fie transmise la ora 9 dimineața și s-a lucrat până seara târziu. Trăsătura deosebită a ideii serviciului telefonic al lui Puskás a fost realizată de ziariștii care au pregătit știrile care se aflau în program în acea zi. Știrile au fost citite la microfoane exact conform programului anunțat în prealabil. Știrile au fost alese în conformitate cu regulile caselor de presă, iar cele mai importante au fost repetate pe parcursul zilei. Pentru a afla ce este în program și la ce oră, abonații au primit buletine cu programul de emisie. În pofida numeroaselor neajunsuri și a obligației de a sta cu căști pe urechi, această formă de informație s-a dovedit a fi mult mai rapidă decât ziarele zilnice. Compania în care au lucrat mai mult de două sute de angajați a câștigat din abonament, iar utilizatorii în schimb au primit aparat telefonic gratuit. Acesta a fost un progres tehnologic deosebit pentru timpul acela și introducerea în transmisiunile prin intermediul radio-ului de mai târziu. Aceeași companie a difuzat primul program radio în Ungaria în 1925. Cu toate acestea, serviciul de telefonie nu a încetat să funcționeze până la al Doilea Război Mondial, când instalațiile au fost aproape complet distruse.

La Universitatea din Budapesta, unde a studiat un număr mare de sârbi și reprezentanți ai altor popoare din acest spațiu, au apărut mai mulți oameni de știință de renume mondial, printre care și:

- János Neumann,
- Leó Szilárd,
- Jenő Wigner.

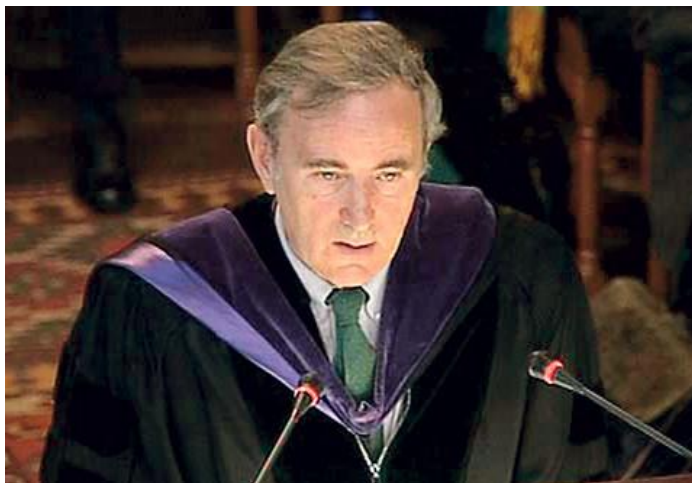
Deși în secolul al XIX-lea episcopul Platon Atanacković a cerut înființarea unei universități sârbe în Ungaria de Sud, prima instituție de învățământ superior din Voivodina a fost înființată abia după război. Facultatea de Drept din Subotica și-a început activitatea în 1920 ca parte integrantă a Universității din Belgrad. Acolo și-au început cariera universitară profesorii Đorđe Tasić, Mihailo Konstantinović, Mijo Mirković etc. În perioada interbelică, cea mai importantă instituție culturală a sârbilor din Voivodina, Matica Srpska, a pendulat între eforturile de a educa masele și încercarea de a se ocupa cu știința și arta în Voivodina.

Dintre școlile superioare, au existat mai multe școli pedagogice, comerciale, administrative și mecanice. Primele facultăți din cadrul Universității din Novi Sad au fost Facultatea de Agricultură și Facultatea de Filozofie, iar ulterior, la începutul anilor șaizeci au fost înființate: Facultatea de Drept, Facultatea de Tehnologie, Facultatea de Medicină, Facultatea de Mecanică și Facultatea de Economie din Subotica.

Astăzi, Universitatea are 14 facultăți și, acolo unde este posibil, predarea se desfășoară și în limbile minorităților. La Facultatea de Filozofie din Novi Sad, există departamente pentru limbile maghiară, slovacă, română și ruteană, la Facultatea de Învățători din Sombor, viitori învățători sunt instruiți în limbile sârbă, maghiară și slovacă, iar la Facultatea de Învățători din Vârșeț, în limba sârbă și română.

Imagine: Platon Atanacković

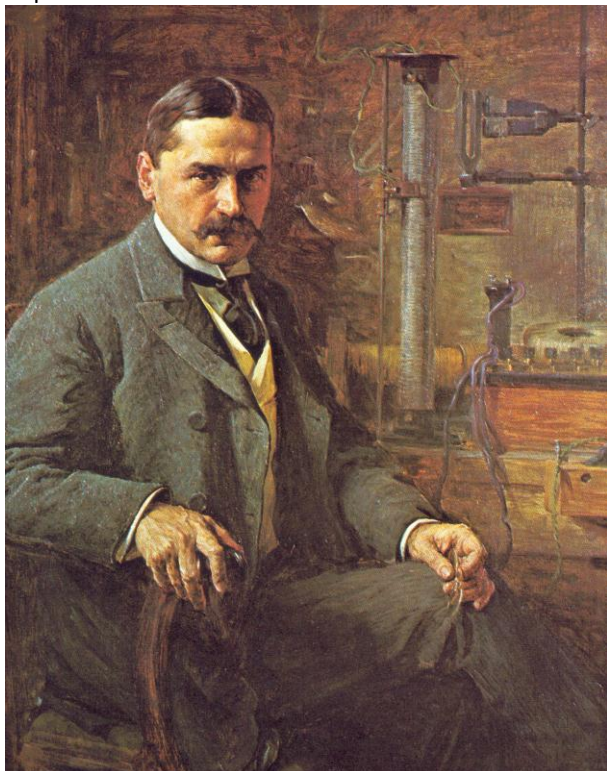

Imagine: Tibor Váradi

TIBOR VARADI (VÁRADY TIBOR 1939) profesor de drept, academician și scriitor. S-a născut în Becicherecul Mare (Zrenianin). A terminat școala elementară și Liceul în orașul său natal, iar Facultatea de Drept la Belgrad (1962). A obținut diploma de magistrul la aceeași facultate și doctoratul la Universitatea Harvard (1970). A lucrat ca avocat în biroul tatălui său din Zrenjanin, iar din 1963 la Facultatea de Drept din Novi Sad. A devenit conferențiar în 1970, profesor extraordinar și profesor titular la aceeași Facultate. A predat și la Universitatea Central Europeană din Budapesta. A ținut peste 200 de cursuri, cel mai des, la universitățile din Austria, Belgia, Republica Cehă, Anglia, Franța, Olanda, Italia, China, Ungaria, Germania, Polonia, Portugalia, Rusia, Singapore, Slovacia, Spania, Statele Unite ale Americii. A fost membru al Curții Permanente Internaționale de Arbitraj de la Haga și reprezintă astăzi Serbia și în instanțele internaționale. A publicat peste 250 de lucrări științifice (dintre care mai mult de 30 de cărți), în limba sârbă, engleză, maghiară, franceză și germană. Lucrările sale au fost traduse în mai multe limbi. Este autorul unui număr mare de manuale și cărți de specialitate din domeniul dreptului. A fost redactorul responsabil al revistei *Új Symposion* și redactor-șef al revistei științifice *Létünk*. S-a ocupat și cu literatura. Recent, a publicat o carte, *Acte și oameni*, pentru care a găsit materialul documentar în biroul de drept al familiei sale, deschis la sfârșitul secolului al XIX-lea la Becicherec. Cartea este un omagiu al destinului umane mici, povestea unor oameni a căror viață a fost o adevărată istorie, pe lângă istoria generală a unui mediu multinațional, unde s-au schimbat des autoritățile, regimurile, limba oficială, orașul, statul...

Printre oamenii de știință și inovatorii de renume mondial din Austria-Ungaria se numără Nikola Tesla și Mihajlo Pupin.

Imagine: Portretul lui Mihajlo Pupin

MIHAJLO PUPIN (1854-1935) este un mare om de știință și inventator mondial. S-a născut în satul bănățean Idvor. Din dorința de a învăța, a părăsit devreme casa părintească. A studiat la Panciova, Praga,

America, la prestigioasa Universitate Cambridge și la Universitatea din Berlin, unde a obținut și titlul de doctor în 1889. După aceasta, s-a mutat la Universitatea Columbia din New York, unde a lucrat ca pedagog și om de știință din 1889 până în 1929. A depus peste treizeci de brevete. Majoritatea invențiilor sale sunt în domeniul electronicii și telecomunicațiilor. Pentru munca sa i-au fost decernate multe recunoștințe. Drumul neobișnuit al vieții sale, de la un cioban bănățean până la un om de știință de renume mondial, Pupin l-a descris cel mai bine în lucrarea sa autobiografică *De la la pășune la om de știință*, pentru care a câștigat Premiul Pulitzer pentru literatură în anul 1924. Această lucrare a fost tradusă în mai multe limbi. Indiferent de faptul că a atins culme mondiale, întreaga viață a rămas emoțional legat de Idvor, satul său natal, după cum mărturisesc și numeroasele sale donații. A murit în 1935 la New York și a fost înmormântat la Bronx.

Imagine: Mileva Marić Einstein

MILEVA MARIĆ EINSTEIN (1875-1948) a fost savantă de renume, soția lui Albert Einstein. S-a născut la Titel, școlarizarea și-a făcut-o la Ruma, Novi Sad și Zagreb. A fost a cincea femeie care a absolvit ingineria electrică din Zürich. Soțul ei, Albert Einstein, a câștigat Premiul Nobel în 1922 pentru teoria generală a relativității (1913-1916). Mileva l-a sprijinit în această lucrare și l-a ajutat. Mulți consideră că ea a avut o contribuție covârșitoare la crearea teoriei soțului său. Cu toate acestea, căsătoria lor nu s-a menținut și după divorț, în 1918 Mileva a continuat să locuiască la Zürich, împreună cu cei doi fii ai lor. Albert Einstein a acordat Milevei suma obținută cu Premiul Nobel (121 572 coroane suedeze). Fără îndoială, s-a simțit datornicul ei pentru că știa cât de mult a contribuit la teoria lui. A murit la Zürich în 1948. Cu numele ei în anul 1993 la Novi Sad a fost numită o stradă, iar mai târziu o școală medie.

BARTOLOME GODRA (1832-1874) a fost etnograf și doctor. S-a născut la Lalić. A absolvit studiile de medicină la Viena, după care a lucrat ca medic principal la un spital militar din Sremska Mitrovica. A fost și

doctor al Regimentului grăniceresc nr. 9 de Infanterie din Petrovaradin. A dedicat mult timp botanicii. Este autorul părții istorice, topografice și etnografice despre Petrovaradin și al monografiei botanice a Sremului, scrisă în trei limbi, în latină, germană și sârbă. A murit la Ruma în 1874

Din lumea pionierilor aviației mondiale fac parte Traian Vuia din Banat, care a zburat la Paris în 1906 cu un avion al cărui motor l-a proiectat singur și Aurel Vlaicu, care a organizat un aero-miting la Vârșeț în anul 1912.

Imagine: Ivan Sarić

IVAN SARIĆ (1876-1966), constructor de avioane și pilot. S-a născut la Subotica, unde a terminat școala elementară și liceul. A lucrat în contabilitatea administrației orașului. În tinerețe, s-a ocupat de ciclism. În presa din Subotica au fost în anul 1897 înregistrate succesele continue pe care le-a realizat în ciclism. În 1900 a devenit campion al Ungariei și a participat la Campionatele Mondiale de la Paris, iar în anul următor a devenit și triplu campion la curse de motociclete. În 1910, a construit un avion. A asamblat în el un motor cu trei cilindri Delfos de 24 de cai putere. Pe pista orașului în vara anului 1910 a efectuat încercări de zbor. La șapte ani după frații Wright, a reușit să zboare cu avionul. Satisfăcut de rezultatele obținute, a organizat un zbor public, la care au participat aproximativ 7000 de vizitatori. A zburat aproximativ 3 km la înălțimea de 30 de metri. La începutul anului 1911, a perfecționat construcția avionului pe care l-a numit *Sarić 2*. Dificultățile cu care s-a confruntat cu prilejul construirii avionului sunt descrise în romanul *Vučidol zburător* al lui Géza Csata, Emil Hamvas și Arthur Munk. A murit la Subotica în

1966. Liceul tehnic din Subotica îi poartă numele.

Milan T. Jovanović a fost creatorul primului brevet care a apărut în această regiune. A fost cazangiu și inventator. și-a înregistrat brevetul ca *dispozitiv de frigere a rachiului* în 1909 la Oficiul Austro-Ungar de Brevete.

Nikola Bizunuc (1823-1906) a fost inventator, designer al unei mașini de tuns. S-a născut într-o familie săracă din Neradin. După ce s-a școlarizat în localitatea natală, merge la Irig pentru a preda meșteșugurile bărbierilor. La mijlocul secolului al XIX-lea, din Irig s-a dus în Europa. În curând, frizerii din Europa au fost inundați de mașini de tuns. La Londra, a găsit finanțatori pentru invenția sa, astfel că imediat au apărut câteva fabrici de producție. Și-a luat pseudonimul John Smith pentru a se descurca mai ușor în lumea afacerilor. Când a murit, averea sa a fost estimată la 22 de milioane de lire sterline.

Gaja Alaga (1924-1988), fizician nuclear, născut în Miletic (Svetozar Miletic). Școala generală o frecventează în Miletic, liceul la Sombor, studiile le începe la Facultatea de Tehnică din Budapesta, le continuă la Zagreb la Facultatea de Tehnică și la Facultatea de Matematică, unde își susține licența în anul 1950. Teza de doctorat o susține în anul 1955. Cercetând structura nucleului atomic, împreună cu Adler, Bor și Motelson, a descoperit regulile de selecție K și regulile intensității pentru trecerile beta și gama în nucleele deformate, pentru care utimii doi au primit în anul 1975 Premiul Nobel. Independent, a găsit în aceleași nuclee noi tipuri de reguli asimptomice, care se numesc Regulile lui Alaga. A stabilit un tip nou de nuclee atomice, numite *Modelul lui Alaga*. A fost pionierul fizicii teoretice referitoare la nucleele atomice și învățător al numeroaselor generații de fizicieni teoretici. A murit la Zagreb în anul 1988.

IDENTITATEA CULTURALĂ A COMUNITĂȚILOR ETNICE DIN VOIVODINA

SÂRBII ÎN VOIVODINA

Sârbii au venit în Voivodina și prin migrații organizate dar și sporadice și în pofida faptului că există diferență clară între aceste două feluri de migrații, ambele au ceva comun și anume faptul că partea mare a sârbilor din Voivodina provin de pe teritoriile aflate la sud de Sava și Dunăre, iar numai o mică parte din regiunile de vest și o parte mult mai mică din cele de Nord.

La sfârșitul secolului al XX-lea, un număr considerabil de sârbi din zonele afectate de război din fosta S.F.R.I. au venit în Voivodina. Din numărul total de persoane afectate de război din Serbia – În Voivodina s-au stabilit 259-719, sau 42% din oameni, iar cea mai mare parte este de naționalitate sârbă.

OBICEIURILE SÂRBILOR DIN VOIVODINA

Costume – costumul tradițional ale bărbaților sârbi din Voivodina este format din: cămașă, pantaloni largi, palton, bluză, fustă, cioareci, cojoc, cioareci de piele, diferite tipuri de vestă, pălărie, căciulă, cizme, opinci, papuci; La femei îmbrăcămintea constă din: cămașă, vestă, poale, jupă, fustă diferite tipuri de vestă, pelerina, maramă, broboadă, pantofi, saboți și șosete (pentru femei)

Portul sârbilor din Voivodina s-a distins prin gust, simplitate și noblețe. Broderiile erau adesea lucrate în argint și aur, iar la costume populare se puteau găsi salbe din galbeni mici, nasturi de argint și aur.

Una dintre cele mai frumoase piese de costum a fost pălăria ornamentată cu aur și broboada. O purtau miresele și femeile care erau în căsnicie mai puțin de un an. Ea a fost pregătite de casele mirelui. A fost confecționată două-trei luni.

Imagine: Costum sârbesc din Bačka în secolul al XIX-lea

Când vorbim despre obiceiurile sârbilor din Voivodina, un loc aparte îl ocupă ciclul sărbătorilor de iarnă, care începe prin lăsatul secului de Crăciun (27 noiembrie), și se termină cu sărbătoarea Bobotezei.

Lăsatul secului de Crăciun a fost considerată o mare sărbătoare în trecut, dar astăzi și-a pierdut elemente semnificative de ritualuri magice care au fost legate de acea zi. Crăciunul a fost precedat de Ziua Mamei (cu două săptămâni înainte de Crăciun) și Ziua Tatălui (o săptămână înainte de Crăciun), atunci când copiii i-au legat pe părinții și membrii de familie mai în vârstă, iar în unele sate chiar și astăzi copiii merg pe stradă și felicită bărbaților sau femeilor sărbătorile, cerând cadourilor. Sărbătoarea Ziua mamei nu a fost cunoscută în partea centrală și de sud a Banatului.

Însuși Crăciunul este și pe mai departe considerat de oameni cea mai mare sărbătoare a anului. Până în prezent, la mulți dintre sârbii din Voivodina, Crăciunul este sărbătorit cu toate elementele esențiale: Ajunul Crăciunului,

aprindearea focurilor pe stradă, aducerea paielor în casă, a stejarului de Crăciun de către colindători, frământarea rituală a pâinii, a pâinii de Crăciun, numită „česnica”, grâul de Crăciun, călăritul cailor sau cum se spune în popor *alergarea Crăciunului*, care apare cu altă denumire în nordul regiunii Bačka. Prânzul de Crăciun subînțelege, de asemenea, rugăciune, aprinderea lumânărilor, a lămpi. S-a rupt colacul. Copiii s-au bucurat în mod deosebit de așa-numita "česnica" - colac sau pâine rotundă, în care s-a pus înainte de coacere o monedă - se credea că persoana care găsește moneda în bucata lui de pâine va fi deosebit de norocoasă în anul următor.

La Micul Crăciun sau de Anul Nou multe dintre aceste elemente se repetă, cum ar fi tăierea colacului de Crăciun, arderea stejarului de Crăciun, aprinderea focului, ocolirea vitelor, dar apar și ritualuri noi cum ar fi prepararea prăjiturilor de Sfântul Vasile, treieratul paielor de Crăciun, practicat în satele din Sremul de nord-est. Și astăzi în Banatul de sud oamenii mascați merg pe la case în această perioadă, iar în Srem fac aceasta așa-numiții "vertepaši".

Cu Sărbătoarea lăsatului seului se încheie perioada sărbătorilor de iarnă, dar și „a zilelor nebotezate” iar prin sfințirea apei de Ziua Crucii, precum și prin proprietatea protectoare a apei sfințite la Bobotează se încheie perioada lungă a sărbătorilor de iarnă. În Sâmbătă lui Lazăr gospodina s-a sculat după miezul nopții a bătut într-o tavă pentru a alunga șerpii și obligatoriu a măturat curtea și a aprins gunoiul. În unele sate din Voivodina, femeile mai în vârstă fac aceasta și astăzi. În Bačka și Banat, în ajunul Sâmbetei lui Lazăr și astăzi aprind focul la stradă.

A doua cea mai mare sărbătoare a anului, care este și în prezent sărbătorită festiv în Voivodina este *Paștele*. În trecut multe obiceiuri au fost practicate în timpul Marii Săptămâni și în zilele de după Paște. Ouăle de Paște sunt vopsite la Vinerea Mare. Chiar și astăzi, unele familii păstrează primul ou vopsit, așa-zisul "paznic", care ar trebui să protejeze casa de orice rău, iar în unele sate primul ou vopsit se dă vitelor sau păsărilor pentru sporirea fertilității. Chiar și astăzi, persistă obiceiul udatului în a doua zi a Paștelui. În Lunea Paștelui băieții le udă pe fete, iar în a treia zi de Paște, fetele îi udă pe băieți (Bačka). În multe sate din Banat, tinerii se udă la Sf. Gheorghe. A doua zi de Paște sau de Paștele mici luni se merge la cimitir și atunci, pe lângă mâncare, obligatoriu se duce și apă care se toarnă pe mormânt.

În multe sate din Banat, luni după Paștele mici, la așa numita Lunea Morților, se stabilesc așa numitele înfrățiri sau, cum se numesc în aceste regiuni "komačenje", "kujkanje" sau "pobranje", și în acest caz un rol important îl are apa, o ghirlandă de flori și ouăle de Paște.

De sărbătoarea de primăvară Sf. Gheorghe există multe obiceiuri legate de bovine, mai ales de oi (Banat)..În practica rituală de Sf. Gheorghe un rol aparte îl au apa și plantele, respectiv ierburile. Rolul ierburilor, plantelor și florilor a fost legat de alte obiceiuri de primăvară și vara, chiar și de sărbătorile de toamnă, cum ar fi Înălțarea Domnului, Rusaliile, Sânzienele, Sf. Petru, Vidovdan, Sf. Ilie, precum și alte sărbători, în care ierburile și plante aromatice, grâul și florile au jucat un rol semnificativ, toate pentru protecția animalelor și a sănătății oamenilor, precum și pentru stimularea fertilității.

Cu nimic mai puțin interesante nu sunt nici obiceiurile sărbilor legate de naștere sau nuntă.

Unele obiceiuri legate de nașterea unui copil sunt păstrate și astăzi. Mama și bunica copilului iau încă multe măsuri pentru a proteja femeile gravide și nou-născutul. Pentru ca copilul să nu fie deochiat în jurul mâinii i se pune un fir de culoare roșie sau se îndoie o parte din îmbrăcăminte. Nașterea unui copil este sărbătorită prin așa-numita „povojnica”, dar multe familii din Voivodina încă prepară o prăjitură specială, numită „postupaonica” atunci când copilul începe să meargă singur.

La ceremonia de nuntă din Voivodina, sunt păstrate multe elemente arhaice, mai ales în rândul familiilor bogate, care pregătesc o nuntă mare Se ține *tocmeala sau peșitul*. La nuntă se invită cu plosca împodobită, încă se mai ține seara junilor și a fetelor, mersul la prietenii mirelui numit "krtana" (Bačka, Srem), "govordžija" (Banat) sau "čorbara" (Bačka de nord), în casa miresei se păzește mireasa "să nu fugă". Prietenii mirelui și astăzi fură cocoșul din casa miresei și mătură în fața miresei pentru a o proteja de deochi (Srem). Nuntașii sunt împodobiți cu rozmarin, li se oferă dulciuri și țuică.

Soacra îl unge pe mire și mireasă cu miere de albine sau cu zahăr și i se dă miresei un băiat pe genunchi pentru a naște băiat.

În multe localități s-a păstrat obiceiul ca junele să tragă cu pușca în măr, iar mireasa să arunce mărul peste umăr. În nordul Bačkăi mirele sparge în casa miresei trei farfurii cu piciorul pe masă pentru a se proteja pe sine și pe mireasă.

Țuica fiartă s-a servit în zorile zilei nașul ca martor al cununiei, joacă un rol important și în viață și, de aici la sârbi există zicătoarea *Nașul nu este nasture sau Dumnezeu și după aceea nașul sau Dumnezeu în cer, iar nașul pe Pământ*. El a fost invitat la cununie de trei ori și s-a mers la casa lui sau a fost așteptat la jumătatea drumului, cu muzica. În Bačka și Banat la nuntă s-a venit cu cântăreții și cu omul nașului, de obicei un om mai tânăr, mai glumeț care a îndeplinit poruncile nașului.

Nașul a adus cel mai mare cadou. Cele mai fericite de nuntă au fost surorile, verișoarele și mătușile mirelui, care au cântat și chiuit. Frații lui sunt cumnați, dar numai unul dintre ei, care era necăsătorit purta prosoape încrucișate în jurul său. Cândva el a cumpărat cununa de mireasă și vălul pe cap, mănușile, buchetul și pantofii de mireasă. La nunta erau cântăreții în cimpoaie, mai târziu cei ce cântau la tamburițe și acordeon. Obiceiul a fost ca să se prezinte piese de teatru scurte, schițe umoristice și glume pe seama tinerilor căsătoriți, în special din cauza primei nopți de căsnicie. Deseori mireasa a fost trecută în brațe peste prag.

Unele dintre evenimente populare cele mai importante ale poporului sârb din Voivodina sunt: *Întâlnire sârbilor din Krajina* la Bač, *Șezătorile de la Karađorđevo* în Žitiște, *Poporului nostru și urmașilor* la Bačka Topola, *Harnicile mâini bănățene* la Zrenjanin, *Măinile de aur ale Sremului* la Ruma, *Flori de Sânziene* la Sivac, *Etno-seară*, la Sivac, *Zilele colonizării* la Prigrevica, *PČESA* la Čenej, în aproape de Novi Sad....

Sârbii sunt populația cea mai numeroasă în Voivodina și reprezintă majoritatea absolută în treizeci și unu de comune și în orașul Novi Sad. În comunele Vrbas și Bač, sârbii au o majoritate relativă. Conform recensământului populației din 1921, în Voivodina erau aproximativ 545.000 de sârbi sau 35% din populația totală. Conform recensământului din 1948, erau 812.783 de sârbi sau jumătate din locuitorii Voivodinei. Conform ultimului recensământ, sârbii reprezintă două treimi din populația Voivodinei. La creșterea numărului populației sârbe din Voivodina au contribuit reforma agrară și colonizarea, venirea refugiaților și a persoanelor strămutate în timpul războaielor din anii nouăzeci și imigrația economică.

MAGHIARII ÎN VOIVODINA

În secolul al IX-lea, sub conducerea cneazului Arpád, maghiarii s-au stabilit în Câmpia Panonică. În secolul al XII-lea, au cucerit întreg teritoriul Voivodinei de azi. În Evul Mediu, cea mai mare parte a Voivodinei era constant sub stăpânirea Ungariei. În Evul Mediu, populația Ungariei a fost mixtă.

O mare parte din istoria maghiarilor s-a desfășurat sub conducerea dinastiei austriece Habsburg, după care a fost numit întregul Imperiului Habsburgic (mai târziu Austro-Ungaria). În acest Imperiu, maghiarii nu au fost fericiți, pentru că nu și-au putut exercita drepturile naționale. Când aceste dorințe s-au transformat într-o luptă națională pentru libertate, în 1848, maghiarii au ridicat un drapel cu trei culori dispuse orizontal. Culoarea roșie a simbolizat puterea, cea albă loialitatea, iar cea verde speranța. Această speranță în puterea și loialitate față de patrie a devenit de atunci un simbol al libertății maghiare, iar astăzi acesta este drapelul maghiar.

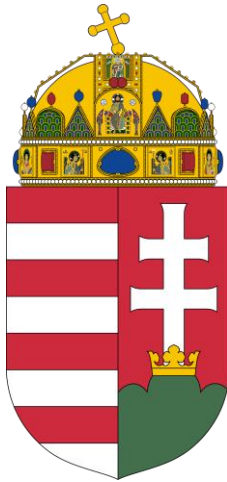

Drapelul maghiar

Stema maghiară este împărțit în două câmpuri, din care partea stângă în dungi reprezintă stema regiilor

maghiari din familia Arpád, iar pe partea dreaptă este crucea pe care, potrivit legendei, Papa a dăruit-o regelui maghiar Ștefan (István). Este deosebit de interesantă coroana de pe vârful stemei. Este coroana aceluiși rege Ștefan, primul rege maghiar, dar cu o cruce strâmbă.

Stema maghiară

MOMENTE DIN TRECUT

Legende și povestirile maghiare sunt celebre în Europa. De câte ori am auzit cuvintele - peste șapte mări și șapte țări - care provin din tradiția maghiară ca urmare a unor locuri îndepărtate, de unde ungurii au venit mult timp în urmă în Europa. Numărul șapte este o parte integrantă a basmelor maghiare (zmeul cu șapte capete, peste șapte dealuri etc.). Povestirile maghiare sunt pline de zâne și pitici. Ei credeau că poporul nomad dispărut, hunii, erau poporul lor fratern și că toți maghiarii și călăreții maghiari au părăsit țara și au mers în cer. Astăzi pe cer în urma lor nu mai este decât praful... O legendă spune - Peste șapte munți și peste cele șapte mări, trăiau doi frați, Hunor și Magor. După moartea tatălui lor, ei au decis să pornească la vânătoare după cerbul magic (Csodaszarvas), care aduce fericire și prosperitate. Ei au adunat o sută dintre cei mai buni vânători, cu cei mai rezezi cai, și au pornit în căutarea cerbului. Dimineața au zărit un cerb de o frumusețe magică și s-au repezit în urma lui pe cai, dar până noaptea i-au pierdut urma. În dimineața următoare, cerbul a apărut din nou și din nou l-au vânat toată ziua. După mai multe zile, deja departe de casele lor, au pus tabăra lângă pădure, pentru a petrece noaptea. Când s-a făcut întuneric, din pădure s-a auzit un cântec frumos al zânelor pădurii. Vânătorii s-au apropiat pe furiș și fiecare a prins câte o zână, iar Magor și Hunor au prins două prințese, fiicele regelui Dul. Le-au luat de soțiile lor și ele le-au născut mulți copii. Din urmașii lui Hunor, a apărut hunii, iar din ai lui Magor - maghiarii. Când erau deja atât de mulți încât țara lor era prea mică, ei au decis că Hunor și poporul său ar trebui să meargă spre est, iar Magor spre vest. Apoi au luat sabia sfântă a lui Dumnezeu și au pus-o în mâinile unui străin care trecea pe acolo și i-au spus „rotește această sabie de șapte ori deasupra capului și arunc-o cât poți de departe, să ne arate drumul pe care trebuie să pornim.” Atunci străinul a aruncat sabia, care a fost luată de un vânt puternic și dusă departe spre vest. Atunci toți au mers în căutarea sabiei fiind conduși de doi frați curajoși, Atila și Buda. Au mers timp îndelungat și au ajuns în Câmpia Panonică fertilă, între Dunăre și Tisa. Acolo au găsit sabia lui Dumnezeu înfiptă în pământ. Atila a luat-o în mână și a lovit de trei ori în pământ, în toate cele patru părți ale lumii și a spus: "De acum înainte, aceasta este patria noastră!"

MOMENTE DIN TRADIȚIE

Muzică populară maghiară este cunoscută în întreaga lume, în special așa-numita muzica țigănească maghiară, dar și *Czardas*, dans popular maghiar.

Și bucătăria maghiară este cunoscută în toată lumea - gulaș, tocană, perișoare, ciorba de pește, carne la grătar cu multă ceapă, tocană cu ardei roșu dulce și iute.

LIMBA MAGHIARĂ

Maghiarii împreună cu finlandezii, estonienii și alte câteva popoare, aparțin grupului de limbi ungro-finice. Este interesant la ce distanță sunt ungurii în raport cu teritoriul finlandezilor, dar sunt apropiați după limbile pe care le

vorbesc.

Iată câteva cuvinte în limba maghiară:

- Bună! - Szervusz! - pronunțare fonetică (servus)
- Bună ziua! - Jó napot! - (io napot)
- Numele meu este.. - Az én nevem... - (az en nevem...)
- Ce faci? - Hogy van? - (hogy van?)

OBICEIURILE MAGHIARILOR DIN VOIVODINA

Costumul popular

Costumul tradițional bărbătesc al maghiarilor din Voivodina este:

- cămașa, vesta cu nasturi de argint, cojocul, pelerina, căciula, o pălărie neagră împodobită cu floare sau bandă, pantofi, opinci, cizme;

iar cel femeiesc:

- trei jupe, după căsătorie la costum se adaugă în fiecare an câte una, până se ajunge la șapte, apoi fusta, bluza brodate în broderie plină cu găurele pe guler și mâneci, șorț brodat în alb bogat cu dantelă bogată, șosete

tricotate, pantofi de lac, pantofi de casă colorați, cizme negre și roșii.

Port maghiar din Bačka din secolul al XIX-lea

Sărbătorile

Crăciunul – Obiceiurile încep încă de pe 13 decembrie și durează până la ultima misă la miezul nopții, din biserica locală, pe 24 decembrie. Sărbătorilor de Crăciun precede un post și colindatul de dinainte de Crăciun. Pe masă se pune o față de masă nouă, nefolosită până atunci, apoi se pune pâinea întreagă sau colacul, iar sub masă se aruncă semințe, fân (pentru ca să fie rodul bogat, și animalele domestice sănătoase), uneori se pun unelte ca și cu ele să aibă noroc. Se servesc: nuci, mere, miere, usturoi, fasole, mazăre, mâncare cu mac. Se mănâncă într-o anumită ordine. Toți oamenii trebuie să guste din toate. Prima zi de Crăciun, 25 decembrie pentru maghiari este ziua familiei.

Paște - Sărbătoarea începe prin Duminica Floriilor (Virágvasárnap) o săptămână înainte de Paște, ziua este sărbătorită în memoria intrării lui Isus în Ierusalim. Salcia este dusă la biserică să se sfințească și apoi din diverse credințe este pusă pe poartă și pe ușa grajdului. Săptămâna mare durează de la Duminica Floriilor până la Paște. Este importantă Joia verde, când se mănâncă ceva verde (de obicei, spanac), Vinerea Mare - vineri nu se mănâncă

carne, nu se coace pâine (pentru că, potrivit credinței populare acea pâine s-ar fi transformat în piatră), se vopsește ouă, de obicei în roșu. Pe masa de Paște, duminică se servește șunca tradițională, ou fiert, prăjituri și vin. Luni, băieții tineri se duc să le „ude” pe fete, acesta fiind un obicei tradițional.

ALTE SĂRBĂTORI IMPORTANTE ALE MAGHIARILOR DIN VOIVODINA

Aniversarea Revoluției de la 1848 (15 martie), Sfântul Ștefan (20 august), Aniversarea revoluției din 1956 (23 octombrie), Toți Sfinții (1 noiembrie), Ziua Morților (2 noiembrie), Ziua Sfântului Marton (11 noiembrie), Sfântul Miklos -Mikulas (6 decembrie), Sfânta Lucia (13 decembrie).

OBICEIURILE DE NUNTĂ

Nunțile maghiarilor din Voivodina sunt foarte vesele și dinamice. La nunțile maghiare, este importantă zestrea care a fost pregătită timp îndelungat. Cei care cheamă nuntașii sunt împodobiți cu un prosop și poartă băț ornamentat și salută oaspeții la nuntă. Fetele dau nuntașilor rozmarin. La nunți se joacă dansul *csardas*. Este cunoscut și dansul cu mireasa, care este un dans pretențios, cu multe sucituri și sărituri. În timpul dansării cu mireasa, nașul ține o sită în mână și o învârte, iar oaspeții se apropie și aruncă bani, și, prin aceasta „cumpără” mireasa la dans, pe care îl întrerupe mirele, care intră și răpește mireasa. După aceea, de obicei spre miezul nopții, mireasa își dezbracă haina de mireasă și se îmbracă în rochie roșie, pune șorț alb și îmbracă papuci. Această schimbare a hainelor simbolizează modificarea stării miresei. Haina de mireasă prin culoarea ei semnifică puritatea și inocența, iar după miezul nopții, o nouă zi în care nu mai este tânără fată, ci o femeie căsătorită și de aceea îmbracă rochia a cărei culoare simbolizează fertilitatea.

Unele dintre cele mai importante etno-manifestații ale populației maghiare sunt: Gyöngyös Bokréta, Durindó, Festivalul Comunal de Folclor din Becej, Zilele Culturii Maghiare din Kanjiža și Senta, Táncház, manifestație la Čoka, Sărbătorile de Paște din Saján lângă Kikinda, Bucs - ruga satului la Mužlja, lângă Zrenjanin...

DATE DEMOGRAFICE

Conform ultimului recensământ al populației (2011), în Voivodina trăiesc 251,136 de maghiari, ceea ce reprezintă 13% din totalul populației. Maghiarii reprezintă cea mai mare comunitate națională de pe teritoriul Provinciei. Comparativ cu datele de la recensământul din 2002, când numărul de aparținători ai comunității naționale a fost 290.207, se ajunge la concluzia că numărul lor a scăzut cu 39,071, adică 13,46%. Populația maghiară este concentrată mai ales în nordul Provinciei. În Bačka trăiesc 141.688 de maghiari, în Banat 105.659 și în Srem 3.789.

SLOVACII DIN VOIVODINA

Populația slovacă pe teritoriul Voivodinei a început să se stabilească la mijlocul secolului al XVIII-lea din „Țara de Sus, așa cum au numit ei înșiși Slovacia de astăzi, care la acel moment a aparținut Monarhiei. Ei au sosit pe teritoriul Voivodinei în al treilea val de migrații, care a durat continuu din 1690 pe întreg teritoriul fostei Ungarii. Slovacia a venit la chemarea feudalilor maghiari, ca forță de muncă pe feude, iar apoi s-au stabilit pe domeniile camerale și în Granița Militară.

DRAPELUL SLOVACILOR ȘI STEMĂ

Drapelul slovac, deși este similar cu multe alte drapele ale popoarelor slave (și conține culorile alb, albastru și roșu), este deosebit de interesant, din cauza stemei interesante. Aceasta se distinge printr-o cruce dublă de argint, ridicată pe vârful de mijloc al celor trei vârfuli albastru închise, într-un scut roșu. Ea amintește de povestea că iluministii slavi, frații Chiril și Metodi, care au răspândit creștinismul printre slavi mergând mai întâi chiar pe teritoriul Slovaciei de astăzi: cele trei vârfuli de munte prezintă trei munți Tatra, Matra și Fatra, culoarea roșie de pe stemă își are originea în Evul Mediu, și este însoțitorul nedespărțit al crucii duble din stemele multor orașe slovace. Acest drapel cu stemă se folosește din 1992 și provine din anul revoluționar 1848, când slovacii s-au

luptat pentru independență împotriva maghiarilor.

Simbolurile slovacilor: drapelul și stema

LIMBA SLOVACĂ

Slovacii sunt una dintre națiunile care aparțin slavilor occidentali. Limba lor este asemănătoare cu alte limbi slave. Iată câteva cuvinte în limba slovacă:

- Salut! Nazdar - pronunțarea fonetică (Nazdar)
- Bună ziua Dobry den - (Dobri geni)
- Mă numesc Ja se volám - (Ja se volam)
- Ce faceți? Ako se máte - (Ako se matie?)

CULTURA POPULARĂ

Despre slovacii din Voivodina adesea se vorbește ca despre un fenomen, care deja de două secole și jumătate rezistă influenței multietnice și se remarcă prin păstrarea tradițiilor și dezvoltarea noilor forme de cultură slovacă. Identitatea slovacilor din Voivodina, cu toate particularitățile și specificul său, derivă din cultura slovacă. Având în vedere procesul lung de căutare, adaptare și cultivare a părților devastate ale fostei Țară de Jos, vorbim despre o comunitate harnică și persistentă, al cărui promotor principal este dorința de a asigura o viață mai bună și bunăstare pentru familie, dar și pentru comunitatea, care, din cauza muncii grele nu uită valorile spre care a tins încă în patria de origine. În noul mediu, slovacii în primul rând primesc obiceiuri noi și se adaptează la noile condiții de viață. Principala sursă de supraviețuire este pământul fertil și în acest context au fost păstrate multe forme arhaice de cultivare a terenurilor agricole, metodele tradiționale de producție alimentară, procesare și stocare, care cu dezvoltarea generală a devenit mai variată și mai nutritivă.

Noul mediu, în conformitate cu împrejurările geografice, climatice și socio-economice, aduce schimbări și în vestimentație. Aceasta înseamnă schimbări în folosirea materialelor, dar și în croială, în special în îmbrăcămintea exterioară.

Creșterea gradului de conștientizare privind apartenența națională se datorează modificărilor în viața socială. Slovacii își intensifică relațiile cu țara-mamă, includ un număr mare de persoane în viața publică și socială. Au fost înființate numeroase asociații care se ocupă cu diferite aspecte ale culturii și care mai târziu devin cei mai importanți purtători ai culturii slovacilor voivodineni.

OBICEIURILE SLOVACILOR

Slovacii au sosit pe teritoriul Voivodinei de astăzi înainte cu mai mult de două secole și au adus cu ei obiceiuri specifice, cultură, rețete tradiționale. Peste 90% dintre coloniști erau evangheliști, astfel încât chiar și astăzi Biserica Evanghelică reprezintă pilonul vieții spirituale și o modalitate de păstrare a identității slovacilor voivodineni. Ritualurile și obiceiurile religioase se bazează pe principiile evanghelismului.

Pe de altă parte, îndepărtarea de țara-mamă, precum și diversitatea națională și religioasă a Voivodinei, duce la o modificare treptată a tradițiilor originale ale slovacilor din Voivodina.

Crăciunul este în primul rând o sărbătoare de familie, astfel încât Ajunul se așteaptă în cercul cel mai restrâns al familiei, iar în ziua următoare, la Crăciun, se vizitează rudele, prietenii și vecinii. În casele slovace, în ajunul

Crăciunului, dis de dimineață încep pregătirile pentru seara de Ajun. În această zi gospodina pregătește mâncarea, dar nu servește la masă, aceasta făcând fiicele ei și alți membri ai familiei. Pe masă în această seară se pot găsi, de asemenea, mâncăruri autentice slovace, cum ar fi ciorba (*kapusnica*), se prăjesc cartofi la cuptor cu cârnați (*krumple na tapši*), iar ca desert se pregătește o prăjitură cu mac (*opekance sa makom*). De pe masă mâncarea nu trebuie luată până dimineața, mai ales nu trebuie înlăturate fărâmiturile, pentru ca în anul următor să fie bunăstare în familie. Resturile de mâncare de la cină gospodarul familiei le dă animalelor domestice pentru prosperitate în anul următor.

La biserica se merge seara, la ora 18, când se ține o misă solemnă. Toți sunt frumos îmbrăcați și solemn, biserica este plină de credincioși, copiii, domnește un sentiment puternic de atmosferă de sărbătoare.

Cei mai bucuroși în timpul sărbătorilor de Crăciun sunt copiii, care împodobesc atunci bradul și primesc de la cei mai apropiați cadouri. Copiii învață poezii ocazionale pe care le recită atunci când vizitează rudele, vecinii și prietenii. Aceasta se numește – *polazovanje*. De obicei, acestea sunt cântece despre păstori sau înțelepți, personaje biblice, care vin să se închine lui Isus Nou-născut. Cu această ocazie, gazdele le dăruiesc copiilor dulciuri, fructe și bani.

Masa de Crăciun este pregătită de toată lumea în conformitate cu posibilitățile fiecăruia, dar toată lumea încearcă să pregătească o masă cât mai festivă și mai bogată. Gospodinele slovace sunt recunoscute prin prăjituri și torturi La Crăciun le prepară în abundență. În special, ies în evidență prăjiturile cu miere (*medovniky*), toartă din foi napolitane (*Bielke oblátky*) și baruri, precum și multe feluri de prăjituri mărunte – fursecuri, piersici, parașute, griliaș cu foi napolitane...

Deși multe s-au schimbat din perioada în care strămoșii slovacilor au pășit pe teritoriul Voivodinei, totuși au reușit încă să păstreze spiritul de unitate, care laolaltă cu obiceiurile, tradițiile și cultura pe care le cultivă în mod aparte iese în evidență în timpul sărbătorilor religioase.

DATE DEMOGRAFICE

Din totalul de 1 931 809 locuitori ai Voivodinei, conform recensământului din 2011, slovaci sunt 50 321 de locuitori, ceea ce reprezintă 2,60% din totalul populației.

Comparativ cu datele din recensământul din 2002, când numărul membrilor comunității naționale slovace a fost de 56 637, se poate conchide că numărul acestora a scăzut cu 6 316 sau cu 11,15%.

Privit pe comune, în care slovacii reprezintă peste 15% din numărul total al populației, cei mai numeroși sunt în Covăcița (42%), Bački Petrovac (65%), și Bač (20%).

RUTENII ÎN VOIVODINA

Primele familii rutene din zona Carpaților, în acea perioadă parte a Ungariei de nord-est, au venit în Bačka în anii '40 ai secolului al XVIII-lea.

Rutenii și-au păstrat identitatea confesiunii lor uniate (greco-catolice). Au existat diferite teorii despre originea rutenilor.

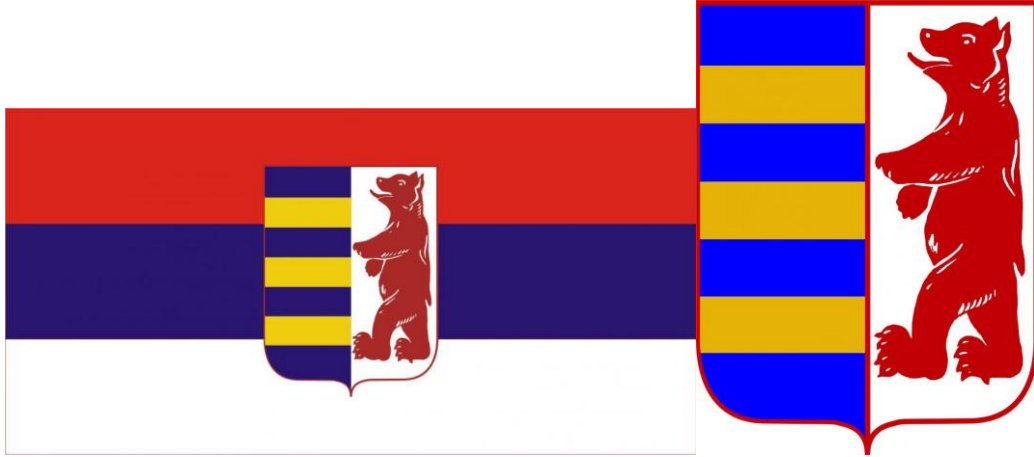
Apartenența națională a rutenilor a fost adesea obiectul controverselor dintre oamenii de știință și politicieni. Autoritățile austro-ungare și habsburgice i-au numit ruteni și au căutat să împiedice legarea și identificarea acestora cu ucrainenii din Imperiul Rus.

DRAPELUL ȘI STEMA RUTENILOR

Drapelul rutenilor în Voivodina (și Serbia), este drapelul tricolor al Republicii Serbia, pe care a fost pusă stema rutenilor voivodineni. În acest fel, a fost creat un semn unic în care a fost exprimată și afilierea geografică și emotivă a rutenilor față de Serbia.

Stema - pe partea dreaptă a stemei este un urs, de culoare roșe în poziție verticală, care privește în partea stângă, heraldică. Potrivit interpretării ursul este simbolul vechi slav care îi leagă pe ruteni de locul lor de baștină din Carpați. Cealaltă jumătate a stemei este împărțită în șapte câmpuri orizontale, pe care se schimbă fâșiile de culoare albastru închis și galben auriu.

Stema descrisă transmite tradiția istorică a rutenilor. Aceasta a devenit în 1920 stema oficială a regiunii autonome a rutenilor subcarpați cu sediul în Użgorod, ca parte a Cehoslovaciei în perioada anilor 1919-1938. Astăzi, această stemă este larg acceptată pentru majoritatea organizațiilor rutene din întreaga lume - în Slovacia, Republica Cehă, Polonia, Ucraina, Ungaria, România, Croația, Serbia, Germania, SUA, Canada și alte țări. Este un semn recunoscut și parte a identității tuturor rutenilor, indiferent de apartenența lor regională.

Drapelul și stema rutenilor

SĂRBĂTOAREA NAȚIONALĂ

Data de 17 ianuarie a fost adoptată ca sărbătoare națională a rutenilor din Voivodina, pentru a comemora aceeași dată din anul 1751, când Franz Joseph de Redl, consilier al împărătesei Maria Terezia și administratorul districtului regal-de stat Sombor din Bačka a semnat primul document oficial - Acordul privind colonizarea a 200 de familii de ruteni pe prediul Veliki Krstur.

MOMENTE DIN TRADIȚIE

Cultura rutenilor este exprimată mai ales prin muzică: prin cunoscutele cântece populare din Lemkov și cântece populare de la poalele Carpaților.

Pe lângă aceasta, rutenii își manifestă tradiția prin mâncăruri naționale, cum ar fi tocană de cartofi, fără carne („на папригаш кромплі”), supă din ara în care a fost fiartă șunca, cu adaos de smântână și ouă („шункова квашна юшка”). Aceste feluri de mâncare, prin modestia lor, astăzi sunt mai mult o amintire ale primelor zile de colonizare.

LIMBA RUTEANĂ

Limba ruteană este principalul element al identității naționale a rutenilor. Cu toate acestea, limba lor este adaptată la modul de pronunțare, în dependență de țările în care trăiesc. De aceea, limba ruteană diferă de celelalte limbi slavice estice, deoarece a primit influențe lingvistice atât de la est, cât și de la vest. Adeseori exprimarea în scris a rutenilor, nu a fost doar în limba ruteană ci și în slavona bisericească, rusă, ucraineană și uneori maghiară. Cele mai vechi scrieri în limba ruteană provin din secolele XII-XIV. Rutenii folosesc alfabetul chirilic cu 32 de caractere.

Iată câteva cuvinte în ruteană (cu pronunțarea fonetică):

- Salut	-	Здраво	se pronunță	(zdravo)
- Bună seara	-	Добри дзень	.	- (dobri dzeni)
- La revedere	-	Довидзєня	.	- (dovidzenia)
- Ce faceți?	-	- Як сце?		(iac șțe)

CELE MAI IMPORTANTE MANIFESTĂRI ALE RUTENILOR ÎN VOIVODINA

Aniversarea centrală a Sărbătorii naționale a Rutenilor; *Grădina cu trandafiri* (Ружова заградка); Festivalul de coruri *Carpații*; Festivalul culturii rutene *Trandafirul Roșu, Recolta de la Kucura; Melodiile Curții rutene; Mamei rutene; Toamna lui Kostelnik; Zilele lui Mikola M. Cociș...* etc

DATE DEMOGRAFICE

Din totalul de 1.931.809 locuitori ai Voivodinei, conform ultimului recensământ, ruteni sunt 13.928, adică 0,72% din populația totală.

Raportat la datele recensământului din 2002, când numărul apartenenților acestei comunități naționale a fost de 15.626, se poate observa că numărul acestora a scăzut cu 1.698, respectiv cu 10,86%.

Cei mai mulți ruteni trăiesc în comunele Kula (4 588), Vrbas (3 375), Novi Sad (2160) și Žabalj (1.198).

ROMÂNII ÎN VOIVODINA

Primele atestări istorice ale românilor pe teritoriul Banatului datează din secolul al XIV-lea, dar colonizarea românilor într-un număr mai mare și planificată a început în secolul al XVIII-lea. Românii au venit din Munții Banatului și din văile râurilor Mureș și Căraș. Ei s-au stabilit în Granița militară și pe domeniile feudale ca parte a politicii de întărire a frontierei față de turci și din dorința de a-și îmbunătăți situația economică.

Căsătoriile dintre sârbi și români erau frecvente, precum și asimilarea reciprocă a românilor și a sârbilor. Asimilarea a fost mai ușoară pentru popoarele de aceeași religie (de exemplu, sârbii și românii, germanizarea italienilor și francezilor...), deoarece contactele dintre națiuni erau mai frecvente.

DRAPELUL ROMÂNILOR

Drapelul românilor este un drapel destul de simplu, dar cu un puternic mesaj istoric și național. Este compus din trei culori amplasate vertical: albastru, galben și roșu. Albastrul este culoarea istorică a Transilvaniei, provincie românească, iar culorile galben și roșu reprezintă culorile tradiționale ale celorlalte două provincii românești: Țara Românească și Moldova. De-a lungul istoriei drapelul și-a schimbat aspectul prin adăugarea simbolurilor în câmpul galben, iar un tricolor fără simboluri a fost adoptat în 1989, ca drapel al României. Un drapel similar, cu stema în câmpul galben, are Republica Moldova, vecinul de nord-est al României de astăzi.

Drapelul și stema românilor

COSTUMUL POPULAR AL ROMÂNILOR DIN VOIVODINA

Costumul popular românesc iese în evidență prin căciuli neobișnuite și foarte frumos confecționate, purtate de bărbații tineri. Acesta este rezultatul mentalității populare vechi seculare, ca și al altor națiuni - cum trebuie să arate un port popular frumos care să atragă atenția fetelor.

Costumul românilor din Voivodina aparține tipului de costume cu baza pe pânză, țesături de lână, costume de aba și diferite tipuri de îmbrăcăminte de blană. Femeile românce din Voivodina poartă cămașă cu mâneci lungi și

poale din pânză de bumbac sau de cânepă. Poalele sunt acoperite cu două cătrînțe țesute (aceasta este considerată caracteristica costumelor românești). Sunt înfășurate cu brâuri de lână țesute. Peste cămașă poartă vestă. În timpul iernii, capul și pieptul le acoperă cu năframe mari de lână. La costumele festive sunt caracteristice cămășile cu mâneci brodate cu fire de aur.

Căciuli românești (Imaginea 11)

FRAGMENTE DIN TRADIȚIE

Teritoriul României de azi în Antichitate era numită Dacia. Numele provine de la tribul dacilor, care a populat acest teritoriu. Era un popor războinic, împotriva căruia romanii au purtat mai multe războaie. În cele din urmă, Dacia a fost cucerită, ceea ce a adus o mare bogăție romanilor, pentru că Dacia a fost bogată în minereuri. Cuceritorul Daciei, împăratul roman Traian, a ridicat o coloană mare la Roma, Columna lui Traian, pe care au fost prezentate scene din războaiele din Dacia și victoria sa.

De-a lungul timpului, deși românii erau despărțiți, trăind sub dominația diferitelor state, a existat ceva în tradiția națională care i-a unit. Aceștia erau Călucerii, tineri îmbrăcați în costume populare, care au jucat un dans străvechi numit Căluș și moștenit din vechea Dacie. Este un dans ritual cu săbii, care probabil prin intermediul celților s-a răspândit de-a lungul Europei, mai ales în Spania și mai târziu în Anglia. Călucerii sunt, în traducere liberă, o formație de dans, dar datorită importanței lor în recunoașterea națională a românilor și la păstrarea mistică a tradiției, adesea sunt considerați societăți secrete. În timpul dominației austro-ungare, pe teritoriile conduse de acest Imperiu, la fel și în Voivodina, Călucerii erau un simbol de recunoaștere a națiunii române.

ALTE SIMBOLURI ALE ROMÂNILOR

Printre alte simboluri ale tradițiilor naționale ale românilor, se evidențiază pregătirea celebrei brânze românești, cașcaval, motive populare de broderie prezentate pe obiecte de uz cotidian și vase decorate cu modele populare.

La români, multă dăruire și dedicație se acordă mâncării și băuturilor, bucătăria națională românească este foarte bogată. Este adevărat că ea a însușit o mare parte din tradițiile culinare ale popoarelor vecine, în primul rând a sârbilor și maghiarilor, dar și a germanilor. Acestea sunt feluri de mâncare cunoscute în Serbia, cum ar fi mămăliga, tocana, care nu este atât de condimentată ca la maghiari; ardei umpluți; ciorbă de burtă. Mâncărurile tipice românești sunt, de exemplu, chiftele din carne de porc sau din carne de oaie și din orez. Românii sunt, de asemenea, cultivatori importanți de prune, iar aproape toată producția de prune este folosită la producerea țuicii – rachiului de prune.

LIMBA ROMÂNĂ

Românii aparțin grupului romanic de popoare, astfel încât limba lor este de asemenea romanică. Este de fapt cea mai răspândită limbă romanică de est deoarece este vorbită de aproximativ 25 de milioane de oameni. Pe lângă România, se vorbește și în Moldova, Serbia (*Voivodina*). În Voivodina, limba română este recunoscută ca una dintre limbile oficiale.

Iată câteva cuvinte în limba română:

- Salut!
- Bună ziua!
- Mă numesc...
- Ce faceți?

SĂRBĂTORILE ROMÂNILOR ÎN VOIVODINA

15 ianuarie - data nașterii poetului român Mihai Eminescu,

15 august – sărbătoarea Sântămăria Mare

1 decembrie - Sărbătoarea națională a României și

7 decembrie - Ziua Consiliului Național.

DATE DEMOGRAFICE

Din totalul de 1 931 809 locuitori ai Voivodinei, populația de naționalitate română are 25 410, 1,32%.

În comparație cu datele de la recensământul din 2002, când numărul de aparținători ai comunității naționale române a fost 30419, numărul românilor a scăzut cu 5 009, sau cu 16.46%.

Localitățile cu cel mai mare număr de români în valoare absolută sunt Vârșeț (5 420), Alibunar (4 870), Panciova (3 173) și Zrenjanin (2 161).

Din aspect teritorial-regional, majoritatea românilor trăiesc în Banat (22635), în Bačka (2 686), și cei mai puțini în Srem (89).

CROAȚII ÎN VOIVODINA

Colonizarea croaților în Voivodina a fost diferită în ceea ce privește cauzele, originea populației și structura imigranților.

OBICEIURILE CROAȚILOR DIN VOIVODINA

Sărbătorile importante la croați:

"Materice" - sărbătoarea mamelor

"Oci" - sărbătorearea taților

Înainte de închinare, oaspetele recită versurile:

Slăvit să fie Isus, gospodină!

Felicitări pentru ziua mamelor

Am venit peste mare

Să-mi dați un plug mic,

Pe suflet am un chin mare,

Dă-mi și mie un măr

Am văzut și oi

Dă-mi niște bani

Afară este foarte frig

Aș vrea un pahar de vin!

La aceste versuri gospodina răspunde – *Să fiți vii și sănătoși!*

Crăciunul

În ajunul Crăciunului se frământă așa-numitul "božičnjak"- colac de Crăciun decorat cu figuri din aluat care stă pe masă, pus pe trei mere și se mănâncă abia de Anul Nou. Lângă el pe masă se află: un vas cu grâu verde, rachiu, mere, alune, nuci, prune uscate, miere, usturoii și bani. În ajunul Crăciunului, copiii și unii dintre vârstnici aduc paie și le împrăștie în cameră, iar în cămin este aruncată o bucată de lemn mai gros. De cină se mănâncă pește, fasole, prăjitură cu mac, înainte de a mânca se face rugăciunea la Dumnezeu, se închină cu rachiu, și apoi se înmoaie un cățel de usturoi și mănâncă.

Este interesant faptul că, după cină, gazda stinge lumânarea cu vin și există convingerea că cel spre care se îndreaptă fumul nu va trăi până la următorul Crăciun. Pe de altă parte, toți cei prezenți trag paiile de sub masă, iar cel care va trage cel mai lung pai va trăi cel mai mult. După aceea, toți merg la biserică și gazda rămâne în casă să dea animalelor câte o bucată de mere. După venirea de la biserică, se mănâncă piftiile gătite în ajunul Crăciunului.

Deosebit de interesante în ajunul Crăciunului sunt așa-numitele "vašange" sau "maškare" (băieții se deghează în mod comic, cântă, dansează și felicită)

În prima zi de Crăciun, se duce rudelor și cunoștințelor - "bukarica" (o sticlă de vin).

Paștele

În Săptămâna Mare - de miercuri până vineri se merge la biserică, iar la Sâmbăta Mare se duce mâncare pentru binecuvântare: ouă, colac, cârnați, șuncă, ceapă verde, hrean, carne de miel.

În timpul Paștelui, toți casnicii iau micul dejun împreună, în mod solemn.

Mai întâi se ia hreanul (să se simtă că totul în viață este iute și greu), iar apoi cealaltă mâncare.

Obiceiuri de nuntă ale croaților din Voivodina

La început, doar tatăl ("bačo") a decis despre alegerea unei fete pentru fiul său. Mai târziu, se implică și mama ("nana") și chiar și mirele. Factorul decisiv pentru alegerea miresei a fost originea familiei sale. Pețitul a fost făcut de persoane care duceau țuica și spuneau dorința junelui. Părinții fetei se înțeleg și a doua zi trimit un răspuns (în cazul în care nu sunt de acord - ei întorc țuica). Dacă răspunsul este pozitiv, părinții viitoareii mirese se duc la părinții mirelui la invitația de a "îmbăta fata."

De la strângerea mâinii - prima întâlnire publică a miresei și a mirelui, în fiecare duminică cineva din partea mirelui duce fata la biserică. Cununia s-a făcut cel mai des luna, rareori miercuri.

"Mastalundžije" se aleg cu o săptămână înainte de nuntă și conduc nunta din casa junelui. După ei merg nașul cu mirele, cântăreții nașului, nașul bătrân și înaintea lor, o tânără cumnată (jenga), urmată de restul nuntașilor. Cândva, rudele miresei nu au mers la cununie.

DATE DEMOGRAFICE

La ultimul recensământ din 2011 în Voivodina au fost 47 033 de croați, sau 2,43% din totalul populației, ceea ce reprezintă o scădere mare în comparație cu, de exemplu, recensământului din 1961, când au fost 145 341 de croați. După zece ani, în anul 1971, erau 123 669 de croați; în 1981 - 109 203; în 1991-74 808. O mare scădere continuă și în 2002 când drept croați se declară 56.546 de locuitori.

Croații au în Bačka o majoritate absolută în șapte localități (sau 4,3% din numărul total al locuitorilor în Bačka), și anume în Sonta, Bački Breg, Bački Monoštor, Đurđin, Gornji Tavankut, Donji Tavankut și Ljutovo.

BUNIEVȚII ÎN VOIVODINA

Bunievții și Șocții sunt două grupuri etnice distincte, foarte asemănătoare, dar fiecare dintre ele subliniază cu gelozie specificul ei.

Bunievții au primit numele după râul Buna, afluentul de stânga al Neretvei în versantul sudic al ținutului Gorski Kotar, Velebit și părțile vestice ale regiunii Lika. Reprezintă una dintre cele mai vechi grupuri de populație din lanțul de munți Dinara-Velebit (după unele cercetări au primit numele de la verbul „buniti se”). De acolo au plecat undeva în secolul al XV-lea, la vest, iar mai întâi s-au îndreptat spre Dalmația, unde o parte dintre ei a rămas (după aceea s-au asimilat pe deplin cu croații), iar a doua parte, mai mare, a mers în Bačka. Au venit în Bačka însoțiți de călugări catolici. O parte din bunievți s-au stabilit și pe domeniile feudale ale Bisericii Catolice din Banat, unde a lucrat pământul, ca iobagi.

Bunievții au imigrat în număr mai mare în 1622. Numele bunievaț a fost menționat pentru prima dată în 1622 ca numele unui sat mare în Bačka. Apoi, un număr mai mare de bunievți se mută în regiunea de-a lungul Dunării, de la Baja la Buda și Strigoni.

După înfrângerea în fața turcilor în Lika (1687-1693), se retrag spre est și înființează localități în Slavonia, Baja, Subotica, Sombor, Miletić, Bajmok, Tavankut, Buda, Sentandreja și Erd.

Potrivit unor izvoare istorice majoritatea bunievților s-au stabilit în împrejurimile orașului Subotica în anul 1688, iar la Subotica în 1687.

Ei au jucat un rol important în timpul discuțiilor lungi dintre județele Bačka și Bodrog, pentru că au fost bunievți care au aparținut administrației județene și cei care au fost în administrarea Graniței militare. Cu bunievții au trăit amestecați și șocții și sârbii ortodocși. Subotica la începutul secolului al XVIII-lea a început să prospere și a devenit centru meșteșugăresc și comercial al regiunii, realizând aceasta în mare parte datorită bunievților.

Bunievții au populat spațiul Voivodinei și sudul Ungariei, mai precis, spațiul dintre Baja din Ungaria și Sombor și Subotica în Voivodina. Primele școli ale bunievților au fost înființate la Sombor în anul 1717, la Bač în 1734, la Gara în 1735, la Bođani în 1741.

Bunievții, împreună cu sârbii, au apărat granițele de invaziile turcilor spre nordul Europei. Ei au jucat un rol important după căderea Austro-Ungariei în aderarea Voivodinei la Regatul Serbiei în 1918.

OBICEIURILE BUNIEVȚILOR ÎN VOIVODINA

Bunievți au trăit întotdeauna în grupuri mari de familie, pe proprietățile familiale mai mari – sălașuri și, prin urmare, la bunievți a predominat educația patriarhală. Stilul de viață, modestia și economicitatea influențează arhitectura locuințelor. Casele au fost inițial construite din pământ și acoperite cu paie, stof sau trestie. Așezările bunievților au fost întemeiate în apropierea intersecțiilor de drumuri (Bajmok, Lemeș, Žednik, Đurđin), iar o parte destul de mare a bunievților s-a stabilit în orașe. Casele se vopsite primăvara în alb, în interior și exterior, iar cel mai târziu de Rusalii sau de Sfânta Maria Mare în luna august, în general cu var, iar mai târziu cu culori.

Bunievți sunt de confesiune catolică și în obiceiurile lor religioase au păstrat elementele autentice ale creștinismului. Chiar și astăzi tradițiile bunievților sunt profund legate de sărbătorile religioase - tradiții de Paște, Rusalii, mulțumiri către Dumnezeu pentru recolta bună, sărbătorile individuale ale sfinților - ziua onomastică, obiceiurile de Crăciun și alte tradiții.

Părțile de bază ale îmbrăcămintei bunievților de bărbați și femei au fost confecționate din pânză de casă, produse și prelucrate de femei. La aceasta s-a adăugat îmbrăcămintea din blană și aba. În secolele al XIX-lea și al XX-lea pentru haine festive bunievți mai înstăriți au folosit materiale mai scumpe din mătase de Lyon căptușită cu fire de aur. Portul popular al femeilor este caracterizat de fuste lungi și bluze bogat decorate cu o broderie specifică, la femeile mai în vârstă este obligatorie năframa, iar în timp de iarnă - bundă scurtă din blana de oaie - "otunčica". Costumul popular bărbătesc se caracterizează prin pantaloni largi de pânză care s-au purtat vara, în timpul lucrărilor agricole, pantaloni, veste bogat ornamentate cu nasturi de argint, din încălțăminte vara s-au purtat opinci, iar iarna cizme, la care au fost puși zurgălăi să zdrăngănească la dans, mici pălării rotunde, bunde scurte de astrahan, pantaloni cu blană etc. Hainele care se purtau reflectă poziția și statutul persoanei în familie și în societate.

ASPECTE DIN CULTURA BUNIEVȚILOR

În operele picturale ale bunievților predomină motivele sălașurilor, peisaje și motive religioase în tehnic pictării tablourilor și confecționării obiectelor din paie. În muzică predomină sunetele liniștite. Tambura este un instrument de cult la bunievți și în felul său specific reflectă caracteristicile vieții lor. Interpretarea muzicii la acest instrument este recunoscută ca o caracteristică a bunievților - hora populară a junilor bunievați, hora bunievață mare și mică, bećarac etc.

DATE DEMOGRAFICE

Nu avem date precise despre numărul bunievților și șoțților, chiar nici de la începutul secolului trecut, deoarece timp îndelungat nu au fost înregistrați ca grupuri etnice separate, până la recensământul din 1991.

La acea dată, au fost înregistrați 19.500 bunievți, iar în anul 2002 19.966.

La ultimul recensământ, din 2011 au fost 16.469 de bunievți.

Aproximativ 90% din bunievți sunt concentrați în Subotica, unde se află sediul central și Consiliul Național al Bunievților. Restul de 10% sunt la Sombor.

ROMII ÎN VOIVODINA

Aproximativ 11 milioane de romi trăiesc în Europa, potrivit datelor neoficiale.

Diferite grupuri de romi sunt separate pe baza limbii pe care o vorbesc, a obiceiurilor și a denumirilor pe care le folosesc pentru ei înșiși. Mulți acceptă numele de romi, care îi încurajează să vorbească hindi, iar semnificația de astăzi a acestui cuvânt este bărbat. Țara de origine se află în nord-estul Indiei, pe care au abandonat-o în secolul al X-lea și au trecut prin țările care acum cuprind granițele Afganistanului, Iranului, Armeniei și Turciei. Teritoriul din Asia Mică, unde romii trăiau în secolul al XI-lea, era numit Roma sau Rum. Unii romi folosesc diferite forme de denumiri ca țigani, adică în limbile lor - o ființă umană (om). Acest cuvânt provine din limba greacă (*athiganos*), dar în opinia majorității romilor este nedorită, jignitoare. Până în prezent, oamenii de știință au presupus în cea

mai mare parte, pe baza similarității limbii române cu cea indiană, că membrii acestui grup etnic din aproape toate țările europene sunt printre cele mai numeroase minorități naționale și își au originea în India.

Este caracteristic faptul că românii mult timp nu au înregistrat date din istoria lor, astfel încât aceasta este lăsat în seama altora și, prin urmare, există multe semne de întrebări deschise, prejudecăți sau interpretări greșite.

Primii romi se stabilesc pe teritoriul Voivodinei de astăzi în timpul Imperiului otoman în secolul al XVI-lea. În timpul domniei turcilor, românii trăiau mai ales în orașe, dar și în sate, de obicei în așezări separate, numite mahalale țigănești. În general erau fierari, constructori de leagăne și se ocupau cu muzica.

Un număr mare de romi s-au stabilit în zona Voivodinei în secolele XVII-XVIII, când regii maghiari (Sigismund, Matei Corvin și Vladislav al II-lea) au emis mai multe documente despre ei. Vladislav al II-lea i-a numit poporul lui Faraon pentru că se crede că provin din Egipt.

În timpul Mariei Terezia și al lui Iosif al II-lea, au fost făcute încercări violente pentru a-i descuraja să se mute mereu și să trăiască stilul nomad de viață.

ASPECTE DIN TRECUT

Țara de origine a romilor este India. Încă în secolul al X-lea românii au început să-și părăsească patria, căutând condiții mai bune de viață. Apoi încep drumețiile lor constante, stilul nomad de viață. Acești nomazi veșnici nu au nici astăzi patrie, sunt răspândiți peste tot în lume. Au ajuns în Europa prin Asia Mică, apoi prin Bosfor către Balcani. În secolul al XIV-lea s-au stabilit în regiunea carpatică, de unde au s-au răspândit pe întreg continentul european, din Grecia până în Finlanda, din Rusia până în Peninsula Apenină. Astăzi nu există niciun stat în care să nu trăiască românii.

În istoria lor, românii au suferit numeroase umilințe, inclusiv izgoniri deschise. În Evul Mediu, în unele orașe și țări, au fost adoptate legi împotriva romilor, care prevedeau chiar și condamnări la moarte pentru cei care doar vorbeau limba română. Cu toate acestea, cele mai mari persecuții și suferințe le-au avut în al Doilea Război Mondial. Naziștii i-au alungat organizat și i-au ucis. Au fost duși în lagăre din care mulți nu s-au întors. Ca rezultat al acestor alungări, a existat o reducere semnificativă a populației de romi din Europa, iar în unele țări precum Germania, Austria și Estonia numărul lor a fost redus la minim.

Departate de toate evenimentele sociale, românii erau adesea excluși din comunitatea în care trăiau, care nu știa nimic despre cultura, limba și obiceiurile romilor. Aversiunea și intoleranța frecventă au creat o atitudine negativă față de romi. Începând cu 1993, românii au fost identificați drept una dintre prioritățile europene în privința protejării minorităților, lupta împotriva rasismului și intoleranței și lupta împotriva excluziunii sociale.

În Voivodina se lucrează la îmbunătățirea poziției lor prin intermediul asociațiilor de romi, susținute prin proiecte ale instituțiilor internaționale și de stat. Se acționează în primul rând, în domeniul învățământului, depășirea stereotipurilor privind ocuparea forței de muncă de către romi și incluziunea în procesele sociale.

LEGENDA PRIVIND VENIREA ROMILOR ÎN EUROPA

Legendele romilor sunt pline de întâmplări ireale. Cea mai faimoasă legendă este sosirea romilor pe gâște în Europa. *Odată, românii aveau un imperiu puternic, care era mare. A fost condusă de un rege numit Firaun. În cea de-a treia zi a domniei sale, a ordonat să fie executat prin spânzurare tatăl său. După aceea, a umblat pe străzi, a defăimat oameni și a înjurat mult, iar noaptea el s-a rugat pentru iertarea lui Dumnezeu. A fost foarte strict, dar și corect în luarea deciziilor și sentințelor față de supușii săi romi. Când împăratul Firaun a început un mare război, Dumnezeu l-a ajutat să câștige făcându-i trecere, despărțind apa în mare, ca să poată trece cu armata sa. Împăratul Firaun a devenit atât de încrezut și atât de important încât a început să se laude, precum că el a despărțit marea. Acest lucru l-a înfuriat pe Dumnezeu, care a îndreptat apa de mare spre armata acestuia. Cei care au supraviețuit, s-au salvat pe spatele unei gâște mari care i-a adus pe uscat. Din aceste rămășițe ale armatei lui Firaun, a apărut un mare popor rom.*

FRAGMENTE DIN TRADIȚIA ROMILOR

Credințele populare ale romilor sunt învelite de magie și pline de instrucțiuni, ce poate și ce nu se poate face. Iată câteva:

- În fața unei femei însărcinate nu ar trebui să mănânce, dacă nu i se oferă și ei mâncare, pentru că altfel îi va crește urciul la ochi;
- În cazul în care un nou-născut suferă de stomac, mama ar trebui să-l ridice deasupra capului, astfel încât stomacul să se aplece pe capul mamei. Mama ar trebui să se întoarcă de trei ori și să spună de fiecare dată aceste

cuvinte: Pe mine să mă doară-pe el să nu-l doară (Man te dukhal, lete na dukhal);

- Mătura în casă trebuie să fie întotdeauna așezată pe pământ, pentru că numai în acest astfel forțele răului vor rămâne afară.

Romii sunt o națiune care nu are propriul stat și nu a dus niciodată un război de cucerire. Ei nu cunosc naționalismul. În vechea organizare socială, care încă mai există, comunitățile de romi își aleg cneazul - ceribașa. El se îngrijește de ordinea în cadrul comunității și lui trebuie să i se adreseze pentru toate problemele importante din comunitate. Astăzi însă, romii își organizează asociațiile și organizațiile neguvernamentale și își aleg liderii și reprezentanții, care, prin munca instituțională, reprezintă această națiune.

După confesiune, romii sunt în mare parte musulmani, dar există și ortodocși, catolici și într-un număr mic, membri ai comunităților neoprotestante.

Tradiția romilor este plină de diferite obiceiuri și credințe populare. Astfel, în fiecare an, în prima zi a primăverii, pe 21 martie, romii în jurul caselor lor aprind focul, pe fiecare parte câte unul. Aprind cu precădere zdrențe, pentru a alunga șerpii cu fumul. Cu această ocazie, toți oamenii ies afară și strigă – *Fugi, târâtoare, iată rândunica!* Ei cred că șerpii nu vor apărea în jurul casei lor pe tot parcursul anului.

Tradiția este pătrunsă de spiritul misterios, romantic și veșnic hoinar. Magicul, prezicerea viitorului, spiritul liber, este ceva ce romii de astăzi au păstrat de la strămoșii lor.

Acest spirit poate fi simțit și în următorul cântec:

*M-am dus pe drumuri lungi
Am întâlnit romi fericiți
Oh, romi, oh, oameni,
Ei, romi de unde veniți,
Cu caravanele pline de copii flămânzi
Oh, romi, oh, oameni,
Am avut, de asemenea, o mare familie
Au ucis-o legiunea neagră
Atât bărbații cât și femeile au fost printre ei
Chiar și copii mici.
Oh, romi, oh, oameni,
Deschideți poarta paradisului lui Dumnezeu
Lasă-mă să-mi întâlnesc familia
Deci, voi merge din nou cu romi fericiți
Și voi rătăci pe căi lungi.*

DRAPELUL ROMILOR

Aspectul drapelului romilor a fost adoptat la Primul Congres Mondial al Romilor, care a avut loc la Londra pe 8 aprilie 1971. S-a decis ca drapelul să aibă două culori care să simbolizeze rătăcirile veșnice ale romilor. Acestea sunt verde, ca simbol al spațiului natural nelimitat, libertate de mișcare și albastru, ca simbol al spațiului ceresc. În mijlocul steagului este roata, care marchează călătoria veșnică a romilor, precum și progresul.

Drapelul romilor

LIMBA ROMĂ

Limba romă nu este limba oficială din Voivodina, dar este predată în multe școli. În anul școlar 2017/1018. se învață în 53 de școli din Voivodina. RTV Voivodina difuzează un program zilnic în limba romă, dar există și mai multe mijloace de comunicare în masă în limba romă.

Deoarece romii provin din nord-vestul Indiei, limba romă, pe care ei o numesc *romani chib*, aparține ramurii indiene a limbilor. Cu toate acestea, prin secolele de mișcări și interacțiuni cu alte limbi, *romani chib* în diferite țări a cunoscut schimbări majore. Acest lucru s-a datorat în primul rând din cauza acceptării unui număr mare de cuvinte din limba țării în care au trăit. Limba romă nu cunoaște genul neutru, ci doar masculin și feminin. Iată câteva cuvinte în romă:

- Ce faci?	- Sar san?	- pronunțarea fonetică (sar san)?
- Bună după-amiază	- Lačno đive	(lacio give)
- Bună dimineața	- Lačno teharin	(lacio teharin)
- Numele meu este	- Mrno anav si	(mârno anav si)
- Eu sunt...	- Me sem...	(me sem)

CELE MAI IMPORTANTE MANIFESTĂRI CULTURALE ALE ROMILOR ÎN VOIVODINA

- Ziua internațională a romilor
- Luna activităților femeilor rom
- Trecerea în revistă a recitatorilor romi
- Focurile țiganilor Srbobran

PERSONALITĂȚI CUNOSCUTE ALE ROMILOR

Trifun Dimić (1956-2001) fondator al romologiei în Serbia. S-a născut la Gospođinci. Este fondatorul *Matiței Rome* în Iugoslavia în 1996. A scris primul abecedar în limba romă. A alcătuit planul de învățământ pentru acest obiect – Limba și cultura națională a romilor. El și-a dedicat întreaga viață educației și emancipării culturale a romilor. *Janika Balazs* (1925-1988) este un celebru muzician rom. A cântat mai întâi la vioară și mai târziu la tamburiță. Membru și conducător al mării Orchestre de tamburași a RTV. În timpul carierei sale, a avut concerte în întreaga lume (la Olimpia din Paris a avut 36 de apariții).

DATE DEMOGRAFICE

Conform recensământului din 2011, 42.391 de romi trăiesc pe teritoriul Voivodinei și reprezintă 2,19% din populație. În recensământul din 2002, au fost 29 057 de romi, ceea ce înseamnă că numărul acestora a crescut cu 13.334.

Majoritatea romilor locuiesc la Novi Sad (3636), Zrenianin (3410), Panciova (2118), Kikinda (1981) și Kovin (1516). Cea mai mare concentrație este în comunele Nova Crnja (6,83%), Beočin (6,51%) și Novi Kneževac (5,04%). În Voivodina nu există localități (orașe, sate) cu majoritate de romi, dar există cartiere și suburbii urbane unde locuitorii sunt în principal romi:

- Bangradeš, suburbia romilor din Novi Sad,
- Depresija, cartierul romilor din Novi Sad,
- Šangaj, cartierul romilor din Novi Sad,
- Veliki Rit, cartierul romilor din Novi Sad,
- Mali London, cartierul romilor din Panciova.

EVREII ÎN VOIVODINA

Evreii sunt una dintre cele mai vechi națiuni din lume cu o istorie neîntreruptă de cel puțin patru mii de ani. Ei sunt una dintre numeroasele națiuni care au apărut în vechiul Orient Apropiat la sfârșitul celui de-al doilea mileniu î.e.n.

Originari din zona fostei Mesopotamia (Iracul de azi), în conformitate cu tradiția evreiască ei încep să devină popor (în sensul unificării tribale și dezvoltării conștiinței naționale) după sclavia din Egipt, țara Israel, în care timp de aproape o mie de ani au avut independența proprie, doar cu o mică întrerupere.

În această perioadă au avut independență proprie, dar au fost sub dominația marilor imperii ale vremii: Asirian, Babilonian, Persan, Grec sau Roman. În acel moment, cea mai mare parte a istoriei care vorbește despre viața evreilor o găsim din Vechiul Testament.

În primul secol înainte de era nouă, statul evreilor a fost cucerit de romani, ceea ce a dus ulterior la evacuarea în masă a evreilor din țara lor.

Poziția evreilor din majoritatea țărilor creștine din timpul Evului Mediu nu era sigură. O astfel de situație a fost cauzată din cauză că temporar autoritățile au avut nevoie de serviciile comercianților evrei, ceea ce a influențat ca evreei să obțină anumite privilegii și capacitatea de a lucra, dar și atitudinea bisericii față de evrei care a fost predominant negativă. Printre populația europeană, în cea mai mare parte creștină, a predominat părerea împământenită cu privire la evrei, ca ucigași de zei, ai cărui descendenți trebuie să poarte vina pentru crucificarea lui Hristos. Tipice pentru această perioadă au fost defăimările evreilor că ar fi ucis potrivit ritualelor, precum și acuzațiile false că evreei provoacă ciuma. Aceste zvonuri au dus la o mare intoleranță față de evrei. A urmat dezvoltarea stereotipurilor despre evrei ca și "cămătari" și "sugători de sânge", urmate de crime, persecuții și distrugerea proprietății evreiești.

În ciuda situației incerte în majoritatea orașelor europene în care locuiau evreei, în Evul Mediu și-au dezvoltat gândirea și cultura filosofică și teologică proprie. Sub presiunea mediilor ostile creștine majoritare din împrejurime, evreei europeni medievali au trăit în cartiere private îngrădite - ghetouri, unde au fost porniți unii împotriva celorlalți.

În Evul Mediu, în țările aflate sub dominație turcească, evreei se aflau într-o poziție mult mai bună decât în țările creștine. Turcii le-au apreciat abilitățile în domeniul meșteșugurilor și al comerțului, precum și educația și exprimarea în scris. Ca și alți cetățeni nemusulmani, erau cetățeni de clasa a doua, dar aveau o anumită autonomie în comunitățile lor.

Primele date despre prezența evreilor în Voivodina datează din perioada Imperiului Roman. Descoperiri arheologice întâmplătoare, printre care cele mai importante sunt necropola și localitatea de la Čelarevo, care datează între secolele al VIII-lea și al IX-lea secol, vorbesc despre prezența evreilor pe teritoriul Voivodinei de astăzi în acea perioadă. S-au găsit fragmente de morminte de cărămidă pe care au fost gravate simboluri evreiești și litere ebraice. Colonizarea mai intensă a evreilor în Voivodina a început la sfârșitul secolului al XVII-lea. Primii evrei s-au stabilit în Racko Selo (astăzi Novi Sad).

În 1840, Parlamentul ungar a adoptat o lege care permitea evreilor din această regiune să se ocupe de toate meseriile și locurile de muncă, să dețină terenuri agricole, magazine și fabrici și să poată studia. În teritoriul actual al Voivodinei, în 1867, formal se egalează poziția evreilor cu a altor locuitori din țară și le este recunoscut dreptul la religie.

MOMENTE DIN TRECUT

Printre primii locuitori ai localității de atunci Racko Selo (Rozendof) se amintesc Marks Filip, care a fost poreclit Marc evreul, de profesie producător de rachiu, care s-a mutat din Republica Cehă. În 1717 Racko Selo va deveni Petrovaradinski Šanac, iar potrivit primelor date scrise mai întâi aflăm că în el a au trăit trei familii de evrei cu treisprezece membri. Evreei din Petrovaradinski Šanac s-au stabilit din provinciile de nord și de vest ale Imperiului Austriac, mai ales după ordinul de limitare a dreptului de întemeiere a căsniciilor.

Evreei vor construi prima sinagogă pe aceste meleaguri, și se poate presupune că au existat mai multe familii (pentru exercitarea cultului evreiesc este necesară prezența a zece bărbați adulți cu vârsta de peste 13 de ani). În 1729 au fost aprobate regulile evreiești ale societății benevole evreiești confesional-umanitare *Hevra Kadisha*, care a avut sarcina să aibă grijă de medici, moașe, medicamente, înmormântări și întreținerea cimitirelor. În fruntea comunității evreiești în această perioadă a fost Marks Filip, care s-a bucurat de o reputație deosebită fiind primul imigrant.

Când Petrovaradinski Šanac, datorită perseverenței și marilor sacrificii ale locuitorilor devine în cele din urmă un oraș liber (pe data de 1 februarie 1748), ca oraș liber regal a primit un nume nou - Neoplanta (Novi Sad, Neusatz, Újvidék). Având în vedere că orașul a primit anumite beneficii și privilegii legate de comerț, evreei din Novi Sad au simțit o îmbunătățire în viața de zi cu zi. S-a format cartierul evreiesc - un ghetto în care s-au mutat, a fost

aprobată înființarea Comunității evreiești. Prima școală evreiască a fost deschisă în 1802 (numele primului profesor a fost August Aaron Mitler), iar la scurt timp și primul spital evreiesc. Angajamentul profesional și activitatea cea mai frecventă la evrei a fost: comerțul (piele, lucruri vechi, comercianți fără magazine...) și meseriile (săpunari, croitori, ștampilari, pantofari...). A fost construită o sinagogă și cimitirul evreiesc. Mobilitatea profesională a contribuit la îmbunătățirea situației membrilor comunității evreiești. Pe atunci, evreii aveau în rândul lor doctori, avocați, profesori, bancheri și comercianți care cu cunoștințele dobândite s-au bucurat de o bună reputație la cetățenii orașului Novi Sad.

FRAGMENTE DIN TRADIȚIE

Religia evreiască - iudaismul, precum și alte religii, abundă în numeroase sărbători. Cele mai renumite sunt *Roș hašana* (Anul Nou), *Jom Kipur*, *Pesah* și, desigur, *Hanuka*. Sărbătoarea lui Hanuka este o sărbătoare a luminii. Ea este legată în special de aprinderea lumânărilor arzătoare pe sfeșnicul tradițional evreu - *hanuki*. Acesta are 9 axe în timp ce cel cu 7 axe (menora) a fost în cortul unde s-a aflat templul evreiesc în momentul peregrinării lor prin deșert în drumul spre Țara Promisă - numele biblic pentru țară, care, conform tradiției religioase, Dumnezeu a promis-o evreilor, și unde trebuiau ei să locuiască după sclavia egipteană.

Sinagoga - Sinagoga este locul central al adunării evreiești și locul central al rugăciunii comune. Sinagoga din Novi Sad este una dintre cele mai frumoase și marcante simboluri din Novi Sad. A fost construită în 1909, și este cea de-a cincea construită în istoria orașului Novi Sad. A fost construită în conformitate cu proiectul arhitectului Lipot Baumhorn din Budapesta iar astăzi reprezintă o unitate arhitecturală, împreună cu fosta școală evreiască (azi Școala de balet) și cu Comuna evreiască bisericească. Decizia de construcție a fost făcută de Comuna evreiască în 1904, iar clădirea Sinagogii în sine este un amestec de stiluri și influențe diferite. Amintește foarte mult de cea de la Szegeed dar există mult mai puține ornamente pe fațadă. Inscripția de la intrarea în sinagogă spune: "Casa aceasta să fie o casă de rugăciune pentru toate națiunile" (Cartea proorocului Isaia 56: 7).

Tora - Carte în cinci părți. În tradiția evreiască, Tora este textul central în care se pun bazele eticii evreiești și codurile de conduită. De fapt, textul religios și juridic este deschis interpretării și aplicat condițiilor din viață de zi cu zi. Textul Torei este împărțit în cinci cărți (de asemenea, cunoscut sub numele de cărțile lui Moise), iar textul este imprimat pe un pergament lung, special preparat, care este rulat, înfășurat pe bare de lemn sau învelit într-o pânză festivă atunci când nu este citit. În sinagogă, Tora se află într-o parte specială - într-un dulap. Într-un sens mai larg, ca text central al tradiției evreiești, Tora reprezintă și simbolul iudaismului.

SIMBOLURILE EVREILOR

KIPA – un chipiu mic pe care evreii îl poartă în timpul rugăciunii, învățând Tora, pronunțând binecuvântări și, în general, în interiorul sinagogii. Evreii tradiționali poartă o kipa pe tot parcursul zilei. Această practică vine din momentul în care preoții evrei din templul Ierusalimului sunt obligați să acopere capetele în timpul serviciului religios. Astăzi, kipa simbolizează conștiința indivizilor cu privire la prezența lui Dumnezeu în orice moment, fiind totodată simbolul cunoscut al tradiției evreiești, pe care îl putem vedea astăzi în fotografii și în filme.

STEAUĂ LUI DAVID - sau scutul lui David este unul dintre cele mai comune simboluri evreiești. În Antichitate, nu era absolut necesar ca Steaua lui David să fie simbolul iudaismului. Numai în secolele trecute a fost recunoscut ca un simbol al tradiției evreiești. Ca simbol, se întâlnește adesea în sinagogi, pe diverse obiecte legate de viața evreiască, de asemenea sub formă de bijuterii sau decorații. Steaua lui David se găsește, de asemenea, pe steagul

Statului Israel.

Steaua lui David

MENORA - este un sfeșnic cu șapte axe. În antichitate, a fost așezat în Cortul Întâlnirii și mai târziu în Templul din Ierusalim - un loc în care slujba religioasă a fost făcută în vechiul stat al Israelului. Această menora a fost făcută din aur. Astăzi menora este simbolul principal al tradiției evreiești și este adesea confecționată, ca obiect decorativ, din diverse materiale, dintre care cele mai frecvente sunt aliajele metalice. Adesea se întâlnesc bijuterii - pandantive în formă de menora. Menora se găsește astăzi și pe stema statului Israel.

VectorStock

VectorStock.com/6494547

Menora

VIAȚA CULTURALĂ A COMUNITĂȚII EVREȘTI

Viața culturală a evreilor se desfășoară în cadrul evenimentelor organizate de Comuna Evreilor, la care se adaugă spectacole corale și dans, organizarea serilor tematice, expozițiilor, vizitelor, organizarea cursurilor de limba ebraică.

LIMBA EBRAICĂ

Evreii aparțin unui mare grup semitic de popoare, căruia i-au aparținut și unele dintre vechile popoare din vremurile îndepărtate. Limba evreilor este numită limba ebraică.

Iată câteva cuvinte în ebraică:

- Bună ziua   - pronunțarea fonetică (Șalom)

- Bun venit	-	(Baruh aba)
- Multumesc	-	(toda)
- Scuzați-mă	-	(sliha)
- Te rog	-	(bevegașa)

EVREI DISTINȘI DIN VOIVODINA

Jozef Schlesinger (1794-1840) - compozitor, aranjor și muzician. Începuturile culturii muzicale civice pe teritoriul Voivodinei și al Serbiei de la începutul secolului al XIX-lea sunt legate de acest cetățean din Sombor. Schlesinger a fost un muzician prolific. A compus și a făcut aranjamente de muzică de scenă pentru opt opere teatrale, pentru mai mult de o sută de marșuri, pentru diferite orchestre și formații. Numele său a devenit atât de popular încât mult timp mai târziu, fiecare muzician profesionist a fost numit Schlesinger.

DATE DEMOGRAFICE

Conform recensământului din 2011, numărul evreilor din Voivodina este de 335, ceea ce reprezintă 0,02% din totalul populației (în comparație cu recensământul din 2002, numărul acestora a scăzut, atunci au fost 400 de evrei la Novi Sad, 89 la Subotica, 42 la Panciova și aproximativ 200 în alte localități).

GERMANII ÎN VOIVODINA

La începutul secolului al XVIII-lea, pe lângă colonizarea sârbilor, Austria a inițiat o campanie prelungită de colonizare și a altor popoare din Imperiu, în Voivodina, în primul rând germani și maghiari. După mulți ani de luptă, turcii au fost alungați din zona dunăreană. Deja în timpul lui Carol al VI-lea, în anul 1712, primii coloniști germani au sosit în Voivodina, în cea mai mare parte țărani săraci, cărora statul le-a donat domenii agricole și case, cu înlesniri fiscale semnificative. Pe vapoare simple de lemn (cutii de Ulm), mulți țărani și meșteșugari au pornit pe drumul de la Ulm pe Dunăre. Trei valuri mari de imigranți germani planificați din Germania au sosit în Voivodina - în anul 1720, în timpul domniei lui Leopold, în 1740 pe vremea Mariei Terezia și în anul 1760 în timpul lui Iosif al II-lea. La început, colonizarea a fost dificilă, deoarece nou-veniții s-au adaptat greu condițiilor terenului mlăștinos și frecventelor incursiuni turcești din sud. Având în vedere faptul că s-a epuizat repede afluxul de voluntari, în timpul domniei Mariei Terezia (1740 - 1780) a avut loc o altă colonizare mare, atunci când au sosit în Banat 11 000 de familii de migranți. În 1763, Maria Terezia a eliberat *Patenta de colonizare*, care a reglementat drepturile și obligațiile imigranților. După această perioadă, a continuat stabilirea intensivă a germanilor pe teritoriul Banatului.

Populația germană a venit în special în zona Graniței militare, unde în anul 1765 a existat un regiment german-bănățean, dar pe domeniile latifundiarilor.

Pe parcursul secolului al XVIII-lea și mai târziu, în mai multe valuri, în colonizări planificate, un număr mai mare de germani și maghiari, apoi slovaci, croați, ruteni, români și alții, se stabilesc pe teritoriul Voivodinei. Astfel, Voivodina devine una dintre regiunile cele mai diverse din punct de vedere etnic din Europa.

Cu toate acestea, ideologiile naționale de stat au dus din ce în ce mai mult la divergențe. După Primul Război Mondial, în 1920, Ungaria a pierdut aproximativ două treimi din teritoriul său prin Acordul de pace de la Trianon. Sârbii, împreună cu croații și slovenii au primit propria țară, România și-a dublat teritoriul. Astfel, zona de colonizare a germanilor era împărțită în trei țări. La sfârșitul și după cel de-al Doilea Război Mondial mulți germani din Voivodina își părăsesc patria. A mai rămas doar un număr mic.

ASPECTE DIN TRECUT

Cei mai mulți imigranți germani care s-au stabilit pe teritoriul Voivodinei, au venit din provincia veche Suabia (pe lângă Poranje, Franconia și Palatinat), care este acum situat în landul german Bundesland (Baden-Württemberg). După numele Suabiei, germanilor stabiliți aici li s-a dat numele de șvabi, indiferent de unde proveneau. Această denumire în jargon a fost păstrată până în prezent.

FRAGMENTE DIN TRADIȚIE

Folclorul german este plin de numeroase curiozități, create în funcție de nevoile și climatul în care locuiau germanii. În vechea provincie a Suabiei, de unde au venit cei mai mulți germani, detaliile distinctive ale costumelor populare sunt pantalonii bărbătești scurți din piele (lederhosen). Aceiași pantaloni se poartă în Bavaria

și sunt, de asemenea, cunoscuți ca pantaloni scurți bavarezi. De fapt, ei fac parte din costumul bărbătesc tradițional din zonele alpine unde se vorbește limba germană: Germania de Sud, Austria, Bozen (Italia) și Elveția. Cu sau fără bretele, piele perforată sau strălucitoare, acești pantaloni scurți din piele sunt o parte distinctivă a costumului popular german din întreaga lume.

Dealtfel, tradiția națională germană se caracterizează printr-un mare simț pentru detalii și precizie. Cel mai renumit suvenir, care simbolizează o astfel de tradiție, este cana de bere din porțelan german. Ele sunt în mod frecvent decorate cu desene ale orașelor germane, naturii, vieții cotidiene sau desene de blazoane.

Din cele mai vechi timpuri, germanii și-au împlinit viața socială și divertismentul cu festivități, legate cu anumite sărbători din calendarul religios, evenimente istorice sau sărbători de sezon. Acestea erau întotdeauna o ocazie de a se vedea costumul german Tracht – port popular.

OBICEIURILE GERMANILOR DIN VOIVODINA

Casele țăranilor germani au fost construite în principal din cărămizi neocapte, precum înainte cu o sută de ani, dar s-a ținut cont de întreținerea curată a casei, nu numai afară, ci și în interior. Același lucru era valabil și pentru curte, mai ales pentru partea din casă, orientată spre stradă.

Hainele erau modeste și uniforme, iar costumele populare frumoase erau păstrate pentru ocazii speciale. Mobilierul a fost făcut exclusiv din lemn, în multe cazuri a fost confecționat chiar de gazdă sau într-unul din atelierile locale de tâmplărie, care cel mai adesea aparținea unui german. Au dormit pe paturi înalte ridicate de la sol, saltelele au fost umplute cu paie (saltea de paie) sau acoperit cu plăpumi groase, umplute cu pene sau puf de gâscă, iar pernele au fost multe și mari.

Alimentația s-a bazat în principal pe carne (de obicei, de porc) și produse din carne (șuncă, cârnați, slănină, jumări, tobă...) și în casele germane, dintre legume s-au folosit în cea mai mare parte cartofi, varză dulce și acru, gulii... Dintre prăjiturile de pe mesele germanilor au predominat plăcintele, de obicei, cu mere, mac, vișină sau nuci, diverse găluște și ștrudele.

DATE DEMOGRAFICE

Conform recensământului populației din 2011, numărul de germani din Voivodina a fost de 3 272, ceea ce reprezintă 0,17% din totalul populației. Comparativ cu recensământul din 2002, putem constata o creștere minimă a numărului de germani (3.154).

DEZVOLTAREA ISTORICĂ A ORAȘELOR DIN VOIVODINA

NOVI SAD

(Novi Sad/Újvidék/Nový Sad)

Orașul Novi Sad este centrul administrativ, economic, cultural, științific și turistic al P.A. Voivodina, sediul districtului Bačka de Sud și al doilea oraș în Serbia după mărime. Peste 340.000 de locuitori trăiesc pe teritoriul mai larg al orașului, iar orașul propriu-zis are aproximativ 250.000 de locuitori. Prin oraș trece coridorul de circulație numărul 10, care pe direcția principală Salzburg-Subotica leagă opt țări, iar, incluzând căile adiacente, încă alte șase țări. Coridorul nr. 7 sau Coridorul Dunării, pe cale fluvială, leagă țările din Europa de Vest cu Marea Neagră. Printr-un canal mic navigabil Novi Sadul este legat de sistemul canalului Dunăre - Tisa - Dunăre, care asigură legături pe căile fluviale navigabile, în amonte până Europa Centrală și în aval spre Marea Neagră. Cercetările arheologice arată că solul și pe malul stâng, dar și pe cel drept al Dunării a fost adecvat pentru dezvoltarea comunităților preistorice, așa că pe teritoriul actualei Cetăți au fost găsite rămășițele vieții încă din paleolitic.

Temeliile orașului de astăzi au fost puse în secolul al XVII-lea, când pe malul stâng al Dunării s-a construit o cetate, o localitate militară și meșteșugărească de frontieră a sârbilor grăniceri, numită la început Racko selo, Racki grad, apoi Petrovaradinski šanac. Datorită poziției favorabile, numeroși meseriași și comercianți (sârbi, maghiari, germani, greci, evrei, bulgari, armeni) se stabilesc și așezarea se extinde și se dezvoltă. Dorind să-și dezvolte afacerile fără restricții, în 1748, locuitorii așezării au cumpărat de la împărăteasa Maria Terezia libertatea pentru orașul lor. Au adunat peste 82.000 de forinți, i-au dus la Viena și pe 1 februarie 1748 împărăteasa a publicat un edict, prin care așezarea a fost proclamată un oraș regal liber, cu sigiliul și stema sa. Atunci au intrat în întrebuințare numele Neoplanta, Neosatz, Ujvidek, iar sârbii îl numesc Novi Sad.

În acea perioadă, orașul Novi Sad avea peste 4500 de locuitori și a continuat să se dezvolte rapid. Orașul a fost condus de un magistrat, în frunte cu un judecător și 12 senatori, aleși din rândurile cetățenilor de religie ortodoxă și catolică. Judecătorul și căpitanul orașului au fost aleși alternativ din rândul naționalității sârbe și germane. Orașul înregistrează un avânt deosebit în secolul al XIX-lea. Atunci devine centrul vieții politice, sociale și culturale al poporului sârb și de aceea îl numesc Atena Sârbă. Sunt deschise mai multe ateliere meșteșugărești de manufactură, magazine, hanuri. Primul tren ajunge la Novi Sad pe 5 martie 1883. În același an, a fost ridicat primul pod feroviar peste Dunăre. În acea perioadă, orașul deja era un centru de afaceri serios, din 1770 în el a existat o fabrică de mătase și două fabrici de bere, începând din 1846 și o fabrică de textile, apoi din 1855 o moară cu aburi etc. Pătura socială burgheză este extrem de puternică și dă un impuls vieții culturale, dar se lucrează și la înfrumusețarea orașului. În centrul orașului încă mai există clădiri frumoase din această perioadă: Primăria, construită în 1894, precum și Biserica Sf. Maria din 1896, ambele fiind opera marelui arhitect György Molnár. În centrul orașului, hotelul "Jelisaveta" (acum hotelul "Voivodina") a fost ridicat în 1854, iar Grand Hotel Majer în 1893. În partea centrală a orașului, din 1939 există monumentul lui Svetozar Miletić, opera faimosului sculptor Ivan Meštrović.

La sfârșitul secolului al XIX-lea au fost construite case private luxoase, dar și clădirile Palatul Justiției, Institutul Central de Credit, Liceul Sârb și Palatul Episcopal. În clădirea filantropiei Maria Trandafil se află astăzi Matica Srpska, care a fost construită în 1912 de arhitectul Momčilo Tapavica. În zona centrală a orașului se află și clădirea Platoneum, construită la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pe care episcopul Platon Atanacković a lăsat-o în moștenire poporului sârb. În imediata apropiere este și catedrala dedicată Sfântului Gheorghe, care datează de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Imaginea orașului este completată de un număr mare de clădiri religioase, dintre care cea mai veche este Biserica Ortodoxă Sf. Nicolae (menționate deja în 1730), în 1746 a fost construită Biserica Armeană (demolată în 1965), Biserica Adormirea Maicii Domnului a fost construită în perioada 1765-1774, Biserica Almaška a fost terminată în 1808, Biserica greco-catolică în 1822, iar Sinagoga de astăzi datează din 1909. Aceasta este de fapt a cincea sinagogă construită în același loc, fiind proiectată de arhitectul Lipot Baumhorn.

Cea mai mare distrugere a orașului s-a produs în timpul Revoluției din 1848/49, când aproape că a fost făcut una cu Pământul. După Revoluție începe refacerea și reconstrucția orașului, care face parte din Voivodina Sârbească și Banatului Timișan, iar după desființarea acestei regiuni, orașul este inclus în componența județului Bačka-Bodroș

Indiferent de evenimentele istorice turbulente, în oraș se construiesc instituții culturale și instructive de mare însemnătate. În 1810 a fost înființat Liceul Ortodox Sârb, în 1845 Sala de Lectură Sârbă, în 1861 Teatrul Național Sârb, iar trei ani mai târziu, Matica Srpska a fost transferată de la Budapesta la Novi Sad.

Una dintre clădirile care reprezintă simbolul orașului este, cu siguranță, clădirea Banovinei Dunării, care a fost construită între anii 1936 și 1939 pentru nevoile Banovinei Dunării, regiune administrativă a Regatului Iugoslaviei, al cărei sediu a fost la Novi Sad. Clădirea a fost construită conform proiectului arhitectului Dragiša Brașovan.

Astăzi, aici se află cele mai înalte organe ale autorităților din Provincia Autonomă Voivodina. În perioada interbelică, orașul a primit numeroase clădiri importante, cum ar fi Palatul Tanurdžić, clădirea Galeriei Matica Srpska pe Piața Galerieilor, Căminul Șoimarilor lângă Parcul Dunării, Căminul Învățătorilor și Tineretului Comercial și multe alte clădiri care fac din Novi Sad una dintre cele mai frumoase orașe din această parte a Europei.

În secolul al XX-lea, orașul a cunoscut o transformare majoră prin construirea bulevardelor și cartierelor moderne și noilor părți ale orașului. În 1999, în timpul bombardamentului, toate podurile din Novi Sad au fost distruse, iar reconstrucția lor durează și astăzi.

SUBOTICA

(Subotica/Szabadka)

Orașul Subotica este situat în nordul Republicii Serbia, lângă granița cu Republica Ungară. Orașul și comunele învecinate numără în total aproximativ 150.000 de locuitori: maghiari, croați, bunievți, sârbi și alte popoare. În jurul orașului au fost ridicate 18 localități mari, iar cea mai mare atracție turistică este Lacul Palić.

S-a constatat că pe aceste meleaguri oamenii au trăit acum 3000 de ani. Soarta Subotiței este definită de poziția sa între Europa și Asia, iar istoric și de granița dintre două puteri opuse: Ungaria și Turcia. În migrațiile frecvente și mari, în acest oraș au venit multe popoare: sârbi, maghiari, germani, slovaci, evrei, bunievți, greci... Deseori s-au schimbat conducătorii și numele orașului. Sub numele Zabotka, orașul a fost menționat pentru prima dată pe 7 mai 1391, dar se presupune că regele maghiar Bela IV I-a înființat ca fortăreață la începutul secolului al XIII-lea.

De-a lungul secolelor următoare, orașul și-a schimbat numele de multe ori, cele mai caracteristice nume fiind Szent-Maria, Maria-Theresiopolis, Maria Theresienstadt, Szabadka și Subotica. Din 1439 localitatea făcea parte din proprietatea lui Iancu de Hunedoara, iar în momentul căderii sub turcii în 1541, a fost deținut de familia Terek. O clădire medievală misterioasă din Subotica care datează din jumătatea a doua a secolului al XV-lea este și cetatea din Subotica, a cărei rămășițe se găsesc azi în zidurile mănăstirii franciscane, având în vedere că franciscanii s-au stabilit acolo la sfârșitul secolului al XVII-lea. Una dintre personalitățile care au marcat această perioadă a trecutului Suboticeii a fost cu siguranță Jovan Nenad Crni. După ce i-a alungat pe turci din Ungaria de Sud, s-a

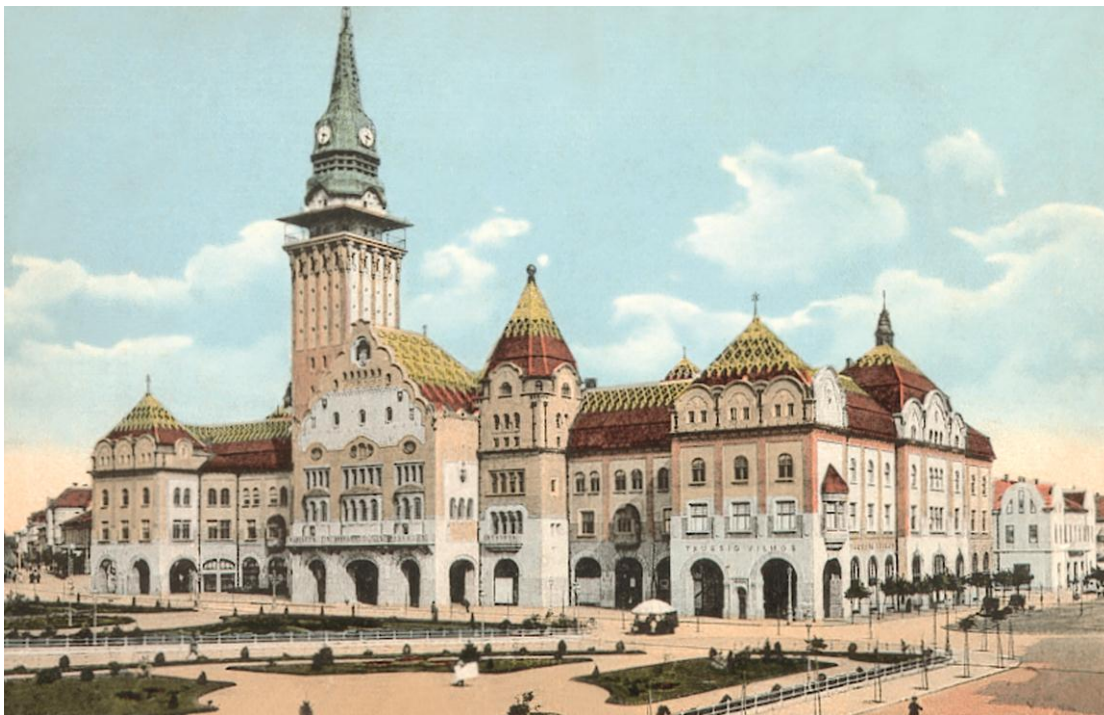
declarat împărat și a ales Subotica să-i fie capitală. A murit în 1527 într-un conflict cu nobilimea maghiară, iar în secolul al XX-lea, cetățenii Suboticei i-au ridicat un monument amplasat în piața principală. Din 1542 până în 1686, orașul a fost sub dominația turcească, iar după eliberare, acesta devine un loc atractiv pentru colonizarea diferitelor națiuni, cum sunt: bunievții (care în acele timpuri se numeau dalmatini), sârbii, maghiarii, germanii, slovacii, evreii... Prin Privilegiile din 1743, Maria Terezia a proclamat Subotica drept târg cameral liber, pentru care Subotica a donat împărătesei 150 de cai. Pentru serviciu loial al grănicerilor față de Curtea Habsburgilor, în 1779, Maria Terezia a proclamat Subotica oraș regal liber. Pentru această decizie importantă, cetățenii din Subotica i-au acordat împărătesei 5.000 de monede de aur și au plătit pentru răscumpărare 266.666 de forinți. Statutul de oraș regal liber a adus Suboticei o autonomie mai mare și un nume nou - *Maria Theresiopolis*. Din acel an, începe dezvoltarea planificată și accelerată a orașului. Din 1845, orașul are numele actual - Subotica (Szabadka). În secolul al XIX-lea, Subotica era unul dintre cele mai mari orașe din Ungaria, imediat după Budapesta și Szeged. Economia se dezvoltă, începe dezvoltarea industrială. În 1879 a fost înființată fabrica de cărămidă, în 1880 fabrica de spirt, sifon-apă, turnătorii... Încă din 1869 în Subotica există trafic feroviar, care a fost considerat un simbol al progresului.

Gara modernă a fost construită în 1887, iar primul tramvai a traversat străzile Suboticei în 1897. Deja în 1896, Subotica avea Centrala electrică. Precursorii industriei moderne de astăzi se găsesc la sfârșitul secolului al XIX-lea: compania pentru exportul de carne „Hartman și Konen”, cu prima sală frigorifică în țară, prima fabrică din Subotica de acid sulfuric și de îngrășăminte chimice „Klotild”, a fost fondată în 1904. În 1917 frații Ruf au început să producă bomboane, iar industria de motoare electrice „Sever” a fost înființată în 1923.

Pe lângă domeniul economiei, orașul a înregistrat progrese și în domeniul culturii și învățământului. Prima școală medie, precursorul liceului, a fost deschisă în Subotica în 1747, școală de muzică în 1868, o casă pentru bătrâni în 1766, Palićul devine sanatoriu în 1845, prima tipografie a fost înființată în 1844, primul ziar a ieșit în 1848, primul spectacol de cinematograful a fost prezentat de Angelo Bianchi din Pécs în 1899, iar Alexander Lifka a deschis primul cinematograful permanent în 1910.

Primăria din Subotica este cea mai mare clădire din Subotica, după opinia multora și cea mai frumoasă. A fost construită în perioada 1908-1912. A fost ridicată în timp de doi ani (1908-1910), iar apoi încă doi ani au durat lucrările la ornamentarea părții interioare, după proiectul lui Komor Marcell și Jakab Dezső, arhitecți din Budapesta, într-un stil foarte modern pentru acele vremuri - varianta maghiară a secesiunii. Este decorată cu nenumărate flori stilizate.

Primele clădiri bisericesti monumentale și mari au fost construite în secolul al XVIII-lea. Cele mai vechi obiecte din acea perioadă sunt Biserica Ortodoxă Sârbă, care datează din 1725, biserica franciscană a sfântului Mihovil din anul 1736 și actuala Catedrală a Sf. Tereza de Avila din anul 1779. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea au fost construite Biserica din cartierul Ker a lui Sf. Roque (1896), Biserica Sf. Gheorghe din Senta (1897), Biserica evanghelistă (1901), cât și Sinagoga, ridicată în 1902 în stilul secesiunii, după proiectul arhitecților din Budapesta Marcell Komor și Dezső Jakab. Pentru renumitul vitraj din Sinagogă, a doua după mărime din Europa, meritele revin lui Miksa Roth. Biserica Franciscană a fost reconstruită și i s-a adăugat încă un turn (1908), Biserica Ortodoxă Sârbă a fost reconstruită în 1910 și au mai fost construite circa 10 biserici în oraș și suburbii. Prin frumusețe și importanță se disting și clădirile ridicate de Ferntz Reihl – Liceul din Subotica, Cazinoul Național (în prezent Biblioteca Municipală) și două palate private, care au fost proiectate în spiritul secesiunii. De-a lungul timpului, Subotica a devenit cel mai important centru administrativ, industrial, comercial, de transport și centru cultural din nordul Bačkăi, iar lacul Palić din apropiere contribuie la potențialul turistic și de agrement al orașului și zonei înconjurătoare.

SOMBOR

(Sombor/Zombor/Зомбор)

Orașul Sombor este situat în partea de nord-vest a Voivodinei și Republicii Serbia, în apropierea trecerilor de frontieră cu Ungaria și Croația, și este centrul districtului Bačka de Vest. Conform datelor recensământului din 2011, orașul are peste 47.000 de locuitori.

Începuturile orașului Sombor sunt legate de secolul al XIV-lea (1360), atunci când pe proprietatea familiei Cobor s-a format micul oraș Sân Mihai, care în viitor se dezvoltă rapid și prosperă. Aici s-au ținut periodic și sesiunile parlamentare ale Județului Bodrog. Pe baza permisului lui Matei Corvin, în 1469, familia Cobor ridică o fortăreață pentru apărarea împotriva turcilor, dar orașul totuși cade în mâinile lor în 1541.

În acea perioadă, Somborul era un oraș mare, cu aproximativ 2000 de case, citadela orașul și magazine de artizanat. Din 1543, localitatea a fost cunoscută sub numele de Sombor, și a aparținut vilaietului Buda. Orașul Sombor devine în 1554 sediul Nahiei din sangeacul Szeged și cuprinde 46 de localități, reprezentând pe atunci centrul militar, administrativ, judiciar, economic și religios.

Sub conducerea otomanilor, Sombor a fost până pe 12 septembrie 1687, când a devenit parte a Monarhiei Habsburgice. În oraș, pe lângă vorbitori de limba sârbă, au existat membri ai națiunii maghiare, iar în 1687 în oraș vin 5000 de buniești. Sombor este într-un număr mai mare populat de sârbi în 1690, în timpul migrației conduse de Arsenije al III-lea Čarnojević. Detașamentele militare ale cetățenilor Somborului vor participa la lupte de la Slankamen în 1691 și Senta în 1697, iar la scurt timp orașul va deveni sediul județului Bačka. În 1717 orașul a dobândit statutul de oraș de grăniceri, iar primul căpitan al orașului militar devine contele Jovan Branković.

Locuitorii Somborului au luptat pentru Monarhie la Petrovaradin, Belgrad, precum și pe câmpurile de luptă din Europa. Ca o recompensă pentru loialitate, Austria va dona orașului Sombor domenii agricole, iar cetățenii lui vor fi scutiți de plățile taxelor de stat. Cu toate acestea, când amenințarea otomanilor a început să scadă, s-a schimbat atitudinea autorităților față de oraș. În 1741, Maria Terezia a adoptat o hotărâre prin care orașului militar este supus autorităților regionale. Somborul va fi atunci inclus în componența județului Bačka și predat spre administrare Camerei maghiare a Curții. Pentru Sombor, aceasta a fost o moare lovitură, deoarece aceasta a însemnat pierderea tuturor privilegiilor. Locuitorii orașului au decis să colecteze 150.000 de forinți în aur, cu care

să cumpere libertatea și autonomia lor. Pe 17 februarie 1749, împărăteasa Maria Terezia a semnat o cartă prin care Somborul se ridică la rangul de oraș liber regal. Orașul încă prosperă, în 1786 el a devenit sediul permanent al județului Bács-Bodrog, al doilea după mărime din Ungaria, a cuprins toată zona dintre Dunăre și Tisa, precum și orașul Subotica și Novi Sad. Somborul a devenit un important centru administrativ, comercial, de meșteșugărit, de transport, cultural și educațional din această parte a Monarhiei.

De la începutul secolului al XVIII-lea, o atenție deosebită a fost acordată învățământului. În 1717 în oraș a fost deschisă prima Școală Ortodoxă Religioasă, iar în 1722 a fost deschisă Școala Primară Romano-catolică. În 1759, a fost înființată prima școală medie, iar în 1763 Comuna Bisericească Ortodoxă Sârbă a deschis o școală de gramatică cu patru clase. Apoi, a fost înființată Școala latină, fondată de franciscani. În 1767, Magistratul orașenesc a înființat o școală cu predare în limbile sârbă și greacă. În 1788, Avram Mrazović deschide Școala Normală și în acest fel se pun bazele pentru formarea cadrelor didactice ale sârbilor și ale altor popoare slave de sud pe aceste meleaguri. În 1816, Școala Pedagogică Sârbă - Preparandia a fost mutată de la Sentandreja la Sombor. În 1895, a fost construită clădirea Preparandiei, unde cursurile au continuat până în 1948. Elevii acestei școli au fost, printre alții, Isidora Sekulić, Jovan Dučić, Josif Marinković, Petar Konjović și multe alte personalități marcante ale culturii și științei noastre.

La Sombor, se înființează tot mai multe instituții culturale, educaționale și bancare, dar mai târziu și organizații sociale și sportive. Prima cale ferată care leagă Somborul de Szeged a fost construită în 1869. Károly Bitterman, pe 12 octombrie 1850, deschide prima tipografie și astfel apar primele ziare și reviste. În oraș trăiesc sârbi, bunievți, maghiari, germani, evrei. Artizanatul și comerțul sunt în curs de dezvoltare, se deschis fabrici de bere, mori, ateliere meșteșugărești. Formarea spațiilor verzi în zonelor urbane este în plină desfășurare, iar orașul va rămâne recunoscut prin aceasta până în prezent. Simbolurile caracteristice ale orașului sunt arborii de sâmbovină, aduși din Valea râului Mississippi în 1903.

Importantă deosebită pentru viața culturală a orașului a avut-o și înființarea Teatrului Național din Sombor, în 1882.

Pe lângă celebrele birje și spațiile cu verdeață, o altă atracție care dă un farmec aparte acestui oraș din Bačka, sunt: Turnul lui Pașa, care a fost casa comandantului orașului - dizdar, ridicată la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, apoi, biserica Sfintei Treimi (Biserica Catolică Veche) a cărei construcție a început în 1717, Curtea Prefecturii (fosta mănăstire franciscană), care a început să se zidească din 1743, Primăria orașului (1842), Palatul Grašalković, Marea Catedrală Sârbă dedicată lui Ioan Botezătorul (1790), clădirea județeană (1808), în care se păstrează faimoasa pictură „Bătălia de la Senta” lui Ferencz Eizenhut, Casa lui Fernbach (Muzeul orașului), clădirea Liceului și multe altele.

PANCIOVA

(Pančevo, Pancsova)

Panciova este unul dintre cele mai mari orașe din Voivodina. Este situat pe malurile râului Timiș și este sediul Districtului administrativ al Banatului de Sud. Conform recensământului din 2011, în oraș trăiesc 76.203 de locuitori.

Pe teritoriul orașului Panciova și acestei părți a Banatului, de-a lungul timpului au trăit mai multe culturi preistorice, ale cărei urme se pot afla în oraș și vecinătate. Cele mai cunoscute sunt cultura de Starčevo și cultura de Vinča, ceva mai nouă. Până în epoca romană, pe aceste meleaguri se vor dezvolta diferite culturi care aparțin eneolitului, epocii bronzului și epocii fierului, mai vechi și mai noi (culturile Baden, Vatin, Belegiš). În trecut, zona a fost locuită de multe popoare. Este înregistrată prezența dacilor, sarmaților, romanilor, celților, hunilor, avarilor, apoi a slavilor, maghiarilor, turcilor, germanilor și în acest sens, diferitele denumiri ale localității: Panucea, Panoča, Panuka, Pan-Ceal, Peitzova, Ciomva, Panciova.

Înainte de cucerirea turcească, orașul aparținea județului Kovin. Panciova a fost sub dominația otomană, în sangeacul Timișorean, în perioada 1552 – 1716, când contele Claudius Florimund Mercy îl eliberează și îi dă numele Ciomva. Odată cu Tratatul de pace de la Požarevac din 1718, Panciova a devenit parte a Monarhiei Habsburgice.

Sârbii din apropierea Timișoarei se stabilesc în acele timpuri în Panciova (1720) și fondează Orașul de Sus, iar germanii, care se stabilesc în același timp, înființează Orașul de Jos (1722). Deja pe atunci a început expansiunea rapidă a acestei localități: în 1718 a fost deschisă salina și au fost plantate primele podgorii. Abraham Kepish, evreu din Pojon, primește în 1722 permisiunea de a construi o fabrică de bere, care astăzi este una dintre cele mai vechi fabrici de bere din regiune (mai târziu această fabrică de bere va deveni cunoscută ca Fabrica de bere Weifert). În 1733, a început producția de mătase. Orașul Panciova a suferit mari pagube în timpul noului război austro-turc din 1738, când, pentru o perioadă scurtă, turcii au luat controlul asupra orașului. În retragere, turcii au incendiat orașul și au avariat cetatea, care pe baza hotărârii Păcii de la Belgrad trebuia să fie demolată după război. În secolul al XVIII-lea, teritoriul Graniței militare a fost extins și la Banat. În acest timp, are loc cel de-al doilea val al imigrațiilor din Germania, se stabilesc și românii, iar ceva mai târziu și populația slovacă. Pentru nevoile armatei, a fost ridicată fabrica de țesături. În 1767, Panciova a devenit sediul Regimentului Germano-Bănățean de grăniceri nr. 12. În 1794, împăratul Franz comandă unirea Panciovei sârbe și germane, iar orașul a dobândit statutul de comunitate grănicerească liberă. Odată cu desființarea Graniței Militare din 1871, Panciova a intrat în administrația civilă maghiară și în componența Comitatului Torontal. Dezvoltarea bruscă economică a orașului este înregistrată în secolul al XIX-lea (în 1838 se deschide abatorul, în 1846 fabrici de ulei, în 1843 s-a deschis prima moară, se dezvoltă industria materialelor de construcții). Prima linie navigabilă pe Dunăre de la Panciova la Zemun a fost deschisă în anul 1850, orașul este legat cu Becicherecul prin calea ferată din anul 1894, iar cu Vârșețul din 1896. A început să funcționeze stația de telegraf, fiind instalată și prima centrală telefonică (1896).

Claudius Florimund Graf von Mercy

Imagine: Claudius Florimund Mercy

În nucleul vechi al orașului se evidențiază prin frumusețe clădirile construite în stil neoclasic și neobaroc. Biserica Adormirea Maicii Domnului a fost construită în 1810, iar interiorul ei a fost pictat de Constantin Daniel. Conform proiectului lui Svetozar Ivačković se construiește în 1878 Biserica Schimbării la Față. Iconostasul acestei biserici este opera faimosului pictor Uroš Predić. În imediata apropiere a orașului se află și mănăstirea Vojlovica, potrivit tradiției orale, ridicată în 1383.

În oraș în timpul secolului al XIX-lea, se deschid școli (Școala de matematică, Școala civică bărbătească de stat), în 1839 este fondată Societatea sârbă de cântăreți, al cărei conducător de cor, Nikola Đurković, a organizat prima societate de teatru de amatori. Primul ziar din Panciova în limba sârbă este și cel mai vechi ziar local săptămânal din Serbia „Pančevac“, care a apărut în fața cititorilor pentru prima dată în aprilie 1869. Fondatorul acestui săptămânal a fost Jovan Pavlović, profesor la Școala de Comerț.

Panciova a dat mulți lucrători culturali și științifici renumiți, precum pictorul Arsa Todorović, unul dintre primii virtuosi sârbi la vioară, Dragomir Krančević, compozitorii Mita Topalović și Petar Krančević, poetul etnolog dr. Jovan Erdeljanović, George Weifert, guvernator al Băncii Naționale, Olja Ivanjicki, pictor... O parte a vieții sale au trăit la Panciova și Jovan Jovanović Zmaj, Svetislav Kasapinović, Uroš Predić, Miloš Crnjanski, Isidora Sekulić.

Dezvoltarea Panciovei a continuat în secolul al XX-lea, când sunt deschise multe întreprinderi industriale: Sticlăria (1932), Fabrica de amidon (1937), Utva (1937), Blănăria, Fabrica de cânepă, de îngrășăminte „Azotara” (1962), Rafinăria de petrol (1968), Fabrica de produse chimice „Petrohemija” (1977) și multe altele. Unul dintre semnele distinctive ale orașului Panciova este Grădina Populară, a cărei începuturi datează din 1829 și a fost amenajată conform ordinului primului urbanist al Panciovei, generalul de brigadă Mihovil Mihaljević.

ZRENIANIN

(Zrenjanin/Nagybecskerek/Zreňanin/Zrenianin)

Zrenianin este cel mai mare oraș din Banatul Sârbesc, sediul Districtului Banatului Central. Conform recensământului din 2011, în oraș locuiesc 76.511 de locuitori. Orașul Zrenianin este situat la marginea de vest a platoului de loess al Banatului, locul unde râul canalizat Bega se revarsă în fosta albie a râului Tisa. Zona comunei este o zonă de șes pronunțată. De-a lungul istoriei, orașul și-a schimbat numele. Din 1326 până în 1935 se numea Becicherec, Becicherecul Mare, Nagybecskerek, Gross Becskerek, iar în 1935 își schimbă numele în Petrovgrad, după regele Petru I Karađorđević. Numele actual l-a primit în anul 1946, după eroul popular Žarko Zrenjanin. Se numea Becicherec, Becicherecul Mare, Nagy Beckerek, Gross Beckerek. Din 1935 a fost numit Petrovgrad (după regele Petru I Karađorđević), iar în 1946 s primit numele după erou național Žarko Zrenjanin. Cele mai vechi date despre oraș provin din 1326. Până la venirea turcilor otomani pe aceste meleaguri, a fost sub conducerea nobililor maghiari și despoților sârbi Stefan Lazarević și Gheorghe Branković. În acea perioadă, a fost construită și Cetatea (1528), iar în localitatea a fost populată în majoritate de sârbi și maghiari.

Din 1551 până în 1718, orașul era sub dominație turcească, iar după retragerea otomanilor devine parte a Monarhiei Habsburgice. Deja în 1718 el a început colonizarea germană, dar se stabilesc și sârbi, români, italieni, francezi și spanioli, care numesc orașul Noua Barcelonă (1737). Din 1728, la ordinul contelui Mercy, începe construcția canalului Bega cu scopul desecării zonelor umede cu suprafețe mari. În 1745, Sebastian Krazeisen a deschis prima fabrică industrială pentru producția de bere. Biserica Adormirii Maicii Domnului, astăzi cea mai veche clădire conservată din Zrenianin, a fost ridicată în 1746. Prima biserică catolică a fost ridicată în 1758, iar în 1760 a fost înființată Comuna evreiască.

Prin privilegiile Mariei Terezia, din 6 iunie 1769 Becicherecul a ajuns la rang de târg liber, iar în anul 1778 i se acordă statutul de oraș liber regal. După aceea, Becicherecul devine sediul Comitatului Torontal. În acel moment, începe cu gestionarea spitalului orașului și se deschide o farmacie. Pe parcursul secolului al XIX-lea, a continuat dezvoltarea orașului: se ridică mori cu aburi, fabrici de cărămidă, fabrica de bere și Fabrica sârbă de covoare a lui Lazar Dunderski, în 1883 a fost construită calea ferată Kikinda – Becicherecul Mare și gara orașului, iar în 1896 a

Început să lucreze prima centrală electrică fiind instalate primele lămpi electrice stradale. Modelarea structurii oraşului pe principii arhitectonice a urmat după un mare incendiu din 1807. După incendiu, doar câteva clădiri din centrul oraşului au fost păstrate, inclusiv Biserica Adormirii Maicii Domnului. Biserica cu hramul Intrarea în Biserică a Maicii Domnului (Biserica din Gradnulica) datează din anul 1777. În secolul al XIX-lea, populaţia aproape că s-a dublat, dar se ridică şi edificii importante după care oraşul este recunoscut şi în zilele de astăzi: Primăria (1820), Teatrul (1839), Catedrala romano-catolică (1868), Academia de Comerţ (1891), Biserică Reformatoare în stil gotic (1891), Palatul de Finanţe (astăzi Muzeul Naţional, 1894) şi multe altele. Pe malul Begăi, în 1908 a fost ridicat Palatul Justiţiei, după monumentalitate cea mai importantă clădire din Zrenianin după Primăria şi Palatul de Finanţe. Construcţia podurilor de oţel (cel mic şi cel mare) a început în 1903 cu scopul de a se înlocui podurile vechi din lemn care legau partea centrală a Becicherecul cu părţile de sud ale oraşului. Becicherecul Mare s-a dezvoltat în domeniul învăţământului şi culturii. În 1833 a fost deschis Casinoul maghiar, în 1880 Şcoala Naţională Înaltă de patru ani pentru femei, în 1890 Şcoală civilă pentru bărbaţi, în 1846 Liceul Real Naţional. În Becicherecul Mare s-a născut şi Aleksandar Sandić (1836-1908), istoric, scriitor, activist cultural şi politician sârb; Todor Manojlović (1883-1968) scriitor, critic literar şi de artă; la Orlovat, în apropiere de Zrenianin, s-a născut şi este înmormântat Uroš Predić (1857-1953), unul dintre cei mai mari pictori ai noştri. În timpul războaielor mondiale din secolul al XX-lea, oraşul nu a suferit devastări mai mari, ceea ce a contribuit la dezvoltarea sa ulterioară. Pe 29 decembrie 2007, prin noua organizare teritorială a Republicii Serbia, Zrenianin a primit statutul de oraş.

KIKINDA

(Kikinda/Nagykikinda)

Kikinda este cel mai mare oraş din nordul Banatului. Conform recensământului din 2011, oraşul are 59.329 de locuitori. Numeroase descoperiri arheologice sunt o mărturie că oamenii au trăit aici în urmă cu şapte mii de ani. Există multe urme de culturi şi civilizaţii vechi şi dispărute în jurul oraşului. Această zonă a fost o reşedinţă temporară sau permanentă a multor popoare care au sosit în Câmpia Panonică. Există urme ale culturii din epoca neoliticului şi epoca de bronz, ale civilizaţiei celtice, dacice şi sarmate....

Numele Kikinda a fost înregistrată pentru prima dată în secolul al XV-lea, sub forma Kökényd, cel mai probabil desemnând, împreună cu numele Ecehida, mai multe aşezări mai mici, adică bunuri ale maghiarilor, iar apoi și ale despoșilor sârbi. Ca proprietate a domnitorului maghiar Sigismund a fost menționat în 1423. Numele orașului sub forma de astăzi apare pentru prima dată pe o hartă geografică din 1718 ca Gross Kikinda, nu ca localitate, ci ca spațiu nelocuit, prediu.

În perioada anilor 1551- 1716, Kikinda era sub dominație turcească. O stabilire a populației în număr mai mare pe teritoriului orașului datează din 1751-1753 când sosesc grănicerii sârbi, după desființarea Graniței militare de pe Tisa și Mureș. Foștii grăniceri se acomodează la un nou mod de viață și transformă regiunea mlăștinoasă în teren arabil. Ceva mai târziu, se stabilesc și germanii, maghiarii, evreii. În noiembrie 1774, Maria Terezia înființează Districtul privilegiat Kikinda Mare, ca o unitate administrativă cu sediul în Kikinda. În componența Districtului au fost încă nouă aşezări de grăniceri sârbi din Banatul de nord și central: Srpski Krstur, Josefovo (o parte din Novi Kneževac de astăzi), Mokrin, Karlovo (o parte din Novo Miloševo de astăzi) Bašaid, Vranjevo (o parte din Novi Bečej de astăzi), Melenci, Kumane și Taraš. Districtul a fost desființat în 1876, iar Kikinda alăturată Comitatului Torontal cu sediul la Becicherec. În secolul al XVIII-lea orașul a crescut sistematic, în conformitate cu planul și reglementările urbanistice care erau în vigoare. Trasarea și intersectarea străzilor a fost făcută în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în așa fel încât străzile erau bine concepute și late, s-au întretăiat sub unghi drept, pe târgul central au fost piața, biserica, primăria, școala, cârciuma.

Kikinda a fost proclamat oraș regal liber în 1893.

Pe acele vremuri, Kikinda a fost cel mai populat oraș din Torontal, cu aproximativ 22.000 de locuitori, care în cea mai mare parte se ocupa cu agricultura. Începuturile industrializării sunt legate de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, atunci când sunt deschise fabricile de cărămidă Meszaros (1864) și Bonn (1867), care vor prezenta baza viitoarei fabrici de materiale de construcții „Toza Marković”. Au fost înființate primele mori (1869), atelierul de prelucrare a uleiului, fabrica de gheață. Fabrica de amidon începe să lucreze din 1905, fabrica de oțet în 1909, urmate de două fabrici de mobilă. Stația electrică a fost construită în 1906.

Dezvoltarea pașnică a orașului a fost întreruptă de izbucnirea războaielor mondiale în prima jumătate a secolului al XX-lea, iar anii postbelici vor fi marcați de o dezvoltare dinamică: ridicarea de noi fabrici, clădiri și aşezări. Astăzi, cele mai importante întreprinderi industriale din Kikinda sunt Turnătoria „Kikinda”, Industria de materiale de construcție - „Toza Marković”, Industria de petrol și industria chimică – NIS, Unitatea „Banatul de Nord”, moara Kikinda și altele.

Dintre clădirile distinctive ale orașului trebuie evidențiate Biserica ortodoxă cu hramul Sf. Nicolae (1769), a cărui iconostas a fost pictat de Teodor Ilić Češljar, clădirea Magistratului Districtului Kikinda Mare- Senat (1836-1839) și Moara din 1899, care în 1951 au fost puse sub protecția statului, iar în 1990 a fost desemnată patrimoniu cultural imobil de mare importanță.

Cea mai veche instituție din domeniul culturii în Kikinda este Biblioteca Națională numită după scriitorul, activistul cultural și politicianul, Jovan Popović. Biblioteca Națională a fost înființată în 1845 ca prima Sală de lectură sârbă. Prima piesă de teatru a fost jucată în 1796, în limba germană, iar în mai 1834 în limba sârbă. Este vorba despre piesa lui Jovan Sterija Popović, „Svetislav și Mileva”, jucată într-o cafeneaua „La plugul de aur”. Societatea pentru cultivarea muzicii „Gusle” din Kikinda a fost fondată în 1876 și este una dintre cele mai vechi instituții culturale din oraș. În oraș a activat și Societatea maghiară de cântăreți Dalarda și Societatea germană Cecilia. Se dezvoltă și învățământul, astfel că în 1781 se deschide Școala latină, în 1858 Școala Reală, iar în 1877 primul liceu.

Kikinda este un oraș în care sunt născuți numeroși artiști care și-au început aici o carieră artistică reușită, cum ar fi Nikola Aleksić, pictor (a locuit în Kikinda în 1837-1840), arhimandritul Pavle Kenđelac, doctor în teologie, om de știință (născut în Kikinda în 1766), Đura Jakšić, Dušan Vasiljev (1900-1924), pictorul Radivoje Berbakov (1925-2003)...

SREMSKA MITROVICA

(Sremska Mitrovica/Сримска Митровица)

Orașul Sremska Mitrovica este centrul administrativ, economic și cultural al districtului Srem. Orașul este alcătuit din trei părți: Sremska Mitrovica ca zona centrală urbană, Mačvanska Mitrovica, de pe malul drept al râului Sava și cel mai mare sat din Serbia, după numărul populației, Lačarak, la vest. Populația totală pe teritoriul mai larg al orașului este 79.940, iar în orașul Sremska Mitrovica 41.624. Istoria localității este lungă și furtunoasă, dar, cu toate că cea mai glorioasă parte a istoriei a avut-o pe timpul stăpânirii romane, originile sale datează din aproximativ anul 7000 î.e.n.

Romanii au cucerit Sirmiumul înainte de primul secol î.e.n, iar până la mijlocul secolului al treilea, orașul devine centrul economic al întregii regiuni Panonia. Din anul 293, după introducerea tetrarhiei de către împăratul Dioclețian (284-305), Sirmium a fost una dintre capitalele Imperiului Roman. Orașul s-a construit, s-a înfrumusețat și s-a extins, multe clădiri au fost ridicate, cum ar fi forum, amfiteatru, temple, băi, hipodrom, vile particulare, iar o mărturie a importanței orașului este faptul că în el a funcționat monetăria. De asemenea, orașul a fost un centru creștin timpuriu, după cum demonstrează numeroși martiri și episcopi din această regiune. În oraș sau în împrejurimile sale s-au născut un număr mare de împărați romani.

În orașul propriu-zis sau în împrejurimi au fost născuți și împărații romani: Decius Traian (249-251), Aurelian (270-275), Probus (276-282), Maximian Herculus (285-310), Constantius (337-361), fiul lui Constantin cel Mare, cât și Gratianus (367-383), fiul împăratului Valentinian.

Sirmium a fost ținta mai multor invadatori, l-au distrus hunii în anul 441, iar cucerirea lui de către avari și slavi în anul 582, a marcat sfârșitul celebrei istorii antice a „mamei tuturor orașelor“, cum l-a numit Ammianus Marcellinus, celebrul istoric din secolul al IV-lea.

În secolul al IX-lea, întregul Srem face parte din Bulgaria, iar Sirmium a devenit centrul episcopiei. În următoarele două secole, pentru controlul asupra orașului luptă Imperiul Bizantin și Ungaria, iar luptele se termină prin alungarea permanentă a bizantinilor din regiune, în 1180. Pe ruinele Sirmiumului se înființează un nou oraș medieval - Civitas Sancti Demetrii, sau Castelul Sf. Dimitrie, după Sf. Dimitrie, patronul orașului și al mănăstirii cu același nume în jurul căreia orașul nou a și început să se extindă. Din 1526, orașul era sub dominația otomană

fiind cunoscut sub numele de "Sheher Mitrovica". În componența dinastiei Habsburgice, Mitrovica intră în 1718, iar câteva decenii mai târziu, devine centrul Regimentului nr. IX de grăniceri din Petrovaradin. Statutul comunității libere grănicerești a fost acordat Mitrovicei în 1763. În oraș au început să se stabilească germani, evrei, maghiari, croați, ruteni. Mitrovica primește statutul de oraș regal liber în 1881. Atunci începe o creștere bruscă și dezvoltare a orașului, care tot mai mult se răspândește către malul Savei. Se formează străzi noi și apar primele fabrici mici. Conform datelor din 1888, în oraș existau 108 de magazine comerciale. Comerțul s-a desfășurat la târgurile de la Mitrovica, care au avut loc de cinci ori pe an. Cele mai vechi întreprinderi din oraș a fost Fabrica de bere din 1830, Fabrica de cherestea din 1891, iar prima fabrica de cherestea care utiliza aburi, Franc Gamiršek, a fost înființată în 1899. Fabrica de mobilă a fost deschisă în 1909.

O atenție deosebită a fost acordată învățământului. În oraș au existat două școli elementare germane, apoi Școala pentru fete, Școala de matematică, Școala populară sârbă și Școala Populară Maghiară. Liceul Real a fost deschis în 1838. Se amenajează piața orașului, se înființează parcul orașului, iar în jurul lui se ridică cele mai prestigioase clădiri publice și private.

Obiectivele turistice cuprind Biserica veche Ortodoxă a Sf. Stefan („biserica mică” sau „biserițuța”), noua Biserică Ortodoxă Sf. Dimitrie (astăzi Biserica Mare sau Catedrala) a fost finalizată în 1794, iar iconostasul a fost pictat de Arsa Teodorović. Biserica Romano-Catolică există din anul 1810, edificiul Căminului Sârb din 1895, clădirea Magistratului, edificiul tribunalului, Biserica greco-catolică a Înălțării Domnului, cunoscută și sub numele de Biserica ruteană, și multe alte clădiri publice și private. La începutul secolului al XX-lea, orașul avea peste 10.000 de locuitori.

În componența Regatului S.C.S, Sremska Mitrovica a intrat în 1918. În al Doilea Război Mondial, orașul a făcut parte din Statului Independent Croat, iar populația a fost expusă persecuțiilor, deportărilor și lichidărilor, fapt care va influența și asupra numărului populației. Și structura etnică a orașului se schimbă, comunitatea evreiască a fost distrusă în timpul războiului, iar populația germană a fost strămutată după sfârșitul războiului. Orașul se dezvoltă în a doua jumătate a secolului al XX-lea, se construiesc noi obiective industriale, se construiesc noi așezări rezidențiale, iar numărul de locuitori crește. Se dezvoltă industria de carne și conserve, industria de morărit și prelucrare a cerealelor, a produselor lactate, industria de zahăr și hrană pentru animale, precum și un combinat de producție și prelucrare a fructelor și legumelor.

Ca un oraș cu o istorie și tradiție bogată, Sremska Mitrovica are numeroase instituții culturale, care îi sporesc potențialul turistic. Unele dintre ele sunt: Muzeul Sremului, Galeria „Lazar Vozarević”, teatru „Dobrica Milutinović”, Instituția de cultură „Sirmijumart”... De asemenea, orașul este într-un fel un muzeu în aer liber, deoarece în el se găsesc rămășițele capitalei Imperiului Roman de odinioară, clădiri în stil baroc și clasic din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, Parcul memorial ridicat în memoria cetățenilor uciși în 1942, iar în apropiere este și rezervația naturală specială Zasavica, precum și numeroase mănăstiri de pe Fruška Gora.

SREMSKI KARLOVCI

(Sremski Karlovci/Sremski Karlovci)

Micul oraș de pe malul drept al Dunării, situat în apropierea orașelor Novi Sad și Petrovaradin, cu ceva mai puțin de 9.000 de locuitori, iese în evidență prin istoria sa plină de evenimente, prin patrimoniul cultural și clădirile în stil baroc, care-l disting de alte localități. Prima mențiune a orașului datează din 1308, când este menționată fortăreața sub numele de Kara, construită pe ruinele fortificațiilor din perioada romană. În Evul Mediu, localitatea aparținea familiilor nobile maghiare Báthory și Morovics. În 1521, turcii au demolat fortăreața, iar până la Marele Război Vienei, Sremski Karlovci au rămas sub autoritatea lor. Marele Război al Vienei se va încheia chiar cu Acordul semnat la Sremski Karlovci pe 26 ianuarie 1699. Pe locul încheierii Acordului de pace, în 1817 a fost ridicată Capela păcii. După încheierea războiului, Sremski Karlovci a devenit parte integrală a Monarhiei Habsburgice și o localitate comercială de mare însemnătate, la aceasta contribuind apropierea Dunării și drumurile care prin această regiune duc spre Turcia. Numărul de magazine de artizanat și comerț au fost în creștere, iar viticultura primește o importanță deosebită. În acea perioadă, Sremski Karlovci a devenit centrul religios și cultural al sârbilor din Monarhie. În anul 1713 s-a adus hotărât de mutare a scaunului mitropolitului de la Mănăstirea Krušedol la Sremski Karlovci.

În 1726, prima școală a fost deschisă la Karlovci, datorită mitropolitului Mojsije Petrović. Primul învățător a fost Maksim Suvorov, care a adus primele manuale din Rusia. În 1733, un al doilea grup de învățători în frunte cu Emanuel Kozačinski a venit la Karlovci. Biserica romano-catolică a Sfintei Treimi a fost menționată pentru prima dată în 1735. În 1739 la Karlovci s-au stabilit 51 de familii germane, însă orașul încă a mai avut un caracter distinct sârbesc, pentru că în 1753 din 3.843 de cetățeni, 3.110 au fost sârbi.

La fel în 1753, orașul a primit statutul de comunitate grănicerească liberă.

O mare importanță pentru dezvoltarea orașului a avut-o Mitropolitul Pavle Nenadović, care a încurajat avansarea vieții educaționale și culturale, a înființat o tipografie, un fond pentru finanțarea învățătorilor și preoților, a ridicat Catedrala dedicată Sf. Nicolae (1762), a refăcut mănăstirile de pe Fruška Gora... Iconostasul Catedralei, realizat în

stil tipic pentru arhitectura barocă este opera lui Jakov Orfelin și Teodor Crăciun, iar autorul picturilor murale este Paja Jovanović. O mare parte a orașului a ars în 1788 într-un incendiu, iar la organizarea reconstrucției reușite și rapide, de asemenea, a contribuit și Mitropolitul Stefan Stratimirović. Datorită energiei lui și dedicării intereselor poporului sârb, precum și sprijinului acordat de către burghezia sârbă consolidată, a fost deschis primul liceu sârb în Sremski Karlovci, în 1791. La scurt timp, în 1794, a fost înființată și Teologia, după vechime – a doua din lume, după cea din Kiev. La începutul secolului al XIX-lea la Karlovci a activat Cercul din Karlovci, o mică societate științifică, adunând în jurul ei numeroase personalități importante care s-au ocupat cu probleme de limbă și istorie. Renumita fântână Cei patru lei, unul din simbolurile orașului, a fost ridicată în 1799.

O semnificație istorică deosebită îi revine orașului Karlovci datorită faptului că este locul unde s-a desfășurat Adunarea din Luna Mai în 1848, la care a fost proclamată Voivodina Sârbească, iar Mitropolia de Karlovci a fost ridicată la rang de Patriarhie, precum și că este localitatea în care s-au desfășurat mai multe adunări naționale și bisericești. La inițiativa elevilor Liceului din Karlovci, în 1883, rămășițele pământești ale lui Branko Radičević au fost transferate de la Viena la Stražilovo.

Conform proiectului arhitectului maghiar Gyula Partos, dar la inițiativa Patriarhului German Anđelić și succesorului lui, Georgije Branković, a fost construită și noua clădire a Liceului din Karlovci. Palatul Patriarhal cu o capelă, al cărui iconostas este pictat de Uroš Predić, a fost construit în anul 1894. Palatul a fost proiectat de arhitectul Vladimir Nikolić, care a proiectat și Seminarul teologic (1901), Fondurile Bisericești și naționale și Stefaneumul. După Primul Război Mondial, pe 31 decembrie 1918, la Sremski Karlovci a fost proclamată unificarea Eparhiilor Ortodoxe Sârbe fiind instituită Patriarhia Sârbă, iar orașul a fost invadat de refugiați din Rusia, ofițerii și clerul Bisericii Ortodoxe Ruse. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Karlovci a fost alipit la Statul Independent Croat – S.I.C.

După război, până în ziua de astăzi, datorită trecutului său glorios, Karlovci a rămas un important centru cultural și spiritual al poporului sârb.

Ceea ce dă orașului o amprentă deosebită, sunt cu siguranță numeroasele vinării care atrag turiști din țară și străinătate. Există o tradiție care spune că împăratul roman Marcus Aurelius a adus la Karlovci vița de vie, și că de atunci, timp de sute de ani, se produc vinuri de calitate care au atins faima mondială.

MONUMENTELE CULTURAL-ISTORICE ALE VOIVODINEI

CASTELUL FAMILIEI STRATIMIROVIĆ DIN KULPIN

La Kulpin, există un complex de clădiri alcătuit din două castele, construite pentru familie nobilă Stratimirović. Pe lângă aceste două clădiri centrale, există și o serie de obiective auxiliare. Familia Stratimirović a fost una dintre cele mai importante familii sârbe în Monarhia Habsburgică, membrii ei fiind și Mitropolitului Stevan Stratimirović, precum și Đorđe Stratimirović, un participant renumit și lider al Revoluției Sârbe din 1848-1849. Încă din 1745, familia Stratimirović a obținut titlul de nobil pentru merite militare în Imperiu, iar odată cu titlul, familia a primit în dar de la Maria Terezia și proprietatea din Kulpin.

Complexul palatului a fost un scurt timp răscumpărat de Matej Semz, și apoi, în 1889, a trecut în mâinile lui Lazar Dunderški.

Castelele sunt înconjurate de un parc minunat cu suprafața de 4,5 ha. Un mic castel („vechiul castel”), construit la sfârșitul secolului al XVIII-lea, este o clădire la parter, cu soclu mare și intrare ridicată, cu fațadă simetrică.

Ferestrele și poarta de la intrare sunt decorate cu ornamente și grilă din fier forjat. Castelul cel mare, construit la mijlocul secolului al XIX-lea, a primit aspectul actual pe timpul când a trecut în proprietatea lui Lazar Dunderški. Renovarea și reconstrucția au fost realizate în 1912, de arhitectul Momčilo Tapavica. Clădirea mare este un castel la parter, construit în stil clasic. Fațada principală este dominată de un portic cu scări, rampe de acces și patru perechi de coloane ionice.

Proprietatea a fost confiscată familiei Dunderški în 1945, în conformitate cu Legea privind naționalizarea, iar din 1993, în castelul mare se află Muzeul Agriculturii.

MONUMENTUL DEDICAT BĂTĂLIEI DE LA SLANKAMEN

În timpul Marelui Război Vienei (1683-1699), una dintre cele mai importante victorii ale armatei austriece a fost obținută în bătălia care a avut loc pe dealul Mihaljevaca, la Slankamen, pe 19 august 1691. Armata austriacă era condusă de Ludwig Badenski, iar cea turcească de marele vizir Mustafa Čuprilić, care a și fost ucis în această bătălie. O contribuție importantă la victoria armatei austriece a fost acordată și de aproximativ 10.000 de membri ai poliției sârbe, sub comanda lui Jovan Monasterija. Locul unde s-a petrecut lupta, la poalele muntelui Fruška Gora, a fost marcat în 1892 de un Monument, cu înălțimea de aproximativ 17 metri, care constă dintr-un soclu de piatră, patru piloni în semicerc și partea superioară sub forma unei piramide cu un relief decorativ pe mijloc. Între piloni se află un bloc de piatră pe care e cioplit textul cu privire la acest eveniment, în limba germană, iar mai

târziu au fost adăugate versurile lui Jovan Jovanović Zmaj în cinstea morților: „Și mulțumiri și slavă eroilor duși, prin cădere ridicați, prin moarte nemuritori“.

CASTELUL FAMILIEI SPITZER DIN BEOČIN

Castelul familiei distinse și bogate Spitzer a fost construit între anii 1890 și 1892 la Beočin. Ede Spitzer a fost unul dintre proprietarii fabricii de ciment din Beočin. Clădirea este caracterizată de diferite stiluri, de la romanic, gotic, renescentist și baroc, la Art Nouveau, așa că acest edificiu este un exemplu unic de arhitectură eclectică în patrimoniul cultural al Voivodinei. Valoarea deosebită a clădirii se datorează interiorului holului central, decorat în spiritul maghiar Art Nouveau, design foarte bogat ornamentat, dominat de un șemineu din vestita ceramică Zsolnay din Pécs. Astăzi, castelul este abandonat și de câțiva timp fără menire.

CASTELUL CONTELUI HADIK DIN FUTOG

Una dintre cele mai mari feude din Bačka la mijlocul secolului al XVIII-lea a fost feudul din Futog deținut de familia Čarnojević (1744 – 1770). În 1777, feudul l-a cumpărat și pe el a construit un castel reprezentativ, contele Andras (Andreas) Hadik, un feldmareșal austriac și președintele Consiliului aulic de război de la Viena. În anul 1805, castelul ajunge să fie proprietatea familiei de conți Kotek, până în anul 1922, când proprietatea este redusă semnificativ. În anii următori, până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, castelul a schimbat proprietarii, dar nu și aspectul, care nu a deviat în mod semnificativ de cel din timpul când a fost creat.

În pofida unor modificări minore, clădirea și-a păstrat conceptul original baroc. Castelul a fost declarat monument cultural în 2001 și astăzi în el se află Școala de Agricultură.

Numeroase curiozități sunt legate de această proprietate. Anume, se crede că în castelul de atunci al lui Kotek, Johann Strauss Junior a compus în 1867 cel mai faimos vals "Pe frumoasa Dunăre albastră". La doar câteva zile înainte de asasinarea din Sarajevo, a fost vizitat de arhiducele Franz Ferdinand și soția sa Sofia, iar cel mai cunoscut prizonier în beciul castelului, a fost feldmareșalul german August von Mackensen, care a fost întemnițat în castel din momentul captivității, înainte de sfârșitul Primului Război Mondial, până în noiembrie 1919.

COMPLEXUL MEMORIAL FRONTUL DIN SREM

Complexul memorial Frontul din Srem a fost construit în apropierea satului Adaševci, lângă Šid, în memoria soldaților uciși în timpul străpunerii Frontului din Srem, în aprilie 1945. Lupte grele pe acest teritoriu au fost duse în toamna anului 1944, când, conform deciziei Comandamentului Suprem, a avut loc, în general, mobilizarea bărbaților tineri sârbi, fără experiență militară, care în luptele împotriva soldaților inamici au murit în masă în bătălii dificile și epuizante.

Complexul monumental este format din trei unități: Adunarea, Aleea de Onoare și Muzeul. În Adunare sunt evidențiate numele tuturor unităților angajate în luptă, precum și desfășurarea operațiilor militare, în Aleea de Onoare sunt scrise numele celor uciși în aceste operații, iar în Muzeu, pe lângă diferite obiecte autentice din această perioadă, sunt expuse sculpturi ale artistului Jovan Soldatović.

Parcul memorial a fost ridicat în 1988, iar autorul complexului existent este arhitectul Miroslav Krstonošić.

TURNUL VÂRȘEȚULUI

Simbolul de astăzi al orașului Vârșeț, Turnul Vârșețului, a fost construit în 1439 și se consideră că a fost ctitorit de către despotul sârb Gheorghe Branković, după căderea orașului Smederevo, cu scopul de a proteja domeniile sale de pe teritoriul Voivodinei de astăzi. Rămășițele fostului castel sunt situate la o altitudine de 399 de metri deasupra nivelului mării, pe dealul Vârșețului, deasupra orașului. Din întreaga fortificație, în cea mai bună stare este turnul Donjon, cu înălțimea de 20 de metri, care este acum complet restaurat. Turnul conservat are o bază dreptunghiulară, mai multe etaje și beci de depozitare a alimentelor și armelor. Intrarea în turn este la aproximativ 10 metri de la sol și era accesibilă prin scările din lemn, care ar fi putut fi ușor mișcate, în caz de pericol. Pe baza rămășițelor căminului și coșului, se consideră că cel mai înalt nivel al turnului a fost folosit pentru locuire. Fosta fortificație avea o formă alungită, de 18 metri lățime și 46 de metri lungime. După Pacea de la Karlovci, a început demolarea turnului, pentru ca el să nu se mai poată folosi în scopuri militare.

CASTELUL FAMILIEI DUNĐERSKI DIN ČELAREVO

Complexul acestui castel a fost construit în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea fiind alcătuit din mai multe clădiri, situate într-un parc spațios. Un mic castel a fost construit de Murphy Lipot, între secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, iar castelul mare de nobilul Nikola Bezeredi, în perioada anilor 1834 – 1837. Clădirea a servit exclusiv ca o casă de vară, iar în 1882 a fost vândută lui Lazar Dunđerski. După al Doilea Război Mondial, această clădire a fost confiscată familiei Dunđerski.

Castelul este o clădire la parter, cu o bază dreptunghiulară, cu trepte și un pridvor pe latura de est, patru coloane dorice și timpanul, construit în spiritul clasicismului. De la sfârșitul secolului al XIX-lea până la Primul Război Mondial, în el au poposit personalități respectabile și semnificative din politica și cultura acelei perioade, printre care Nikola Tesla, Paja Jovanović, Stevan Todorović. În acest castel, Laza Kostić s-a întâlnit cu Lenka Dunđerski,

căreia i-a dedicat faimoasa sa poezie "Santa Maria della Salute". Până recent, castelul a servit Muzeului Voivodinei pentru organizarea unei expoziții de artă aplicată, mobilier autentic și piese din interiorul casei aparținând foștilor proprietari, familiei Dunderski. Castelul se află sub protecția statului, ca un bun cultural de o importanță excepțională.

CASTELUL FAMILIEI SERVIJSKI DIN NOVI KNEŽEVAC

Marko Servijski, un cetățean bogat și distins al orașului Novi Sad, a cumpărat în 1782 proprietatea Turska Kanjiža și pe acest domeniu a construit un castel, în 1793. Fiul său Đorđe, printr-un testament din 1855 l-a lăsat în moștenire nepoatei Katarina, care a fost căsătorită cu Emil Schulpe, și l-a adus ca zestre familiei Schulpe. Pe timpul primilor proprietari, castelul avea o bibliotecă mare, cu aproximativ 3.000 de cărți, numeroase obiecte din porțelan, argint, bronz, precum și mobilier scump și o colecție de portrete și arme de trofeu. Prin căsătoria moștenitoarei lui Emil și Katarina Schulpe, Wilhelmina, cu Andor Talijan, castelul devine proprietatea acestei familii, care deținea încă două obiective în Novi Kneževac. Castelul este unul dintre cei mai mari și mai luxoși din Voivodina. A fost construit ca o clădire liberă înconjurată de un parc, la etaj, cu o bază dreptunghiulară alungită. Datorită proporțiilor, simetriei, modului de prelucrare a fațadei și repartizării încăperilor, aparține tipului de clădiri profane construite în stilul barocului târziu, fiind una dintre puținele de acest tip care au fost păstrate. După al Doilea Război Mondial, toate bunurile mobile din castel au dispărut. Astăzi, această clădire este un bun cultural de mare importanță, iar în încăperile lui se află Tribunalul comunal și administrația serviciilor comunale ale comunei Novi Kneževac.

CASTELUL KARÁCSONYI DIN NOVO MILOŠEVO

A fost construit în perioada anilor 1842 – 46 de nobilul și marele prefect al județului Torontal Lajos Karácsonyi, pe proprietatea sa în Beodra (astăzi alipită orașului Novo Miloševo). A fost construit într-un parc spațios, ca o clădire rezidențială reprezentativă, în stilul clasicismului. Are o bază dreptunghiulară alungită și este o clădire la etaj. Fațada principală este simetrică, iar în partea sa centrală se evidențiază o verandă adâncă. Împărțirea orizontală prin intermediul unei cununi a produs separarea etajului de parter. Ferestrele de la parter au capiteluri ionice, iar pe coridoare capiteluri corintice. Castelul Karácsonyi se enumeră printre castele de tip rural, care sunt de obicei înconjurate de clădiri auxiliare, al căror rol a fost de a facilita funcționarea proprietății pe tot parcursul anului. Din același motiv, aci se găsesc grajduri pentru cai, depozite și încăperi pentru servitori. Spre sfârșitul Primului Război Mondial, castelul a fost abandonat și jefuit. În secolul al XX-lea, clădirea a fost folosită în diverse scopuri (școală, spital, fabrică). Lucrările de conservare au fost realizate în mai multe rânduri, iar în 1997 clădirea a fost proclamată ca un bun cultural deosebit de important. În ultimii ani, castelul a fost abandonat.

CASTELUL KRAI DIN BAČKA TOPOLA

Muzeul și galeria localității Bačka Topola se află astăzi în clădirea fostului castel, construit de Ferenc Krai în prima decadă a secolului al XIX-lea. Tatăl său, Pál Krai, a primit Topola în dar de la împăratului Franz I, ca recunoștință pentru meritele din război. Nu există informații mai detaliate despre construire și lucrări. Castelul a fost prima casă la etaj din comună, cu excepția Bisericii Catolice, în vecinătatea căreia se află.

Cu balconul situat de partea șoselei principale, clădirea a fost o podoabă a localității. Domeniul s-a remarcat în mod aparte printr-un parc aspectuos în stil englez, plantat datorită soției lui Ferenc Krai, Borbali Gesel. Până în prezent a fost păstrată doar o mică parte a acestui parc, cunoscut sub numele de "Park Ziči".

CLĂDIREA JUDEȚEANĂ DIN SOMBOR

Orașul Sombor a jucat un rol important în istorie și are multe clădiri importante. Una dintre ele este clădirea sediului administrativ al județului Bács-Bodrog. Anume, când orașul Sombor a devenit sediul județului în 1786, s-a adus hotărârea să se ridice o nouă clădire, care va fi construită între anii 1805 și 1808, conform proiectelor arhitectului orașului Jozef Bauer. Aspectul anterior al Județului este prezentat pe o vedută stilizată, păstrată în stare bună, a Somborului din 1818, dar și pe pictura lui Pavle Kerinić din 1825, care reprezintă inaugurarea oficială a prefectului județului Bács-Bodrog (păstrată la Muzeul din Baja). Pe picturi se vede partea din față a clădirii cu o fațadă mai modestă, fără două turnuri laterale, cu o cupolă în stil baroc. Aspectul de astăzi al clădirii datează din 1882, când, conform proiectului arhitectului Gyula Partos a fost finalizată renovarea și modificarea fațadei. Vechea fațadă a fost complet înlocuită cu una nouă, mai decorativă, în stilul eclectismului, au fost construite două turnuri laterale, și s-a adăugat partea din dos a clădirii, care a primit forma finală dreptunghiulară. În curte a fost instalată o fântână. O clădire monumentală cu două etaje a conferit Somborului viziunea urbanistă a unui oraș european modern. În jurul clădirii a fost amenajat un parc în care dominau conifere de tisa în fața clădirii județene, precum și un număr însemnat de puietți de platan și sâmbovină, în interiorul parcului. După finalizarea extinderii, clădirea județului avea 200 de camere, încăperi și sale. În sala mare festivă a Adunării Județene, în februarie 1898 a fost amplasată pictura impozantă a lui Ferencz Eisenhut „Bătălia de la Szentá,” pictată în ulei pe o singură bucată de pânză de dimensiunea 7 x 4 metri, cu o bogată ramă aurită. Pe tavanul sălii se află stema țărilor aflate sub jurisdicția Ungariei, iar în mijloc se află stema orașului regal liber Sombor. Astăzi, în clădirea județului, se află sediul Adunării orașului, administrația orașului, sediul districtului și al instituțiilor de stat.

CLĂDIREA JUDEȚEANĂ DIN ZRENIANIN

Clădirea fostului județ Torontal este cel mai reprezentativ palat al centrului vechi al orașului și este situat pe piața principală din Zrenjanin. Clădirea barocă originală, construită în perioada 1816 – 1820, conform proiectului lui Josif Fischer, a fost mai mică și a fost extinsă între anii 1885 – 1887, după proiectele arhitecților Gyula Partos și Eden Lehner, când s-au adăugat două aripi în stil neobaroc. Clădirea avea un scop dublu: administrativ și rezidențial, pentru că, până în 1918, în el trăiau personalitățile de frunte ale orașului. Acoperișul este acoperit cu țiglă glazurată în mai multe culori, realizat în fabrica Zsolnay din Pécs. Pe scara centrală există o fereastră vitraj cu figuri alegorice ale Înțelepciunii, Justiției și Puterii. De la construcția sa până în prezent, clădirea nu și-a schimbat scopul inițial și și-a păstrat aproape complet apariția autentică. Din anul 1950, în clădire se află sediul municipalității Zrenjanin.

LOCALITATEA ARHEOLOGICĂ GRAD DIN DUPLJAJA

Localitatea Grad, cel mai cunoscut sit arheologic din Voivodina, se află la 1,5 km sud-vest de satul Dupljaja, lângă Biserica Albă. Se află pe un țărm înverzit deasupra râului Căraș. Orașul este o așezare multistratificată de la sfârșitul epocii bronzului până în Evul Mediu târziu. De la situl Dupljaja provin două căruțe de cult celebre, din pământ copt, o capodoperă a artei preistorice, extrem de importante pentru studiul vieții sociale și religioase a oamenilor din acea perioadă. Acestea sunt căruțe în formă de car de luptă, cu o divinitate pe ele, redată în mod primitiv. Carul și divinitatea sunt ornamentați cu cercuri concentrice și linii paralele umplute cu încrustări. Căruțele cu trei roți sunt trase de păsări, rațe sau lebede. Două păsări se află la capetele rudei și a treia pe carcasa din față. Un disc al soarelui este desenat pe podeaua căruței. Statuia este în formă de clopot, foarte stilizată. Ea reprezintă figura unui bărbat, o divinitate masculină. Un scaun de cult cu roți se păstrează la Muzeul Național din Voivodina, iar celălalt la Muzeul Național din Vârșeț.

CĂȘTILE ROMANE DIN BERKASOVO

Cele mai importante exponate expuse în Muzeul Voivodinei care datează din perioada romană sunt trei căști romane de paradă din secolul al IV-lea. Două provin din satul Berkasovo din apropierea orașului Šid, găsite în 1955, iar al treilea este aflat în fragmente în satul Jarak, în apropierea localității Sremska Mitrovica. Cercetările ulterioare au demonstrat că aceste căști de protecție au făcut o parte dintr-o garnitură, împreună cu două balamale de argint pentru centură, un tub de staniu de argint, o piuliță pentru cureaua de argint, câteva fragmente de fier și o tablă de argint aurit. Căștile sunt confecționate din fier forjat, acoperite cu o foaie subțire de argint, dar se presupune că aveau dosul din piele. Cea mai luxoasă dintre cele două căști are inscripția: „Dizon, poartă cu sănătate - lucrarea lui Avitus“, este decorată suplimentar cu imitații de pietre prețioase, smaralde, și pietre semiprețioase, onix și calcedonie. Inscripția sugerează că această cască este lucrarea meșterului Avitus. Casca mai puțin luxoasă din Berkasovo poartă inscripția VICIT [LIC]INIAN, care i-a ajutat pe arheologi să o dateze ca obiect de la începutul secolului al IV-lea, pe vremea când pentru tronul roman au luptat viitorul împărat Constantin și adversarul lui, Licinius.

LICEUL DIN SREMSKI KARLOVCI

Liceul din Sremski Karlovci este cel mai vechi liceu, fondat în 1791, la Sremski Karlovci, la inițiativa Mitropolitului Stevan Stratimirović, cu un sprijin financiar substanțial din partea negustorului Dimitrije Atanasijević Sabov. Sabov a alocat 20.000 de forinți în argint pentru deschiderea școlii, iar lui i s-au alăturat alți sârbi bogați din Sremski Karlovci, colectând încă 13.100 de forinți. Pe data de 15 august 1791, mitropolitul Stratimirović a informat Biroul iliric de instanță despre revendicările sârbilor cu privire la înființarea unui liceu, având în vedere fondurile adunate, și a cerut ca lui Sabov să-i fie decernată o distincție pentru caritatea sa. La scurt timp după aceea Liceul din Sremski Karlovci devine centrul învățământului, culturii și spiritualității sârbe. În prima sută de ani, Liceul a funcționat în cadrul clădirii vechi a Școlii latine, care a fost distrusă în 1890. Clădirea actuală a fost ridicată în 1891, ca și ctitoria Patriarhului Anđelić și fratelui lui Stefan, conform proiectului arhitectului Gyula Partos din Budapesta, în stil sârb-bizantin, cu intrarea principală bogat decorată. Din 1907, și fetele au putut să frecventeze cursurile. Activitatea Liceului a fost susținută de cetățeni, iar după Primul Război Mondial Liceul a fost naționalizat. De o importanță deosebită pentru cultura sârbă în această regiune este și Biblioteca Memorială, situată în camera reprezentativă a Liceului din Sremski Karlovci, cu un fond literar care datează din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

PALATUL PATRIARHIEI DIN SREMSKI KARLOVCI

Complexul de astăzi a fost construit între anii 1892 și 1895, în timpul Patriarhului Georgije Branković, după proiectului arhitectului Vladimir Nikolić. Baza palatului are forma unei litere chirilice Ш (Ш), iar pe aripa medie există o intrare de la drumul de acces. Imediat lângă clădire se află o capelă dedicată Sfântului Dimitrie, iar iconostasul a fost pictat de Uroš Predić în 1896. În palat se află și Trezoreria, cu numeroase pietre prețioase, obiecte de artă, icoane, portrete ale mitropoliților, precum și o bibliotecă care păstrează manuscrise rare și valoroase și vechile cărți tipărite. Astăzi, clădirea este reședința permanentă a episcopului Sremului și reședința de vară a patriarhului sârb. Palatul este un monument cultural de o importanță excepțională.

CATEDRALA DIN SREMSKI KARLOVCI

Construcția bisericii Sf. Nicolae din Sremski Karlovci a început în 1758, la inițiativa mitropolitului Pavle Nenadović, conform planurilor făcute la Viena, în locul unei biserici vechi din epoca turcească. Potrivit proiectului lui Zaharije Orfelin, un turn și o cupolă au fost construite în 1760, iar biserica a fost complet finalizată în 1762. După un mare incendiu din 1799, a fost reconstruită pentru prima dată, iar schimbări majore pe fațadă au fost făcute în 1909, conform planurilor arhitectului Vladimir Nikolić, care a introdus elementele neoclasiciste. Iconostasul este opera lui Teodor Crăciun și a lui Jakov Orfelin și reprezintă punctul culminant al picturii în stil baroc din cadrul artei

voivodinene. Templul are de asemenea și o mare importanță culturală și istorică, deoarece, pe lângă frescele și relicvele extrem de valoroase, în el se află și picturi ale faimosului pictor Paja Jovanović.

LICEUL FRANCISCAN DIN RUMA

Clădirea a fost construită în 1772 pentru nevoile Liceului Franciscan, având forma unei clădiri masive pe colț, cu un etaj. A fost ridicată de baronul Marko Pejačević, care, după reorganizarea Graniței militare, a ales Ruma drept sediu. Potrivit tradiției orale, era prima clădire la etaj din Ruma. Din anul 1962, în ea este situat muzeul local cu o colecție și două legăte, ale pictorilor Milivoj Nikolajević și Roman Soretić. Astăzi clădirea reprezintă un exemplu unic de "arhitectură grănicerească" din Ruma și, ca atare, face o unitate cu Biserica Romano-Catolică și cu palatul parohial. Clădirea este protejată de stat, ca o proprietate culturală imobiliară de mare importanță.

PALATUL EPISCOPAL DIN VÂRȘEȚ

Palatul episcopal a fost construit între anii 1750 și 1757 de către episcopul Jovan Georgijević, ca un obiect reprezentativ, la etaj, pentru reședința Episcopilor Banatului. În cadrul clădirii se află și capela Sf. Arhangheli Mihai și Gavriil, clădită în aceeași perioadă. Schimbări mai semnificative pe fațada interioară și exterioară a palatului au fost făcute în 1904. Aspectul clădirii, original baroc, prin renovare a primit caracteristici neo-baroce și neo-renascentiste. Elementele dominante ale barocului sunt prezente și pe un gard reprezentativ, din fier, care se întinde în jurul palatului și al curții frumos amenajate. Icoanele de pe iconostas, distribuite semicircular în jurul compoziției centrale a nașterii lui Hristos, pictate în ulei pe perete între anii 1761 și 1765, sunt opera pictorului Nikola Nešković. În palat se găsesc colecții valoroase de icoane, portrete ale celor mai importanți episcopi ai eparhiei Vârșeț, arhiva, o bibliotecă mare, precum și icoana miraculoasă a Fecioarei de la Bezdina.

BISERICA GRECO-CATOLICĂ DIN RUSKI KRSTUR

Biserica Greco-catolică dedicată Transferului moaștelor Sf. Nicolae de la Ruski Krstur a fost ridicată în spiritul clasicismului între anii 1772 și 1784. Împărăteasa Maria Terezia a acordat sprijin la ridicarea bisericii, alocând pentru această menire 4.000 de forinți. Iconostasul, amvonul, tronul arhieresc și strana au fost sculptate în lemn de Arsenije Marković în anul 1791, iar pictura a fost realizată de Arsenije Teodorović-Pantazić în 1794. Biserica a fost reconstruită în anul 1836. Astăzi, Ruski Krstur este centrul Exarhatului Apostolic Greco-catolic din Serbia, și astfel biserica a devenit catedrală.

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN UZDIN

Biserica Ortodoxă Română "Sfântul Gheorghe" din Uzdin a fost construită în 1801 și este una dintre cele mai luxoase temple ale Bisericii Ortodoxe Române din Voivodina. Este construită în stil baroc și decorată cu elemente arhitecturale clasice. Iconostasul cu șaptezeci și două de icoane a fost pictat în perioada 1833 – 1836 de Constantin Daniel, cel mai important pictor din perioada Biedermeier. Acest pictor celebru a făcut și picturile murale, precum și porțiunile pictate ale mormântului lui Hristos. Întregul interior al bisericii a fost pictat în 1907 și 1908 de pictorii Filip Matei și Ioan Zaicu. Biserica se află sub protecția statului ca un monument cultural de o importanță deosebită.

BISERICA ORTODOXĂ SÂRBĂ SF. GHEORGHE DIN BEČEJ

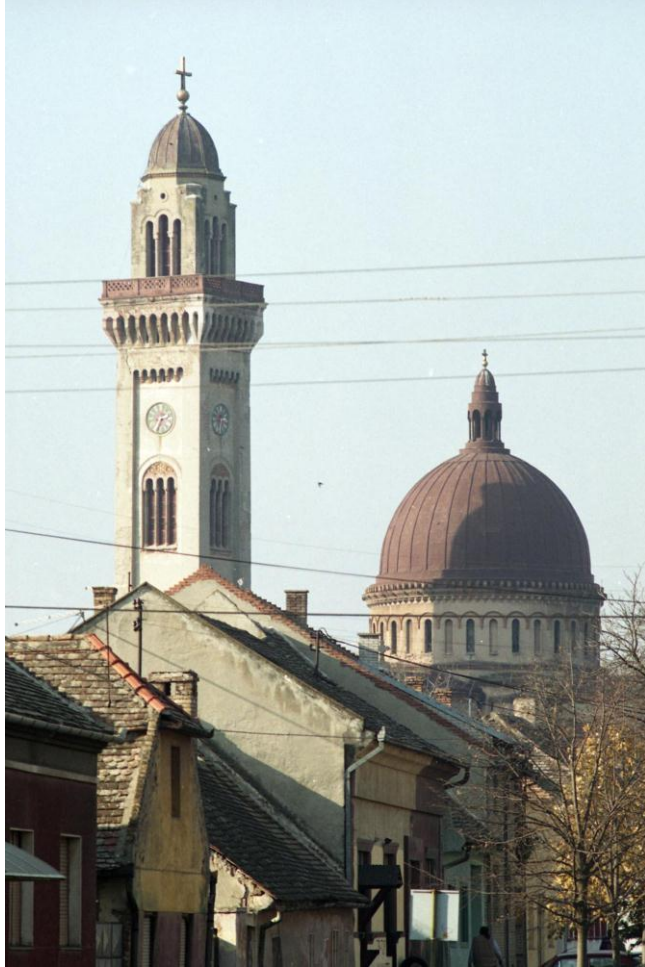
Biserica Ortodoxă Sârbă din Becej este dedicată Sfântului Gheorghe. Conform tradiției, pe locul actualei biserici a existat un templu mai mic, construit din pământ bătut, la sfârșitul secolului al XVII-lea sau la începutul secolului al XVIII-lea, care a fost distrus într-una din campaniile otomanilor. După aceea a fost ridicată o biserică din material de construcții dur, care a fost distrusă în timpul Revoluției din 1848/49. Biserica de astăzi a fost construită între anii 1851 și 1858, ca o clădire monumentală reprezentativă în stilul clasic. Accentul este pus pe fațada de vest. La aspectul reprezentativ al acesteia contribuie trei turnuri, dintre care unul este la două etaje, în timp ce turnurile laterale sunt mai joase, sprijinindu-se pe partea de vest a templului. Interiorul este dominat de iconostasul realizat în stil baroc, lucrarea maestrului Johann Kistner de la Viena. Între anii 1889 și 1893, Uroš Predić a pictat icoanele de pe tron care conțin figurile sfinților stând în picioare, deasupra lor fiind icoanele festive și reprezentarea Sfintei Treimi deasupra ușilor împărătești, iar în zona cea mai înaltă - Răstignirea și pictogramele ovale cu imagini ale apostolilor, prorocilor și evangheliștilor. Despre iconostasul bisericii din Becej, însuși Uroš Predić a scris că icoanele sunt „consolante, chiar dacă acestea nu au pretenția de a fi considerate miraculoase.” Prin dimensiunile sale, această biserică este unul dintre cele mai mari temple ortodoxe din Voivodina.

BISERICA SCHIMBAREA LA FAȚĂ DIN PANCIOVA

Biserica Ortodoxă Sârbă a Transfigurării lui Hristos din Panciova a fost ridicată pe locul unei vechi biserici din secolul al XVIII-lea. Începutul lucrărilor la biserica de astăzi datează din 1873, conform proiectului arhitectului Svetozar Ivačković. Biserica a fost construită în stil neobizantin, cu elemente de stil romanesc și moravian. Este prima clădire de acest tip din Voivodina, creată cu ideea de a stabili continuitatea construcției medievale sârbe. Baza bisericii are forma unei nave, în formă de cruce, cu o cupolă de dimensiuni monumentale și un turn de clopot înalt, separat, ca un turn medieval. Specificul acestei clădiri este la fel și un lanterou pe o cupolă cu înălțimea de 7 metri, cu o cruce aurită. Construcția bisericii a fost finalizată în anul 1878. Ornamentarea interioară a bisericii a început abia în 1906, iar lucrările au durat până în anul 1911. Stilul ornamentării este moravian, cu motive deosebit de proeminente din mănăstirile Hilandar și Kalenić. Un număr de 37 de icoane pentru iconostas au fost pictate de Uroš Predić. Zidurile sunt pictate cu teme istorice din viața domnitorilor-sfinți sârbi, și sunt lucrate de Stevan Aleksić în 1908. Printre lucrările lui se evidențiază "Arderea moaștelor Sfântului Sava". În cadrul bisericii există o bibliotecă cu 15.000 de cărți, dintre care 2.500 sunt în limba germană și latină.

BISERICA SFÂNTULUI LUCA DIN KUPINOVO

Lângă rămășițele orașului medieval Kupinik se află și Biserica Sf. Luca, construită de despot Đurađ Branković între anii 1453 și 1456. Primele documente scrise despre biserică datează din anul 1486, când soția despotului, Angelina, împreună cu fiii Đorđe și Jovan, a adus aici moaștele soțului ei, Despotul Stefan Branković. Orașul Kupinik, și probabil și biserica, a fost distrusă de turci în 1521 și nu mai este menționată de la sfârșitul secolului al XVI-lea și nici în secolul al XVII-lea. A fost restaurată în primele decade ale secolului al XVIII-lea. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, această clădire mică și simplă a primit un iconostas luxos cu lucrări de lemn cioplit, atribuite cioplitorului din Osijek, Jacob Gerstner. Iconostasul este opera faimosului artist Jakob Orfelin.

MĂNĂȘTIRILE DE PE FRUȘKA GORA

Pe aceste meleaguri, mănăștirile ortodoxe sârbe au fost construite încă din secolul al XV-lea. În 1455, Papa Nicolae al V-lea a permis despotului Đurađ Branković să construiască nouă mănăștiri în Regatul Ungarie pentru călugării ortodocși sârbi. Pe coastele muntelui Fruška Gora există numeroase mănăștiri, însă despre multe nu se știe cu siguranță când au fost construite, dar nici cine le-a ctitorit. Tradiția spune că membrii familiei despotice Branković sunt în cea mai mare măsură meritoși pentru ridicarea mănăștirii.

În secolele următoare, din cauza invaziei turcești și a războaielor mondiale, multe mănăștiri au fost jefuite, demolate și incendiate, ceea ce a dus la pierderea unor documente importante cu privire la originea mănăștirilor.

MĂNĂȘTIREA ĐIPŠA-DIVŠA

Conform tradiției, Đipša a fost construită de despotul Jovan Branković la sfârșitul secolului al XV-lea. Biserica mănăștirii este dedicată Sfântului Nicolae. Primele date sigure despre această mănăștire găsite în izvoarele turcești provin din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. De la începutul Primului Război Mondial până în 1922, mănăștirea a fost abandonată, însă viața monahală în ea a fost restaurată în 1923, când a devenit o mănăștire de maici. Înainte de al Doilea Război Mondial, în ea au trăit cinci călugărițe. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, sub conducerea Statului Independent Croat – NDH, biserica mănăștirii Đipša a fost făcută una cu pământul, mănăștirea a fost grav avariata, iar iconostasul a fost demontat și luat. Din anul 1980, mănăștirea a fost populată și treptat se reînnoiește. Astăzi mănăștirea este alcătuită din biserica Sf. Nicolae și un conac la etaj, în partea de nord.

MĂNĂSTIREA JAZAK

Mănăstirea este situată pe coasta sudică a muntelui Fruška Gora. Biserica mănăstirii este dedicată sărbătorii Coborârii Sfântului Duh (Sfânta Treime). La o distanță de aproximativ un kilometru se află rămășițele mănăstirii originale cu același nume, care de când este construită biserica nouă, se numește Stari Jazak – Jazakul Vechi, și a fost dedicată Intrării în Biserică a Maicii Domnului. Conform tradiției populare, mănăstirea Stari Jazak a fost fondată de despotul Jovan Branković. În documentele scrise, Mănăstirea Jazak a fost menționată pentru prima dată în anul 1522. În 1705, călugărul Hristifor a transferat relicvariul cu moaștele împăratului Uroš de la Nerodimlje la Jazak.

Noua clădire a actualei biserici și conacele au fost ridicate între anii 1736 și 1758, datorită contribuțiilor sârbilor mai bogați. Noua biserică este la fel dedicată Sfintei Treimi. Biserica a fost ridicată în stilul tradițional al arhitecturii medievale sârbe, dar cu elemente de baroc.

Iconostasul bisericii din Novi Jazak a fost pictat în 1769 de Dimitrije Bačević cu Teodor Crăciun și Dimitrije Popović. Conacul acestei mănăstiri este unul dintre cele mai frumoase conace de pe Fruška Gora.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, sub autoritatea Statului Independent Croat - NDH, conacele mănăstirii au fost incendiate. Mănăstirea a fost parțial renovată și este alcătuită dintr-o biserică cu clopotniță, conace cu trei laturi și un perete înalt de delimitare care închide spațiul mănăstirii.

MĂNĂSTIREA KRUŠEDOL

După moartea soțului ei, despotul Stefan Cel Orb, Angelina, care a petrecut un anumit timp în Occident, a venit în Srem, în 1487, aducând și moaștele lui. De la familia Jakšić, o familie sârbă de renume, primește terenul pe care ridică mănăstirea de maici (astăzi, biserica satului dedicată Bunavestirii), în localitatea Krušedol, iar fiul ei, Episcopul Maksim (în viața profană Gheorghe Brankovici), în perioada anilor 1509 – 1514 și cu ajutorul financiar al

rudei sale, Ioan Neagoe, voievodul Țării Românești, ridică mănăstirea pentru călugări Krušedol. Astfel este întemeiată mănăstirea care secole în șir va fi centrul cultural și religios al sârbilor din sudul Ungariei. În ctitoria sa, episcopul Maxim a murit în 1516, iar Angelina în 1520. La scurt timp după moarte, au fost declarați sfinți și moaștele lor sunt păstrate în mănăstirea Krušedol. Biserica mănăstirii este dedicată Binecuvântării Fecioarei. Această mănăstire cu domeniul său, care a fost cu mult mai mare decât a altor mănăstiri de pe Fruška Gora, este menționată în recensământul turcesc din 1546. Conform recensământului turcesc din 1566/67, domeniile mănăstirilor au crescut semnificativ, iar ajutor va ajunge și din Rusia, unde mergeau frecvent călugării din Krušedol în scopul colectării de ajutor. După bătălia de la Petrovaradin, în 1716, în timpul retragerii, turcii au jefuit și incendiat mănăstirea, iar moaștele lui Branković le-au tăiat și le-au ars. În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, mănăstirea a fost restaurată: s-au construit conace, care înconjoară templul de toate patru părți, iar biserica a fost extinsă. O mare clopotniță a fost construită lângă aripa de vest a conacului. Autorii picturii murale făcute în ulei sunt Jovan Vasiljević și Stefan Tenecki, iar în 1763 iconostasul a fost pictat de Dimitrije Bačević și Teodor Crăciun. Valoarea iconostasul de la Krušedol este excepțională, fiind una dintre cele mai vechi și mai frumoase iconostase din Serbia, o capodoperă când este vorba de pictură și sculptură în lemn. Maeștrii care au realizat frescele cel mai probabil au fost greci de pe Muntele Athos. De asemenea, mănăstirea a fost una dintre cele mai importante centre literare în care au fost scrise și copiate cărți, foarte bogată fiind și trezoreria mănăstirii.

Biserica mănăstirii Krušedol este și un mausoleu al multor personalități sârbești bisericești și al altor personalități de seamă, în care sunt păstrate resturile moaștelor sfinților Branković, adică ale Despotului Gheorghe Branković (călugărul Maksim) și părinții lui, Angelina și Stefan, precum și osemintele patriarhului Arsenije Čarnojević, contele Georgije Branković, voievodul Stevan Šupljikac, colonelul Atanasije Rašković, principesa Ljubica și regele Milan Obrenović.

În al Doilea Război Mondial, mănăstirea nu a fost distrusă, dar a fost jefuită, iar aceeași soartă a avut trezoreria mănăstirii. După război, conacele mănăstirii au fost transformate într-o casă de copii, ca în anii 70 ai secolului trecut să fie reînțoarse călugărilor. Astăzi, complexul mănăstirii este format din biserică și conace pe patru laturi situate într-un parc îngrădit.

MĂNĂSTIREA GRGETEG

Potrivit tradiției orale, construcția mănăstirii Grgeteg din 1471 este legată de Despotul Vuk Grgurević (Zmaj Ognjeni Vuk). Prima dovadă materială a existenței acestei mănăstiri datează din 1545, din documente fiscale turcești. În secolul al XVII-lea, mănăstirea a fost abandonată, iar reconstruirea ei a avut loc în secolul al XVIII-lea, după ce în 1691, împăratul austriac Leopold I a dat lui Isaja Đaković o proprietate în Srem, care cuprindea

mănăstirea Grgeteg. De-a lungul istoriei, mănăstirea a fost renovată de mai multe ori. Noua biserică barocă a fost construită în 1770, când a fost construită și clopotnița. Vechiul iconostas a fost pictat de Jakov Orfelin în anii 1774/1775, iar cel de astăzi a fost zugrăvit de Uroš Predić în 1902. Unul dintre fondatorii științei istorice printre sârbi, Ilarion Ruvarac, a trăit în această mănăstire între anii 1874 și 1905.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, mănăstirea a fost grav avariată, clopotnița și o mare parte a conacului au fost demolați. Astăzi, complexul mănăstirii este alcătuit din biserica principală, dedicată mutării moaștelor lui Sf. Părinte Nikolaj, două capele, conace și clădiri auxiliare.

MĂNĂSTIREA VELIKA REMETA

Mănăstirea Velika Remeta este una dintre cele mai vechi mănăstiri de pe Fruška Gora. Potrivit tradiției orale, a fost ctitorită de regele Dragutin, după ce a căzut de pe cal și a predat puterea fratelui său, Milutin. Din 1509, există date scrise că emisarul soției despotului, Angelina Branković, a venit la mănăstirea dedicată Sfântului Dimitrie (mănăstirea Velika Remeta este dedicată acestui sfânt). Date despre mănăstire pot fi găsite și în firmanul Sultanului Soliman I din 1543, care reglementează relațiile funciare dintre mănăstiri și vecinii spahii.

Complexul mănăstirii de astăzi este foarte vechi și se crede că începutul construcției a avut loc în secolul al XV-lea. Clopotnița în stil baroc, cu șase etaje și o cupolă scundă, a fost adăugată în 1735. În prima jumătate a secolului al XVIII-lea au fost pictate icoane noi pentru iconostas. Cu toate acestea, icoanele de pe tron sunt mai vechi, ele fiind pictate în 1687 de pictorii ruși Leontie Stefanov, Joan Maksimov și Spiridon Grigorev.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, până în primăvara anului 1943, în mănăstire poposesc unitățile de ustași. Așadar, multe bunuri au fost furate sau distruse, iar după ce au părăsit mănăstirea, ustașii au și incendiat-o. Velika Remeta a fost reconstruită în 1982. Clopotnița bisericii principale, dedicat Sfântului Dimitrie, este cea mai mare clopotniță din Srem.

MĂNĂSTIREA STARO HOPOVO

Mănăstirea Staro Hopovo este situată în partea estică a muntelui Fruška Gora, la doi kilometri de la mănăstirea Novo Hopovo. Conform tradiției, între 1496 și 1520, mănăstirea a fost ridicată de Gheorghe (Maksim) Branković. Scrierile turcești îl menționează de mai multe ori din anul 1546. Biserica originală din lemn, dedicată Sfântului Nicolae, a fost distrusă în cutremurul din 1751. Deja anul următor a început construcția unei biserici noi, dedicate Sf. Panteleimon, iar această biserică încă mai există. Într-o biserică cu o singură navă, cu o cupolă, în lemn a fost sculptat un iconostas între anii 1793 și 1800 de pictorul de la Irig, Jefrem Isajlović.

MĂNĂSTIREA VRDNIK

Mănăstirea a fost construită pe pantele sudice ale muntelui Fruška Gora, în satul Vrdnik. Potrivit tradiției orale, ctitorul era Mitropolitul Sremului Serafim. Biserica veche a mănăstirii Vrdnik a fost construită înaintea de venirea turcilor la putere în Srem și a fost dedicată Sfântului Ioan Botezătorul. În documentele turcești din 1566 – 1569, există date despre această mănăstire. Aici, în 1697, s-au refugiat călugării din mănăstirea Ravanica din apropierea localității Čuprija, iar, cea mai mare valoare pe care au adus-o cu ei au fost moaștele Sfântului Cneaz Lazar Hrebeljanović și trezoreria mănăstirii. Aici au pus trupul Sfântului Cneaz Lazar în biserică, pe care au dedicat-o Înălțării Domnului, în amintirea vechii Ravanica. Din acel moment Vrdnik începe să se numească și Ravanica. Datorită numărului mare de pelerini care au venit în această biserică, în 1801 a început construcția unei biserici noi, mai mari, cu o clopotniță pe patru etaje. Conacele au fost construite în prima jumătate a secolului al XVIII-lea și au fost remodelate și reconstruite până la începutul secolului al XIX-lea. Icoanele de pe catapeteasma bisericii vechi au fost lucrate de Stanoje Popović în 1743, iar iconostasul și frescele noii biserici au fost realizate de Dimitrije Avramović în perioada 1851 – 1853. Partea din lemn a iconostasului a fost sculptată de artistul din Sremski Karlovci Marko Vujatović. Pe tavanul bisericii sunt pictate portretele domnitorilor sârbi. Toate aceste tablouri au fost distruse în timpul Primului și celui de-al Doilea Război Mondial. Trezoreria mănăstirii păstra multe comori, cum ar fi haina Cneazului Lazar și giulgiul de mătase roșie pentru fața Cneazului Lazar, pe care în 1399, călugărița Jefimija a brodat cu sârmă de aur *Laudă Prințului Lazar*. Deși biserica este dedicată Înălțării Domnului, biserica sărbătorește sărbătoarea națională Vidovdan.

MĂNĂSTIREA ŠIŠATOVAC

Mănăstirea Šišatovac, cu o biserică dedicată Nașterii Fecioarei, se află în partea vestică a muntelui Fruška Gora, la izvorul Remeta. Fondatorul mănăstirii este egumenul Teofil, din eparhia Žička, care cu călugării din eparhia Žička, a construit mănăstirea în anul 1520 în locul unei biserici mici dedicate Sf. Nicolae. Prima mențiune în scris a mănăstirii Šišatovac datează din anul 1545 și se referă la plata impozitelor către autoritățile turcești. Biserica de astăzi a fost construită în 1778 datorită eforturilor episcopului vârșețean Vićentije Popović. Iconostasul a fost pictat de Grigorije Davidović Opšić în 1794. Pentru o vreme, egumenul mănăstirii era arhimandritul și scriitor

respectabil, Lukijan Mušicki. Această mănăstire la fel a fost distrusă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, iar reconstrucția a început în 1970.

MÂNĂSTIREA PRIVINA GLAVA

Mănăstirea este situată în partea vestică a muntelui Fruška Gora, pe șoseaua Šid-Ilok, în apropierea satului Berkasovo. Tradiția orală privind întemeierea mănăstirii este legată de potentatul Priba (Priva) din secolul al XII-lea. A fost reconstruită în 1496, datorită lui Jovan și lui Maksim Branković. În timpul războaielor austro-turce, mănăstirea a fost abandonată, iar călugării s-au întors în ea după încheierea Păcii de la Karlovci din 1699. În locul vechii biserici medievale, în anii 1741-1760 a fost ridicat un nou edificiu, dedicat Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil. Icoanele pe iconostas sunt lucrările pictorului Andrei Šaltist. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, mănăstirea a fost jefuită, iar călugărițele au fost alungate. Refacerea mănăstirii a început în anul 1987. Astăzi, din complexul mănăstirii fac parte trei biserici, construite în anii 2004, 2006 și 2010.

MĂNĂSTIREA RAKOVAC

Această mănăstire pentru maici este situată în partea de nord, la poalele muntelui Fruška Gora, imediat lângă pârâul Rakovac, și chiar lângă drumul principal care trece prin Rakovac. Este dedicată Sf. Cosma și Damian, și conform legendei, a fost construită de un anumit Raka, șambelanul despotului Jovan Branković la sfârșitul secolului al XV-lea. Primele date sigure privind existența mănăstirii se găsesc în documentele fiscale turcești din 1546. Frescele din 1533 sunt păstrate numai în fragmente, deoarece mănăstirea de-a lungul istoriei furtunoase a acestor regiuni a fost incendiată și distrusă în repetate rânduri. Clopotnița în stil baroc a fost ridicată în anul 1735, iar la sfârșitul anului 1771 conacele. Iconostasul bisericii a fost pictat în 1763 de pictorul din Novi Sad, Vasilije Ostojić.

CĂMINUL POMPIERILOR DIN SENTA

Edificiul Căminului pompierilor din Senta a fost construit în anii 1903/1904, după proiectul arhitectului maghiar Béla Lajta. Clădirea a fost construită pentru a fi cazarmă, cu trei pavilioane diferite după funcții, ridicată în stilul secesiunii. În partea dinspre stradă se găsesc două elemente arhitectonice simetrice, care în partea centrală a lor se îngustează treptat înspre interior, unde se găsește clădirea propriu-zisă. În interiorul curții se găsește garajul cu patru despărțăminte. Caracteristica clădirii o reprezintă ornamentele sub formă de inimi și flori, preluate din tradiția arhitectonică populară, cât și ornamentele decorative. Diferitele elemente ale clădirii reprezintă opere meșteșugărești unice. În anul 1975 clădirea a fost proclamată monument cultural, iar din 1991 se găsește pe lista monumentelor culturale de mare importanță.

PALATUL GRAŠKOVIC DIN SOMBOR

Construirea palatului, care a primit numele după contele Anton Grašković, directorul bunurilor camerale regale, nobil din Baja și înalt funcționar imperial din Sombor, a început în anul 1750. Palatul a servit ca și centru administrativ pentru colonizarea planificată a șvabilor dunăreni în această regiune. Inițial, clădirea a servit ca și carantină pentru populația germană nou-sosită. Mai târziu, menirea acestei clădiri a

fost schimbată, astfel că de la sfârșitul secolului al XIX-lea în ea se găsește stațiunea telegrafică, apoi administrația fiscală, mai târziu poșta. Baza clădirii este în forma literei P, iar cele două părți laterale, în stil baroc. Data terminării edificiului (1763) este înscrisă în partea interioară a scărilor, iar aripa laterală lungă este adăugată în anul 1891, când fasada primește o înfățișare nouă. La parterul clădirii se găsește o poartă lată de pridvor, deasupra căreia se găsește un balcon cu console masive și cu gard din fier forjat. Palatul lui Grašalković reprezintă un tezaur monumental protejat, de o mare importanță, și una dintre curiozitățile reprezentative ale orașului Sombor.

SINAGOGA DIN SUBOTICA

Sinagoga din Subotica, una dintre cele mai frumoase edificii sacrale din Voivodina, a fost construită în anul 1902, în stilul secesiunii. A fost ridicată după proiectul arhitecților din Budapesta – Marcell Komor și Dezső Jakab, colaboratorii arhitectului Ödön Lechner, făuritorul variantei maghiare a secesiunii. Din punct de vedere arhitectonic, sinagoga se caracterizează prin rezolvări îndrăznețe și moderne, ornamente din vitralii, cât și stilizări preluate din folclorul maghiar, cum ar fi petale stilizate de trandafir, garoafă sau pană de păun. A fost folosită și cărămida și ceramica colorată de tip Zsolnay, cu podoabe ornamentate care se bazează pe motivele populare maghiare.

Pe cele patru cupole mai mici, care simbolizează cele patru părți ale lumii, este sprijinită cupola mare simbolizând universul și care se proptește pe construcția din fier dotată cu opt stâlpi de fier.

Pe vârful cupolei centrale se găsește steaua cu șase picioare. Interiorul sinagogii este luminat de lumina zilei prin intermediul ferestrelor cu vitralii, iar pereții sunt bogat pictați cu motive florale. La parter se găsesc 850 de scaune pentru bărbați, iar în galerie 550 scaune pentru femei.

Sinagoga este una dintre cele mai valoroase realizări de acest fel din Europa Centrală din domeniul arhitecturii sacrale, astfel că reprezintă un monument cultural de o importanță deosebită.

MOARA ÎN VÂNT DIN MELENCI

Moara în vânt a lui Bošnjak a fost ridicată în anul 1899 la periferia satului, lângă drumul înspre Bašaid. A fost construită prin combinarea cărămidei și a chirpicilor, în forma unui con cu margini, pe care se găsește acoperișul conic de șindrilă. Prin acoperișul mobil cândva a trecut o bază masivă cu aripi pentru vânt, ceea ce a reprezentat și energia pentru punerea în mișcare a mecanismului. Partea interioară este împărțită în parter, două etaje și mansardă, legate prin scări interne. În spațiul din pod și la etajul de sus se găsea construcția, iar la etajul întâi – trei perechi de pietre pentru măcinarea grâului. La parter erau dispuse lăzile în care se scurgea făina prin jgheaburi.

Moara în vânt reprezintă un exemplar rar al numeroaselor obiecte de acest fel de odinioară din Voivodina. Restaurarea completă a morii în vânt a început în anul 1971, pentru că acest bun cultural de o deosebită importanță se găsea într-o stare foarte gravă.

PALATUL EPISCOPAL DIN NOVI SAD

Palatul episcopal reprezintă sediul și reședința episcopului de Bačka, fiind una dintre cele mai reprezentative edificii din Novi Sad. Construit în 1901, pe timpul episcopului Mitrofan Šević, după proiectele arhitectului Vladimir Nikolić, pe locul salinei în centrul orașului. Palatul este construit în stil eclectic și reprezintă o sinteză a luxului oriental, a spiritualismului arhitecturii medievale sârbești și a monumentalității clădirilor rezidențiale occidentale. Aproximativ pe același loc se găsea vechiul Palat episcopal construit de episcopul Visarion Pavlović. Această clădire a fost distrusă în bombardamentul asupra orașului Novi Sad de pe cetate, la 12 iunie 1848. În palat se găsesc trei steme ale episcopiei – pe fațadă, pe zidul dinspre poartă și pe cel dinspre curte. În partea de jos a palatului se găsește Tribunalul bisericesc eparhial, Consiliul administrativ eparhial, biblioteca, arhiva, tezaurul și cabinetul pentru oaspeți. În biblioteca Palatului se păstrează cărți valoroase tipărite în limba germană, latină sau greacă. În partea de sus a Palatului se găsesc încăperile private ale episcopului.

CATEDRALA SFÂNTUL GHEORGHE DIN NOVI SAD

Catedrala Sf. Gheorghe se găsește lângă Palatul episcopal și este construită în stil baroc. Primele date despre construirea bisericii sunt din anul 1734. A fost afectată în timpul bombardamentului asupra orașului Novi Sad din anul 1849, apoi a fost refăcută în anii 1851 și 1853, după proiectul arhitectului pestan Gustav Saibe. În anul 1902 biserica a fost renovată temeinic după proiectul lui Michal Harminc, arhitect din Budapesta. Pe lângă mobilierul restaurat, picturile de perete ale lui Stevan Aleksić și icoanele lui Paja Jovanović, vitraliile de pe geamuri le-a realizat Imre Zeler din Budapesta. În curtea Catedralei se găsește cel mai vechi monument public din Novi Sad – crucea ortodoxă din marmură roșie din secolul al XVIII-lea. Cândva se găsea la colțul străzilor Zmaj Jovina și Miletićeva. Această cruce a fost refăcută în anul 1867 de filantropul Maria Trandafil, iar în anul 1910 a fost înlăturată din acel loc, atunci când au fost introduse liniile de tramvai care treceau prin această stradă. Crucea se găsește în curtea Catedralei din anul 1957.

BISERICA SF. NICOLAE DIN NOVI SAD

Biserica Sf. Nicolae este cea mai veche biserică ortodoxă din Novi Sad, dedicată aducerii moaștelor Sf. Nicolae (22 mai). Este construită în anul 1730. Se poate recunoaște prin cupolele aurite realizate în stilul țarist rusesc. Biserica se găsește în planul orașului Novi Sad din anul 1745. Iconostasul și icoanele în stil clasicist au fost realizate de pictorul Pavle Simić. Atenția vizitatorilor o atrage și icoana neagră a Maicii Domnului, care se găsește în partea de către altar. Se presupune că icoana este darul unui credincios grec, pentru că la sfârșitul secolului al XVIII-lea este dată spre folosință credincioșilor greci și ruși care trăiau aici. Până la 1848, serviciul divin se desfășura, pe lângă limba slavă bisericească, și în limba greacă. Ca și toate bisericile din Novi Sad, Biserica Sf. Nicolae a fost afectată la 1849, fiind refăcută de filantropul Maria Trandafil, care a fost înmormântată în acest edificiu împreună cu soțul.

PRIMĂRIA DIN NOVI SAD

Edificiul Primăriei din Novi Sad este construit după proiectul arhitectului novosădean George Molnar, în stil neorenascentist. Edificiul a fost terminat în anul 1895. Conform planurilor, spațiul din fața Primăriei, în piața centrală, trebuia să fie spațiu verde, cu fontană în mijloc. Pe clădire domină un turn înalt cu balcon, care a servit pentru paza de incendii. Pe fasada palatului se evidențiază minunate figuri alegorice ale zeițelor grecești. În mijlocul clădirii se găsește sala festivă la etajul întâi, decorată cu compoziții pictate de decoratorul novosădean Pavel Ružička. Clădirea a fost construită de întreprinzătorii novosădeni Karl Lehrer și Jozef Cocek. În această sală, la 3 ianuarie 1895 a avut loc prima ședință a Adunării în noul palat, unde se țineau și renumitele baluri novosădene.

BISERICA NUMELUI MARIEI DIN NOVI SAD

Pe locul actualei biserici catolice a Numelui Mariei din centrul oraşului Novi Sad pe care mulţi o numesc "Catedrala", conform datelor accesibile, deja prin anul 1100 a existat o biserică, cu un cimitir în jurul ei. După eliberarea de sub turci, în Şanţul Petrovaradinului a fost înfiinţată o parohie catolică în anul 1702, iar în 1719 a fost ridicată o biserică provizorie pe locul palatului judeţean. Biserica este dedicată Mariei, simbolul luptei împotriva turcilor, care se sărbătoreşte pe 12 septembrie, data hramului bisericesc. Deja în anul 1725 această primă biserică a fost ruinată. După căderea Belgradului sub stăpânire turcească în anul 1739, la Novi Sad s-au stabilit numeroşi catolici bogaţi care au ajutat să se ridice o nouă biserică, sfinţită în anul 1742. În bombardamentul din anul 1849, a fost incendiată şi i-a fost doborât turnul. Biserica actuală a fost ridicată în perioada anilor 1892-1895, după proiectul arhitectului novosădean George Molnar. A fost ridicată în stil neogotic, cu turnul înalt de 72 m. Altarul a fost cioplit de maeştrii tirolieni, iar ferestrele bisericii ornamentate cu vitralii produse la Budapesta.

BISERICA MARIA DE ZĂPADĂ (MARIJA SNEŽNA) DIN TEKIJE

Biserica Maria de Zăpadă reprezintă una dintre cele mai mari biserici marianice din Serbia. Cuvântul arab „tekija” înseamnă un loc liniștit de odihnă, de obicei lângă drumuri și obligatoriu lângă apă. Se găsește la ieșirea din Petrovaradin, în direcția înspre Sremski Karlovci. După tradiție, pe locul actualei biserici se găsea o biserică medievală dedicată Sfintei Născătoare de Dumnezeu, pe care turcii au distrus-o în anul 1526. Turcii își petreceau bucurios timpul în acest loc, astfel că au ridicat o geamie cu turn și au numit acest loc Tekije. Biserica Maria de Zăpadă a fost ridicată în semn de recunoștință pentru victoria asupra turcilor de la Petrovaradin (Vezirc) pe data de 5 august 1716, când, după legendă, a fost ninsoare în august. Armata austriacă, condusă de prințul Eugen de Savoya, a înfrânt armata turcească mai numeroasă. Convins în faptul că victoria asupra turcilor este obținută datorită Sf. Maria, Născătoarea de Dumnezeu, prințul Eugen de Savoya a dăruit bisericii din Petrovaradin o pictură cu chipul Născătoarei de Dumnezeu, cu Isus în brațe. Madonei din Tekija credincioșii catolici îi atribuie putere miraculoasă, astfel că biserica actuală, ridicată în 1881, a devenit loc de pelerinaj. Biserica a fost ridicată în stil mixt neoromantic-neogotic, cu două turnuri. Pe cupola bisericii se găsește semiluna, deasupra căreia este adăugată crucea, ca simbol al creștinismului și al victoriei asupra turcilor.

MĂNĂSTIREA MESICI

Mănăstirea Mesici este situată în partea sud-estică a Banatului sârbesc, la est de Vârșeț. Biserica mănăstirii este dedicată nașterii Sfântului Ioan Botezătorul. Despre originea mănăstirii există mai multe tradiții orale: prima tradiție spune că mănăstirea a fost construită în prima jumătate a secolului al XI-lea, mai precis în 1033, de către discipolul sfinților Chiril și Metodie; iar alta spune că mănăstirea a fost ctitorită de către Arsenije Bogdanović, care a venit de pe Muntele Athos, de la Mănăstirea Hilandar în 1225, când Sfântul Sava I-a numit egumen al mănăstirii, iar a treia, că a fost construită și renovată de despoții Branković în secolul al XV-lea. Biserica mănăstirii a fost ridicată în stilul Raška, cu bază în forma crucii înscrise, din piatră mărunțită. Primul strat de fresce datează din secolele al XI-lea și al XII-lea, când mănăstirea a fost întemeiată și construită de discipolii Sf. Chiril și Metodie. Al doilea strat de fresce datează din secolele al XIII-lea și al XIV-lea, când călugărul Arsenije a restaurat mănăstirea Mesici, iar originea celui de-al treilea strat datează din perioada 1493 – 1502, când mănăstirea a fost reconstruită de către despotul Jovan Branković și mama lui, Angelina. În perioada 1522 – 1738, în mai multe rânduri, turcii au incendiat mănăstirea. După ultima distrugere, egumenul mănăstirii Mojsije Stefanović, reconstruiește mănăstirea și viața spirituală a frăției în 1743 și aduce pictori, membrii școlii de pictură, care au păstrat tradiția frescelor bizantine. Acești pictori, pe numele Petar, Andrej și Jovan Andrejević, au completat frescele templului în 1743 în așa-numitul stil postbizantin. Cu toate acestea, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, la edificiu au fost efectuate lucrări noi, conform proiectului arhitectului german Bloberger. Cu această ocazie, el a realizat „barochizarea” templului, și, printre altele, a ridicat un turn de clopotniță în stil baroc, cu un nartex, fiind totodată amplasat și un iconostas în stil baroc. Trezoreria mănăstirii păstrează mai multe cărți scrise de mână și tipărite și o serie de picturi ale unor pictori renumiți. Din anul 1952, mănăstirea Mesici este o mănăstire pentru maici.

BIBLIOGRAFIE

- Андраши, О. Мале јеврејске заједнице у Бачкој током XVIII века.
<http://www.makabijada.com/dopis/gradovi/backa.htm> (vizitat pe data de 08.12.2018)
- Бара, Б.; Жигманов, Т. (2009). *Хрвати у Војводини*. Суботица: Завод за културу војвођанских Хрвата
- Биљња, В. (1987). *Русини у Војводини*. Нови Сад: Дневник
- Босић, М. (1985). *Божјићи обичаји Срба на Балкану*. Београд: Култура
- Босић, М. (1996). *Годишњи обичаји Срба у Војводини*. Нови Сад: Музеј Војводине
- Величина малих језичких, књижевних, културних и историјских традиција* (2012). Зборник радова са Међународне научне конференције, Андrevље 20-21. април 2012., Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду
- Група аутора (2008). *Војводина 1-2*. Нови Сад: Прометеј
- Група аутора (2010). *Име и презиме Нови Сад*. Нови Сад: Прометеј
- Драговић, С.; Максимовић, Л.; Радојевић, В.; Пантелић, С. (2005). Историјски развој уређења водног режима земљишта променом одводњавања и наводњавања у Војводини. *Vodoprivreda* 37, pp. 287-298
- Дуранци, Б. (2002). *Војводина, богатство различитости*. Нови Сад: Пчеса
- Еветовић, М. (2010). *Културна историја јестбуњевачких и шокачких Хрвата*. Суботица: Хрватски ријеч
- Етнолошка грађа о Ромима* (1979). Нови Сад: Војвођански музеј
- Јањетовић, З. (2009). *Немци у Војводини*. Београд: Инис
- Комшија, пабог*. (1996). Нови Сад: Пчеса
- Ковачевић, В.; Младеновић Кљајић, Б. (2015). *Географија 3, Уџбеник за трећи разред гимназије*. Београд: Клет
- Културно наслеђе Војводине* (2008). Нови Сад: Завод за културу Војводине
- Кулић, Б. (2012). *Дворци и летњиковци у Војводини*. Нови Сад: Покрајински завод за културу Војводине и Покрајински завод за заштиту споменика културе
- Куртовић-Фолић, Н. и др. (2008). *Културно наслеђе Војводине*. Нови Сад: Завод за културу Војводине и Покрајински завод за заштиту споменика културе
- Маран, М. (2013). Румуни у Банату. Особности идентитета. *Културна прожимања: антрополошке перспективе*, Зборник радова Етнографског института САНУ 28, pp. 229-238
- Марковић, Д. (2017). *Српски свадбени обичаји у Војводини*. Нови Сад: Музеј града Новог Сада
- Микавица, Д. (2011). *Милетићевци на путу формирања странке 1860–1869*. Нови Сад: Филозофски факултет
- Поповић, Д. Ј. (1990). *Срби у Војводини 1-3*. Нови Сад: Матица српска
- Ристовић, М. (прир.) (2007). *Приватни живот код Срба у двадесетом веку*. Београд: Клио
- Рокаи, П.; Ђере З.; Пал, Т.; Касаш, А. (2002). *Историја Мађара*. Београд: Клио
- Савковић, Н. (2003). *Војводина културна баштина*. Нови Сад: Покрајински секретаријат за културу
- Харди, Ђ. (ур.) (2013). *Средњовековна насеља на тлу Војводине, историјски догађаји и процеси*. Сремска Митровица: Историјски архив „Срем“ и Филозофски факултет у Новом Саду, одсек за историју
- Хрвати у Војводини: идентитет, процеси и друштвене активности* (2012). Суботица: Завод за културу војвођанских Хрвата
- Ђоровић, В. (1989). *Историја Срба*. Београд: Бигз
- Шајти, Е. А. (2011). *Мађари у Војводини 1918-1947*. Нови Сад: Форум

Site-uri pe internet:

- Muzeul Voivodinei <https://www.muzejvojvodine.org.rs/>
- Gubernul Provincial al P.A. Voivodina <http://www.vojvodina.gov.rs/>
- Consiliul Național al Minorității Naționale Rutene <http://www.rusini.rs/sr/static/28>
- Consiliul Național al Minorității Naționale Croate - Consiliul Național Croat din Republica Serbia http://www.hnv.org.rs/hrvati_u_vojvodini.php
- Institutul de Cultură al Slovacilor din Voivodina <http://www.slovackizavod.org.rs/sr/kultura-i-sira-javnost/12948>
- Comuna evreiască Novi Sad <https://www.jons.rs/>
- Institutul Provincial pentru Protejarea Monumentelor Culturale <http://www.pzzzsk.rs/>
- Episcopia Sremului <http://www.eparhija-sremska.rs/>

Organizația Turistică a Voivodinei <https://vojvodinaonline.com/>
Monumentele Culturale din Serbia <http://spomenickulture.mi.sanu.ac.rs/list.php>
<https://www.poreklo.rs>

Prezentări oficiale ale orașelor pe internet:

Novi Sad <http://www.novisad.rs/>
Sremski Karlovci <http://sremskikarlovci.rs/>
Zrenjanin <http://www.zrenjanin.rs/>
Sombor <https://www.sombor.rs/>
Subotica <http://www.subotica.rs/>
Panciova <http://www.pancevo.rs/>
Sremska Mitrovica <http://www.sremskमितrovica.rs/>
Chichinda <http://www.kikinda.org.rs/>

CUPRINS

PREFAȚĂ AUTORILOR	2
INTRODUCERE	3
PROVENIENȚA NUMELUI VOIVODINA	3
VOIVODINA ASTĂZI	4
CARACTERISTICILE GEOGRAFICE ȘI CLIMA VOIVODINEI	5
APELE VOIVODINEI	6
POPULAȚIA VOIVODINEI	8
COMUNITĂȚILE RELIGIOASE	9
CONSILIILE NAȚIONALE ALE MINORITĂȚILOR NAȚIONALE	9
O SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA DEZVOLTĂRII ISTORICE A VOIVODINEI – CADRU PENTRU ÎNȚELEGEREA SPECIFICULUI VIEȚII DE PE TERITORIUL VOIVODINEI.....	10
TRECUTUL CEL MAI ÎNDEPĂRTAT – PREISTORIA PE TERITORIUL VOIVODINEI	10
POPOARELE DE PE TERITORIUL VOIVODINEI PÂNĂ ÎN PERIOADA ROMANĂ	11
VOIVODINA SUB STĂPÂNIRE ROMANĂ	11
MOMENTE DIN PERIOADA MEDIEVALĂ	13
EXPANSIUNEA OTOMANĂ – PERICOLUL COMUN ȘI ÎNCERCAREA DE A OPUNE REZISTENȚĂ.....	13
COLONIZĂRILE ȘI MIGRAȚIILE.....	15
COLONIZAREA UNOR POPOARE.....	15
RUTENII	15
SLOVACII.....	16
GERMANII.....	18
CROAȚII	19
BUNIEVȚII	20
EVREII	20
MAGHIARII	22
ROMII	23
ROMÂNII	23
SÂRBII	25
O SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA EVENIMENTELOR ISTORICE ULTERIOARE.....	26
SECOLUL AL XX-lea	27
RĂZBOAIELE ȘI CONTINUAREA MIGRAȚIILOR	27
COLONIZAREA ÎN DECURSUL SECOLULUI AL XX-lea	28
ASTĂZI	29
CARACTERISTICILE CULTURALE ALE VOIVODINEI.....	29
SITURI ARHEOLOGICE ȘI MONUMENTELE CULTURAL-ISTORICE	29
MĂNĂSTIRILE DE PE FRUŠKA GORA	31
ARHITECTURA ÎN VOIVODINA	34
CETĂȚI ÎN VOIVODINA	36
CASTELE ȘI CASE DE VARĂ.....	39
SREMSKI KARLOVCI	40
MATICA SRPSKA	40
MUZEE, GALERII, ARHIVE	41
ARTELE PLASTICE.....	44
LITERATURA ÎN VOIVODINA	55
LITERATURA MAGHIARILOR DIN VOIVODINA.....	75
LITERATURA SLOVACĂ ÎN VOIVODINA	79
LITERATURA ROMÂNILOR DIN VOIVODINA.....	81
LITERATURA RUTEANĂ DIN VOIVODINA	83
LITERATURA CROAȚILOR DIN VOIVODINA.....	86
LITERATURA ROMILOR DIN VOIVODINA	88
TEATRUL PE TERITORIUL VOIVODINEI.....	89

CREAȚIA MUZICALĂ ÎN VOIVODINA	92
DEZVOLTAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PE TERITORIUL VOIVODINEI DE AZI	95
UNIVERSITATEA, OAMENII DE ȘTIINȚĂ ȘI INVENTATORII	97
IDENTITATEA CULTURALĂ A COMUNITĂȚILOR ETNICE DIN VOIVODINA.....	104
SÂRBII ÎN VOIVODINA.....	104
MAGHIARII ÎN VOIVODINA	107
SLOVACII DIN VOIVODINA.....	111
RUTENII ÎN VOIVODINA	113
ROMÂNII ÎN VOIVODINA	115
CROAȚII ÎN VOIVODINA	117
BUNIEVȚII ÎN VOIVODINA.....	118
ROMII ÎN VOIVODINA.....	119
EVREII ÎN VOIVODINA.....	122
GERMANII ÎN VOIVODINA	126
DEZVOLTAREA ISTORICĂ A ORAȘELOR DIN VOIVODINA.....	128
NOVI SAD.....	128
SUBOTICA	129
SOMBOR.....	131
PANCIOVA	133
ZRENIANIN.....	135
KIKINDA	136
SREMSKA MITROVICA	138
SREMSKI KARLOVCI	140
MONUMENTELE CULTURAL-ISTORICE ALE VOIVODINEI.....	142
CASTELUL FAMILIEI STRATIMIROVIĆ DIN KULPIN	142
MONUMENTUL DEDICAT BĂTĂLIEI DE LA SLANKAMEN	142
CASTELUL FAMILIEI SPITZER DIN BEOČIN.....	143
CASTELUL CONTELUI HADIK DIN FUTOG.....	144
COMPLEXUL MEMORIAL FRONTUL DIN SREM.....	145
TURNUL VÂRȘEȚULUI	146
CASTELUL FAMILIEI DUNĐERSKI DIN ČELAREVO	146
CASTELUL FAMILIEI SERVIJSKI DIN NOVI KNEŽEVAC	147
CASTELUL KARÁCSONYI DIN NOVO MILOŠEVO.....	148
CASTELUL KRAI DIN BAČKA TOPOLA	148
CLĂDIREA JUDEȚEANĂ DIN SOMBOR.....	149
CLĂDIREA JUDEȚEANĂ DIN ZRENIANIN	149
LOCALITATEA ARHEOLOGICĂ GRAD DIN DUPLAJA	150
CĂȘTILE ROMANE DIN BERKASOVO	151
LICEUL DIN SREMSKI KARLOVCI.....	152
PALATUL PATRIARHIEI DIN SREMSKI KARLOVCI.....	153
CATEDRALA DIN SREMSKI KARLOVCI	153
LICEUL FRANCISCAN DIN RUMA.....	154
PALATUL EPISCOPAL DIN VÂRȘEȚ	155
BISERICA GRECO-CATOLICĂ DIN RUSKI KRSTUR.....	155
BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN UZDIN	156
BISERICA ORTODOXĂ SÂRBĂ SF. GHEORGHE DIN BEČEJ	157
BISERICA SCHIMBAREA LA FAȚĂ DIN PANCIOVA	158
BISERICA SFÂNTULUI LUCA DIN KUPINOVO	159
MĂNĂȘTIRILE DE PE FRUŠKA GORA	160
MĂNĂȘTIREA ĐIPŠA-DIVŠA	160
MĂNĂȘTIREA JAZAK	161
MĂNĂȘTIREA KRUŠEDOL.....	161
MĂNĂȘTIREA GRGETEG	162

MĂNĂSTIREA VELIKA REMETA	163
MĂNĂSTIREA STARO HOPOVO.....	164
MĂNĂSTIREA VRDNIK	165
MĂNĂSTIREA ŠIŠATOVAC.....	165
MĂNĂSTIREA PRIVINA GLAVA.....	166
MĂNĂSTIREA RAKOVAC	167
CĂMINUL POMPIERILOR DIN SENTA	168
PALATUL GRAŠALKOVIĆ DIN SOMBOR.....	168
SINAGOGA DIN SUBOTICA.....	169
MOARA ÎN VÂNT DIN MELENCI	170
PALATUL EPISCOPAL DIN NOVI SAD	171
CATEDRALA SFÂNTUL GHEORGHE DIN NOVI SAD.....	171
BISERICA SF. NICOLAE DIN NOVI SAD.....	172
PRIMĂRIA DIN NOVI SAD.....	173
BISERICA NUMELUI MARIEI DIN NOVI SAD	174
BISERICA MARIA DE ZĂPADĂ (MARIJA SNEŽNA) DIN TEKIJE	175
MĂNĂSTIREA MESICI.....	176
BIBLIOGRAFIE	178
CUPRINS	180